

THE
MṚICHCHHAKATIKA
OF
ŚŪDRAKA

With the Commentary of Prithvīdhara.

EDITED

BY

KĀS'INĀTH PĀNDURANG PARAB.

REVISED BY

VĀSUDEV LAXMAṆ S'ĀSTRĪ PAṆSĪKAR.

Seventh Edition.

PUBLISHED

BY

PĀNDURANG JĀWAJĪ,

PROPRIETOR OF THE 'NIRṆAYA SĀGAR' PRESS,

BOMBAY.

1936.

[All rights reserved by the publisher.]

Publisher-Pandurang Jawaji, } Nirnaya Sagar Press,
Printer:-Ramchandra Yesu Shedge, } 26 28, Kolbhat Lane, Bombay.

श्रीः ।

श्रीशूद्रककविविरचितं

मृच्छकटिकम् ।

पृथ्वीधरकृतया व्याख्यया समेतम् ।

काशीनाथ पाण्डुरङ्ग परव .

पणशीकरोपाह्वलक्ष्मणतनुजन्मा वासुदेवशर्मा च

इत्येताभ्यां संस्कृतम् ।

सप्तमं संस्करणम् ।

तच्च

शाके १८५७ वत्सरे

मुम्बय्यां

पाण्डुरङ्ग जावजी,

इत्येतैः स्वीये निर्णयसागरमुद्रणालयेऽङ्कयित्वा प्रकाशितम् ।

॥ श्रीः ॥

मृच्छकटिकम् ।

प्रथमोऽङ्कः ।

पर्यङ्कग्रन्थिवन्धद्विगुणितमुजगाश्चपसंवीतजानो-

रन्तःप्राणावरोधव्युपरतसकलज्ञानरुद्धेन्द्रियस्य ।

आत्मन्यात्मानमेव व्यपगतकरणं पश्यतस्तत्त्वदृष्ट्या

शंभोर्वः पातु शून्येक्षणघटितलयत्रहलमः सनाधिः ॥ १ ॥

मृच्छकटिकविवृतिः ।

शेमुनीप्रौढजीवानुर्विशृतिर्मृच्छकटिके ।

पृथ्वीधरैधिवीर्यैर्द्विर्गंगेशो गम्यते गुरुः ॥

तथा—

वालानां मुग्धबोधाय गुह्याणां वचनं शुभम् ।

टिह्यते गहनेऽप्यत्र हेरम्बावनतिस्थिरैः ॥

प्रकरणं चेदम् । तस्य च लक्षणम्—‘यत्र कथिरात्मबुद्ध्या वस्तु शरीरं च नायकं
सैव । निरचयति समुदायं तत्रैवं प्रकरणं नाम ॥ चतस्रो वृत्तयः पद्य संघयोऽथौ
रसादयः । प्रकरणतो नाटकं विहाय नृपनायकम्(१)’आदिशब्दात्पट्टादिप्रहंगम् ।
नाटकादां बहुप्रकारप्राच्यप्रयोगेषु चतस्र एव भाषाः प्रयुज्यन्ते—शौरसेन्यवन्तिजा-
प्राच्यामागध्य । अपभ्रंशप्रयोगेषु चतस्र एव भाषाः प्रयुज्यन्ते—शकारीचाण्डाली-
शावरीहयदेशीयाः । मृच्छकटिके तु शबरपात्राभावाच्छावरी नास्ति । प्राकृते—
‘मागध्यवन्तिजा प्राच्या शौरसेन्यर्धमागधी । बाह्लीका दक्षिणात्या च सप्त भाषाः
प्रकीर्तिताः ॥’ महाराष्ट्रकादयः काव्य एव प्रयुज्यन्ते । अपभ्रंशे—‘शकारीमीरचा-
ण्डालशबरप्रारिठोऽज्ञाः । हीना वनेचराणां च विभाषाः सप्त कीर्तिताः ॥’ विविधा
भाषा विभाषाः । हीनपात्रप्रयोज्यलादीनाः । वनेचराणां चेति ढ्यभाषासंप्रहः ।
तत्रामिन्द्रकरणे प्राकृतपाठकेषु सूत्रधारो नदी रदनिका मदनिका वसन्तसेना
तन्माना चेटी कर्णपूरकधारदत्तप्राज्ञाणी शोधनकः श्रेष्ठी—एते एकादश शौरसेनी-
भाषापाठकाः । सूत्रधारोऽप्यत्र प्राकृती ‘कार्यवशात्’ इति वक्ष्यते । अवन्तिभा-
षापाठकौ वीरकचन्दनकौ । प्राच्यभाषापाठकौ विदूरकः । संवाहकः शकारवसन्त-
सेनाचारदत्तानां चेटकत्रिणयं मिथुधाहदत्तदारकः—एते पन्नागधीपाठकाः ।
अपभ्रंशपाठकेषु शकारीभाषापाठकौ राष्ट्रियः । चाण्डालीभाषापाठकौ
ढ्यभाषापाठकौ माधुरसूत्रकरो । तथा—शौरसेन्यवन्तिजा प्राच्या—
दन्त्यस्यधारता । तत्रावन्तिजा रेफवती लोकोचिबहुला । प्राच्या सा”

अपि च ।

पातु वो नीलकण्ठस्य कण्ठ श्यामाम्बुदोपमः ।

गौरीभुजलता यत्र विद्युल्लेखेव राजते ॥ २ ॥

(नान्यन्ते ।)

सूत्रधारः—अलमनेन परिषत्कुतूहलविमर्दकारिणा परिश्रमेण ।
एवमहमार्यमिश्रान्प्रणिपत्य विज्ञापयामि—यदिदं वयं मृच्छकटिकं
नाम प्रकरणं प्रयोक्तुं व्यवसिता । एतत्कविः किल

द्विरदेन्द्रगतिश्चकोरनेत्र परिपूर्णेन्दुमुख, सुविग्रहश्च ।

द्विजमुख्यतमः कविर्वभूव प्रथित, शूद्रक इत्यगाधसत्त्व ॥ ३ ॥

अपि च ।

ऋग्वेदं सामवेदं गणितमथ कलां वैशिकि हस्तिशिक्षा

शात्वा शर्वप्रसादाद्यपगततिमिरे चक्षुपी चोपलभ्य ।

प्राया । मागधी तालव्यशकारवती । शकारीचाण्डाल्योत्तालव्यशकारता । रेफस्य
च लकारता । वकारप्राया दक्षविभाषा । संस्कृतप्रायत्वे दन्त्यतालव्यसशकारद्रय-
युक्ता च । 'अपार्थमकम व्यर्थं पुनरुक्तं हतोपमम् । लोकन्यायविद्वद् च शकार-
वचनं विदुः ॥' अपार्थं निरर्थम् । व्यर्थं विरुद्धार्थकम् । यद्वा । तिथितानन्वय
पदजात वाक्यजात चापार्थकम् । व्यर्थं निरर्थकमेव । हतोपमं व्याहृतोपमम् ।
'शकारप्रायभाषिलाच्छकारो राष्ट्रिय स्मृत । एकवियो विटस्थान्यो ह्यस्यकृच्च
विदूषक ॥' स्तार्थिक ककार सर्वत्र । द्विवचनं चतुर्थीविभक्तिश्च नास्त्येव ।
द्विले तु बहुवचनम् । चतुर्थ्यर्थे षष्ठी । परस्मैपदात्मनेपदविपर्यय । पूर्वनिपाता-
नियमथ । बहुल छन्दसो निर्दर्शनमप्रसिद्धच्छन्दोज्ञानार्थम् । पाठविप्लवनिरासार्थं
च पर्यङ्केत्यादि । पर्यङ्क पर्यङ्किका तस्य बन्धनेन द्विगुणितो यो भुजङ्गस्तस्य
सबन्धेन स्थगितं जानु यस्य । आत्मनि शरीर एवोपरतं करणमिन्द्रियं यथा
स्यादेव तत्रवदृष्टानारोपितज्ञानेन शून्येशने निराकारालोचने षटितोऽख्यन्तस-
बद्धो यो लयस्तत्प्रवणताविशेषस्तेन ब्रह्मणी परमे रूप आसक्त समाधिर्ध्यान-
मीशस्य वो युष्मान्प्रक्षतु ॥ १ ॥ [पात्तिवति ॥ २ ॥] आर्यान्मान्यान्, मिथान-
भ्यस्तबहुशास्त्रान् । चारुदत्तपुत्ररोहतेनक्रीडनार्थं षष्ठेऽङ्के उक्तं मृच्छकटिकम-
नास्ति । 'अत इतिठनौ' इति ठन् । मृद शकटिकास्मिन्निति वा बहुव्रीहि ।
[द्विरदेन्द्रेति ।] द्विजमुख्यतमं क्षत्रजातिध्रेष्ठ । 'त्रयो वर्णा द्विजातयः'
इति स्मृतेः क्षत्रियेऽपि द्विजप्रयोगः ॥ ३ ॥ [ऋग्वेदमिति ।] वैशोऽत्र
कारुण्येन चेश्यापरः । तत्र भवा विद्यमाना । अध्यात्मादित्वाट्टक् । यद्वा वैशोऽग्नि
निवेशाख्यो राजा तेन कृतम् । कला चतुःषष्टिकलाप्रतिपादकं प्रबन्धम् । शर्वा
मुहादेव । लम्बा चायुःशतान्दममि प्रविष्ट इति जातकादिगणितद्वारा ज्ञात्वा ।

राजानं वीक्ष्य पुत्रं परमसदुदयेनाश्वमेधेन चेष्टा
लब्ध्वा चायुः शतान्द्रं दशदिनसहितं शूद्रकोऽग्निं प्रविष्टः ॥ ४ ॥
अपि च ।

समरंव्यसनी प्रमादशून्यः ककुदं वेदविदां तपोवनश्च ।

परवारणवाहुयुद्धलब्धः क्षितिपालः किल शूद्रको बभूव ॥ ५ ॥

अस्यां च तत्कृतौ

अवन्तिपुर्यां द्विजसार्थवाहो युवा दरिद्रः किल चारुदत्तः ।

गुणानुरक्ता गणिका च यस्य वसन्तशोभेव वसन्तसेना ॥ ६ ॥

तयोरिदं सत्सुरतोत्सवाश्रयं नयप्रचारं व्यवहारदुष्टताम् ।

खलस्वभावं मवितव्यतां तथा चकार सर्वं किल शूद्रको नृपः ॥ ७ ॥

(पारिक्रम्यावलोक्य च ।) अये, शून्येयमस्तसंगीतशाला । कः नु गताः
कुशीलवा भविष्यन्ति । (विचिन्त्य ।) आं, ज्ञातम् ।

शून्यमपुत्रस्य गृहं चिरशून्यं नास्ति यस्य सन्मित्रम् ।

मूर्खस्य दिशः शून्याः सर्वं शून्यं दरिद्रस्य ॥ ८ ॥

कृतं च संगीतकं मया । अनेन चिरसंगीतोपासनेन ग्रीष्मसमये
प्रचण्डदिनकरकिरणोच्छुष्कपुष्करबीजमिव प्रचलिततारके क्षुधा ममा-
क्षिणी खटखटायेते । तथावद्गृहिणीमाह्वयं पृच्छामि, अस्ति किञ्चि-
त्प्रातराशो न वेति । एषोऽस्मि मोः, कार्यवशात्प्रयोगवशाच्च
प्राकृतभाषी संवृत्तः । अविद अविद मो, चिरसंगीदोवासणेण सुख-

आगामिसूत्रधारवचनापेक्षया 'अग्निं प्रविष्टः' इत्यादिभूतकालप्रत्ययो न विद्म
इति भर्तृज्ञाः । अग्निप्रवेशोऽपि सर्वस्वारनामके यज्ञविशेषे यथा शरमङ्गेन(ण)
कृतस्त्वथा बोद्धव्यः ॥ ४ ॥ समरेति । ककुदं चिह्नमूतं प्रचीणो वा । तथा
चामरः—'प्राचीण्ये राजलिङ्गे च वृषाङ्गे ककुदोऽद्वियाम्' इति । चादणो हस्ती
॥ ५ ॥ अवन्तीति । अवन्तिपुर्युजयिनी । 'अस्यां च तत्कृतौ अवन्ति-' इत्या-
दावत्तिद्वयानुपङ्गः ॥ ६ ॥ [तयोरिति ।] तयोः नीतिस्यस्य प्रचारो व्यवहारस्तं
नयप्रचारम् । खहितं व्यवहारः ॥ ७ ॥ [शून्यमिति ।] चिरशून्यमिति कर्म-
धारयः । चिरं दीर्घः कालो निरवधिः समयः । शून्यमभिमतकार्यरहितम् । सन्मि-
त्रस्य हि सप्तहायले कार्यनिष्पत्तेः सदा पूर्णं इव समयोऽवभासते ॥ ८ ॥
खटिलव्यक्तानुकरणम् । संगीतकेन चक्षुषी खटखटायेते इत्यसंबद्धप्रलापेन मा-
यिनः शकारासंबद्धभाषणस्य सूचनम् । प्रातराशः कल्पभोजनम् । कार्यवशात्प्रयो-

पोक्खरणाहाइं विअ मे बुमुक्खाए मिलाणाइं. अहाइं । ता जाव
 गेहं गदुअ आणामि, अत्थि किंपि कुट्टुम्बिणीए उववादिदं ण वेत्ति ।
 (परिक्रम्यावलोक्य च ।) एदं तं अह्माणं गेहम् । ता पविसामि ।
 (प्रविश्यावलोक्य च ।) हीमाणहे । किं णु वल्लु अह्माणं गेहे अण्णं
 विअ संविहाणअं वट्टदि । आआमितण्डुलोदअप्पवाहा रच्छा लोह-
 कडाहपरिवत्तणकसणसारा किदविसेसआ विअ जुअदी अहिअदरं
 सोहदि भूमी । सिणिद्धगन्धेण उद्दीविअन्ती विअ अहिअं वाघेदि
 मं बुमुक्खा । ता किं पुव्वज्जिदं णिहाणं उव्वण्णं भवे । आदु अहं
 जेव बुमुक्खादो अण्णमअं जीअलोअं पेक्खामि । णत्थि किल
 पादरासो अह्माणं गेहे । पाणाधिअं वाघेदि मं बुमुक्खा । इध सव्वं
 णवं संविहाणअं वट्टदि । एक्का वण्णअं पीसेदि अवरा सुमणाइं
 गुम्फेदि । (विचिन्त्य ।) किं णेदम् । भोदु । कुट्टुम्बिणिं सदाविअ पर-
 मत्थं जाणिस्सम् । (नेपथ्याभिमुखमवलोक्य ।) अज्जे, इदो दाव । (क)

(क) अविद, अविद भोः, चिरसंगीतोपासनेन शुष्कपुष्करनालानीव
 मे बुमुक्षया म्लानान्यङ्गानि । तथावद्गृहं गत्वा जानामि, अस्ति किमपि
 गद्यशास्त्रेति । कार्यं बोध्यायाः स्त्रियो ज्ञप्तिरिति ज्ञानम् । यदुच्यते—‘स्त्रीषु नाप्रा-
 कृतं वदेत्’ इति सुकुमारत्वेन सुप्रयोगत्वं प्राकृतस्य । यदुक्तम्—‘पुरिसा
 सक्कञ्जप्पा पाउअगुम्फो वि होइ सुउमारो’ । तथा पठेऽङ्के प्रवहणविपर्यासे वीर-
 कचन्दनकयोः कलहे संभ्रमागतवचनसंवरणार्थं भाषाव्यत्यासाच्चन्दनकस्य पाठः
 संस्कृतेन । तथा पञ्चमाङ्के दुर्दिने कार्यवशाद्भ्रसन्तसेनायाः श्लोकपाठः संस्कृतेन ।
 चारुदत्तस्य दारिद्र्यवर्णनासूचनयोनयप्राकृतपरिग्रहः । यदाहुः—‘कार्यतथोत्तमा-
 सीनां कार्यो भाषाव्यतिक्रमः’ इति । एतत्सर्वमनेन सूचितमिति । अविद अविदेति
 निर्वेदे । कष्टं कष्टमित्यर्थं । ‘अदृष्टाश्रुतसप्राप्तावविदाविदभो.पदम्’ इति च प्राञ्चः ।
 मिलाणाइं म्लानानि । हीमाणहे विस्मये । किं नु खल्वस्माकं गृहेऽन्यदिव संवि-
 धानकं वर्तते । आयामो वीर्यस्तण्डुलप्रक्षालनजलप्रवाहो यत्र ताहसी रथ्या ।
 लोहस्य कटाहो भाजनविशेषस्तत्परिवर्तनेन मार्जनेन कृष्णसारा कृततिलका
 शुद्धतिवद्भूमिरधिकं शोभते । कृष्णसारा भूमिरित्यनेन चतुर्थोद्देशे भवनकोष्टकस्य
 विशेषसूचनम् । सिणिद्धगन्धेण स्निग्धगन्धेन । उद्दीविअन्ती विअ उद्दीप्यमानेव ।
 तत्किं पूर्वानितं निधानं बहुसंख्यं धनमुत्पन्नं भवेत् । आदु अयवेत्यर्थः । अह-
 मेव बुमुक्षुगतोऽद्यमयम् । पाठान्तरे ओदनमयम् । जीवलीकं संसारं पश्यामि ।
 नास्ति किल प्रातराशोऽस्माकं गृहे । प्राणाधिकं प्राणेष्वधिकं यथा स्यादेवम् । मं-

नटी—(प्रविश्य ।) अज्ज, इअस्सि । (क)

सूत्रधारः—अज्जे, साअदं दे । (ख)

नटी—आणवेदु अज्जो को णिओओ अणुचिटीअदु त्ति । (ग)

सूत्रधारः—अज्जे, (‘चिरसंगीदोवासणेण’ इत्यादि पठित्वा ।) अत्थि किं पि अह्माणं गेहे असिदव्वं ण वेत्ति । (घ)

नटी—अज्ज, सव्वं अत्थि । (ङ)

सूत्रधारः—किं किं अत्थि । (च)

नटी—तं जघा—गुडोदणं धिअं दहिं तण्डुलाइं अज्जेण अत्तव्वं रसाअणं सव्वं अत्थि त्ति । एवं दे देवा आसासेदु । (छ)

सूत्रधारः—किं अह्माणं गेहे सव्वं अत्थि । आदु परिहससि । (ज)

कुटुम्बिन्या उपपादितं न वेत्ति । इदं तदस्माकं गृहम् । तत्प्रविशामि । आश्चर्यम् । किं नु खल्वस्माकं गृहेऽन्यदिव संविधानकं वर्तते । आया-
मितण्डुलोदकप्रवाहा रथ्या लोहकटाहपरिवर्तनकृष्णसारा कृतविशेषकेव
युवत्वधिकतरं शोभते भूमिः । सिग्धगन्धेनोद्दीप्यमानेवाधिक बाधते मां
बुभुक्षा । तत्किं पूर्वार्जितं निधानमुत्पन्नं भवेत् । अथवाहमेव बुभुक्षातो-
ऽन्नमयं जीवलोकं पश्यामि । नास्ति किल प्रातराशोऽस्माकं गृहे । प्राणा-
धिकं बाधते मां बुभुक्षा । इह सर्वं नवं संविधानकं वर्तते । एका वर्षकं
पिनष्टि, अपरा सुमनसो प्रभाति । किंन्विदम् । भवतु । कुटुम्बिनी शब्दाव्य
परमार्थं ज्ञास्यामि । आर्ये इतस्तावत् ।

(क) आर्य, इयमस्मि । (ख) आर्ये, सागतं ते ।

(ग) आज्ञापयत्वार्यः को नियोगोऽनुष्ठीयतामिति ।

(घ) आर्ये, अस्ति किमप्यस्माकं गेहेऽशितव्यं न वेत्ति ।

(ङ) आर्य, सर्वमस्ति । (च) किं किमस्ति ।

(छ) तद्यथा—गुडोदनं घृतं दधि तण्डुलाः आर्येणात्तव्यं रसायनं
सर्वमस्तीति । एवं तव देवा आशासन्ताम् ।

(ज) किमस्माकं गेहे सर्वमस्ति । अथवा परिहससि ।

माम् । बुभुक्षा बाधते । इह सर्वं नवं संविधानकं वर्तते । एका वर्षकं कस्तूर्यादिकं
समालम्भनं पिनष्टि । अपरा सुमनसः पुण्याणि प्रभाति । इत्यनेनापि कोष्ठकस्यैव
सूचनम् ॥ असिदव्वं अन्नरूपं द्रव्यम् ॥ धिअं घृतम् । अत्तव्वं रसाक्षणमिति प्राये-
णात्तव्यं रसायनमस्तीति । एवं तव देवा आशासन्तामिति संदिग्धवाक्योपन्यासः ॥

नटी—(स्वगतम् ।) परिहसिस्सं दाव । (प्रकारम् ।) अज्ज, अत्थि आवणे । (क)

सूत्रधारः—(सकोधम् ।) जाः अणज्जे, एव्वं दे आसा छिज्जि-
स्सदि । अभावं अ गमिस्ससि । जं दाणिं अहं वरण्डलम्बुओ विअ
दूरं उक्खिविअ पाडिदो । (ख)

नटी—मरिसेदु मरिसेदु अज्जो । परिहासो क्खु एसो । (ग)

सूत्रधारः—ता किं उण इदं पावं विअ संविहाणअं वट्टदि ।
एका वण्णअं पीसेदि, अवरा सुमणाओ गुम्फेदि, इअं अ पञ्चवण्ण-
कुसुमोवहारसोहिदा भूमी । (घ)

नटी—अज्ज उववासो गहिदो । (ङ)

सूत्रधारः—किं णामधेओ अअं उववासो (च)

नटी—अहिरूअवदी णाम । (छ)

सूत्रधारः—अज्जे, इहलोइओ आदु पारलोइओ । (ज)

नटी—अज्ज, पारलोइओ । (झ)

(क) परिहसिष्यामि तावत् । आर्य, अस्त्यापणे ।

(ख) जाः अनार्ये, एव तवाशा छेत्सति । अभावं च गमिष्यसि ।
यदिदानीमहं वरण्डलम्बुक इव दूरमुत्क्षिप्य पातितः ।

(ग) मर्षतु मर्षत्कार्यः । परिहासः खल्वेषः ।

(घ) तत्किं पुनरिदं नवमिव संविधानकं वर्तते । एका वर्णकं पिनष्टि,
अपरा सुमनसो गुम्फति, इयं च पञ्चवर्णकुसुमोपहारशोमिता भूमिः ।

(ङ) आद्योपवासो गृहीतः । (च) किं नामधेयोऽयमुपवासः ।

(छ) अभिरूपपतिर्नाम । (ज) आर्ये, इहलौकिकोऽथवा पारलौकिकः ।

(झ) आर्य, पारलौकिकः ।

आर्य अस्त्यापणे वर्णिभीध्याम् ॥ एवं तवाशा छेत्सति । अभावं च गमिष्यसीत्य-
नेन वसन्तसेनायाः प्रवहणविपर्यासमोदनयोः सूचनम् ॥ वरण्डो दीर्घकाष्ठं तस्य
लम्बुकस्तत्प्रान्तनियद्धो मृत्तिकास्थूप । स हि द्रोण्या पानीयोद्दारे दूरमुत्थाप्याघः
पात्यते । केचिदाहुः—वरे(र)ण्ड इष्टकागृह उन्नतीभूतो रीषो भित्तिप्रदेशस्तत्र
लम्बुकोऽवयवभूत इष्टकाघः । सोऽपि हि संयोजनार्थं दूरमुत्थाप्यते । अनन्तरं
निपतस्यपीति ॥ मर्षतु मर्षत्कार्यः । परिहासः खल्वेषः ॥ उपवासः । उपवासरूपं
मृतमित्यर्थः । अधिकरणघञन्तोऽयम् ॥ अहिरूअवदी णाम अभिरूपपतिर्नाम ॥

सूत्रधारः—(सरोपम् ।) पेक्खन्तु पेक्खन्तु अज्जमिस्सा । मम-
केरकेण भत्तपरिव्वएण पारलोइओ मत्ता अण्णेसीअदि । (क)

नटी—अज्ज, पसीद पसीद । तुमं ज्जेव जम्भन्तरे भविस्ससि
त्ति । (ख)

सूत्रधारः—अअं उववासो केण दे उवदिट्ठो । (ग)

नटी—अज्जस्स ज्जेव पिअवअस्सेन जूण्णवुट्ठेण । (घ)

सूत्रधारः—(सरोपम् ।) आः दासीए पुत्ता जूण्णवुट्ठा, कदा
पु वखु तुमं कुविदेण रण्णा पालएण णववहूकेसहत्थं विअ सुअन्धं
कप्पिज्जन्तं पेक्खिस्सम् । (ङ)

नटी—पसीददु अज्जो । अज्जस्स ज्जेव पारलोइओ अअं उव-
वासो । (च) (इति पादयोः पतति ।)

सूत्रधारः—अज्जे, उट्ठेहि । अघेहि एत्थ उववासे केण
कज्जम् । (छ)

(क) प्रेक्षन्तां प्रेक्षन्तामार्यमिश्राः । मदीयेन भक्तपरिव्ययेन पारलौकिको
मर्तान्विष्यते ।

(ख) आर्य, प्रसीद प्रसीद । त्वमेव जन्मान्तरे भविष्यसीति ।

(ग) अयमुपवासः केन तवोपदिष्टः ।

(घ) आर्यस्यैव प्रियवयस्येन जूर्णवृद्धेन ।

(ङ) आः दासाः पुत्र जूर्णवृद्ध, कदा नु खलु त्वां कुपितेन राज्ञा
पालकेन नववधूकेशहस्तमिव सुगन्धं छेद्यमानं प्रेक्षिष्ये ।

(च) प्रसीदत्वार्यः । आर्यस्यैव पारलौकिकोऽयमुपवासः ।

(छ) आर्य, उत्तिष्ठ । कथयात्रोपवासे केन कार्यम् ।

पारलौकिक इत्यनेन पालकव्युदासेन नायकान्तरलाभसूचनम् ॥ ममकेरकेण
मदीयेन । भक्तपरिव्वएण भक्तपरिव्ययेन । ओदनव्ययेनेत्यर्थः । यद्वा । भक्तपरि-
त्यागेन । पारलौकिको मर्तान्विष्यते ॥ त्वमेव जन्मान्तरे भविष्यसीति ॥
अयमुपवासः केन तवोपदिष्टः ॥ आर्यस्यैव प्रियवयस्येन जूर्णवृद्धेन । आः
आज्ञेपे । छयं आदुस्सा आकारान्तादेशे कृते जूर्णवृद्धा इति । एवं च 'दूआ
तीआ' इत्यादौ च बोद्धव्यम् । कुपितेन राज्ञा पालकेन । कप्पिज्जन्तं छेद्यमानम् ।
वधूपक्षे कल्प्यमानं संछज्यमानम् । कदा नु खलु त्वां प्रेक्षिष्यामि(ष्ये) । नव-
वधूकेशहस्तमिव वासितं सुगन्धम् । 'वज्जन्तम्' इति पाठे वध्यमानम् । अनेन
सहायकै चारुदत्तनिग्रहसूचनम् ॥ प्रसीदत्वार्यः । आर्यस्यैव पारलौकिकोऽयमुप-
वासः । उट्ठेहि उत्तिष्ठ । अघेहि कथय । एत्थ उववासे अत्रोपवासे । केन

नटी—अहारिसजणजोगेण बह्मणेण उवणिमन्तिदेण । (क)

सूत्रधारः—अतो गच्छदु अज्जा । अहंपि अहारिसजणजोगा बह्मण उवणिमन्तेमि । (ख)

नटी—ज अज्जो आणवेदि । (ग) (इति निष्क्रान्ता ।)

सूत्रधारः—(परिक्रम्य ।) हीमाणहे । ता कथं मए एव्वं सुसमिद्धाए उज्जइणीए अहारिसजणजोगो बह्मणो अण्णेसिदव्वो । (विलोक्य ।) एसो चारुदत्तस्स मित्त मित्तेओ इदो जेव्व आअच्छदि । भोदु । पुच्छिउस्स दाव । अज्ज मित्तेअ, अह्माण गेहे असिदुं अगणी भोदु अज्जो । (घ)

(नेपथ्ये ।)

भो, अण्णं बह्माणं उवणिमन्तेदु भवम् । वावुडो दाणिं अहम् । (ङ)

सूत्रधारः—अज्ज, सपण्णं भोजणं णीसवत्तं अ । अवि अदक्खिणा वि दे भविस्सदि । (च)

(क) अस्मादृशजनयोगेन ब्राह्मणेनोपनिमन्त्रितेन ।

(ख) अतो गच्छत्वार्या । अहमप्यस्मादृशजनयोग्य ब्राह्मणमुपनिमन्त्रयामि । (ग) यदार्यं आज्ञापयति ।

(घ) आश्चर्यम् । तस्मात्कथं मयैव सुसमृद्धायामुज्जयिन्यामस्मादृशजनयोग्यो ब्राह्मणोऽन्वेषितव्यः । एष चारुदत्तस्य मित्रं मैत्रेय इति एवागच्छति । भवतु । प्रक्ष्यामि तावत् । अद्य मैत्रेय, अस्माकं गृहेऽशितुमग्रणीर्भवत्वार्थं ।

(ङ) भो, अन्य ब्राह्मणमुपनिमन्त्रयतु भवान् । व्यापृत इदानीमहम् ।

(च) आर्यं सपन्नं भोजनं नि सपन्नं च । अपि च दक्षिणापि ते मविष्यति ।

कार्यम् ॥ अहारिसजणजोगेण अस्मात्सदृश(शेन)ब्राह्मणेन । उवणिमन्तिदेण आ(उपनि)मन्त्रितेन ॥ अतो गच्छत्वार्या । अहमप्युपनिमन्त्रयामि ॥ आणवेदि आज्ञापयति ॥ ता तस्मात् । कथं कथम् । मए मया । ईदृयामुज्जयिन्या समृद्धायामस्मात्सदृशो ब्राह्मणोऽन्वेषितव्यः । कोऽर्थः । यद्वा दुःस्थिता भवन्ति ब्राह्मणास्तदा चारणादीनामपि गृहे कुर्वन्ति भोजनम् । एष चारुदत्तस्य मित्रं मैत्रेयः । इदो जेव्व इति एषः । आगच्छति । भवतु । इममुपनिमन्त्रयिष्ये । अद्य मैत्रेय, अस्माकं गृहे भोक्तुम् । अग्रणी अग्रणीः । प्रष्टोऽग्रगामीति यावत् ।

(पुनर्नेपथ्ये ।)

मो, दाणिं पढमं जैव पच्चादिट्टोसि, ता को दाणिं दे णिव्वन्धो पदे पदे मं अनुबन्धेदुम् । (क)

सूत्रधारः—पच्चादिट्टोमिह एदिणा । मोदु । अण्णं वम्हणं उवणिमन्तेमि । (ख) (इति निष्क्रान्तः ।)

इत्यामुखम् ।

(प्रविश्य प्रावारहस्तः ।)

मैत्रेयः—(‘अण्णं वम्हणं’ इति पूर्वोक्तं पठित्वा) अधवा, मए वि मि-
त्तेएण परस्स आमन्तणआइं पच्छिदव्वाइं । हा अवत्थे, तुलीअसि ।
जो णाम अहं तत्तभवदो चारुदत्तस्स रिद्धीए अहोरत्तं पअतणसि-
द्धेहि उग्गारसुरहिगन्धेहिं मोदकेहिं जैव असिदो अब्भन्तरचदु-
स्सालअदुआए उवविट्टो मल्लकसदपरिवुदो चित्तअरो विअ अङ्कु-

(क) मोः, इदानीं प्रथममेव प्रत्यादिष्टोऽसि, तत्क इदानीं ते निर्वन्धः पदे पदे मामनुरोद्धुम् ।

(ख) प्रत्यादिष्टोऽस्म्येतेन । भवतु । अन्यं ब्राह्मणमुपनिमन्त्रयामि ।

‘अविदी मोदु’ इत्यपि पाठः । तत्रात्रिथी भवत्वित्यर्थः । मो, अण्णं अन्यम् । वम्हणं ब्राह्मणम् । उवणिमन्तेदु उपनिमन्त्रयतु भवान् । वावडो व्यापृतः । अहमिदानीं कार्यान्तरव्यासक्तः । दाणिं इदानीम् ॥ संपन्नं मृष्टम् । णिस्सवत्तं च । पितृणां समुत्पद्यं घृतादिसहिततण्डुलपूर्णपात्रम् । ‘निःस्त्राव’ इति यस्य प्रसिद्धिः । ‘णीसवत्तं निःसपन्नम् । विपक्षस्यापरस्याभावाद्’ इति केचित् । अपि च दक्षिणापि ते भविष्यति । एकोऽपिः संभाषनायाम्, अपरः समुच्चये । मो, दाणिं पच्चादि-
ट्टोसि इदानीं प्रत्यादिष्टोऽसि । को दाणिं क इदानीम् । दे णिव्वन्धो ते निर्वन्धः । मं नाम् । पदे पदे अनुबन्धेदुं अनुरोद्धुम् ॥ पच्चादिष्टोऽसि प्रत्यादिष्टोऽसि । एदिणा अनेन । मोदु भवतु । अण्णं अन्यम् । वम्हणं ब्राह्मणम् । उवणिमन्तेमि उपनिमन्त्रयिष्ये ॥ प्रस्तावनेत्यामुखसधिपर्यायः । यदुक्तम्—‘सूत्रधारेण सहिताः संलापं यत्र कुर्वते । नदी विदूषको वापि पारिपार्थक एव वा ॥ धामुखं नाम तस्यैव सैव प्रस्तावना मता ॥’ प्रावारः प्रच्छदपटः । अथवा मयापि मैत्रेयेण परस्स । आमन्तणआइं आमन्त्रणकानि । पच्छिदव्वाइं समीहितव्यानि । यो नामाहं तत्रभवतश्चारुदत्तस्य समृद्ध्याहोरानं प्रयत्नसिद्धैरुद्धारसुरभिगन्धिभिर्मादकै-
रेवाशितस्मृतः । मल्लकशतपरिवृतः । मल्लकः पात्रविशेषः पत्रपुटो वा । ‘दोना’ इति प्रसिद्धो विदूषकपक्षे । चित्रकरपक्षे वर्णिशपानं मल्लकः । अभ्यन्तरचतुः-
मृ० २

लीहिं छिविअ छिविअ अवणेमि । णअरचत्तरबुसहो विअ रोमन्था-
अमाणो चिद्धामि । सो दाणिं अहं तस्स दलिहदाए जहिं तहिं च-
रिअ गेहपारावदो विअ आवासणिमित्तं इध आअच्छामि । एसो
अ अज्जचारुदत्तस्स पिअवअस्सेण जुण्णवुद्धेण जादीकुसुमवासिदो
पावारओ अणुप्पेसिदो सिद्धीकिददेवकज्जस्स अज्जचारुदत्तस्स
उवणेदब्बोत्ति । ता जाव अज्जचारुदत्तं पेक्खामि । (परिक्रम्यावलोक्य
च ।) एसो चारुदत्तो सिद्धिकिददेवकज्जो गिहदेवदाणं बलिं हरेन्तो
इदोज्जेव आअच्छदि । (क)

(ततः प्रविशति यथानिर्दिष्टश्चारुदत्तो रदनिका च ।)

चारुदत्तः—(ऊर्ध्वमवलोक्य सनिर्वेदं निःश्वस्य ।)

(क) अथवा मयापि मैत्रेयेण परस्यामघ्नकानि समीहितव्यानि । हा
अवस्ये, तुलयसि । यो नामाहं तत्रभवतश्चारुदत्तस्य ऋद्ध्याहोरात्रं प्रय-
त्नसिद्धैरुद्गारसुरभिगन्धिभिर्मोदकैरेवाशितोऽभ्यन्तरचतुःशालकद्वार उपविष्टो
मल्लकशतपरिवृतश्चित्रकर इवाहुलीभिः स्पृष्ट्वा स्पृष्ट्वापनयामि । नगरचत्वरवृषभ
इव रोमन्थायमानस्तिष्ठामि । स इदानीमहं तस्य दरिद्रतया यत्र तत्र
चरित्वा गृहपारावत इवावासनिमित्तमत्रागच्छामि । एष चार्यचारुदत्तस्य
प्रियवयस्येन जूर्णवृद्धेन जातीकुसुमवासितः प्रावारकोऽनुप्रेषितः सिद्धीकृत-
देवकार्यस्यार्यचारुदत्तस्योपनेतव्य इति । तद्यावदार्यचारुदत्तं पश्यामि ।
एष चारुदत्तः सिद्धीकृतदेवकार्यो गृहदेयतानां बलिं हरन्ति एवा-
गच्छति

शालकद्वारे उपविष्टः चित्रकर इव छिविअ छिविअ स्पृष्ट्वा स्पृष्ट्वाहुल्यप्रैरपनयामि
न भक्षयामि । अत्यन्तं तृप्तलादिलयः । चित्रकरोऽप्यहुलीसंस्थितलेखनिकया
बर्णिकाभाण्डं स्पृष्ट्वा स्पृष्ट्वापनयति विश्लिषति । अन्यथा दाणिकाविन्दुपातः
स्यादिति । नवचन्द्रवृषभ इव रोमन्थायमानस्तिष्ठामि । 'आपणे नगरचत्वरवृषभ
इव' इति पाठान्तरेऽपि व्याख्या । दाणिं इदानीम् । दलिहदाए दरिद्रतया । यत्र
कुत्रापि चरित्वा गृहपारावत इवावासनिमित्तं शयनार्थमत्रागच्छामि । एसो एधः ।
जूर्णवृद्धेन जातीकुसुमवासितोऽनुप्रेषितः प्रावारकः । सिद्धीकिददेवकज्जस्स निष्पा-
दितदेवकार्यस्य । पाठान्तरे तु—पष्ठीमतकृतदेवकार्यस्येत्यर्थः । आर्यचारुदत्त-
स्योपनेतव्यः । तद्यावत्पश्यामि । गृहदेयतानां बलिं हरन्ति एवाभिगच्छति । बलिं

यासां बलिः सपदि मद्बृहदेहलीनां
हंसैश्च सारसगणैश्च विलुप्तपूर्वः ।

तास्त्रेव संप्रति विरूढवृणाङ्कुरासु

बीजाञ्जलिः पतति कीटमुखावलीढः ॥ ९ ॥

(इति मन्दं मन्दं परिक्रम्योपविशति ।)

विदूषकः—एसो अञ्जचारुदत्तो । ता जाव संपदं उवस-
प्यामि । (उपखल ।) सोस्थि भवदे । बहुदु भवम् । (क)

चारुदत्तः—अये, सर्वकालमित्रं मैत्रेयः प्राप्तः । सखे, स्वाग-
तम् । आस्यताम् ।

विदूषकः—जं मवं आणवेदि । (उपविश्य ।) मो वअस्स, एसो दे
पिअवअस्सेण जुण्णवुद्धेण जादीकुमुमवासिदो पावारओ अणुप्पेसिदो
सिद्धीकिददेवकञ्जस्स अञ्जचारुदत्तस्स तुए उवणेदव्वो ति । (ख)
(समपंयति ।)

(चारुदत्तो गृहीन्वा सन्निवृत्तः स्थितः ।)

विदूषकः—मो, कि इदं चिन्तीअदि । (ग)

चारुदत्तः—वयस्य,

मुखं हि दुःखान्यनुभूय शोभते धनान्धकारेष्विव दीपदर्शनम् ।

मुखान्तु यो याति नरो दरिद्रतां घृतः शरीरेण मृतः स जीवति ॥१०॥

विदूषकः—मो वअस्स, मरणादो दालिहादो वा कदरं दे
रोअदि । (घ)

(क) एष आर्यचारुदत्तः । तथावत्साप्रतमुपसर्पामि । स्वस्ति भवते ।
वर्धता भवान् ।

(ख) यद्भवानाज्ञापयति । मो वयस्य, एष ते प्रियवयसेन जूणंवृद्धेन
जातीकुमुमवासितः प्राजारवोऽनुप्रेषितः सिद्धीकृतदेवकार्यसार्यचारुदत्तस्य
त्वयोपनेतव्य इति । (ग) मो, किमिदं चिन्त्यते ।

(घ) मो वयस्य, मरणाद्दारिद्र्याद्वा कतरसे रोचते ।

पूजाम् ॥ यासामिति । कीटमुखास्त्रादितो बीजाञ्जलिः पतति । विरूढा उप-
चितासृणाङ्कुरा यामु ॥ ९ ॥ स्वस्ति भवते । वर्धता भवान् ॥ किमिदं
चिन्त्यते ॥ मुखमित्यादि । दुःखान्यनुभूय मुखं शोभते । न तु मुखमनुभूय
दुःखमिति तात्पर्यम् । स मृत एव जीवति । शरीरेण घृतः शरीरेण वेष्टितः ।
चर्ममन्त्रावदिसर्षः ॥ १० ॥ मरणादो मरणात् । दालिहादो दारिद्र्यात् । कदरं

चारुदत्तः—वयस्य,

दारिद्र्यान्मरणाद्वा मरणं मम रोचते न दारिद्र्यम् ।

अल्पक्लेशं मरणं दारिद्र्यमनन्तकं दुःखम् ॥ ११ ॥

विदूषकः—भो वयस्स, अलं संतप्पिदेण । षणइजणसंक्रामिद-
विहवस्स सुरजणपीदसेसस्स पडिवच्चन्दस्स विअ परिक्खओ वि दे
अहिअदरं रमणीओ । (क)

चारुदत्तः—वयस्य, न ममार्थान्प्रति दैन्यम् । पश्य ।

एतत्तु मां दहति यद्ब्रह्मसदीयं

क्षीणार्थमित्यतिथयः परिवर्जयन्ति ।

संशुष्कसान्द्रमदलेखमिव भ्रमन्तः

कालात्यये मधुकराः करिणः कपोलम् ॥ १२ ॥

विदूषकः—भो वयस्स, एदे खलु दासीए पुत्ता अत्थकल्लवत्ता
वरटाभीदा विअ गोपालदारका अरण्णे जहिं जहिं ण खज्जन्ति
तहिं तहिं गच्छन्ति । (ख)

चारुदत्तः—वयस्य,

सत्यं न मे विभवनाशकृतास्ति चिन्ता

भाग्यक्रमेण हि धनानि भवन्ति यान्ति ।

(क) भो वयस्य, अलं संतप्तेन । प्रणयिजनसंक्रामितविभवस्य सुरजन-
पीतशेषस्य प्रतिपच्चन्द्रस्येव परिक्षयोऽपि तेऽधिकतरं रमणीयः ।

(ख) भो वयस्य, एते खलु दासाः पुत्रा अर्थकल्यवर्ता वरटाभीता इव
गोपालदारका अरण्ये यत्र यत्र न खाद्यन्ते तत्र तत्र गच्छन्ति ।

कतरत् । रोचते प्रीतम् ॥ दारिद्र्यादिति । अल्पसमयदुःखदत्वान्मरणमल्पक्ले-
शम् । बहुसमयव्यापिलादाकाङ्क्षितापगमाद्दारिद्र्यमनन्तकं दुःखम् ॥ ११ ॥ संत-
प्पिदेण संतप्तेन । प्रणयिजनसंक्रामितविभवस्य सुरजनपीतशेषस्य प्रतिपच्चन्द्रस्येव
परिक्षयोऽपि तेऽधिकतरं रमणीयः । यद्यसद्ययेनार्थाः स्वदोषेण नाश्यन्ते तदा
संतापः क्रियते । तत्र तु न तथेति भावः । प्रणयी जनः क्षिण्वान्धवोऽर्था च ॥
एतदिति । क्षीणार्थमितिकृत्वास्मद्ब्रह्मसदीयः संस्रजन्ति । एतन्मां दहति ।
कालात्यये मदसमयापगमे धनलाभसमयापगमे च ॥ १२ ॥ एदे खलु एते
खलु । दासीपुत्रा अर्थरूपप्रातराशाः । वरटा 'वीरणी' इति ख्याता । तत-
स्त्रस्ताः । अरण्ये गोपालपुत्रका इव यत्र यत्र न खाद्यन्त उपभुज्यन्ते तत्र तत्र
यान्ति । सत्यमिति । विभवनाशकृता मम चिन्ता नास्ति । कथमित्यत आह—

एतत्तु मां दहति नष्टघनाश्रयस्य

यत्सौहृदादपि जनाः शिथिलीभवन्ति ॥ १३ ॥

अपि च ।

दारिद्र्याद्भ्रियमेति हीपरिगतः प्रम्रश्यते तेजसो

निस्त्रेजाः परिभूयते परिमवात्त्रिवेदमापद्यते ।

निर्विष्णः शुचमेति शोकापिहितो बुद्ध्या परित्यज्यते

निर्वुद्धिः क्षयमेत्यहो निघनता सर्वापदानास्पदम् ॥ १४ ॥

विदूषकः—मो वयस्स, तं ज्ञेव अत्यकलत्रचञ्चं सुमरिञ्ज अलं
संतप्पिदेण । (क)

चारुदत्तः—वयस्य, दारिद्र्यं हि पुरुषस्य

निवासश्चिन्तायाः परपरिभवो वैरमपरं

जुगुप्सा मित्राणां स्वजनजनविद्वेषकरणम् ।

वनं गन्तुं बुद्धिर्भवति च कलत्रात्परिभवो

हृदिस्यः शोकाग्निर्न च दहति संतापयति च ॥ १५ ॥

तद्वयस्य, कृतो मया गृहदेवताभ्यो बलिः । गच्छ । त्वमपि चतुष्पथे
मातृभ्यो बलिमुपहर ।

(क) मो वयस्य, तमेवार्थकल्ययते स्मृत्यालं संतापितेन ।

भाग्यक्रमेण लब्धव्यक्रमेण घनानि भवन्ति । तर्हि चिन्ता कुत इत्यत आह—
एतत्तु मां दहति यन्नष्टघनाश्रयस्य मम सौहृदादपि मैत्रीतोऽपि जनाः शिथिली-
भवन्ति । अर्थशून्येन समं प्रयोजनामागामैत्रीमपि न केऽपि कुर्वते ॥ १३ ॥
दारिद्र्यादिति । लब्धा गच्छति, अस्मिन्निष्ठासामर्थ्यात् यदा लब्धा गता
तदा तेजसः प्रम्रयो भवति, यावत्तावत्कारणात् । तेजःशून्यः परिभूयते,
मयामागन् । परिभवोऽत्रिवेदं गच्छति, मानस्यनेः । ततः शुचमेति, श्रया
जीवनमिति । ततस्त्वज्यते बुद्ध्या । निर्वुद्धिः क्षयं गच्छति । तदुक्तम्—'बुद्धि-
नाशात्प्रणश्यति' इति । अत एव सर्वापदानां स्थानमियुग्मंहरति ॥ १४ ॥
कलत्रचञ्चं प्रातराद्यः । एतद्रूपते चार्थस्य तावद्रूपद्वयत्वान्तरानवगाहित-
त्वाच्च तद्विस्मृत्य धर्मचिन्ताः साधनो भवन्तीत्याशयः ॥ निवास इति ।
चिन्ताया निवासः कथं मम निर्वाहः स्यादित्येवंरूपायाः । परस्य परिभय इति
पठौसमागः, कर्मधारयो वा । एतच्चाधिश्चसनीयतया निर्धनानां ज्ञेयम् । जुगुप्सा
मित्राणामिति, प्रयुग्मकारासमर्थत्वात् । स्वजनानां वन्धूनाम्, जनानामन्येषामुदा-
सीनानाम् । करणं श्रुतिः । कर्तारि करणे वा ल्युट् । भवति चेति चकारे हेतौ ।

विदूषकः—ण गमिस्सम् । (क)

चारुदत्तः—किमर्थम् ।

विदूषकः—जदो एव्वं पूइज्जन्ता वि देवणा ण दे पसीदन्ति ।
ता को गुणो देवेषु अच्चिदेसु । (ख)

चारुदत्तः—वयस्य, मा मैवम् । गृहस्थस्य नित्योऽयं विधिः ।

तपसा मनसा वाग्भिः पूजिता बलिकर्मभिः ।

तुप्यन्ति शमिनां नित्यं देवताः किं विचारितैः ॥ १६ ॥

तद्गच्छ । मातृभ्यो बलिमुपहर ।

विदूषकः—भो, ण गमिस्सम् । अण्णो को वि पउज्जीअदु ।
मम उण बम्हणस्स सर्व्वं ज्जेव विपरीदं परिणमदि । आदंसगदा
विअ छाआ वामादो दक्खिणा दक्खिणादो वामा । अण्णं अ
एदाए पदोसवेलाए इध राजमग्गे गणिआ विडा चेडा राजवल्लहा
अ पुरिसा संचरन्ति । ता मण्डूअलुद्धस्स कालसप्पस्स मूसिओ
विअ अहिमुहावदिदो वज्झो दाणिं भविस्सम् । तुमं इध उवविट्ठो
किं करिस्ससि । (ग)

(क) न गमिष्यामि ।

(ख) यत एव पूज्यमाना अपि देवता न ते प्रसीदन्ति । तत्को गुणा
देवेष्वर्चितेषु ।

(ग) भो, न गमिष्यामि । अन्यः कोऽपि प्रयुज्यताम् । मम पुनर्ग्राह-
णस्य सर्वमेव विपरीतं परिणमति । आदर्शगतेषु छाया वामतो दक्षिणो
दक्षिणतो वामा । अन्यचैतस्यां प्रदोषवेलायानिह राजमार्गे गणिका विटा-
श्रेटा राजवल्लमाश्च पुरुषाः संचरन्ति । तस्मान्मण्डूकलुब्धस्य कालस-
र्पस्य मूषिक इवाभिमुखापतितो वध्य इदानीं भविष्यामि । स्वमिह उपविष्टः
किं करिष्यति ।

वनगमने कलत्रपरिभवो हेतुः ॥ १५ ॥ न गमिष्यामि ॥ एवं पूज्यमाना अपि
देवाः न फलं दर्शयन्ति । तत्को गुणोऽर्चितेषु देवेषु ॥ नित्योऽयं विधिः । अकारणे
प्रत्यवायात् । तपस्येति । तुप्यन्ति परलोकमुत्कृष्टं प्रयच्छन्ति । यतः श्राद्ध-
कृतियिप्रियो गृहस्थोऽपि मुच्यत इति भावः ॥ १६ ॥ अन्यः कोऽपि
प्रयुज्यताम् । मम सर्वमेव विपरीतमुपनमति । आदर्शगता छायेव । आदर्शस्थ-
प्रतिविम्बे वामो भागो दक्षिणे दृश्यते, दक्षिणश्च वाम इति वस्तुस्थितिः ।
अन्यचैतस्यां प्रदोषवेलायामत्र राजमार्गे गणिका विटाश्रेटा राजवल्लमाः संच-

चारुदत्तः—भवतु । तिष्ठ तावत् । अहं समर्थिं निर्वर्तयामि ।
(नेपथ्ये ।)

तिष्ठ वसन्तसेने, तिष्ठ ।

(ततः प्रविशति मित्रमारचेत्रेऽनुगम्यमाना वसन्तसेना ।)

विटः—वसन्तसेने, तिष्ठ तिष्ठ ।

किं त्वं भयेन परिवर्तितसौकुमार्या
नृत्यप्रयोगविशदौ चरणौ क्षिपन्ती ।

उद्विग्नचञ्चलकटाक्षविस्मृष्टदृष्टि-

र्व्याधानुसारचकिता हरिणीव यासि ॥ १७ ॥

शकारः—च्यिष्ठ वसन्तशेणिए, च्यिष्ठ ।

किं यासि धावसि पलायसि प्रस्वलन्ती

वाशू पशीद ण मलिस्ससि चिट्ट दाव ।

कामेण दहते ह्यु मे हडके तवदशी

अङ्गारराशिपडिदे विअ मांसखण्डे ॥ १८ ॥ (क)

चेटः—अञ्जुके, चिट्ट चिट्ट ।

उचाशिता गच्छसि अन्तिका मे शंपुण्णपच्छा विअ गिम्हमोरी ।

(क) तिष्ठ वसन्तसेनिके, तिष्ठ ।

किं यासि धावसि पलायसे प्रस्वलन्ती

वामु प्रसीद न मरिष्यसि तिष्ठ तावत् ।

कामेन दहते खलु मे हृदयं तपसि

अङ्गारराशिपतितमिव मांसखण्डम् ॥

रन्ति । एतेन विद्यादीनां प्रवेशं सूचयति । 'नासूचितस्य प्रवेशः' इति । मण्डूक-
लुम्पस्येव कालघर्षस्य मुलापतितो मूषिक इव बन्धो भविष्यामि ॥ किं त्वमित्ति ।
विशदौ संचरणलाघवगुणान्वितौ । पट्ट इति यावत् । उद्विग्नचञ्चलकटाक्षरूपेण
विस्मृष्ट दृष्टिर्यथा सा तथा । अनुमारोऽनुगमनम् । व्याधेन थदनुगमनं तेन प्रत्या-
नृगीव ॥ १७ ॥ शकारभाषायां चवर्गशिरस्थितोऽन्तस्थो यकारो लेह्यः ।
'पूस्मृष्टा तालव्य' इति वचनात् । स च संयोगः प्रयत्नलाघवात्पूर्वस्य गुदत्वं न
करोति । च्यिष्ठ तिष्ठ । किं याशीत्यादि । वसन्ततिलकाच्छन्दसा श्लोकः ।
प्रस्वलन्ती । प्रस्वलनं निम्नोन्नतादौ गतिविघटनम् । 'बाला स्याद्वासः' इत्यमरः ।
न भियसे । तिष्ठ तावत् । हडके हृदयम् । तवदशी वराकः । अङ्गारराशिपतितं
मांसखण्डमिव कामेन दहते ॥ १८ ॥ अञ्जुके गणिके । उचाशितेत्यादि ।

ओवग्गदीं शामिअमइट्ठके मे वण्णे गडे कुक्कुडशावके न्व ॥१९॥(क)

विटः—वसन्तसेने, तिष्ठ तिष्ठ ।

किं यासि बालकदलीव विकम्पमाना

रक्तांशुकं पवनलोलदशं वहन्ती ।

रक्तोत्पलप्रकरकुब्जलमुत्सृजन्ती

दङ्कैर्मनःशिलगुहेव विदार्यमाणा ॥ २० ॥

शकारः—चिद्द वसन्तशेणिण, चिद्द ।

मम मअणमणङ्गं मम्मथं वड्ढवन्ती

णिशि अ शअणके मे णिद्दअं आविखवन्ती ।

पशलशि भअमीदा पखलन्ती खलन्ती

ममवशमणुजादा रावणसेव कुन्ती ॥ २१ ॥ (ख)

(क) आर्ये, तिष्ठ तिष्ठ ।

उन्नासिता गच्छस्यन्तिकान्मम संपूर्णपक्षेव ग्रीष्ममयूरी ।

अववल्गति स्वामिमट्टारको मम वने गतः कुक्कुटशावक इव ॥

(ख) तिष्ठ वसन्तसेने, तिष्ठ ।

मम मदनमनङ्गं मम्मथं वर्धयन्ती

निशि च शयनके मम निद्रामाक्षिपन्ती ।

प्रसरसि भयभीता प्रखलन्ती खलन्ती

मम वशमनुयाता रावणसेव कुन्ती ॥

उपजातिच्छन्दसा श्लोकः । उन्नासिता गच्छस्यन्तिकान्मम । यद्वा । अत्तिका ज्येष्ठा मे भगिनी । ‘अत्तिका भगिनी ज्येष्ठा’ इत्यमरः । संपूर्णपक्षेव ग्रीष्ममयूरी । ओवग्गदी अववल्गति । ससंप्रममागच्छतीत्यर्थः । शामिअमइट्ठके स्वामिमट्टारकः । वने गतः कुक्कुटशावक इव । गडे इति प्रथमान्तस्यैकारान्तत्वम् । ‘गतसृतकृतानां डः’ इति डः ॥ १९ ॥ किं यासीति । ‘दङ्कः पाषाणदारणः’ इत्यमरः । विदारणक्षणे हि निर्वेला वीप्तिः प्रसरतीति । कुब्जलं कलिका । मनःशिलगुहेति । महाभारते मनःशिलशब्दोऽपि दृश्यते इति तथा प्रयुक्तः । ‘मनःशिला तु कुन्दी’ इत्यमरः ॥ २० ॥ मम मअणेत्यादि । मालिनीच्छन्दसा श्लोकः । मम मदनमनङ्गं मम्मथं वर्धयन्ती निशि च शयनके मम निद्रामाक्षिपन्ती । प्रसरसि प्रगच्छति । ‘प्रसरसि दात्युहवदिरौषि’ इति केचित् । भयभीतप्रखलन्ती खलन्ती मम वशमनुयाता रावणसेव कुन्ती । भयभीतेति । भयशब्दोऽयमपार्यकः । मदनमनङ्गमित्यादि पुनश्चकम् । रावणसेव कुन्तीति श्रुतोपमम् । तथा चोक्तम्—‘आगमलिङ्गविहीनं देशकलान्धायविपरीतम् ।

विटः—वसन्तसेने,

किं त्वं पदैर्मम पदानि विरोपयन्ती

व्यालीव यासि पतगेन्द्रभयाभिभूता ।

वेगादहं प्रविस्तृतः पवनं न रुन्ध्यां

त्वन्निग्रहे तु वरगात्रि न मे प्रयत्नः ॥ २२ ॥

शकारः—भावे भावे,

एशा णाणकमूशिकामकशिका मच्छाशिका लाशिका

णिण्णाशा कुलणाशिका अवशिका कामस्स मञ्जूशिका ।

एशा वेशवहू शुवेशणिलया वेशाङ्गणा वेशिआ

एशो शे दश णामके मइ कले अज्जावि मां णेच्छदि ॥२३॥ (क)

(क) भाव भाव,

एषा णाणकमोपिकामकशिका मत्स्याशिका लासिका

निर्नासा कुलनाशिका अवशिका कामस्स मञ्जूषिका ।

एषां वेशवधूः शुवेशनिलया वेशाङ्गना वेशिका

: एतान्यस्या दश नामकानि मया कृतान्यद्यापि मां नेच्छति ॥

व्यर्थायमपार्थं भवति हि वचनं शकारस्व ॥' इति ॥ २१ ॥ विशेषयन्ती
 अतिशयाना । व्याली सर्पा । प्रविस्तृतः प्रचलितः । वातं न निरुणधि । अपि तु
 रुणध्वेव । नकारः काकौ ॥ २२ ॥ 'भावो विद्वान्' इत्यमरः ॥ एशा णाण-
 केत्यादि । शार्दूलविक्रीडितच्छन्दसा श्लोकः । एषा । नाणं शिवाहं टङ्क-
 कादिवित्तं तस्य मोषणशीलः कामो यस्य तस्य कशिका चर्मकाष्ठिका ।
 नीराणां किञ्चित्तया चोपकरणं भवति । तदत्र कशोच्छ । कशा चाश्वताडनी ।
 चर्मसडिकोच्यते । मच्छाशिका मत्स्यमक्षिका । 'मच्छं शुष्कमांसम्' इत्येके ।
 लाशिका नर्तकी । णिण्णाशा, निग्रनासा । कुलणाशिका कुलं वंशस्तन्नाशयति
 पातिलजननात् । 'णीशाशा' इति पाठे निःस्वानामाशा (!) । कुलनाशिकेत्यर्थः ।
 नवशिकानायत्ता दानेनापि कस्याप्यायत्ता न भवति । कामस्स मञ्जूषिका पात्र-
 विशेषः । कन्दुर्भोजनमिव । वर्तुन्नीभूतः काम इत्येत्यर्थः । एषा वेशवधूः ।
 'वेशो वेशाजनाश्रयः' इत्यमरः । शुवेशनिलया शोभनानां वेशानामलंकाराणां
 निलय आश्रयो यस्यां सा । वेशाङ्गना । वेशिका । वेशोऽस्यास्तीति वेशिका ।
 एतान्यस्या दश नामकानि मया कृतानि । अद्यापि मां नेच्छति । यदि देवताया
 अष्टौ दश द्वादश नामानि पठ्यन्ते तदा सा प्रसन्ना भवति । इयं तैत्तवतापि न
 प्रसन्नेति भावः । अत्र पूर्वार्धोत्तरार्धयोः एवैवेति पुनरुक्तम्, न्यूनमधिकं वा

विटः—

प्रसरसि भयविक्रवा किमर्थं प्रचलितकुण्डलघृष्टगण्डपार्श्वी ।

विटजननखषट्कितेव वीणाजलधरगर्जितमीतसारसीव ॥ २४ ॥

शकारः—

ज्ञाणज्ज्ञानन्तबहुभूषणशब्दमिश्रं

किं दोषदी विअ पलाअशि लाममीदा ।

एशे हलामि सहसत्ति जघा हणूमे

विश्रावशुश्र बहिणिं विअ तं शुभद्दम् ॥ २५ ॥ (क)

चेटः—

लामेहि अ लणवल्लहं तो वखाहिशि मच्छमंशकम् ।

एदेहिं मच्छमंशकेहिं शुणआ मलअं ण शेवन्ति ॥ २६ ॥ (ख)

(क) ज्ञाणज्ज्ञानमिति बहुभूषणशब्दमिश्रं किं द्रौपदीव पलायसे राममीता ।

एष हरामि सहसेति यथा हनूमान्निश्चायसोर्भगिनीमिव तां सुभद्राम् ॥

(ख) रमय च राजवल्लभं ततः खादिप्यसि मत्स्यमांसकम् ।

एताभ्यां मत्स्यमांसाभ्यां श्वानो मृतकं न सेवन्ते ॥

कृतम् । दशैति व्यर्थम् ॥ २३ ॥ प्रसरसीत्यादि । प्रचलिताभ्यां कुण्डलाभ्यां गण्डयोर्घृष्टं पार्श्वं यस्याः सा । अत एव विटनखपरिभृष्टवीणातुल्या । मनोहर-
त्वाच्छब्दवत्त्वाद्वा वीणातुल्यत्वम् । विटसदृशौ कुण्डलौ ॥ २४ ॥ ज्ञाणज्ज्ञान-
न्तेति । वसन्ततिलकं छन्दः । ज्ञाणज्ज्ञानन्तेत्यव्यक्तानुकरणम् । अव्यक्तशब्द-
विशेषयुक्तबहुभूषणशब्देन मिश्रं यथा स्यादेवम् । किं द्रौपदीव पलायसे राम-
मीता । एष हरामि शटिति यथा हनूमान्निश्चायसोर्भगिनीमिव तां सुभद्राम् ।
विद्यानसोः सिद्धराजविशेषस्य न भगिनी सुभद्रा, किं तर्हि कृष्णस्य । यथा
इवेति पुनश्चम् ॥ २५ ॥ लामेहीत्यादि । प्रतिपादं चतुर्दशमात्रलाग्ना-
त्रायमकं छन्दः । लामेहि अ रमय च । चकारो भिन्नक्रमः । राजवल्लभं
चेत्यर्थः । सो पा(क्या) द्विशि ततः खादिप्यसि मत्स्यमांसकम् । 'तो ह्यसोद्यरो
रुपुरच्छन्दोनुरोपाव' इत्याहुः । 'एभोद्यरो हलन्तस्यो शुद्धौ बाप्यपदान्वितौ ।
वीर्षात्पौ लघु स्यातां छन्दोमिचितिभाषया ॥' इत्युक्तम् । एदेहि मच्छमंशकेहिं
एताभ्यां मत्स्यमांसाभ्यां हेतुभ्याम् । 'मदच्छेहि' इति पाठे मत्स्यशुष्कमांसाभ्या-
मित्यर्थः । ककारः स्वार्थे । शुणआ श्वानः । मृतकं न सेवन्ते । नकारः
गिरघात्ने । न सेवन्ते इति न, अपि तु सेवन्त एवेत्यर्थः ॥ २६ ॥

विटः—भवति वसन्तसेने,

किं त्वं कटीतटनिवेशितमुद्रहन्ती

ताराविचित्ररुचिरं रश्मनाकलापम् ।

वक्रेण निर्मयितचूर्णमनःशिलेन

त्रस्ताद्भुतं नगरदैवतवत्प्रयासि ॥ २७ ॥

शकारः—

अम्हेहि चण्डं अहिशालिजन्ती वणे शिवाली विज कुक्कुलेहिं ।

पलाशि शिग्यं तुलिदं शवेगं शवेष्टणं मे हलअं हलन्ती ॥ २८ ॥ (क)

वसन्तसेना—पल्लवजा पल्लवजा, परहुदिए परहुदिए । (ख)

शकारः—(सभयम् ।) भावे भावे, मणुदशे मणुदशे । (ग)

विटः—न मेतव्यं न मेतव्यम् ।

वसन्तसेना—माहविए माहविए । (घ)

विटः—(सहामम् ।) मूर्खं परिजनोऽन्विष्यति ।

शकारः—भावे भावे, इत्थिजां अण्णेशदि । (ङ)

विटः—अय किम् ।

शकारः—इत्थिआणं शदं मालेमि । शूले हगे । (च)

(क) अस्माभिश्चण्डमभिसार्यमाणा शृगालीव कुक्कुरैः ।

पलायसे शीघ्रं तरितं सवेगं सवृन्तं मम हृदयं हरन्ती ॥

(ख) पल्लवक पल्लवक, परमृतिके परमृतिके ।

(ग) भाव भाव, मनुष्या मनुष्याः । (घ) माधविके माधविके ।

(ङ) मान मान, स्त्रियमन्वेपयति ।

(च) स्त्रीणां शतं मारयामि । शूलेऽहम् ।

किं त्वमिति । वक्रेण लक्षिता नगरदेवतावत्प्रयासि । कीदृशेन वक्रेण । निर्म-
यितचूर्णमनःशिलानुल्येन ॥ २७ ॥ अम्हेहि चण्डमिति । उपेन्द्रवजा छन्दः ।
अस्माभिश्चण्डं शीघ्रमभिसार्यमाणा वने शृगालीव कुक्कुरैः । पलायसे शीघ्रं तरितं
सवेगं शवेष्टणं सवृन्तं समूलबन्धम् । मे हलअं मम हृदयम् । हरन्ती ।
'सवेष्टणं सवेष्टनमित्यर्थः' इत्येके ॥ २८ ॥ पल्लवकः परमृतिका च वसन्तसेनायाः
परिचारकः परिचारिका च । माधविका अपरा परिचारिका ॥ भावे भावे इति
संशोधनम् । मणुदशे मनुष्यः ॥ स्त्रीनामध्वनेन सपर्येमाह—भाव, स्त्रियमन्वेप-
यति ॥ स्त्रीणां शतं मारयामि । शूले शूरः । हगे अहम् ॥ हदी हदी हा धिक्

वसन्तसेना—(शून्यमवलोक्य ।) हृद्धी हृद्धी, कथं परिजणो वि
परिव्रमट्टो । एत्थ मए अप्पा शब्बं ज्जेव रक्खिदव्वो । (क)

विटः—अन्विष्यतामन्विष्यताम् ।

शकारः—वशन्तरोणिए, विलव विलव परहुदिअं वा पल्लवअं
वा शब्बं एव्व वशन्तमासम् । मए अहिशालिअन्तीं तुमं को पलि-
चाइइशदि ।

किं भीमशेणे जमदग्निपुत्रे कुन्तीशुदे वा दशकन्धले वा ।

एशे हगे गेण्हिय केशहस्से दुःशासनस्यानुवृत्तिं करोमि ॥२९॥
णं पेक्ख णं पेक्ख ।

अशी शुतिकस्से वल्लिदे अ मस्सके

कप्पेम शीशं उद भालएम वा ।

अलं तवेदेण पलाइदेण

मुमुक्खु जे होदि ण शे वसु जीअदि ॥ ३० ॥ (ख)

(क) हा धिक् हा धिक् । कथं परिजनोऽभि परिभ्रष्टः । अत्र मयात्मा
स्वयमेव रक्षितव्यः ।

(ख) वसन्तसेनिके, विलप विलप परभृतिकां वा पल्लवकं वा सर्वे च
वसन्तमासम् । मयाभिसार्यमाणां त्वां कः परित्रास्यते ।

किं भीमसेनो जमदग्निपुत्रः कुन्तीसुतो वा दशकन्धरो वा ।

एषोऽहं गृहीत्वा केशहस्से दुःशासनस्यानुवृत्तिं करोमि ॥

ननु प्रेक्षस्व ननु प्रेक्षस्व ।

असिः सुतीक्ष्णो वलितं च मस्तकं कल्पये शीर्षमुत भारयामि वा ।

अलं तवैतेन पलायितेन मुमुर्षुतो भवति न स सतु जीवति ॥

हा धिक् । विलप । किमेकदेशविलापेन सकलं वसन्तमासं वा । अत्र पक्षे
एको वाच्यः शकारवचनतया व्यर्थ एव प्रयुक्तः । अनेकार्यत्वाभिप्रायानामव-
धारणे वा । सर्वमेव वसन्तमासमित्यर्थः । शो तुमं तां परित्रास्यते ॥ किं
भीमशेणे इत्यादि । इन्द्रवज्राश्लोकः । किं भीमसेनो जमदग्निपुत्रः कुन्ती-
सुतो वा दशकन्धरो वा । एते चत्वारः । एषोऽहं गृहीत्वा केशहस्से दुःशास-
नस्यानुवृत्तिं करोमि ॥ २९ ॥ णं ननु । पेक्ख प्रेक्षस्व । अशी शुतिकस्से
इति । वंशस्थेन्द्रवज्रोपेन्द्रवज्रादिभिर्द्वादशकदशवर्षीर्विजात्युपजातिः । असिः
सुतीक्ष्णो वलितो लालितः । मस्तकम् । कल्पये टिनसि । एव शीर्षं भार-
यामि वा ॥ अलं तवैतेन पलायितेन । मुमुर्षुतो भवति न स सतु जीवति

वसन्तसेना—अज्ज, अबला कखु अहम् । (क)

विटः—अत एव धियसे ।

शकारः—अदो जेव ण मालीअशि । (ख)

वसन्तसेना—(खगतम् ।) कथं अणुणओ वि शे भअं उप्पादेदि ।
भोदु । एवं दाव । (प्रमाशम् ।) अज्ज, इमादो किंपि अलंकरणं
तक्कीअदि । (ग)

विटः—शान्तम् । भवति वसन्तसेने, न पुप्पमोपमर्हत्थुधान-
लता । तत्कृतमलंकरणैः ।

वसन्तसेना—ता कि कखु दाणिम् । (घ)

शकारः—हगे वरपुलिशमणुइशे वासुदेवके कामइदव्वे । (ङ)

वसन्तसेना—(मक्रोधम् ।) शन्तं शन्तम् । अपेहि । अणज्जं
मन्तेशि । (च)

शकारः—(सतालिकं विहस्य ।) भावे भावे, पेक्ख दाव । मं अन्त-
लेण शुशिणिद्धा एशा गणिआदालिआ णम् । जेण मं भणादि—
'एहि । शन्तेशि । किलिन्तेशि' ति हगे ण गामन्तलं ण णग-
लन्तलं वा गडे । अज्जुके, शवामि भावइश शीशं अत्तणकेहिं पा-

(क) आर्य, अबला खल्वहम् । (ख) अत एव न मार्यसे ।

(ग) कथमनुनयोऽप्यस्य भयमुत्पादयति । भवतु । एव तावत् । आर्य,
अस्मात्किमप्यलंकरणं तर्क्यते । (घ) तर्कितं स्वद्विदानीम् ।

(ङ) अहं वरपुरुषमनुष्यो वासुदेवः कामयितव्यः ।

(च) शान्तं शान्तम् । अपेहि । अनार्यं मद्भयसि ।

पृ. ३० पं. अन्तरं, एतत्कृतम् पं. अत, एव, धियसे, गीत्यति, १ बलवन्तपुष्पितु न,
शान्तयत एवेति तात्पर्यम् ॥ अत एव न मार्यसे ॥ तक्कीअदि अन्विध्यते ॥
कृतं नि फलमलंकरणे । यत उद्यानलता पुष्पमोपं नार्हति ॥ अहं वरपुरुषम-
नुष्यो वासुदेवः कामयितव्य इति तर्क्यत इत्याशयः ॥ सन्तं शान्तम् । अनार्यम-
नर्हम् ॥ सतालिकम् । विटस्य हस्ते तालदानं कृत्वैत्यर्थः । भाव, प्रेक्षस्व तावत् ।
नं अन्तरेण । 'मयीत्यर्थं' इत्येके । अन्तरेण चित्तेन अन्योन्मं मुक्तिरधैषा गणि-
कादारिका ननु । येन मा भणति—'एहि । शान्तोऽसि । शान्तोऽसि ।' हगे
अहं न प्रामान्तरगतो न नगरान्तरगतः । प्रामान्तरगतो नगरान्तरगतश्च
शान्तः ह्यन्तश्च भवति । न लहमीदृश इत्याशयः । अज्जुके भट्टाङ्गिके । भावस्य

देहिं । तव ज्ञेय पश्चाणुपश्चिआए आहिण्डन्ते शन्ते किलिन्ते
मिह शंबुत्ते । (क)

विटः—(खगतम् ।) अये, कथं शान्तमित्यभिहिते शान्त इत्य-
वगच्छति मूर्खः । (प्रकाशम् ।) वसन्तसेने, वेशवासविरुद्धमभिहितं
भवत्या । पश्य ।

तरुणजनसहायश्चिन्त्यतां वेशवासो
विगणय गणिका त्वं मार्गजाता लतेव ।
वहसि हि धनहार्यं पण्यभूतं शरीरं
सममुपचर भद्रे सुप्रियं चाप्रियं च ॥ ३१ ॥

अपि च ।

वाप्यां स्नाति विचक्षणो द्विजवरो मूर्खोऽपि वर्णाधमः
फुलां नाम्यति वायसोऽपि हि लतां या नामिता बर्हिणा ।
ब्रह्मक्षत्रविशस्तरन्ति च यथा नावा तयैवेतरे
त्वं वापीव लतेव नौरिव जनं वेश्यासि सर्वं भज ॥ ३२ ॥

वसन्तसेना—गुणो क्वबु अणुरावस्त कारणम्, ण उण बल-
कारो । (ख)

(क) भाव भाव, प्रेक्षस्व तावत् । मामन्तरेण सुस्निग्धैषा गणिकादा-
रिका ननु । येन मां भणति—‘एहि । श्रान्तोऽसि । क्लान्तोऽसि’ इति ।
अहं न ग्रामान्तरं न नगरान्तरं वा गतः भट्टालिके, शपे भावस्व शीर्षमा-
त्मीयाभ्यां पादाभ्याम् । तवैव पृष्ठानुपृष्ठिकयाहिण्डमानः श्रान्तः क्लान्तो-
ऽसि संबृत्तः ।

(ख) गुणः खल्वनुरागस्य कारणम्, न पुनर्बलात्कारः ।

विटस्य । शीर्षेणात्मीयाभ्यां पादाभ्यां शपे । यदत्रे वक्ष्यमाणं तत्सत्यमित्यर्थः ।
तवैव पृष्ठानुपृष्ठिकया । आहिण्डन्ते उद्गाम्यन् । श्रान्तः क्लान्तोऽस्मि संबृत्तः ॥
तरुणेत्यादि । वेशो वेश्याजनवासस्थानम् ॥ ३१ ॥ वाप्यामित्यादि ।
नाम्यति नमयति । नाम्यतीति कण्वादिपाठात् ‘नामं करोति’ इत्यर्थे यक्यकारलोपे
च रूपम् । यथा मगधशब्दे मागध्यतीति भवति । नामं करोतीत्यर्थे णिचि ‘संज्ञापू-
र्वको विधिरनित्यः’ इति गुणनकृत्वा यणादेशे नाम्यतीति रूपम्’ इत्येके । ‘ष्वन्ता-
रुषंपदादिपाठमभ्युपेत्य किपि क्यचि रूपम्’ इत्यपरे ॥ ३२ ॥ गुणः खल्वनुरागस्य

शकारः—भावे भावे, एशा गव्मदाशी कामदेवाअदणुज्जाणादो पहुदि ताह दलिह्चालुदत्ताह अणुलत्ता ण मं कामेदि । वामदो तश्श घलम् । जया तव मम अ हत्यादो ण एशा पलिब्भंशदि तथा कलेदु भावे । (क)

विटः—(स्वगतम् ।) यदेव परिहर्तव्यं तदेवोद्राहरति मूर्खः । कथं वसन्तसेनार्यचारुदत्तमनुरक्ता । सुष्ठु खल्विदमुच्यते—‘रत्नं रत्नेन संगच्छते’ इति । तद्गच्छतु । किमनेन मूर्खेण । (प्रकाशम् ।) काणेलीमातः, वामतस्तस्य सार्थवाहस्य गृहम् ।

शकारः—अथ इं । वामदो तश्श घलम् । (ख)

वसन्तसेना—(स्वगतम् ।) अम्महे । वामदो तश्श गेहं चि जं शच्चम्, अवरज्जन्तेण वि दुज्जणेण उवकिदम्, जेण पिअशङ्गमं पाविदम् । (ग)

शकारः—भावे भावे, वलिण् क्खु अन्धआले माशलाशिपविट्ठा विअ मशिगुडिआ दीशन्दी जेव पणट्ठा वशन्तशेणिआ । (घ)

विटः—अहो, बलवानन्धकारः । तथाहि ।

आलीकविशाल मे सहसा तिमिरप्रवेशविच्छिन्ना ।

(क) भाव भाव, एषा गर्भदासी कामदेवायतनोद्यानात्प्रभृति तस्य दरिद्रचारुदत्तस्नानुरक्ता न मां कामयते । वामतस्तस्य गृहम् । यथा तव मम च हस्तान्नैषा परिभ्रश्यति तथा करोतु भावः ।

(ख) अथ किम् । वामतस्तस्य गृहम् ।

(ग) आश्चर्यम् । वामतस्तस्य गृहमिति यत्सत्यम्, अपराध्यतापि दुर्जनेनोपकृतम्, येन प्रियसंगमः प्रापितः ।

(घ) भ्रातृ भ्रातृ, बलीयस्ति खल्वन्धकारे मापराशिप्रविष्टेव मसीगुटिका दृश्यमानैव प्रनथा वसन्तसेना ।

कारणम्, न पुनर्वलात्कारः ॥ गर्भदासी जन्मप्रभृतिचेटी । तद्वा तस्य । वामतः पार्श्वे तस्य चारुदत्तस्य गृहम् । ततो यथा तव मम च हस्तान्नैषा प्रभ्रश्यति तथा करोतु भावः ॥ परिहर्तव्यम् । चारुदत्तवाचोऽतिनिष्ठ इति वसन्तसेनायाः कथयितुं नाहंतीति तदेव च तेनोक्तम् । तद्वचनं परिहारविषयः । काणेलीमातः । ‘काणेली कन्यकामाता’ इति देशीप्रकाशः । ‘असती काणेली’ इत्येके ॥ भाव, बलीयानन्धकारः । मापराशिप्रविष्टेव मसीगुटिका दृश्यमानैव प्रनथा वसन्तसेना ॥

उन्मीलितापि दृष्टिर्निमीलितेवान्धकारेण ॥ ३३ ॥

अपि च ।

लिम्पतीव तमोऽङ्गानि वर्षतीवाञ्जनं नभः ।

असत्पुरुषसेवेव दृष्टिर्विफलतां गता ॥ ३४ ॥

शकारः—भावे भावे, अण्णेशामि वशन्तशेणिअम् । (क)

विटः—काणेलीमातः, अस्ति किञ्चिच्चिह्नं यदुपलक्षयसि ।

शकारः—भावे भावे, किं विअ । (ख)

विटः—भूषणशब्दं सौरभ्यानुविद्धं माल्यगन्धं वा ।

शकारः—शृणामि मल्लगन्धम्, अन्धजालपुलिदाए उण णा-
शिआए ण शुब्बत्तं पेक्खामि भूषणशब्दम् । (ग)

विटः—(जनान्तिकम् ।) वसन्तसेने,

कामं प्रदोषतिमिरेण न दृश्यसे त्वं

सौदामनीव जलदोदरसंधिलीना ।

त्वां सूचयिष्यति तु माल्यसमुद्भवोऽयं

गन्धश्च भीरु मुखराणि च नूपुराणि ॥ ३५ ॥

श्रुतं वसन्तसेने ।

वसन्तसेना—(सगतम् ।) सुदं गहिदं अ । (नाब्धेन नूपुराण्यु-
त्सार्य माल्यानि चापनीय किञ्चित्परिक्रम्य हस्तेन परागृश्य ।) अम्मो, भित्ति-

(क) भाव भाव, अन्विष्यामि वसन्तसेनिकाम् ।

(ख) भाव भाव, किमिव ।

(ग) शृणोमि माल्यगन्धम्, अन्धकारपूरितया पुनर्नासिकया न सुव्यक्त
पश्यामि भूषणशब्दम् ।

आलोकेति । आलोके दर्शने । विशाला महती ॥ ३३ ॥ लिम्पतीत्यादि ।

॥ ३४ ॥ भाव, अन्विष्यामि वसन्तसेनाम् ॥ चिह्नं भूषणशब्दादि । उपलक्षणं
माल्यगन्धादि । 'अस्ति किञ्चिच्चिह्नमुपलक्षयसि' इति पाठान्तरार्थो व्यक्त एव ॥

किं विअ । कीदृशमिवेत्यर्थः ॥ शृणोमि माल्यगन्धम्, अन्धकारपूरितया
पुनर्नासिकया न सुव्यक्तं पश्यामि भूषणशब्दम् । 'शृणामि मल्लगन्धम्' इत्या-

दिना लोकविरुद्धोक्तिः ॥ काममित्यादि ॥ ३५ ॥ श्रुतमवधारितम् ॥
श्रुतमस्य तात्पर्यमप्याकलितम् । अये मातः, भित्तिपरामर्शसूचितं पक्षद्वारं

परामरिससूइदं पक्खदुआरञ्जं वखु एदम् । जानामि अ संजोएण
गेहस्स संवुदं पक्खदुआरअम् । (क)

चारुदत्तः—वयस्य, समासजपोऽस्मि । तत्तांप्रतं गच्छ । मा-
तृभ्यो बलिमुपहर ।

विदूषकः—भो, ण गमिस्सम् (ख)

चारुदत्तः—धिकष्टम् ।

दारिद्र्यात्पुरुषस्य बान्धवजनो वाक्ये न संतिष्ठते

सुखिग्या विमुखीभवन्ति सुहृदः स्फारीभवन्त्यापदः ।

सत्त्वं हासमुपैति शीलशशिनः कान्तिः परिम्लायते

पापं कर्म च यत्परैऽपि कृतं तत्तस्य संभाव्यते ॥ ३६ ॥

अपि च ।

सङ्गं नैव हि कश्चिदस्य कुरुते संभाषते नादरा-

त्संप्राप्तो गृहमुत्सवेषु धनिनां सावज्ञमालोक्यते ।

दूरादेव महाजनस्य विहरत्यल्पच्छदो लज्जया

मन्ये निर्धनता प्रकाममपरं पष्ठं महापातकम् ॥ ३७ ॥

अपि च ।

दारिद्र्यं शोचामि भवन्तमेवमस्मच्छरीरे सुहृदित्युपित्वा ।

विपन्नदेहे मयि मन्दभाग्ये ममेति चिन्ता क्व गमिष्यसि त्वम् ॥ ३८ ॥

(क) श्रुतं गृहीतं च । अहो, भित्तिपरामर्शसूचितं पक्षद्वारकं खल्वेतत् ।
जानामि च संयोगेन गेहस्य संवृत्तं पक्षद्वारकम् ।

(ख) भोः, न गमिष्यामि ।

खल्वेतत् । जानामि संयोगेन स्पर्शनेन्द्रियानुभवेन गृहस्य संवृत्तं पक्षद्वारकम् ॥
दारिद्र्यादित्यादि । बान्धवजनो वाक्ये न संतिष्ठते । वचनं न करोतीत्यर्थः ।
प्रतापमावात् । स्फारीभयन्लेकीभवन्ति । तत्तस्य संभाव्यते चौर्योदि-
कनिदमस्य नासीदिनानीं क्यमित्यादि ॥ ३६ ॥ सङ्गमित्यादि । अल्पच्छदो
वस्त्रविहीनः ॥ ३७ ॥ दारिद्र्येति । भवन्तमेवं शोचामि । विनष्टदेहे मयि
क्व यास्यसि । अस्मत्सदृक्सात्रैदिकः सुहृत्कोऽपि नास्तीत्यर्थः । अर्थपरत्वात्पु-
लिङ्गत्वम् । यद्वा 'तमेवं भवमुत्पत्तिं स्मरामि' इति वुव्याख्या । सुहृन्मित्रम् ।
अतो हेतोः मयि विनष्टदेहे क्व यास्यसि त्वमिति मे चारुदत्तस्य चिन्ता ॥ ३८ ॥

विदूषकः—(सवैलक्ष्यम् ।) भो वयस्स, जइ मए गन्तव्वम्, ता एसा वि मे सहाइणी रदणिआ भोदु । (क)

चारुदत्तः—रदनिके, मैत्रेयमनुगच्छ ।

चेटी—जं अज्जो आणवेदि । (ख)

विदूषकः—भोदि रदणिए, गेण्ह बलिं पदीवं अ । अहं अपावुद पक्खदुआरअ करोमि । (ग) (तथा करोति ।)

वसन्तसेना—मम अब्भुववत्तिणिमित्तं विअ अवावुदं पक्खदुआरअम् । ता जाव पविसामि । (इडा ।) हद्दी हद्दी । कथं पदीवो । (घ) (पटान्तेन निर्वाप्य प्रविष्टा ।)

चारुदत्तः—मैत्रेय, किमेतत् ।

विदूषकः—अवावुदपक्खदुआरण्ण पिण्डीभूदेण वादेण णिवाविदो पदीवो । भोदि रदणिए, णिकम तुमं पक्खदुआरण्ण । अहंपि अब्भन्तरचदुस्सालादो पदीवं पज्जालिअ आअच्छामि । (ङ) (इति निष्क्रान्त ।)

शकारः—भावे भावे, अण्णेशामि वसन्तशेणिअम् । (च)

विटः—अन्विप्यतामन्विप्यताम् ।

शकारः—(तथा कृत्वा ।) भावे भावे, गहिदा गहिदा । (छ)

(क) भो वयस्स, यदि मया गन्तव्यम्, तदेपापि मम सहायिनी रदनिका भवतु । (ख) यदार्य आज्ञापयति ।

(ग) भवति रदनिके, गृहाण बलिं प्रदीप च । अहमपावृत पक्षद्वारकं करोमि ।

(घ) ममाभ्युपपत्तिनिमित्तनिवापावृत पक्षद्वारकम् । तथावत्प्रविशामि । हा धिक् हा धिक् । कथं प्रदीपः ।

(ङ) अपावृतपक्षद्वारेण पिण्डीभूतेन वातेन निर्वापितः प्रदीपः भवति रदनिके, निष्क्राम त्वं पक्षद्वारकेण । अहमप्यभ्यन्तरचतु शालातः प्रदीपं प्रज्वालयागच्छामि ।

(च) भाव भाव, अन्वेषयामि वसन्तसेनिकाम् ।

(छ) भाव भाव, गृहीता गृहीता ।

सहाइणी द्वितीया ॥ अपावुदं अपावृतम् ॥ अब्भुववत्तिरनुग्रहः । स्थगितद्वारेणापसरणाभावात्पिण्डीभूतेनैकीभूतेन प्रतिबन्धकत्वात् । अपावृते पक्षद्वारे सति

विटः—मूर्ख, नन्वहम् ।

शकारः—इदो दाव भविअ एअन्ते भावे चिट्टहु । (पुनरन्विध्य चेटं गृहीत्वा ।) भावे भावे, गहिदा गहिदा । (क)

चेटः—मट्टके, चेडे हगे । (ख)

शकारः—इदो भावे, इदो चेडे । भावे चडे, चेडे भावे । तुम्हे दाव एअन्ते चिट्ट । (पुनरन्विध्य रदनिका केशेषु गृहीत्वा ।) भावे भावे, शंपदं गहिदा गहिदा वशन्तशेणिआ ।

अन्धआले पलाअन्ती मल्लगन्धेण शूडा ।

केशविन्दे पलामिट्टा चाणक्येण्व दोवदी ॥ ३९ ॥ (ग)

विटः—

एपासि वयसो दर्पात्कुलपुत्रानुसारिणी ।

केशेषु कुसुमाब्जेषु सेवितव्येषु कर्पिता ॥ ४० ॥

शकारः—

एशाशि वाशू शिलगि गहीदा केशेषु चालेषु शिलोलुहेषु ।

अक्कोश विक्रोश लपाधिचण्डं शंभुं शिवं शंकरमीश्वरं वा ॥ ४१ ॥ (घ)

(क) इतत्तानद्भूत्वा एकान्ते भावसिष्ठतु । भाव भाव, गृहीता गृहीता ।

(ख) मट्टारक, चेटोहम् ।

(ग) इतो भावः, इतश्चेटः । भावश्चेटः, चेटो भावः । युवां तावदेकान्ते तिष्ठतम् । भाव भाव, साप्रत गृहीता गृहीता वसन्तसेनिवा ।

अन्धकारे पलायमाना माल्यगन्धेन सूचिता ।

केशवृन्दे परामृष्टा चाणक्येनेव श्रौपदी ॥

(घ) एपासि वासु शिरसि गृहीता केशेषु चालेषु शिरोरुहेषु ।

आक्कोश विक्रोश लपाधिचण्डं शंभुं शिवं शंकरमीश्वरं वा ॥

निर्वापितो वीपः ॥ भाव, गृहीता प्राप्ता ॥ तत इत एकप्रदेशे भूलैकान्ते द्वे भाव, तिष्ठ ॥ मट्टारक, चेटोऽहम् ॥ इदो भाव इत्यादि अमव्युदासाय मुनिधयं करोति । युवां द्वावपि तावदेकान्ते तिष्ठतम् । शंपदं सांप्रतम् । अन्धआले इत्यादि । अनुष्टुप् । अन्धकारे पलायमाना माल्यगन्धेन सूचिता । केशवृन्दे परामृष्टा चाणक्येनेव श्रौपदी ॥ ३९ ॥ एपेति । कुलपुत्रानुसारिणी चादत्तानुरथा । सेवितव्येष्वलंकार्येषु ॥ ४० ॥ एशाशि वाशू इति । इन्द्रवज्रायाः श्लोकः । एपासि चाला शिरसि केशेषु चालेषु शिरोरुहेषु गृहीता । आक्कोश विक्रोश लप । अधिचण्डमारुधैः । हिशब्द एव वा । चण्डं महादेवं च शंभुं शिवं शंकर-

रदनिका—(सभयम् ।) किं अज्जमिस्सेहि ववसिदम् । (क)

विटः—काणेलीमात, अन्य एवैप स्वरसयोग ।

शकारः—भावे भावे, जघा दहिशरपल्लिद्धाए मज्जालिए शटपल्लिवत्ते होदि, तथा दाशीए घीए शलपल्लिवत्ते कडे । (ख)

विटः—कथं स्वरपरिवर्तं कृतं । अहो चित्रम् । अथवा किमत्र चित्रम् ।

इयं रङ्गप्रवेशेन कलानां चोपशिक्षया ।

वञ्चनापण्डितत्वेन स्वरनैपुण्यमाश्रिता ॥ ४२ ॥

(प्रवेश्य ।)

विदूषकः—ही ही भो, पदोसमन्दमारुदेण पशुबन्धोपणीदस्स विथ छागलस्स हिअअम् फुरफुराअदि पदीवो । (उपस्य रदनिका दृष्ट्वा ।) भो रदणिण् । (ग)

शकारः—भावे भावे, मणुश्शे मणुश्शे । (घ)

विदूषकः—जुत्त णेदम्, सरिस णेदम्, ज अज्जचारुदत्तस्स दल्लिद्धाए सपद परपुरिसा गेह पविशन्ति । (ङ)

रदनिका—अज्ज मित्तेअ, पेक्ख मे परिहवम् । (च)

(क) किमार्यमिश्रैर्व्यवसितम् ।

(ख) भाव भाव, यथा दधिसरपरिलुब्धाया मार्जारिकाया स्वरपरिवृत्तिर्भवति, तथा दासा पुत्र्या स्वरपरिवृत्ति कृता ।

(ग) आश्चर्यं भो, प्रदोषमन्दमारुतेन पशुबन्धोपनीतस्येव छागलस्य हृदयम्, फुरफुरायते प्रदीप । भो रदनिके ।

(घ) भाव भाव, मनुष्यो मनुष्य ।

(ङ) युक्तं नेदम्, सदृशं नेदम्, यदार्यचारुदत्तस्य दरिद्रतया सांप्रतं परपुत्र्या गेहं प्रविशन्ति । (च) आर्यं मैत्रेय, प्रेक्षस्व मे परिभवम् ।

गीर्धरं वा ॥ ४१ ॥ आर्यमित्रैर्मन्यै । व्यवसितमारुदम् । भाव, यथा दधिभक्तलुब्धाया मार्जारिकाया स्वरपरिवृत्तिर्भवति तथैतया स्वरपरिवृत्ति कृता । 'दहिशर' इति पाठे 'छल्लि' इति पाठेऽपि शरो दध्न उपरिभाग ॥ इयमिति ॥ ४२ ॥ ही ही भो इति परितोषे । पशुबन्धोपनीतस्येव छागलस्य हृदयं फुरफुरायति अत्यर्थं प्रकम्पते प्रदीप ॥ जुत्त णेदम् । न काकौ । सदृशं नेदम् । सपदं सांप्रतम् ॥

विदूषकः—किं तव परिहवो । आदु अम्हाणम् । (क)

रदनिका—णं तुक्षाणं जेव । (ख)

विदूषकः—किं एसो बलक्कारो । (ग)

रदनिका—अध इं । (घ)

विदूषकः—सच्चम् । (ङ)

रदनिका—सच्चम् । (च)

विदूषकः—(सक्रोधं दण्डकाष्ठमुद्यम्य ।) मा दाव । मो, सके गेहे कुकुरो वि दाव चण्डो मोदि, किं उण अहं बहणो । ता एदिणा अहारिसजणभाअघेअकुडिलेण दण्डकट्टेण दुट्टस्सविअ सुक्खाण-वेणुअस्स मत्थअं दे पहारेहिं कुट्टइस्सम् । (छ)

विटः—महात्राहण, मर्पय मर्पय ।

विदूषकः—(विटं दृष्ट्वा ।) ण एत्थ एसो अवरज्झदि । (शकारं दृष्ट्वा ।) एसो कखु एत्थ अवरज्झदि । अरे रे राअसालअ संट्टाणअ दुज्जण दुम्मणुस्स, जुचं णेदम् । जइ वि णाम तत्तभवं अज्जचारुदत्तो दलिहो संवुत्तो, ता किं तस्स गुणेहिं ण अलंकिदा उ-ज्जणी । जेण तस्स गेहं पविसिअ परिअणस्स ईरिसो उवमहो करीअदि ।

(क) किं तव परिभवः । अथवास्माकम् । (ख) ननु युष्माकमेव ।

(ग) किमेव बलात्कारः । (घ) अथ किम् ।

(ङ) सत्यम् । बलात्कारः । (च) सत्यम् ।

(छ) मा तावत् । मोः, स्वके गेहे कुकुरोऽपि तावच्चण्डो भवति, किं पुनरहं ब्राह्मणः । तदेतेनास्मादशजनभागधेयकुटिलेन दण्डकाष्ठेन दुष्टस्वैव शुष्कवेणुकस्य मस्तकं ते प्रहारैः कुट्टयिष्यामि ।

किं एसो । किं प्रथे । किमेव बलात्कारः ॥ मा तावत् । स्वकीयगृहसमीपे कुकुरोऽपि बलीयान्भवति । ता ततः । एतेनास्मादशजनभागधेयवक्त्रेण दण्डकाष्ठेन दुष्टस्वैव कृतद्वेषस्य वैरिणो महादुष्टसानिप्रहेऽपि मनापराधो भवत्येवैत्यर्थः । पाठान्तरे शोढे कर्णनासिकाशून्यः । दुष्टस्व विअ दुष्ट-स्वैव । आचरितद्वेषस्य वैरिणः । यद्वा । दुष्टस्थानपराधोऽपि निग्रहं प्राप्नो-त्येवैत्यर्थः । शुष्कवंशप्रहारेण । शुष्कोऽतिधीर्घ्नप्रतिपादनाय । एवंभूतस्य शिरः कुट्टयते । तथा तव शिरः कुट्टयिष्यामि ॥ राजश्यालकेत्यादि । संस्थानक

मा दुग्गदोत्ति परिहवो णत्थि कअन्तस्स दुग्गदो णाम ।

चारित्तेण विहीणो अड्ढो वि अ दुग्गदो होइ ॥ ४३ ॥ (क)

विटः—(सर्वलक्ष्यम् ।) महाब्राह्मण, मर्षय मर्षय । अन्यजनशङ्कया खल्विदमनुष्ठितम्, न दर्पात् । पश्य ।

सकामान्विष्यतेऽस्माभिः

विदूषकः—किं इअम् । (ख)

विटः—शान्तं पापम् ।

काचित्स्वाधीनयौवना ।

सा नष्टा शङ्कया तस्याः प्राप्तेयं शीलवधना ॥ ४४ ॥

सर्वथा इदमनुनयसर्वस्वं गृह्यताम् । (इति खन्नमुच्छज्य कृताञ्जलिः पादयोः पतति ।)

विदूषकः—सपुरिस, उट्टेहि उट्टेहि । अआणन्तेण मए तुमं उवालद्धे । संपदं उण जाणन्तो अणुणेमि । (ग)

विटः—ननु भवानेवात्रानुनेयः । तदुत्तिष्ठामि समयतः ।

(क) नात्र एषोऽपराध्यति । एष खल्वत्रापराध्यति । अरे रे राज-
श्यालक संस्थानक दुर्जेन दुर्मनुष्य, युक्तं नेदम् । यद्यपि नाम तत्रमवा-
नार्यचारुदत्तो दरिद्रः संवृत्तः । तर्हि तस्य शुणैर्नालंकृतोज्जयिनी । येन
तस्य गृह प्रविश्य परिजनक्षेदश्च उपमर्दः क्रियते ।

मा दुर्गत इति परिभवो नास्ति कृतान्तस्य दुर्गतो नाम ।

चारित्र्येण विहीन आढ्योऽपि च दुर्गतो भवति ॥

(ख) किमियम् ।

(ग) सत्पुरुष, उत्तिष्ठोत्तिष्ठ । अजानता मया त्वमुपालब्धः । साप्रत
पुनर्जानन्ननुनयामि ।

इति तस्य नाम । उपमर्दो निग्रहः । मा दुग्गदो इति । गाथा । मा दुर्गत
इति परिभवो नास्ति कृतान्तस्य दैवस्य दुर्गतो नाम । नाम संभावनायाम् ।
चारित्र्येण विहीन आढ्योऽपि दुर्गतो दरिद्रो भवति ॥ ४३ ॥ महाब्राह्मण-
श्चाण्डालः । सकामेति । सकामां स्वाधीनयौवनेतिपदाभ्यामस्य धारणं
नापरुधाय । सा वैश्या तिष्ठति न त्वियमित्वाशयः । शीलवधना दुश्चरितसं-
भावना ॥ ४४ ॥ सत्पुरुष, उत्तिष्ठोत्तिष्ठ । अजानता मया त्वमुपालब्धः । साप्रतं
पुनर्जानन्ननुनयामि । आदरविषयतानुनयः ॥ समयः क्रियाबन्धः ॥ समयमेवाह—

विदूषकः—मणाढु भवम् । (क)

विटः—यदीमं वृत्तान्तमार्यचारुदत्तस्य नाख्यात्यसि ।

विदूषकः—न कथहस्सम् । (ख)

विटः—

एष ते प्रणयो विप्र शिरसा धार्यते मया ।

गुणशङ्खैर्वयं येन शस्रवन्तोऽपि निर्जिताः ॥ ४५ ॥

शकारः—(साख्यम् ।) किंनिमित्तं उण भावे, एदश्श दुष्टवड्ड-
अदश किविणअञ्जलिं कदुअ पाएण्णु णिवडिदे । (ग)

विटः—भीतोऽस्मि ।

शकारः—कदश तुमं भीदे । (घ)

विटः—तस्य चारुदत्तस्य गुणेभ्यः ।

शकारः—के तश्श गुणा जदश गेहं पविशिअ अशिदव्वं पि
णत्थि । (ङ)

विटः—मां मैवम् ।

सोऽस्सद्विधानां प्रणयैः कृशीकृतो

न तेन कश्चिद्विमवैर्विमानितः ।

निदाघकालेष्विव सोदको हृदो

नृणां स तृष्णामपनीय शुष्कवान् ॥ ४६ ॥

(क) मणतु भवान् । (ख) न कथयिष्यामि ।

(ग) किंनिमित्तं पुनर्भाव, एतस्य दुष्टवटुकस्य कृपणाञ्जलिं कृत्वा पाद-
योर्निपतितः । (घ) कस्तात्त्वं भीतः ।

(ङ) के तस्य गुणा यस्य गृहं प्रविश्याशितव्यमपि नास्ति ।

यदीममिति ॥ एष इति । गुणशङ्खैः गुणा एव शङ्खानि तैः ॥ ५४ ॥ किंनि-
मित्तं पुनर्भाव एतस्य दुष्टवटुकस्य पादयोर्निपतितः । किंनिमित्तं कृपणम् ॥ के तस्य
गुणा यस्य गृहं प्रविश्याशितव्यं भोक्तव्यमपि नास्ति । यद्वा । अद्विदव्वं पि
आदिद्वयमय भोक्तव्यमपीत्यर्थः ॥ स इति । प्रणयैः प्रार्थनाभिः ।

शकारः—(सामर्थम् ।) के शो गन्मदासीए पुत्ते ।

शूले विक्रन्ते पण्डवे श्वेतकेतू

पुत्ते राधाए रावणे इन्द्रदत्ते ।

आहो कुन्तीए तेण लामेण जादे

अइशस्थामे धर्मपुत्ते जडाऊ ॥ ४७ ॥ (क)

विटः—मूर्ख, आर्यचारुदत्त खल्वसौ ।

दीनाना कल्पवृक्ष स्वगुणफलनत सज्जनाना कुटुम्बी

आदर्श शिक्षिताना सुचरितनिकप शीलवेलासमुद्र ।

सत्कर्ता नावमन्ता पुरुषगुणनिधिर्दक्षिणोदारसत्त्वो

ह्येक श्लाघ्य स जीवत्यधिकगुणतया चोच्छ्रसन्तीव चान्ये ॥४८॥

तदितो गच्छाम ।

शकारः—अग्रेण्णिव वसन्तशेणाम् । (ख)

विटः—नष्टा वसन्तसेना ।

शकारः—कथ विअ । (ग)

विटः—

अन्धस्य दृष्टिरिव पुष्टिरिवातुरस्य

मूर्खस्य बुद्धिरिव सिद्धिरिवालसस्य ।

खल्पस्मृतेर्व्यसनिन परमेव विद्या

त्वा प्राप्य सा रतिरिवारिजने प्रनष्टा ॥ ४९ ॥

(क) क स गर्भदास्या पुत्र ।

शूरो विक्रांत पाण्डव श्वेतकेतु पुत्रो राधाया रावण इन्द्रदत्त ।

आहो कुत्या तेन रामेण जात अश्वत्थामा धर्मपुत्रो जटायु ॥

(ख) अग्रहीत्वा वसन्तसेनाम् । (ग) कथमिव ।

समयोचितदानरित्यर्थ 'इत्यके ॥४६॥ केशो गन्मदासीए पुत्ते शूलेइत्यादि ॥

श्लोको वैश्वदेव्या वृत्तन । क स गर्भदास्या गर्भदास्या पुत्र शूरो विक्रांत

पाण्डवः श्वेतकेतु पुत्रो राधाया रावण इन्द्रदत्त । आहो उपायास्त्वेन रामेण जातो

अश्वत्थामा धर्मपुत्रो जटायु ॥ व्यर्थ विरुद्धान्यम् । श्वेतकेतुरीहालकिर्तुर्वाससो

मातुल अदिविशेष । इन्द्रदत्तो दृष्टत्त्याप्रलम्भक ह्यश्वे सस्थित ॥ ४७ ॥

दीनानामिति । सज्जनाना कुटुम्बुपवीच्य ॥ ४८ ॥ अग्रहीत्वा वसन्त

शकारः—अग्रेण्णिव वसन्तशेणिअं ण गमिइशम् । (क)

विटः—एतदपि न श्रुतं त्वया ।

आलाने गृह्यते हस्ती वाजी वल्गासु गृह्यते ।

हृदये गृह्यते नारी यदिदं नास्ति गम्यताम् ॥ ५० ॥

शकारः—यदि गच्छसि, गच्छ तुमम् । हगे ण गमिइशम् । (ख)

विटः—एवम् । गच्छामि । (इति निष्क्रान्तः ।)

शकारः—गडे खलु भावे अभावम् । (विदूपकमुद्दिश्य ।) अले
काकपदशीशमस्तका दुष्टबटुका, उवविश उवविश । (ग)

विदूपकः—उववेसिदा ज्वेव अम्हे । (घ)

शकारः—केण । (ङ)

विदूपकः—कअन्तेण । (च)

शकारः—उट्टेहि उट्टेहि । (छ)

विदूपकः—उट्टिस्सामो । (ज)

शकारः—कदा । (झ)

विदूपकः—जदा पुणो वि देव्वं अणुऊलं भविस्सदि । (ञ)

शकारः—अले, लोद लोद । (ट)

विदूपकः—रोदाविदा ज्वेव अम्हे । (ठ)

(क) अगृहीत्वा वसन्तसेनां न गमिष्यामि ।

(ख) यदि गच्छसि, गच्छ त्वम् । अहं न गमिष्यामि ।

(ग) गतः खलु भावोऽभावम् । अरे काकपदशीर्षमस्तक दुष्टबटुक,
उपविशोपविश । (घ) उपवेशिता एव वयम् । (ङ) केन ।

(च) कृतान्तेन । (छ) उत्तिष्ठोत्तिष्ठ । (ज) उत्थासामः ।

(झ) कदा । (ञ) यदा पुनरपि देवमनुकूलं भविष्यति ।

(ट) अरे, रुदिहि रुदिहि । (ठ) रोदिता एव वयम् ।

सेनाम् ॥ नद्यदर्शनं गता ॥ अन्धस्येति ॥ ४९ ॥ आलान इति ।
यदि चेदर्थे । चेन्नास्ति तदा गम्यताम् ॥ ५० ॥ गतः खलु भावोऽभा-
वमदर्शनम् । काकपदशीशमस्तका इति । यूतायकार्यप्रवृत्तौ काकपदाकारा ये
धूर्तास्त्रेषां शीर्षप्राया आमप्यस्त्रेषां मस्तकभूतधूर्तचक्रवर्तिनामपि प्रधानभूत ।
एतेनाचारकुलयोराक्षेपः कृतः । केचित्तु—‘काकपदशीर्षं काकपदवत्प्रमथा शीर्ष
मस्तकं यस्य । पक्षेत्युपलक्षणम् । अष्टकपालः । तेनालक्षणयुक्तमस्तक इत्यर्थः’
इत्याहुः । अत्र च मते शीशमस्तका इति शकारवाणीत्वेन पुनरुक्तं न दोषः ।

शकारः—केण । (क)

विदूषकः—दुग्धादीए । (ख)

शकारः—अले, हस हस । (ग)

विदूषकः—हसिस्सामो । (घ)

शकारः—कदा । (ङ)

विदूषकः—पुणो वि ऋद्धीए अज्जचारुदत्तस्स । (च)

शकारः—अले दुट्ठबडुका, भणेशि मम वअणेण तं दलि-
द्वचालुदत्तकम्—‘एशा शशुवण्णा सहिलण्णा णवणाडअदंशणु-
द्विदा शुत्तदालि एव वसन्तशेणा णाम गणिआदालिआ कामदे-
वाअदणुज्जाणादो पहुदि तुमं अणुलत्ता अम्हेहिं बलक्कालाणुणीअ-
माणा तुह गेहं प्रविट्ठा । ता जइ मम हत्थे शअं ज्जेव पट्टाविअ
एणं शमप्पेशि, तदो अधिअरणे ववहालं विणा लहुं णिज्जादमा-
णाह तव मए अणुबद्धा पीदी हुविश्शदि । आदु अणिज्जादमाणाह
मरणन्तिके वेले हुविश्शदि । अवि अपेक्ख ।

कश्चालुका गोच्छडडित्तवेण्टा शाके अ शुक्खे तल्लिदे हु मंशे ।

भत्ते अ हेमन्तिअलत्तिशिद्धे लीणे अ वेले ण हु होदि पूदी ॥ ५१ ॥

(क) केन । (ख) दुर्गत्या । (ग) अरे, हस हस ।

(घ) हसिष्यामः । (ङ) कदा ।

(च) पुनरपि ऋद्धार्यचारुदत्तस्य ।

दुष्टवटो । अरे रुदिहि ॥ अरे दुष्टबडुक, भणिष्यसि मम वचनेन तं दरिद्रचा-
रुदत्तकम्—‘एषा ससुवर्णा सहिरण्या नवनाटकदर्शनोत्थिता सूत्रधारीव वसन्त-
सेनानाम्नी गणिकादारिका कामदेवायतनोद्यानात्प्रगृति लमनुरक्तास्त्राभिर्बला-
त्करानुनीयमाना तव गेहं प्रविष्टा । ततोऽधिकरणे व्यवहारं विना इत्यनेन व्यव-
हारनाशो नवमाहस्य सूचनम् । लघु शीघ्रम् । णिज्जादमाणाह निर्यातयतः । तव
मयानुबद्धा प्रीतिर्भविष्यति । अणिज्जादमाणाह अनिर्यातयतः । मरणान्तिकं
वैरं भविष्यति । अपि च प्रेक्षस्व । कश्चालुका इत्यादि । उपजातिच्छन्दसा ।
सृष्णाण्डी गोमयलिप्तवृन्ता शाकं च शुष्कं पल्लिरं प्रचुरप्रलेहं मांसम् । ‘तल्लिदं
केदपके देशी’ इत्येके । ‘भडिदे’ इति पाठे भटिन्नमित्यर्थः । ‘शलाकृतं भटिन्नं
स्वाव’ इत्यमरः । भक्तं च हैमन्तिकरात्रिसिद्धं लीणे अ ऋणं च वैरं च न भवति ।

शोस्तकं भणेशि, लस्तकं भणेशि । तथा भणेशि जघा हगे
अत्तणकेलिकाए पासांदवालगाकचोदवालिआए उवविट्टे शुणामि ।
अण्णघा जदि भणेशि, ता कवालपविट्टकवित्थगुडिअं विअ मस्तअं
दे मडमडाइइशम् । (क)

विदूषकः—भणिस्सम् । (ख)

शकारः—(अपवार्यं ।) चेडे, गडे शच्चकं ज्ञेव भावे । (ग)

चेटः—अथ इं । (घ)

शकारः—ता शिग्यं अवक्कमह् । (ङ)

(क) अरे दुष्टवटुक, भणिष्यसि मम वचनेन तं दरिद्रचारुदत्तकम्—
'एषा समुवर्णा सहिरण्या नवनाटकदर्शनोत्थिता सूत्रधारीव वसन्तसेना-
नाम्नी गणिकादारिका कामदेवायतनोद्यानात्प्रभृति त्वामनुरक्तास्वामिर्व-
लात्कारानुनीयमाना तव गेहं प्रविष्टा । तद्यदि भम हस्ते स्वयमेव प्रस्था-
प्येनां समर्पयसि, ततोऽधिकरणे व्यवहारं विना लघु निर्यातयतस्तव मयानु-
बद्धा प्रीतिर्भविष्यति । अथवानिर्यातयतो भरणान्तिकं वैरं भविष्यति । अपि
च प्रेक्षस्व ।

कूप्माण्डी गोमयलिप्तवृन्ता शाकं च शुष्कं तलितं खलु मांसम् ।

मत्तं च हैमन्तिकरात्रिसिद्धं लीनायां च वेलायां न खलु भवति पूति ॥
शोभनं भणिष्यसि, सकपटं भणिष्यसि । तथा भणिष्यसि यथाहमात्मकीयायां
प्रासादवालाप्रकपोतपालिकायामुपविष्टः शृणोमि । अन्यथा यदि भणसि,
तदा कपाटप्रविष्टकपित्थगुलिकमिव मस्तकं ते मडमडाधिष्यामि ।

(ख) भणिष्यामि । (ग) चेटः गतः सत्यमेव भावः ।

(घ) अथ किम् । (ङ) तच्छीघ्रमपक्रमानः ।

पूरी पूति ॥ चिरंतनत्वेन प्रक्षिपितं स्वर्णम् ॥ ५१ ॥ शोस्तकं शोभनम् ।
लस्तकं सकपटम् । भणिष्यसि । तथा भणिष्यसि । भणेशीति भविष्यद्वर्त-
मानयोस्तुल्यं रूपम् । यथाहमात्मकीयायां प्रासादस्य बालाप्रलक्षितायां कपोत-
पालिकायां विट्टे । 'बालाप्र मत्तवारणम् । कपोतपालिच्छा उपरिगृह्णेशीति
दक्षिणापथे लोकोच्चिरियम्' इति प्राचीनटीका । तस्यामुपविष्टः शृणोमि ।
अन्यथा यदि भणसि तदा कपाटप्रविष्टं कपित्थगुलिकमिव मस्तकं तव शब्द-
विशेषयुक्तं तथा भक्षयिष्यामि लोकोक्त्या मडमडाधिदशमिति व्याख्या-
यते । कपित्थं फलविशेषः । 'लस्तकं शोस्तकं द्वयमपि शोभनार्थम्' इति प्राची-
नटीका ॥ हे चेट, गतो भावो विटः सत्यम् ॥ ततः शीघ्रमपक्रमानः ॥

चेटः—ता गेण्हदु भट्टके अशिम् । (क)

शकारः—तव जेव हत्थे चिट्टदु । (ख)

चेटः—एशे भट्टालके । गेण्हदु णं भट्टके अशिम् (ग)

शकारः—(विपरीतं गृहीत्वा ।)

णिव्वक्कलं मूलकपेशिवण्णं स्कन्धेण घेतूण अ कोशशुत्तम् ।

कुक्केहि कुक्कीहि अ बुक्कअन्ते जथा शिआले शरणं पलामि ॥५२॥ (घ)

(परिक्रम्य निष्क्रान्तौ ।)

विदूपकः—भोदि रदणिए, ण खलु दे अअं अवमाणो तत्त-
भवदो चारुदत्तस्स णिवेदइदव्वो । दोमाक्कपीडिअस्स मण्णे दिउ-
णदरा पीडा हुविस्सदि । (ङ)

रदनिका—अज्ज मित्तेअ, रदणिआ खलु अहं संजदमुही । (च)

विदूपकः—एवं णेदम् । (छ)

चारुदत्तः—(वसन्तसेनामुद्दिश्य ।) रदनिके, मारुताभिलाषी प्र-
दोपसमयशीतार्तो रोहसेनः । ततः प्रवेश्यतामभ्यन्तरमयम् । अनेन
प्रावारकेण छादयैनम् । (इति प्रावारकं प्रयच्छति ।)

(क) तद्गृहातु भट्टारकोऽसिम् । (ख) तवैव हस्ते तिष्ठतु ।

(ग) एष भट्टाकः । गृहात्वेनं भट्टारकोऽसिम् ।

(घ) निर्वलकलं मूलकपेशिवर्णं स्कन्धेन गृहीत्वा च कोशशुत्तम् ।

कुक्कुरैः कुक्कुरीभिश्च बुक्कयमानो यथा शृगालः शरणं प्रयाति ॥

(ङ) भवति रदनिके, न खलु तेऽप्यमपमानस्तत्र भवतश्चारुदत्तस्य नि-
वेदयितव्यः । दौर्गत्यपीडितस्य मन्ये द्विगुणतरा पीडा भविष्यति ।

(च) आर्यं मैत्रेय, रदनिका खल्वहं संयतमुखी । (छ) एवमिदम् ।

गृहातु भट्टारकोऽसिम् ॥ तवैव हस्ते तिष्ठतु ॥ एपोऽसिः । भट्टारकः स्वामिकः ।
गृहात्वेनं भट्टारकोऽसिम् ॥ णिव्वक्कलमित्यादि । उपजातिच्छन्दसा ।
निर्वलकलं मूलकपेशिवर्णम् । देशी लक् । मूलकलवर्णम् । आलोहितमि-
त्यर्थः । स्कन्धेन गृहीत्वा च कोशीषु शुत्तम् । अल्पार्थे श्रीलम् । कोशावस्थित-
मित्यर्थः । कुक्कुरैः कुक्कुरीभिश्च शब्दायमानो यथा शृगालस्तथा खलुहं प्रयाति ।
विदूपकरदनिके कुक्कुरकुक्कुरीस्थाने ॥ ५२ ॥ न खलु ते परिभवश्चारुदत्तस्य
निवेदयितव्यः । दौर्गत्यपीडितस्य द्विगुणतरा पीडा भविष्यति । एवं णेदमिति

वसन्तसेना—(स्वगतम् ।) कथं परिजणोत्तिं मं अवगच्छदि ।
(प्रावारकं गृहीत्वा समाप्राय च स्वगतं तस्यैवम् ।) अम्हहे, जातीकुसुमवा-
सिदो पावारओ । अणुदासीणं से ज्जोव्वणं पडिभासेदि । (क)
(अपवारितकेन प्राट्णोति ।)

चारुदत्तः—ननु रदनिके, रोहसेनं गृहीत्वाम्बन्तरं प्रविश ।

वसन्तसेना—(स्वगतम् ।) मन्दभाङ्गी क्व अहं तुम्हे अम्ब-
न्तरस्स । (ख)

चारुदत्तः—ननु रदनिके, प्रतिवचनमपि नास्ति । कष्टम् ।

यदा तु भाग्यक्षयपीडितां दशां नरः कृतान्तोपहितां प्रपद्यते ।

तदास्य मित्राण्यपि यान्त्यमित्रतां चिरानुरक्तोऽपि विरज्यते जनः ॥५३॥

(रदनिकामुपगच्छ ।)

विदूषकः—भो, इयं सा रदणिआ । (ग)

चारुदत्तः—इयं सा रदनिका । इयमपरा का ।

अविज्ञातावसक्तेन दूषिता मम वाससा ।

वसन्तसेना—(स्वगतम् ।) णं भूसिदा । (घ)

चारुदत्तः—

छादिता शरदत्रेण चन्द्रलेखेव दृश्यते ॥ ५४ ॥

अथवा, न युक्तं परकलत्रदर्शनम् ।

विदूषकः—भो, अलं परकलत्रदंसणसङ्गाए । एसा वसन्तसेणा
कामदेवाअदनुज्जाणादो पहुदि भवन्तमणुरत्ता । (ङ)

(क) कथं परिजन इति मामवगच्छति । आश्चर्यम्, जातीकुसुमवासितः
प्रावारकः । अनुदासीनमस्य यौवनं प्रतिमासते ।

(ख) मन्दभागिनी खल्वहं तवाम्बन्तरस्स ।

(ग) भोः, इयं सा रदनिका । (घ) ननु भूषिता ।

(ङ) भोः, अलं परकलत्रदर्शनशङ्कया । एसा वसन्तसेना कामदेवायत-
नोद्यानात्प्रमृति त्वामनुरक्ता ।

एवार्थे ॥ रोहसेनश्चारुदत्तधृतः ॥ अम्हहे विसये । अनुदासीनं सामिलापम् ।

तदनु रूपचैद्ययोगात् ॥ अम्बन्तरगमनस्याभागिनी । वेद्यात्त्वात् ॥ यदेति ।

भाग्यं शोभनं कर्म ॥ ५३ ॥ अविज्ञातेति । दूषिता परपुरुषत्वात् ॥ ५४ ॥

चारुदत्तः—इयं वसन्तसेना । (स्वगतम् ।)

यथा मे जन्तितः कामः क्षीणे विभवविस्तरे ।

क्रोधः कुपुरुपस्येव स्वगात्रेष्वेव सीदति ॥ ५५ ॥

विदूषकः—भो वयस्स, एसो वखु राअसालो भणादि । (क)

चारुदत्तः—किम् ।

विदूषकः—एसा ससुवण्णा सहिलण्णा णवणाडअदंसणुट्ठिदा सुत्तघालि व्व वसन्तसेणा णाम गणिआदालिआ कामदेवाअदणु-
ज्जाणादो पहुदि तुमं अणुलत्ता अम्हेहि बलक्कालणुणीअमाणा तुह
गेहं पविट्ठा । (ख)

वसन्तसेना—(स्वगतम् ।) बलक्कालणुणीअमाणेत्ति जं सच्चम्,
अलंकिदद्धि एदेहिं अक्खरेहिं । (ग)

विदूषकः—ता जइ मम हत्थे सअं ज्जेव पट्टाविअ एणं
सम्पेसि, तदो अधिअलणे ववहालं विणा लहुं णिज्जादमाणाह
तव मए अणुबद्धा पीदी हुविस्सदि । अण्णधा मलणन्तिके वेले
हुविस्सदि । (घ)

चारुदत्तः—(सावज्ञम् ।) अञ्जोऽसौ । (स्वगतम् ।) अये, कथं
देवतोपस्थानयोग्या युवतिरियम् । तेन खलु तस्यां वेलायाम् ।

(क) भो वयस, एष खलु राजश्यालो भणति ।

(ख) एषा ससुवर्णा सहिरण्या नवनाटकदर्शनोत्थिता सूत्रधारीव वसन्त-
सेनानाम्नी गणिकादारिका कामदेवायतनोद्यानात्प्रभृति स्वामनुरक्तास्त्राभिर्व-
लात्कारानीयमाना तत्र गेहं प्रविष्टा ।

(ग) बलात्कारानीयमानेति यत्सत्यम्, अलंकृतास्न्येतैरक्षरैः ।

(घ) तद्यदि मम हस्ते स्वयमेव प्रस्थाप्यैनां समर्पयसि, ततोऽधिकरणे
व्यवहारं विना लघु निर्यातयतस्तव मयानुबद्धा प्रीतिर्भविष्यति । अन्यथा
मरणान्तिकं वैरं भविष्यति ।

कामदेवायतनोद्यानात्प्रभृति ॥ ययेति । सीदति कर्तव्यासामर्थ्यात्प्रव्यक्तो न
भवति ॥ ५५ ॥ एषेत्यादि पूर्वोक्तमेव भणति । अलंकृतास्तीति । मनान्यथा-

प्रविश गृहमिति प्रतोद्यमाना

न चलति भाग्यकृतां दशामवेक्ष्य ।

पुरुपपरिचयेन च प्रगल्भं

न वदति यद्यपि भापते बहूनि ॥ ५६ ॥

(प्रकाशम् ।) भवति वसन्तसेने, अनेनाविज्ञानादपरिज्ञातपरिजनोपचारेणापराद्धोऽस्ति । शिरसा भवतीमनुनयामि ।

वसन्तसेना—एदिणा अणुचिदभूमिआरोहणेण अवरज्ज्ञा अज्जं सीसेण पणमिअ पसादेमि । (क)

विदूषकः—भो, दुवेवि तुम्हे सुखं पणमिअ कलमकेदरा अण्णोण्णं सीसेण सीसं समाअदा । अहं पि इमिणा करहजाणुसरिसेण सीसेण दुवेवि तुम्हे पसादेमि । (ख) (इत्युत्तिष्ठति ।)

चारुदत्तः—भवतु । तिष्ठतु प्रणयः ।

वसन्तसेना—(खगतम् ।) चतुरो मधुरो अ अअं उवण्णासो । ण जुत्तं अज्ज एरिसेण इध आअदाए मए पडिवासिदुम् । भोदु । एत्वं दाव भणिस्सम् । (प्रकाशम् ।) अज्ज, जइ एत्वं अहं अज्जस्स अणुगोज्ज्ञा ता इच्छे अहं इमं अलंकारअं अज्जस्स गेहे णिक्खि-विदुम् । अलंकारस्स णिमिच्च एदे पावा अणुसरन्ति । (ग)

चारुदत्तः—अयोग्यमिदं न्यासस्य गृहम् ।

(क) एतेनानुचितभूमिकारोहणेनापराद्धार्यं शीर्षेण प्रणम्य प्रसादयामि ।

(ख) भोः, द्वावपि युवां सुखं प्रणम्य कलमकेदारान्वोन्यं शीर्षेण शीर्षेण ^{समागतैः} ममामती । अहमप्यमुना करमजानुसदृशेन शीर्षेण द्वावपि युवां प्रसादयामि ।

(ग) चतुरो मधुरश्चायमुपन्यासः । न युक्तमद्येदृशेनेहागतया मया प्रतिवस्तुम् । भवतु । एव तावद्गणप्यामि । आर्य, यद्येवमहमार्यस्यानुग्राह्या तदिच्छाम्यहमिममलंकारकमार्यस्य गेहे निक्षेप्तुम् । अलंकारस्य निमित्तमेतै पापा अनुसरन्ति ।

मिहापो नास्तीत्यर्थः । देवतयोपस्थानं यस्याः सा । प्रविश गृहमिति । पुष्पिताया वृत्तम् ॥ ५६ ॥ अनुचितभूमिसमारोहणम् पक्षद्वारेणावासप्रवेशादिकम् ॥ करम उग्रशिशुः ॥ प्रणय इत्यनेन सभोगप्रार्थना कटाक्षिता ॥ ईदृशेना-

वसन्तसेना—अज्ज, अलीअम् । पुरुसेसु गासा णिक्खिअन्ति, ण उण गेहेसु । (क)

चारुदत्तः—मैत्रेय, गृह्यतामयमलंकारः ।

वसन्तसेना—अणुगहीदब्धि (ख) (इत्यलंकारमर्पयति ।)

विदूषकः—(गृहीत्वा ।) सौत्थि भोदीए । (ग)

चारुदत्तः—धिइ मूर्ख, न्यासः खल्वयम् ।

विदूषकः—(धपवार्थ ।) जइ एव्वं ता चोरेहि हरिज्जउ । (घ)

चारुदत्तः—अचिरेणैव कालेन ।

विदूषकः—एसो से अह्माणं विण्णासो । (ङ)

चारुदत्तः—निर्यातयिष्ये ।

वसन्तसेना—अज्ज, इच्छे अहम्, इमिणा अज्जेण अणुगच्छिज्जन्ती सकं गेहं गन्तुम् । (च)

चारुदत्तः—मैत्रेय, अनुगच्छ तत्रभवतीम् ।

विदूषकः—तुमं जेव एदं कलहंसगामिणीं अणुगच्छन्तो राअहंसो विअ सोहसि । अहं उण ब्रह्मणो जहिं जणोहिं चउप्पहोवणीदो उवहारो कुकरोहिं विअ खज्जमाणो विवज्जिस्सम् । (छ)

चारुदत्तः—एवं भवतु । स्वयमेवानुगच्छामि तत्रभवतीम् । तद्राजमार्गविश्वासयोग्याः प्रज्वाल्यन्तां प्रदीपिकाः ।

विदूषकः—वहुमाणअ, पज्जालेहि पदीविआओ । (ज)

(क) आर्य, अलीकम् । पुरुषेषु न्यासा निक्षिप्यन्ते, न पुनर्गेहेषु ।

(ख) अनुगृहीतास्मि । (ग) स्वस्ति भवत्यै ।

(घ) यद्येवं तदा चोरैर्हीयताम् ! (ङ) एषोऽस्मा अस्माकं विन्यासः ।

(च) आर्य, इच्छाम्यहमनेनार्येणानुगम्यमाना । स्वकं गेहं गन्तुम् ।

(छ) त्वमेवैतां कसहंसगामिनीमनुगच्छन्त्राजहंस इव शोभसे । अहं पुनर्ग्रासणो यत्र तत्र जनैश्चतुष्पथोपनीत उपहारः कुकुरैरिव खाद्यमानो विपत्स्ये । (ज) वर्धमानक, प्रज्वाल्य प्रदीपिकान् ।

गृहीतसंभोगोपकरणादिना । पापा अकार्यकारिणः ॥ भ्रमलाद्रक्षकाभावाच्चायोग्यता ॥ आर्य, पुरुषेषु न्यासा निक्षिप्यन्ते, न पुनर्गेहेषु ॥ अत्यन्तप्रथयवत्त्वादनुग्रहः ॥ चोरेहिं हरिज्जउ इति संयिच्छेदनाप्रस्तुतीयाङ्गस्य सूचनम् ॥ सकं स्वकम् ॥ चतुष्पथोनीत इवोपहारो देवताबलिरूपः खाद्यमानो विपत्स्ये ॥

चेटी—(जनान्तिकम् ।) अले, तेल्लेण विणा पदीविआओ पज्जालीअन्ति । (क)

विदूषकः—(जनान्तिकम् ।) ही, ताओ कखु अम्हाणं पदीविआओ अवमाणिदनिद्धणकामुआ विअ गणिआ णिस्सिणेहाओ दाणिं संबुत्ता । (ख)

चारुदत्तः—मैत्रेय, भवतु । कृतं प्रदीपिकाभिः । पश्य ।

उदयति हि शशाङ्कः कामिनीगण्डपाण्डु-

र्ग्रहगणपरिवारो राजमार्गप्रदीपः ।

तिभिरनिकरमध्ये रश्मयो यस्य गौराः

स्रुतजल इव पङ्के क्षीरधाराः पतन्ति ॥ ५७ ॥

(सानुगम् ।) भवति वसन्तसेने, इदं भवत्या गृहम् । प्रविशतु भवती ।

(वसन्तसेना सानुगमवलोकयन्ती निष्क्रान्ता ।)

चारुदत्तः—वयस्य, गता वसन्तसेना । तदेहि । गृहमेव गच्छावः ।

राजमार्गो हि शून्योऽयं रक्षिणः संचरन्ति च ।

वञ्चना परिहर्तव्या बहुदोषा हि शर्वरी ॥ ५८ ॥

(परिक्रम्य ।) इदं च सुवर्णभाण्डं रक्षितव्यं त्वया रात्रौ, वर्धमानकेनापि दिवा ।

विदूषकः—जघा भवं आणवेदि । (ग)

(इति निष्क्रान्तौ ।)

इति मृच्छकटिकेऽलंकारन्यासो नाम प्रथमोऽङ्कः ।

(क) अले, तेल्लेण विणा प्रदीपिकाः प्रज्वाल्यन्ते ।

(ख) आश्चर्यम्, ताः खल्वस्माकं प्रदीपिका अपमानितनिर्घनकामुका इव गमिका निःश्लेहा इदानीं संवृत्ताः । (ग) यथा भवानाज्ञापयति ।

ही आश्चर्यं । यत एव निर्घनोऽन एवापमानितः । निःश्लेहा निस्तैलश्च । श्लेहोऽनुगमैलं च । संवृत्ता. संवृत्ता. ॥ भवत्वित्युपसंहारोक्तिः । उदयतीति । यस्य हिमांशोस्वमोश्चन्दमध्ये शुद्धा रश्मयः पतन्ति । यथा प्रभूतजले कर्दमे दुग्धधाराः ॥ ५७ ॥ राजमार्ग इति ॥ ५८ ॥

इति महोपाध्यायश्रीपृथ्वीधरवृत्तौ मृच्छकटिकविश्वतौ न्यासार्पणो नाम प्रथमोऽङ्कः ।

द्वितीयोऽङ्कः ।

(प्रविश्य ।)

चेटी—अत्ताए अज्जआसआसं संदेसेण पेसिदग्धि । ता जाव पविसिअ अज्जआसआसं गच्छामि । (परिक्रम्यावलोक्य च ।) एसा अज्जआ हिअएण किंपि आलिहन्ती चिट्ठदि । ता जाव उवसप्पामि । (क)

(ततः प्रविशत्यासनस्था सोत्कण्ठा वसन्तसेना मदनिका च ।)

वसन्तसेना—हञ्जे, तदो तदो । (ख)

चेटी—अज्जए ण किंपि मन्तेसि । किं तदो तदो । (ग)

वसन्तसेना—किं मए भणिदम् । (घ)

चेटी—तदो तदो त्ति । (ङ)

वसन्तसेना—(सभ्रूक्षेपम् ।) आं, एव्वम् । (च)

(उपसृत्य ।)

प्रथमा चेटी—अज्जए, अत्ता आदिसदि—‘ण्हादा भविअ देवदाणं पूअं णिव्वत्तेहि त्ति । (छ)

वसन्तसेना—हञ्जे, विण्णवेहि अत्तम्—‘अज्ज ण ण्हाइस्सम् । ता बग्घणो ज्जेव पूअं णिव्वत्तेदु’ त्ति । (ज)

चेटी—जं अज्जआ आणवेदि । (झ) (इति निष्क्रान्ता ।)

(क) मात्रार्यासकाशं संदेशेन प्रेषितास्मि । तद्यावत्प्रविश्यार्यासकाशं गच्छामि । एषार्या हृदयेन किमप्यालिखन्ती तिष्ठति । तद्यावदुपसर्षामि ।

(ख) चेति, ततस्ततः ।

(ग) आर्ये, न किमपि मन्त्रयसि किं ततस्ततः ।

(घ) किं मया भणितम् । (ङ) ततस्तत इति । (च) आं एवम् ।

(छ) आर्ये, मातादिशति—‘स्नाता भूत्वा देवतानां पूजां निर्वर्तय’ इति ।

(ज) चेति, विज्ञापय मातरम्—‘अद्य न स्नास्वामि । तद्ब्राह्मण एव पूजां निर्वर्तयतु’ इति । (झ) यदार्याज्ञापयति ।

अत्ताए वसन्तसेनामात्रा । अज्जआसआसं वसन्तसेनासकाशम् । संदेशेन प्रयोजनार्थम् ॥ हञ्जे नीचे । ‘हञ्जे, तदो तदो’ इत्युन्माददशारीत्युपन्यासः ॥

मदनिका—अज्जए, सिणेहो पुच्छदि ण पुरोभाइदा, ता किं पेदम् । (क)

वसन्तसेना—मदणिए, केरिसिं मं पेक्खसि । (ख)

मदनिका—अज्जाआए सुण्णहिअअत्तणेण जाणामि हिअअगदं कं पि अज्जा अहिलसदि ति । (ग)

वसन्तसेना—सुद्धु तुए जाणिदम् । परहिअअगहणपण्डिआ मदणिआ खलु तुमम् । (घ)

मदनिका—पिअं मे पिअम् । कामो खलु णाम एसो भअवं । अणुगहिदो महसवो तरुणजणस्स । ता कधेदु अज्जाआ, किं राआ राअवल्लहो वा सेवीअदि । (ङ)

वसन्तसेना—हज्जे, रमिदुमिच्छामि, ण सेविदुम् । (च)

मदनिका—विज्जाविसेसालंकिदो किं कोवि ब्रह्मणजुआ कामीअदि । (छ)

वसन्तसेना—पूअणीओ मे ब्रह्मणजणो । (ज)

मदनिका—किं अणेअणअराहिगमणजणिदविहववित्थारो वाणिअजुआ वा कामीअदि । (झ)

(क) आर्ये, स्नेहः पृच्छति, न पुरोभागिता, तर्किं न्विदम् ।

(ख) मदनिके, कीदृशीं मां प्रेक्षसे ।

(ग) आर्यायाः शून्यहृदयत्वेन जानामि हृदयगतं कमप्यार्याभिलषतीति ।

(घ) सुधु त्वया ज्ञातम् । परहृदयग्रहणपण्डिता मदनिका खलु त्वम् ।

(ङ) प्रियं मे प्रियम् । कामः खलु नामैव भगवान् । अनुगृहीतो महो-
स्सवस्तरुणजनस । तत्कथयत्वार्या, किं राजा राजवष्टमो वा सेव्यते ।

(च) चेदि, रन्तुमिच्छामि, न सेवितुम् ।

(छ) विद्याविशेषालंकृतः किं कोऽपि ब्राह्मणयुवा काम्यते ।

(ज) पूजनीयो मे ब्राह्मणजनः ।

(झ) किमनेकनगराभिगमनजनितविभ्रविस्तारो वाणिजयुवा वा काम्यते ।

अज्जा वसन्तसेनैव । ण्हादा ज्ञाता । पूअं पूजाम् ॥ पुरोभाइदा पुरोभागिता दोषदर्शिता । 'दोषैकदृष्टपुरोभागी' इत्यमरः । दोषशून्यत्वेनेति भावः ॥ भअवं भगवान् । 'भअवदा' इत्यपि पाठः । भगवता हरेण । स्वीकृतोऽनुगृहीतो

वसन्तसेना—हज्जे, उवारूढसिणेहं पि षण्हज्जं परिचइअ
देसन्तरगमणेण वाणिअजणो महन्तं विओअजं दुक्खं उप्पा-
देदि । (क)

मदनिका—अज्जए, ण राआ, ण राअवल्लहो, ण वल्लणो, ण
वाणिअजणो । ता को दाणिं सो भट्टिदारिआए कामीअदि । (ख)

वसन्तसेना—हज्जे, तुमं मए सह कामदेवाअदणुज्जाणं गदा
आसि । (ग)

मदनिका—अज्जए, गदस्सि । (घ)

वसन्तसेना—तह वि मं उदासीणा विअ पुच्छसि । (ङ)

मदनिका—जाणिदम् । किं सो ज्वे जेण अज्जआ सरणा-
अदा अब्भुववण्णा । (च)

वसन्तसेना—किंणामहेओ क्खु सो । (छ)

मदनिका—सो क्खु सेट्ठिचत्तरे पडिवसदि । (ज)

वसन्तसेना—अइ णामं से पुच्छिदासि । (झ)

मदनिका—सो क्खु अज्जए, सुगहीदणामहेओ अज्जचारुदत्तो
णाम । (ञ)

(क) चेदि, उपारूढस्त्रेहमपि षणयिजनं परित्यज्य देशान्तरगमनेन
वाणिजजनो महद्वियोगजं दुःखमुत्पादयति ।

(ख) आर्ये, न राजा, न राजवल्लभः, न ब्राह्मणः, न वाणिजजनः ।
तस्मिन् इदानीं स भर्तृदारिकया काम्यते ।

(ग) चेदि, त्वं मया सह कामदेवायतनोद्यानं गतासीः ।

(घ) आर्ये गतास्मि । (ङ) तथापि मामुदासीनेव पृच्छसि ।

(च) ज्ञातम् । किं स एव येनार्या शरणागताभ्युपपन्ना ।

(छ) किं नामधेयः खलु सः ।

(ज) स खलु श्रेष्ठिचत्तरे प्रतिवसति । (झ) अयि, नामाख्यं पृष्टासि ।

(ञ) स खलु आर्ये, सुगृहीतनामधेय आर्यचारुदत्तो नाम ।

सा ॥ ण सेविदुम् । कामोपभोगसिद्धास्मि । न इव्यार्यिनीत्यर्थः ॥ पूजनीयाश्च
ये भवन्ति तेषां विलासवैमुख्यं सदेति भावः ॥ उवारूढसिणेहं विट्टदेहम् ॥
भट्टिदारिआए ईश्वरसुतया ॥ मुहिदा सुखयुक्ता (?) ॥ अभ्युपपन्ना स्वीकृता ॥ सु-

वसन्तसेना—(सहस्रं) साहु मंदणिए, साहु । सुहु तुएं जाणिदम् । (क)

मदनिका—(खगतम् ।) एवं दाव । (प्रक्षराम् ।) अज्जए, दलिदो वखु सो सुणीअदि । (ख)

वसन्तसेना—अदो जेव कामीअदि । दलिदपुरिससंकन्तमणा वखु गणिआ लोए अवअणीआ मोदि । (ग)

मदनिका—अज्जए, किं हीणकुसुमं सहआरपादवं महुअरीओ उण सेवन्ति । (घ)

वसन्तसेना—अदो जेव ताओ महुअरीओ बुचन्ति । (ङ)

मदनिका—अज्जए, जइ सो मणीसिदो ता कीस दाणिं सहसा ण अहिसारीअदि । (च)

वसन्तसेना—हज्जे, सहसा अहिसारिअन्तो पञ्चुअआरदुव्वल-
दाए, मा दाव, जणो दुल्लहदंसणो पुणो मविस्सदि । (छ)

मदनिका—किं अदो जेव सो अलंकारओ तस्स हस्ये णि-
क्खित्तो । (ज)

(क) साधु मदनिके, साधु । सुधु त्वया ज्ञातम् ।

(ख) एवं तावत् । आर्ये, दरिद्रः खलु स श्रूयते ।

(ग) अत एव काम्यते । दरिद्रपुरुषसंकान्तमनाः खलु गणिका लोके-
ऽवचनीया भवति ।

(घ) आर्ये, किं हीनकुसुमं सहकारपादपं मधुकर्म्यः पुनः सेवन्ते ।

(ङ) अत एव ता मधुकर्म्य उच्यन्ते ।

(च) आर्ये, यदि स मनीषितस्तत्किमर्थमिदानीं 'सहसा नामिसार्यते ।

(छ) चेष्टि, सहसामिसार्यमाणः प्रत्युपकारदुर्बलतया, मा तावत्, जणो
दुर्लभदर्शनः पुनर्भविष्यति ।

(ज) किमत एव सोऽलंकारस्तस्य हस्ये निश्चितः ।

गृहीतनामधेयो दानूत्तेन ॥ दरिद्रपुरुषदत्तमना अवचनीया भवति अर्यान्मि-
लापित्वाद् । अतिस(?)श्चारुदत्तो ब्राह्मणः, अनध्यापकत्वेन विलासी, अन्यथ
श्रोत्रियः, तर्कतन्त्रप्रवीणः पूजनीयः न काम्यो विलासवसुखादित्याशयः ॥
महुअरीओ इति । मधु कुर्वन्ति सेवन्ते । मत्ता इत्यर्थः ॥ भेट्ति द्यूतकरस्य
मृ० ५

वसन्तसेना—हञ्जे, सुट्टु दे जाणिदम् । (क)

(नेपथ्ये ।)

अले भट्टा, दशसुवण्णाह लुद्धु जूदकरु पपलीणु पपलीणु । ता
गेण्ह गेण्ह । चिट्ट चिट्ट । दूलात्पदिट्ठो सि । (ख)

(प्रविश्यापटीक्षेपेण संग्रान्तः ।)

संवाहकः—हीमाणहे । कट्टे एरो जुदिअलभावे ।

णववन्धणमुक्काए विअ

गद्दीए हा ताडिदो म्हि गद्दीए ।

अङ्गलाअमुक्काए विअ शचीए

घड्डुको विअ घादिदो म्हि शचीए ॥ १ ॥

लेखअवावडहिअअं शहिअं दड्डूण झचि पब्भट्टे ।

एण्हि मग्गणिवडिदे कं णु क्खु शरणं पपज्जे ॥ २ ॥

ता जाव एदे शहिअजूदिअला अण्णदो मं अण्णेशन्ति, ताव हक्के

(क) चेदि, सुष्टु त्वया ज्ञातम् ।

(ख) अरे भट्टारक, दशसुवर्णस्य रुद्धो द्यूतकरः प्रपलायितः प्रपला-
यितः । तद्गृहाण गृहाण । तिष्ठ तिष्ठ । दूरात्प्रदृष्टोऽसि ।

संबोधनम् । दशसुवर्णकृते लुद्धु रुद्धः । पपलीणु प्रपलायितः । दश सुवर्णा लभ्या
यस्य पार्श्वे स द्यूतकरः प्रपलायितः । अतो गृहाण धारय । तिष्ठ तिष्ठ । दूरादेव
दृष्टोऽसि । सभ्यानुदिरस्य ब्रूते । 'लब्धः' इति पाठे दशसुवर्णानां द्यूतकरो लब्धः ।
प्रपलायित इत्यर्थः ॥ हीमाणहे इति विस्मये । कट्ट एष द्यूतकरभावः । णववन्ध-
णेत्यादि । चित्रजातिः । गद्दीए गर्दभीनामधेया । हा कट्टम् । ताडितो-
ऽसि । गद्दीति वराटिकानाम् । गर्दभीशक्तिके आर्था इति प्रतिद्वयूतके कप-
र्दकनामधेये । नववन्धनान्मुक्तयेव गर्दभ्या पशुविशेषेण ताडितोऽसि गर्दभ्या ।
ताडनस्वभावा सा यतः । अङ्गराजेन कर्णेन मुक्तयेव शक्या अङ्गविशेषेण
घटोत्कचो भीमसेनसुत इव ताडितोऽसि शक्या ॥ १ ॥ लेख इत्यादि ।
गाथा । लेखभ्यापृतहृदयं सभिकं दृष्ट्वा क्षतिरिति प्रभ्रष्टः । इदानीं मार्गनिपतितः
कं नु खलु शरणं प्रपद्ये । कं नु खल्विति विमर्शे ॥ २ ॥ तथावदेतौ सभिकशू-

विष्पडीवेहिं पादेहिं एदं शुण्णदेउलं पविशिअ देवीभविश्यम् । (क)
(बहुविधं नाट्यं कृत्वा तथा स्थितः ।)

(ततः प्रविशति माथुरो द्यूतकरश्च ।)

माथुरः—अले भट्टा, दशसुवण्णाह लुद्धु जूदकरु पपलीणु
पपलीणु । ता गेण्ह गेण्ह । चिट्ट चिट्ट । दूरात्पदिट्टोऽसि । (ख)

द्यूतकरः—

जइ वज्जसि पादालं इन्दं शरणं च संपदं जासि ।

सहिअं वज्जिअ एकं रुद्धो वि ण रक्खिदुं तरइ ॥ ३ ॥ (ग)

माथुरः—

कहिं कहिं सुसहिअविष्पलम्भआ

पलासि ले भअपलिवेविदङ्गा ।

पदे पदे समविसमं खलन्तआ

कुलं जसं अदिकसणं कलेन्तआ ॥ ४ ॥ (घ)

(क) आश्चर्यम् । कष्ट एव द्यूतकरमावः ।

नवबन्धनमुक्तयेन गर्दम्या हा ताडितोऽस्मि गर्दम्या ।

अङ्गराजमुक्तयेव हा शक्त्या घटोत्कच इव घातितोऽस्मि शक्त्या ॥

लेखकव्यापृतहृदयं समिकं दृष्ट्वा झटिति प्रभ्रष्टः ।

इदानीं मार्गनिपतितः कं नु खलु शरणं प्रपद्ये ॥

तथावदेतौ समिकद्यूतकरावन्यतो, मामन्विष्यतः, तावदहं विपरीताभ्यां

पादाभ्यामेतच्छून्यदेवकुलं प्रविश्य देवीभविष्यामि ।

(ख) अरे भट्टारक, दशसुवर्णस्य रुद्धो द्यूतकरः प्रपलायितः प्रपलायितः ।

तद्गृहाण गृहाण । तिष्ठ तिष्ठ । दूरात्प्रदृष्टोऽसि ।

(ग) यदि व्रजसि पातालमिन्द्रं शरणं च सांप्रतं यासि ।

समिकं वर्जयित्वैकं रुद्रोऽपि न रक्षितुं तरति ॥

(घ) कुत्र कुत्र सुसमिकविप्रलम्भक पलायसे रे भयपरिवेपिताङ्गक ।

पदे पदे समविषमं खलन्कुलं यशोऽतिकृष्णं कुर्वन् ॥

तकरी मामन्यतोऽन्विष्यतस्त्वावत् । इके अहम् । विपरीतपादाभ्यामेतच्छून्यं

देवकुलं प्रविश्य देवी भविष्यामि । देवीति च्यन्तम् ॥ जइ वज्जसीत्यादि ।

आर्या । यदि गच्छसि पातालमिन्द्रं शरणं च सांप्रतं यासि । समिकं वर्जयित्वैकं

रुद्रोऽपि न रक्षितुं शक्नोति ॥ ३ ॥ कहिं कहिमित्यादि । रुचिरावृत्तम् ।

कुत्र कुत्र सुसमिकविप्रलम्भक पलायसे रे भयपरिवेषमानाङ्गक । पदे पदे सम-

धूतकरः—(पदं वीक्ष्य ।) एसो वज्जदि । इअ पणट्टा पदवी । (क)

माथुरः—(आलोक्य सवितर्कम् ।) अले, विप्पदीवु पादु ।
पडिमाशुण्णु देउल्लु । (विचिन्त्य ।) धुत्तु जूदकरु विप्पदीवेहि पादेहि
देउलं पविट्ठो । (ख)

धूतकरः—ता अणुसरेग्ह । (ग)

माथुरः—एव्वं भोदु । (घ)

(उभौ देवकुलप्रवेश निरूपयत । दृष्टान्योन्यं संज्ञाप्य ।)

धूतकरः—कथं कट्टमयी पडिमा । (ङ)

माथुरः—अले, णहु णहु । शैलपडिमा । (इति बहुविधं चालयति ।
संज्ञाप्य च ।) एव्वं भोदु । एहि । जूदं किलेस । (च) (इति बहुविधं
धूतं क्रीडति ।)

संवाहकः—(धूतेच्छाविकारसवरणं बहुविधं कृत्वा स्वगतम् ।) अले,

कक्काशद्दे णिण्णाणअश्श हल्लइ हडकं मनुइश्शश्श ।

ढक्काशद्दे व्व णडाधिवश्श पळभट्टिलज्जश्श ॥ ५ ॥

(क) एष व्रजति । इय प्रनष्टा पदवी ।

(ख) अरे, विप्रतीपौ पादौ । प्रतिमाशून्यं देवकुलम् । धृतो धूतकरो
विप्रतीपान्या पादाभ्यां देवकुलं प्रविष्टः ।

(ग) ततोऽनुसराव । (घ) एव भवतु ।

(ङ) कथं काष्ठमयी प्रतिमा ।

(च) अरे, न खलु न खलु । शैलप्रतिमा । एव भवतु । एहि । धूतेन
क्रीडाव ।

विषमं यथा स्यादेव स्वल्पकुलं यशश्चातिकृष्णं कुर्वन् ॥ ४ ॥ भद्रा भट्टेलन्योन्य-
संबोधनम् (१) । अरे, विप्रतीपपादशून्यं देवकुलम् । प्रयोजनाभावेन नात्र मानुष
इति भावः । धृतो धूतकरो विप्रतीपान्या पादाभ्यां देवकुलं प्रविष्ट इत्येके । धृतो
धूतकरो विप्रतीपपादाभ्यां देवकुलं प्रविष्टः ॥ ततोऽनुसराव ॥ संज्ञापनं प्रतिमा-
याम् ॥ [कश्चेति ।] धूतकरणं यथा सा कृता । काड इति प्रसिद्धः । नान्दीपुर
इति प्रसिद्धे । धूत इत्यन्ये (२) । कक्काशब्दो निर्माणकस्य निर्धनस्य हरति पाक-
यति हृदयं मनुष्यस्य । ढक्काशब्द इव नराधिपस्य प्रभट्टराज्यस्य । असात्तिकता

जाणामि ण कीलिइअं सुमेरुशिहलपघणशण्णिहं जूअम् ।

तह वि हु कोइलमहुले कत्ताशब्दे मणं हलदि ॥ ६ ॥ (क)

द्यूतकरः—मम पाठे, मम पाठे । (ख)

माथुरः—ण हु । मम पाठे, मम पाठे । (ग)

संवाहकः—(अन्यतः सहसोपपत्त्य ।) णं मम पाठे । (घ)

द्यूतकरः—लद्धे गोहे । (ङ)

माथुरः—(गृहीत्वा ।) अले पेदण्डा, गहीदोसि । पअच्छ तं दशसुवण्णम् । (च)

संवाहकः—अज्ज दइइशम् । (छ)

माथुरः—अहुणा पअच्छ । (ज)

संवाहकः—दइइशम् । पशादं कलेहि । (झ)

माथुरः—अले, णं संपदं पअच्छ । (ञ)

संवाहकः—शिल्ल पडदि । (ट) (इति भूमौ पतति ।)

(उभौ बहुविधं ताडयतः ।)

माथुरः—एसु तुमं हु जूदिअरमण्डलीए वद्धोसि । (ठ)

(क) अरे, कत्ताशब्दो निर्माणकस्य हरति हृदयं मनुष्यस्य ।

दक्काशब्द इव नराधिपस्य प्रभ्रष्टराज्यस्य ॥

जानामि न कीडिप्यामि सुमेरुशिखरपतनसंनिभं द्यूतम् ।

तथापि खलु कोकिलमधुरः कत्ताशब्दो मनो हरति ॥

(ख) मम पाठे, मम पाठे । (ग) न खलु । मम पाठे मम पाठे ।

(घ) ननु मम पाठे । (ङ) लब्धः पुरुषः ।

(च) अरे लुमदण्डक, गृहीतोऽसि । प्रयच्छ तदशसुवर्णम् ।

(छ) अथ दास्यामि । (ज) अधुना प्रयच्छ ।

(झ) दास्यामि । प्रसादं कुरु । (ञ) अरे, ननु सांप्रतं प्रयच्छ ।

(ट) शिरः पतति । (ठ) एष त्वं खलु द्यूतकरमण्डल्या वद्धोऽसि ।

इत्यर्थः ॥ ५ ॥ जानामि न कीडिप्यामि सुमेरुशिखरपतनसंनिभं द्यूतम् । मुखवि-
नाशकमित्यर्थः । तथापि खलु कोकिलमधुरः कत्ताशब्दो मनो हरति ॥ ६ ॥

मम पाठ इत्यर्थो द्यूतकरोक्तिविशेषः ॥ गोहे पुरुषः मनुष्यः ॥ पेदण्डा उप्तद-
ण्डक । उभे अपि देशी ॥ अधुना प्रयच्छ ॥ दास्यामि ॥ शिल्ल पडदि शिरः
पतति । भ्रमतीत्यर्थः । इति भूमौ निपत्य स्थितः ॥ एष त्वं खलु द्यूतकरमण्डल्या

संवाहकः—पेक्खथ पेक्खथ भट्टालआ । हा, संपदं जेव प-
काह अद्वे गण्डे कडे, अवलाह अद्वे मुक्के । तद्वि मं अवलं शंपदं
जेव मग्गदि । (क)

माथुरः—(श्रीन्वा ।) धुत्तु, माथुरु अहं पिउणु । एत्थ तुए ण अहं
धुत्तिज्जामि । ता पअच्छ तं पेदण्डआ, सत्त्वं सुवण्णं संपदम् । (ख)

संवाहकः—कुदो दइइगाम् । (ग)

माथुरः—पिदरु विक्किणिज्ज पअच्छ । (घ)

संवाहकः—कुदो मे पिदा । (ङ)

माथुरः—मादरु विक्किणिज्ज पअच्छ । (च)

संवाहकः—कुदो मे मादा । (छ)

माथुरः—अप्पाणं विक्किणिज्ज पअच्छ । (ज)

संवाहकः—कलेष पशादम् । णेध मं लजमग्गम् । (झ)

माथुरः—पसरु । (ञ)

संवाहकः—एत्थं मोदु । (परिच्यमति।) अज्जा, किणिव मं
इमइश शहिअइश हत्थादो दशोहिं शुवण्णकेहिं । (दृष्ट्वा आचक्षते ।)

(क) प्रेक्षध्वं प्रेक्षध्व भट्टारकाः । हा, सांप्रतमेव एकस्वार्थे गण्डः कृतः,
अपरस्वार्थे मुक्तम् । तथापि मामवलं सांप्रतमेव याचते ।

(ख) धूर्त, माथुरोऽहं निपुणः । अत्र नाहं धूर्तयामि । तत्रयच्छ तं
सुप्रदण्डक, सर्वं सुवर्णं सांप्रतम् । (ग) कुतो दास्यामि ।

(घ) पितरं विक्रीय प्रयच्छ । (ङ) कुतो मे पिता ।

(च) मातरं विक्रीय प्रयच्छ ।

(छ) कुतो मे माता । (ज) आत्मानं विक्रीय प्रयच्छ ।

(झ) कुतः प्रसादम् । नयत ना राजमार्गम् । (ञ) प्रसर ।

सुक्तदेयत्वायामीति वृत्ते ॥ भट्टारका इति मध्यस्थान्संबोधयति सांप्रतमेव एकाह
एकस्य । अद्वे अर्थत । गण्डे कडे । एकस्य समिकेस्वार्थं गण्डः कृतः । धूतकरुपे-
क्षितार्थेन धूतकरे व(च?) उक्तम् । अपराह अद्वेण मुक्के इत्यपरस्य धूतकरस्वार्थेन
सुक्तोऽस्ति । तच्च समिकेनैवोपेक्षितम् ॥ अत्र माथुरोऽहं निपुणः । एत्थ तुए अत्र
तथा । धुत्तिज्जामि धूर्ते(यिं) प्रताये । पेदण्डा सुप्रदण्डक ॥ कुत इति लामो-
पायप्रश्ने । पिदरु विक्किणिज्ज पयच्छ पितरं विक्रीय प्रयच्छ ॥ मादरु विक्किणिज्ज
मातरं विक्रीय ॥ कलेष कुत । णेध नयत मं मार्गम् । राजमार्गम् ॥ पसरु प्रसर्प ।

संवाहकः—(उत्थाय सविषादम् ।) कथं जूदिअलमण्डलीए बद्धो
स्मि । हीं, एशो अहाणं जूदिअलाणं अलह्वणीए शमए । ता
कुदो दइशम् । (क)

माथुरः—अले, गण्डे कुल्ल कुल्ल । (ख)

संवाहकः—एवं कलेमि । (धूतकरमुपस्यस्य ।) अद्धं ते देमि,
अद्धं मे मुच्चदु । (ग)

धूतकरः—एवं भोदु । (घ)

संवाहकः—(सभिकमुपगम्य ।) अद्धशश गण्डे कलेमि । अद्धं
पि मे अज्जो मुच्चदु । (ङ)

माथुरः—को दोसु । एवं भोदु । (च)

संवाहकः—(प्रकाशम् ।) अज्ज, अद्धे तुए मुक्के । (छ)

माथुरः—मुक्के । (ज)

संवाहकः—(धूतकरं प्रति ।) अद्धे तुए वि मुक्के । (झ)

धूतकरः—मुक्के । (ञ)

संवाहकः—संपदं गमिइशम् । (ट)

माथुरः—एअच्छ तं दशसुवण्णम्, कहिं गच्छसि । (ठ)

(क) कथं धूतकरमण्डल्या बद्धोऽसि । कष्टम्, एषोऽस्माकं धूतकरा-
गामलह्वनीयः समयः । तस्मात्कुतो दास्यामि ।

(ख) अरे, गण्डः क्रियतां क्रियताम् ।

(ग) एवं करोमि । अर्धं तुभ्यं ददामि, अर्धं मे मुच्चतु ।

(घ) एवं भवतु ।

(ङ) अर्धस्य गण्डं करोमि । अर्धमपि म आर्यो मुच्चतु ।

(च) को दोषः । एवं भवतु । (छ) आर्य, अर्धं त्वया मुक्तम् ।

(ज) मुक्तम् । (झ) अर्धं त्वयापि मुक्तम् । (ञ) मुक्तम् ।

(ट) सांप्रतं गमिष्यामि ।

(ठ) प्रयच्छ तं दशसुवर्णम् । कुत्र गच्छसि ।

यद् ॥ ही कष्टम् । अस्माभिः सर्वैः समय उल्लह्यते । एषोऽस्माकं धूतकराणा-
मलह्वः समयः ॥ 'गण्डं गण्डो लभकः' इति पूर्वटीका ॥ एवं करोमि । मुच्च ॥
अर्धं सभिकेन मुक्तम् । अर्धं धूतकरेण । उभाभ्यां राशिरेव मुक्तः । इति

संवाहकः—पेक्खथ पेक्खथ मट्टालआ । हा, संपदं ज्वे ए-
काह अद्वे गण्डे कटे, अवलाह अद्वे मुके । तहवि मं अवलं शंपदं
ज्वे मग्गदि । (क)

मायुरः—(श्रींवा ।) धुत्तु, मायुरु अहं निउणु । एत्थ तुए ण अहं
धुत्तिज्जामि । ता पवच्छ तं पेदण्डआ, सव्वं सुवण्णं संपदम् । (ख)

संवाहकः—कुदो दइइयम् । (ग)

मायुरः—पिदरु विक्किणिज्ज पवच्छ । (घ)

संवाहकः—कुदो मे पिदा । (ङ)

मायुरः—मादरु विक्किणिज्ज पवच्छ । (च)

संवाहकः—कुदो मे मादा । (छ)

मायुरः—अप्पाणं विक्किणिज्ज पवच्छ । (ज)

संवाहकः—कलेध पशादम् । पेध मं लाजमग्गम् । (झ)

मायुरः—पसरु । (ञ)

संवाहकः—एव्वं भोदु । (परिक्रमति ।) अज्जा, किणिय मं
इमइय शहिअइय हत्यादो दशोहिं शुवण्णकेहिं । (दृष्ट्वा आश्चर्ये ।)

(क) प्रेक्षध्वं प्रेक्षध्वं मट्टारकाः । हा, सांप्रतमेव एकस्वार्थे गण्डः कृतः,
अपरस्वार्थे मुक्तम् । तथापि मामवलं सांप्रतमेव याचते ।

(ख) धूर्त, मायुरोऽहं निपुणः । अत्र नाहं धूर्तयामि । तत्प्रयच्छ तं
लुप्तदण्डक, सर्वे सुवर्णे सांप्रतम् । (ग) कुतो दास्यामि ।

(घ) पितरं विक्रीय प्रयच्छ । (ङ) कुतो मे पिता ।

(च) मातरं विक्रीय प्रयच्छ ।

(छ) कुतो मे माता । (ज) आत्मानं विक्रीय प्रयच्छ ।

(झ) कुरुत प्रसादम् । नयत मां राजमार्गम् । (ञ) प्रसर ।

सुकुदेयत्वायानीति ब्रूते ॥ अट्टारका इति मध्यस्थानसंबोधयति सांप्रतमेव एकाह
एकस्य । अद्वे अर्थेन । गण्डे कटे । एकस्य समिकस्वार्थे गण्डः कृतः । धूर्तकरोपे-
क्षितार्थेन धूर्तकरे व(च?) लभ्यते । अपराह अद्वेण मुके इत्यपरस्य धूर्तकरस्वार्थेन
सुखोऽस्ति । तच्च समिकेनैवोपेक्षितम् ॥ अत्र मायुरोऽहं निपुणः । एत्थ तुए अत्र
स्वया । धुत्तिज्जामि धूर्त(र्वे) प्रताये । पेदण्डा लुप्तदण्डक ॥ कुत इति लामो-
पायप्रश्ने । पिदरु विकीणिज्ज पवच्छ पितर विक्रीय प्रयच्छ ॥ मादरु विकीणिज्ज
मातरं विक्रीय ॥ कलेध कुरुत । पेध नयत मं माम् । राजमार्गम् ॥ पसरु प्रसर्प ।

किं भणाथ—‘किं कलइशशि’ त्ति । गेहे दे कम्मकले हुवि-
शशम् । कथम् अदइअ पडिवअणं गदे । भोदु एव्वम् । इमं अण्णं
भणइस्सम् । (पुनस्तदेव पठति ।) कथम् । एशे वि मं अवचीलिअ
गदे । हा, अज्जचालुदत्तस्स विहवे विहडिदे एशे वड्ढामि मन्द-
भाए । (क)

माथुरः—णं देहि । (ख)

संवाहकः—कुदो दइशशम् । (ग) (इति पतति ।)

(माथुरः कथति ।)

संवाहकः—अज्जा, पलित्ताअथ पलित्ताअथ । (घ)

(ततः प्रविशति दर्दुरकः ।)

दर्दुरकः—भोः, द्यूतं हि नाम पुरुषस्यासिंहासनं राज्यम् ।

न गणयति पराभवं कुतश्चिद्धरति ददाति च नित्यमर्थजातम् ।

नृपतिरिव निकाममायदर्शी विभववता समुपास्यते जनेन ॥ ७ ॥

अपि च ।

द्रव्यं लब्धं द्यूतेनैव दारामित्रं द्यूतेनैव ।

दत्तं भुक्तं द्यूतेनैव सर्वं नष्टं द्यूतेनैव ॥ ८ ॥

अपि च ।

त्रेताहृतसर्वस्वः पावरपतनाच्च शोषितशरीरः ।

नर्दितदर्शितमार्गः कटेन विनिपातितो यामि ॥ ९ ॥

(क) एवं भवतु । आर्याः, क्रीणीध्वं मामस्य सभिकस्य हस्तादशभिः
सुवर्णकैः । किं भणत—‘किं करिष्यसि’ इति । गेहे ते कर्मकरो भवि-
ष्यामि । कथम् । अदत्त्वा प्रतिवचनं गतः । भवत्वेवम् । इममन्यं भणि-
ष्यामि । कथम् । एषोऽपि मामवधीर्य गतः । हा, आर्यचारुदत्तस्य
विभवे विघटिते एष वर्ते मन्दभाग्यः । (ख) ननु देहि ।

(ग) कुतो दास्यामि । (घ) आर्याः, परित्रायध्वं परित्रायध्वम् ।

क्लिण्णिध क्रीणीध्वम् । सहिअस्स हत्थादो सभिकस्य पार्श्वोदित्थर्यः । असौ तव कर्मकरो
भविष्यामि । हा, आर्यचारुदत्तस्य विभवे विघटिते तस्मिन्निधने एष एतादृशाव-
स्थो वर्ते मन्दभाग्यः ॥ नेति । अतिशयमायस्य दर्शको राजेवेश्वरेणापि पुरुषेण
सेव्यते ॥७॥ द्रव्यं लब्धमित्यादि । विद्युन्माला ॥८॥ त्रेतेति । त्रेता ‘तीया
इति प्रसिद्धः । पावरो ‘दूषा’ इति ख्यातः । नर्दितो ‘नान्दी’ इति प्रसिद्धः । कटेन

(अग्रनोऽवलोक्य ।) अयमस्माकं पूर्वसमिको माथुर इत एवामिव-
तंते । भवतु । अपक्रमितुं न शक्यते । तदवगुण्ठयाम्यात्मानम् ।
(बहुविधं नाथ्यं कृत्वा स्थितः । उत्तरीयं निरीक्ष्य ।)

अयं पटः सूत्रदारिद्र्यां गतो ह्ययं पटश्छिद्रशतैरलंकृतः ।

अयं पटः प्रावरितुं न शक्यते ह्ययं पटः संवृत एव शोभते ॥ १० ॥
अथवा किमयं तपस्वी करिष्यति । यो हि

पादेनैकेन गगने द्वितीयेन च मृतले ।

तिष्ठाम्युल्लम्बितस्तावद्यावत्तिष्ठति भास्करः ॥ ११ ॥

माथुरः—दापय दापय । (क)

संवाहकः—कुदो दइइगम् । (ख)

(माथुरः कर्षति ।)

दुर्दुरकः—अये, किमेतदग्रतः । (आकाशे ।) किं भवानाह—
'अयं धूतकरः समिकेन खलीक्रियते, न कश्चिन्मोचयति ।' इति ।
नन्वयं दुर्दुरो मोचयति । (उपसृज्य ।) अन्तरमन्तरम् । (दृष्ट्वा ।) अये,
कथं माथुरो धूर्तः । अयमपि तपस्वी संवाहकः ।

यः स्वब्धं दिवसान्तमानतशिरा नास्ते समुल्लम्बितो

यस्योद्धर्षणलोष्टकैरपि सदा पृष्ठे न जातः किणः ।

तस्यैतच्च न कुङ्कुरैरहरहर्जङ्घान्तरं चर्व्यते

तस्यात्यायतकोमलस्य सततं धूतप्रसङ्गेन किम् ॥ १२ ॥

भवतु । माथुरं तावत्सान्त्वत्यामि । (उपगम्य ।) माथुर, अमिवादये ।

(माथुरः प्रलम्बिवादयेते ।)

दुर्दुरकः—किमेतत् ।

माथुरः—अअं दशमुवण्णं धालेदि । (ग)

(क) दापय दापय । (ख) कुतो दासामि ।

(ग) अयं दशमुवण्णं धारयति ।

'पूर' इति प्रसिद्धेन । 'पावरः पूर, कटो दूआ' इति केचित् ॥ १॥ अयमिति ॥ १० ॥
तपस्वी वरुणः ॥ पादेनेति ॥ ११ ॥ खलीक्रियते भस्मंते । अन्तरमन्तर-
मिति जनसंमर्दे प्रवेशायावकाशप्रार्थना । य इति । उद्धर्षणः संवर्षणः ।
किणः 'धाटिः' इति प्रसिद्धः । यच्छरैर्लशुणेष्यते (?) । 'कुङ्कुरैश्चर्व्यते' इति पाठो
व्यक्त एव । न ध्यायतो न निःशेषयत (?) । अत्यायतो विपुलशरीरः । तथा कोम-
लस्य । 'व्यायतोऽकृतभ्रमः' इति पूर्वटीका ॥ १२ ॥ कर्त्तव्यं प्रातर्भोजनम् । तस्या-

दर्दुरकः—ननु कल्यवर्तमेतत् ।

माथुरः—(दर्दुरस्य वक्षतल्लुण्ठीकृतं पटमाह्वय ।) भद्रा, पश्यत पश्यत । जज्जरपटप्पावुदो अअं पुलिसो दशसुवर्णं कल्लवत्तं भणादि । (क)

दर्दुरकः—अरे मूर्ख, नन्वहं दशसुवर्णान्कटकरणेन प्रयच्छामि । तत्किं यस्यास्ति धनं स किं क्रोडे कृत्वा दर्शयति । अरे,

दुर्वर्णोऽसि विनष्टोऽसि दशस्वर्णस्य कारणात् ।

पञ्चेन्द्रियसमायुक्तो नरो व्यापाद्यते त्वया ॥ १३ ॥

माथुरः—भद्रा, तुए दशसुवर्णु कल्लवत्तु । मए एसु विहवु । (ख)

दर्दुरकः—यद्येवम्, श्रूयता तर्हि । अन्यास्तावद्दश सुवर्णानस्यैव प्रयच्छ । अयमपि द्यूत शील्यतु ।

माथुरः—तत्किं भोदु । (ग)

दर्दुरकः—यदि जेष्यति तदा दास्यति ।

माथुरः—अह ण जिणादि । (घ)

दर्दुरकः—तदा न दास्यति ।

माथुरः—अह ण जुत्तं जप्पिदुम् । एवं अक्खन्तो तुमं पयच्छ धुत्तआ । अहं पि णाम माथुरु धुत्तु जूदं मित्था आदंस-आमि । अण्णस्स वि अहं ण विभेमि । धुत्ता, खण्डितो सि तुमम् । (ङ)

(क) भर्तार, पश्यत पश्यत । जर्जरपटप्रावृत्तोऽय पुरुषो दशसुवर्णं कल्यवर्तं भणति ।

(ख) भर्त, तव दशसुवर्णं कल्यवर्त । समैष विभव ।

(ग) तत्किं भवतु । (घ) अथ न जयति ।

(ङ) अथ न युक्तं जल्पितुम् । एवमात्रक्षाण त्वं प्रयच्छ धूर्तक । अहमपि

धनमेद्रतव्यमिदमिदमर्थं । जीर्णपटस्रुत (१), कटकरणेन प्रयच्छामि इत्यर्थ — कल्यवत्तं कल्यं प्राप्तं वत्तं वर्तय (२) । कटत्वेन देहीत्यर्थं । अत एव आधुना देहि । तत्किमिति शृहादानयनादिनापि विनयं समाव्यत इत्याशयः । दुर्वर्णोऽसि ॥ १३ ॥ भद्रा इति संबोधनोक्तिः । समैष विभव ॥ तदेव सति किम् ॥ अथ न जयति । अथार्थं न दृढं भद्रं जयतु । पाठान्तरे तु—इह अथ । भद्रकं जन्मम् (१) ॥ एवमहं पत्तुआ धुत्तिजामि प्रतार्ये । अहमपि नाम मथुराभवौ द्यूत

दर्दुरकः—अरे, कः खण्डितवृत्तः ।

माथुरः—तुमं हु खण्डितवृत्तो । (क)

दर्दुरकः—पिता ते खण्डितवृत्तः । (संवाहकस्वपक्रमितुं संज्ञां ददाति ।)

माथुरः—गोसाविआपुत्रा, एवञ्च जेव जूदं तुए सेविदम् । (ख)

दर्दुरकः—मयैव द्यूतमासेवितम् ।

माथुरः—अले संवाहआ, पञ्चच्छ तं दशसुवण्णम् । (ग)

संवाहकः—अञ्च दइइशम् । दाव दइइशम् । (घ)

(माथुरः कर्षति ।)

दर्दुरकः—मूर्ख, परोक्षे खलीकर्तुं शक्यते, न ममाग्रतः खली-
कर्तुम् ।

(माथुरः संवाहकमाकृष्य घोषायां मुष्टिप्रहारं ददाति । संवाहकः सशोषितं
मूर्च्छां नाटयन्ममौ पतति । दर्दुरक उपमृश्यान्तरप्यति । माथुरो दर्दुरकं ताडयति ।
दर्दुरको विप्रतीपं ताडयति ।)

माथुरः—अले अले दुष्ट छिण्णालिआपुत्तअ, फलंपि पावि-
हसि । (ङ)

दर्दुरकः—अरे मूर्ख, अहं त्वया मार्गगत एव ताडितोः । श्वो
यदि राजकुले ताडयिष्यसि, तदा द्रक्ष्यसि ।

माथुरः—एसु पेक्खिस्सम् । (च)

दर्दुरकः—कथं द्रक्ष्यसि ।

नाम माथुरो धूर्तो द्यूतं मिथ्या दर्शयामि । अन्यस्मादप्यहं न विभेमि ।
धूर्तं, खण्डितवृत्तोऽसि त्वम् ।

(क) त्वं खलु खण्डितवृत्तः ।

(ख) वेश्यापुत्र, एवमेव द्यूतं त्वया सेवितम् ।

(ग) अरे संवाहक, प्रयच्छ तद्दशसुवर्णम् ।

(घ) अद्य दास्यामि । तावद्दास्यामि ।

(ङ) अरे अरे दुष्ट पुंश्चलीपुत्रक, फलमपि प्राप्तुमि । (च) एष प्रेक्षिष्ये ।

करो द्यूतं मिथ्या दर्शयामि । अन्यस्मै च नाहं विभेमि । अहमेवान्यं निर्भयः
प्रतारयामि । न तु मामन्य इत्यर्थः । तेन त्वमपि धूर्तोऽसीति भावः ॥ गोसाविआ

माथुरः—(प्रसार्य चक्षुषी ।) एवं पेक्खिस्सम् । (क)

(दर्दुरको माथुरस्य पाशुना चक्षुषी पूरयित्वा सवाहकस्यापकमितुं सत्रां ददाति । माथुरोऽक्षिणी निगृह्य भूमौ पतति । सवाहकोऽपकमति ।)

दर्दुरकः—(स्वगतम् ।) प्रधानसभिको माथुरो मया विरोधितः । तन्नात्र युज्यते स्यातुम् । कथितं च मम प्रियवयस्येन शर्विलकेन, यथा किल—‘आर्यकनामा गोपालदारकः सिद्धादेशेन समादिष्टो राजा भविष्यति ।’ इति । सर्वश्चास्मद्विधो जनस्तमनुसरति । तदह-
मपि तत्समीपमेव गच्छामि । (इति निष्क्रान्त ।)

संवाहकः—(सत्रास्य परिक्रम्य दृष्ट्वा ।) एसे कश्शवि अणपावुदप-
क्खदुयालके गुहे । ता एत्थ पविशिइशम् । (प्रवेश रूपयित्वा वसन्तसे
नामालोक्य ।) अज्जे, शलणागदे ण्हि । (स्व)

वसन्तसेना—अभयं शरणागदस्स । हज्जे, ढकेहि पक्खदु-
आरअम् । (ग)

(चेटी तथा करोति ।)

वसन्तसेना—कुदो दे भयम् । (घ)

संवाहकः—अज्जे, धणिकादो । (ङ)

वसन्तसेना—हज्जे, सपद अवावुणु पक्खदुआरअम् (च)

संवाहकः—(आत्मगतम् ।) कथं धणिकादो तुलिद शे भयका-
रणम् । शुट्टु वल्लु एवं वुच्चदि ।

जे अत्तवल्लं जाणिअ भाल तुलिदं वहेइ माणुस्से ।

ताह खलणं ण जायदि ण अ कन्तालगदो विवज्जदि ॥ १४ ॥

(क) एव प्रेक्षिष्ये ।

(र) एतत्कस्याप्यनपावृतपक्षद्वारक गेहम् । तदत्र प्रविशामि । आर्यं,
शरणागतोऽसि ।

(ग) अभयं शरणागतस्य । चेटी, पिधेहि पक्षद्वारकम् ।

(घ) कुतस्ते भयम् । (ङ) आर्यं, धनिवात् ।

(च) चेटी, साप्रतमपावृणु पक्षद्वारकम् ।

वेद्या ॥ एतत्कस्याप्यनपावृतपक्षद्वार गेहम् । ढकेहि पिधेहि ॥ तुलिदमाकलि-
तम् ॥ जेअत्तवल्लमित्यादि । वैतालीय छन्द । यो(य) आत्मश्लं ज्ञाना
भारं तुलित वहति मनुष्यः तस्य स्वल्पेन न जायते न च कान्तारगतो विप-

एतत्प लक्षितोऽस्मि । (क)

माधुरः—(अक्षिणी प्रमृज्य घृतकरं प्रति ।) अले, देहि देहि । (ख)

घृतकरः—भट्टा, जावदेव अस्मै दहुरेण कलहायिदा तावदेव सो गोहो अवकन्तो । (ग)

माधुरः—तस्स जूदकलस्स मुट्टिप्पहालेण णासिका भग्गा आसि । ता एहि । रुहिरपहं अणुसरेम्ह । (घ)

(अनुसल्ल ।)

घृतकरः—भट्टा, वसन्तसेणागेहं पविट्ठो सो । (ङ)

माधुरः—भूदाइं सुवण्णाइं । (च)

घृतकरः—लाजउलं गदुअ णिवेदेम्ह । (छ)

माधुरः—एसो धुत्तो अदो णिक्कमिअ अण्णत्त गमिस्सदि । ता उअरोधेणेव्व गेण्हेम्ह । (ज)

(वसन्तसेना मदनिकायाः संज्ञां ददाति ।)

मदनिका—कुदो अज्जो । को वा अज्जो । कस्स वा अज्जो । कि वा वित्तिं अज्जो उवजीअदि । कुदो वा भयम् । (झ)

(क) कथं धनिकात्तलितमस्या भयकारणम् । सुष्ठु खल्वेवमुच्यते ।

य आत्मबलं ज्ञात्वा भारं तुलितं वहति मनुष्यः ।

तस्य स्खलनं न जायते न च कान्तारगतो विपद्यते ॥

अत्र लक्षितोऽस्मि । (ख) अरे, देहि देहि ।

(ग) भर्त, जावदेव अयं दहुरेण कलहायितास्तावदेव स पुरुषोऽपकान्तः ।

(घ) तस्य घृतकरस्य मुट्टिप्रहारेण नासिका भग्गासीत् । तदेहि । रुधिरपथमनुसरावः । (ङ) भर्त, वसन्तसेनागृहं प्रविष्टः सः ।

(च) भूतानि सुवर्णानि । (छ) राजकुलं गत्वा निवेदयावः ।

(ज) एष घूर्तोऽतो निष्कम्यान्यत्र गमिष्यति । तदुपरोधेनैव गृहीतः ।

(झ) कुत आर्यः । को वार्यः । कस्य वार्यः । कां वा वृत्तिमार्य उपजीवति । कुतो वा भयम् ।

यते ॥ १४ ॥ तुलितं कलितमिति 'वा पदान्त-' इति विन्दोर्लघुत्वम् । वसन्तसेनाया अशक्यविषये व्यापार युक्तः ॥ गोहो मनुष्यः ॥ तस्य दुरात्मनो मया मुट्टिप्रहारेण नासा भग्गा । तदागच्छतु । चिरमेतदनुसराव । एहि तावत् ॥ भदो भतः । निष्कम्यान्यत्र गमिष्यति । तदुपरोधेनैव गृहीतः । गृहपतेर्दारको-

संवाहकः—शुणादु अज्जआ । अज्जए, पाडलिउत्ते मे जन्म-
भूमी । गहयइदालके हगे । संवाहअइश विचि उवजीवामि । (क)

वसन्तसेना—सुउमारा खु कल सिक्खिदा अज्जेण । (ख)

संवाहकः—अज्जए, कलेचि शिक्खिदा । आजीविआ दाणिं
संबुत्ता । (ग)

चेटी—अदिणिविण्णं अज्जेण पडिवअणं दिण्णम् । तदो
तदो । (घ)

संवाहकः—तदो अज्जए, एशे णिजगेहे आहिण्डकाणं मु-
हादो शुणिअ अपुव्वदेशदंशणकुदूहलेण इह आगदे । इहवि मए
पत्रिशिअ उज्जइणिं एके अज्जे सुइइदिदे । जे तालिशे पिअदंशणे
पिअवादी, दइअ ण कित्तेदि, अयकिदं विशुमलेदि । किं बहुणा
पलन्तेण । दक्खिणदाए पलकेलअं विअ अत्ताणअं अवगच्छदि,
शलणागअवच्छले अ । (ङ)

चेटी—को दाणिं अज्जआए मणोरहन्तरस्स गुणाइं चोरिअ
उज्जइणिं अलंकरेदि । (च)

(क) शृणोत्वार्या । आर्ये, पाटलिपुत्रं मे जन्मभूमिः । गृहपतिदारको-
ऽहम् । संवाहकस्य वृत्तिमुपजीवामि ।

(ख) सुकुमारा खलु कला शिक्षितार्येण ।

(ग) आर्ये, कलेचि शिक्षिता । आजीविकेदानां संबृत्ता ।

(घ) अतिनिर्विण्णमार्येण प्रतिघचनं दत्तम् । ततस्ततः ।

(ङ) तत आर्ये, एष निजगृह आहिण्डकानां सुखाच्छ्रुत्वापूर्वदेशदर्शनकु-
तूहलेनेहागतः । इहापि मया प्रविश्योज्जयिनीमेक आर्यः शुश्रूषितः । यस्तादृशः
प्रियदर्शनः प्रियवादी, दत्त्वा न कीर्तयति, अपकृतं विसरति । किं बहुना
प्रलपितेन । दक्षिणतया परकीयमिवात्मानमवगच्छति, शरणागतवत्सलश्च ।

(च) क इदानीमार्याया मनोरथान्तरस्य गुणांश्चोरयित्वोज्जयिनीम-
लंकरेति ।

ऽहम् । संवाहकस्य शरीरयन्त्रमर्दकस्य व्यापारमुपजीवामि ॥ स्वगृहपर्यट-
कानां मिथुकादीनां वचनं श्रुत्वा । अवकिदं अपकृतं विसरति । किं
बहुना पलन्तेण प्रलपितेन ॥ मणोरहन्तरस्स मनोरथाभिमुखस्य ॥ अनुकोशः

वसन्तसेना—साहु हञ्जे, साहु । मए वि एव्वं जेव हिअएण मन्तिदम् । (क)

चेटी—अज्ज, तदो तदो । (ख)

संवाहकः—अज्जए, शे दाणि अणुकोशकिदेहिं पदाणेहिं । (ग)

वसन्तसेना—किं उवरदविहवो संवुत्तो । (घ)

संवाहकः—अणाजक्खिदे जेव कधं अज्जआए विण्णादम् । (ङ)

वसन्तसेना—किं एत्थ जाणीअदि । दुल्लहा गुणा विहवा अ । अपेएसु तडाएसु बहुदरं उदअं मोदि । (च)

चेटी—अज्ज, किंणामघेओ ख्लु सो । (छ)

संवाहकः—अज्जे, के दाणि तस्स भूदलमिअङ्कस्स णामं ण जाणादि । शे ख्लु शेठ्ठिचत्ते पडिवशादि । शलाहणिज्जणामघेए अज्जचालुदत्ते णाम । (ज)

वसन्तसेना—(सहस्रमासनादवतीर्य ।) अज्जस्स अत्तणकेरकं एदं गेहम् । हञ्जे, देहि से आसणम् । तालवेण्ठअं गेण्ह । परिस्समो अज्जस्स बाघेदि । (झ)

(चेटी तथा करोति ।)

संवाहकः—(खगतम् ।) कधं अज्जचालुदत्तस्स णामशंकीत्तणेण

(क) साधु चेटी, साधु । मयाप्येवमेव हृदयेन मन्त्रितम् ।

(ख) आर्य, ततस्ततः । (ग) आर्ये, स इदानीमनुकोशकृतैः प्रदानैः ।

(घ) किमुपरतविभवः संवृत्तः ।

(ङ) अनाख्यातमेव कथमार्यया विज्ञातम् ।

(च) किमत्र ज्ञातव्यम् । दुर्लभा गुणा विभवाश्च । अपेयेषु तडागेषु बहुतरसुदकं भवति ।

(छ) आर्य, किंणामघेयः खलु सः ।

(ज) आर्ये, क इदानीं तस्य भूतलमृगाङ्कस्य नाम न जानाति । स खलु श्रेष्ठिचत्वरे प्रतिवसति । साधनीयनामघेय आर्यचारुदत्तो नाम ।

(झ) आर्यसात्मीयमेतद्देहम् । चेटी, देहसासनम् । तालवृन्तकं गृहाण । परिश्रम आर्यस बाघते ।

करणा ॥ अणाचक्खिदे अनाख्यातम् । अपेयेषु तडागेषु बहुतरसुदकं भवति ।

ईदिशे मे आदले । शाहु अज्जचालुदत्तो, शाहु । पुहवीए तुमं एक
जीवशि शेषे उण जणे शशदि । (इति पादयोर्निषय ।) भोदु अज्जए,
भोदु । आशणे णिशीददु अज्जआ । (क)

वसन्तसेना—(आसने समुपविश्य ।) अज्ज, कुदो सो घणिओ । (ख)

संवाहकः—

शकालधणे खलु शज्जणे काह ण होइ चलाचले धणे ।

जे पूइदुं पि ण जाणादि शे पूआविशेशंपि जाणादि ॥१५॥ (ग)

वसन्तसेना—तदो तदो । (घ)

संवाहकः—तदो तेण अज्जेण शविती पलिचालके किदो म्हि ।
चालिचावशेशे अ तस्सि जूदोवजीवी म्हि शंबुत्ते । तदो भाअघेअ-
विशमदाए दशशुवण्णअं जूदे हालिदम् । (ङ)

माधुरः—उच्छादिदो म्हि । मुसिदो म्हि । (च)

संवाहकः—एदे दे शहिअजूदिअलां मं अणुशंधअन्ति ।

शंपदं शुणिअ अज्जआ पमाणम् । (छ)

(क) कथमार्यचारुदत्तस्य नामसंकीर्तनेनेदृशो म आदरः । साधु आर्य-
चारुदत्त, साधु । पृथिव्यां त्वमेको जीवसि । शेषः पुनर्जनः श्वसिति ।
भवत्यार्ये, भवतु । आसने निषीदत्वार्था ।

(ख) आर्य, कुतः स धनिकः ।

(ग) सत्कारधनः खलु सज्जनः कस्य न भवति चलाचलं धनम् ।

यः पूजयितुमपि न जानाति स पूजाविशेषमपि जानाति ॥

(घ) तत्तत्ततः ।

(ङ) ततस्तेनार्येण सवृत्तिः परिचारकः कृतोऽस्मि । चारित्र्यावशेषे च तस्मि-
न्धृतोपजीव्यस्मि संवृत्तः । ततो भागधेयविषमतया दशसुवर्णं धूते हारितम् ।

(च) उत्सादितोऽस्मि ; मुषितोऽस्मि ।

(छ) एतौ तौ समिकथूतकरौ मामनुसंधत्तः । संप्रतं श्रुत्वार्था प्रमाणम् ।

काकूषत्या । अपि तु नैवेत्यर्थः ॥ शकालधणे इत्यादि । मात्रासमकम् ।
प्रतिपादं चलाचले, धणे, से इत्येकारत्रयं, लघु छन्दोगुरोवात् । सत्कारधनः
खलु सज्जनः कस्य च न भवति चलाचलं धनम् । यः पूजयितुमपि न जानाति स
पूजाविशेषं जानाति । अपि तु न जानात्येव ॥ १५ ॥ ततस्तेनार्येण सवृत्तिः
कृतवर्तनः परिचारकः कृतः । चारित्रमात्रावशेषे धनशून्ये तस्मिन् ॥ वाषपाद-

वसन्तसेना—मदणिण, वांसपादवविसंतुलदाए पक्खिणो इदो तदो वि आहिण्डन्ति । हज्जे, ता गच्छ । एदाणं सहिअजूदिअराणम्, अअं अज्जो जेवं पडिवादे चि, इमं हत्याभरणअं तुमं देहि । (क) (इति हस्तात्कटकमाकृष्य चेत्वाः प्रयच्छति ।)

चेटी—(शहीता ।) जं अज्जआ आणवेदि । (ख) (इति निष्क्रान्ता ।)

माथुरः—उच्छादिदो म्हि । मुसिदो म्हि । (ग)

चेटी—जघा एदे उद्धं पेक्खन्ति, दीहं णीससन्ति, अहिलहन्ति अ दुवारणिहिदलोअणा, तथा तक्केमि, एदे दे सहिअजूदिअरा हुविस्सन्ति । (वपगम्य ।) अज्ज, वन्दामि । (घ)

माथुरः—सुहं तुए होदु । (ङ)

चेटी—अज्ज, कदमो तुम्हाणं सहिओ । (च)

माथुरः—

कस्स तुहं तणुमज्जे अहरेण रददट्टदुब्बिणीदेण ।

जम्पसि मणोहलवअणं आलोअन्ती कडक्खेण ॥ १६ ॥

णत्थि मम विहवो अण्णत्त व्वज । (छ)

(क) मदनिके, वासपादपविसंतुलतया पक्षिण इतस्ततोऽप्याहिण्डन्ते । चेदि, तद्रच्छ । एतयोः समिकघूतकरयोः, अयमार्य एव प्रतिपादयतीति, इदं हस्तामरणं त्वं देहि ।

(ख) यदार्याज्ञापयति । (ग) उत्सादितोऽस्मि मुपितोऽस्मि ।

(घ) यथैतावूर्ध्वं प्रेक्षेते, दीर्घं निश्चसतः अभिलपतश्च द्वारनिहितलोचनौ, तथा तर्कयामि, एतौ तौ समिकघूतकरौ भविष्यतः । आर्य, वन्दे ।

(ङ) सुखं तत्र भवतु । (च) आर्य, कतरो बुवयोः समिकः ।

(छ) कस्य त्वं तनुमध्ये अघरेण रतदष्टदुर्विनीतेन ।

जल्पसि मनोहरवचनमालोकयन्ती कटाक्षेण ॥

नास्ति मम विभवः । अन्यत्र व्रज ।

पविसंतुलतया पक्षिणो धाम्यन्ति । दिनान्ते भूतप्राय इत्यर्थः (?) । आर्यसंवाहकः ॥ अहिणेन्ति अमिनीयन्ते । दुवारमूले द्वारमूले ॥ सुदवा सुभगा ॥ कस्स तुहमित्यादि । गाथा । मनोहरमव्यक्तं यद्वचनं सन्मनपचनम् (?) । हे तनुमध्ये कस्य त्वं मन्मनपचनम् (?) । दुर्विनीतेन रतौ दष्टेनाघरेण जल्पसि ।

चेटी—जइ ईदिसार्ह णं मन्तेसि, ता ण होसि जूदिअरो ।
अत्थि कोवि तुम्हाणं धारओ । (क)

माथुरः—अत्थि । दशसुवणं धालेदि । किं तस्स । (ख)

चेटी—तस्स कारणादो अज्जआ इमं हत्थाभरणं पडिवादेदि ।
णहि णहि । सो ज्जेव पडिवादेदि । (ग)

माथुरः—(सदर्यं गृहीत्वा ।) अले, भणेशि तं कुलपुत्रम्—‘भूदं
तुए गण्डे । आअच्छ । पुणो जूदं रमअ’ । (घ)

(इति निष्क्रान्तौ ।)

चेटी—(वसन्तसेनामुपसृत्य ।) अज्जए, पडितुट्टा गदा सहिअ
जूदिअरा । (ङ)

वसन्तसेना—ता गच्छदु । अज्ज बन्धुअणो समस्ससदु । (च)
संवाहकः—अज्जए, जइ एव्वं ता इअं कला पलिअणहत्थ
गदा कलीअदु । (छ)

वसन्तसेना—अज्ज, जस्स कारणादो इअं कला सिक्खीअदि
सो ज्जेव अज्जेण सुस्सूसिदपुव्वो सुस्सूसिदव्वो । (ज)

संवाहकः—(स्वगतम् ।) अज्जआए णिउअं पच्चादिट्टो ग्हि

(क) यदीदृशानि ननु मन्त्रयसि, तदा न भवसि द्यूतकर । अस्मि
कोऽपि युष्माकं धारकः ।

(ख) अस्ति । दशसुवर्णं धारयति । किं तस्य ।

(ग) तस्य कारणादार्येण हस्ताभरणं प्रतिपादयति । नहि नहि ए
एव प्रतिपादयति ।

(घ) अरे, भणसि तं कुलपुत्रम्—‘भूतस्तव गण्डः । आगच्छ
पुनर्द्यूतं रमस्व’ । (ङ) आर्ये, परितुष्टौ गतौ समिकद्यूतकरौ ।

(च) तद्गच्छतु । अथ बन्धुजनः समाश्वसितुः ।

(छ) आर्ये, यद्येवं तदियं कला परिजनहस्तगता कियताम् ।

(ज) आर्य, यस्य कारणादियं कला शिक्ष्यते, स एवार्येण शुश्रूषितपूर्वं
शुश्रूषितव्यः ।

आलोकयन्ती कटाक्षेण ॥ १६ ॥ मम विभवो नास्ति । अन्यत्र गच्छ ॥ धारयति ।
यस्य पार्श्वलभ्यमीदृशं तं संवाहकं कुलपुत्रम् । भूतो गण्डः । सुविधानमित्यर्थः
‘खण्ड’ इति मरहट्टप्रसिद्धः । तत्पुनरपि द्यूतं रमामहे ॥ इयं कला संवाहक(म)

कथं पञ्चवकलिदशम् (प्रकाशम् ।) अज्जए, अहं एदिणा—जूदिअला-
वमाणेण शकशमणके हुविदशम् । ता अंवाहके जूदिअले शकशम-
णके शंबुचेति शुमलिदब्बां अज्जआए एदे अकखलु । (क)

वसन्तसेना—अज्ज, अलं साहसेण । (ख)

संवाहकः—अज्जए, कले णिच्चए । (इति परिक्रम्य ।)

जूदेण तं कदं मे जं वीहत्थं जणइश शब्बइश ।

एणहिं पाअडशीशे णलिन्दमग्गेण विहलिदशम् ॥ १७ ॥ (ग)

(नेपथ्ये कलकलः ।)

संवाहकः—(आकर्ष्य ।) अले, कि णोदम् । (आकाशे ।) किं म-
णाव—'एशे खलु वसन्तसेणाए खुण्टमोडके णाम दुइहत्थी
विअलेदि' ति । अहो, अज्जआए गन्धगजं पेक्खिइशं गदुअ । अहवा
किं मम एदिणा । जधाववशिदं अणुचिद्विदशम् । (घ) (इति निष्क्रान्ता ।)

(ततः प्रविशत्यपटीक्षेपेण प्रहृत्यो विक्रतोऽज्जल्लवेषः कर्णपूरकः ।)

कर्णपूरकः—कहिं कहिं अज्जआ । (ङ)

(क) आर्यया निपुणं प्रत्यादिष्टोऽस्मि । कथं प्रत्युपकरिष्ये । आर्ये,
अहमेतेन धृतकरापमानेन शाक्यश्रमणको भविष्यामि । तत्संवाहको धृतकरः
शाक्यश्रमणकः संवृत्त इति स्मर्तव्यान्वार्ययैतान्यक्षराणि ।

(ख) आर्य, अलं साहसेन । (ग) आर्ये, कृतो निश्चयः ।

धूतेन तत्कृतं मम यद्विहृतं जनस्य सर्वस्य ।

इदानीं प्रकटशीर्षो नरेन्द्रमार्गेण विहरिष्यामि ॥

(घ) अरे, किं न्विदम् । किं मणत—'एष खलु वसन्तसेनायाः खुण्ट-
मोडको नाम दुइहत्थी विचरति' इति । अहो, आर्याया गन्धगजं प्रेक्षिष्ये
गत्वा । अथवा किं ममेतेन । यथाव्यवसितमनुष्ठास्यामि ।

(ङ) कुत्र कुत्रार्या ।

रूपा ॥ शुश्रूषितपूर्वः ॥ शाक्यश्रमणके शाक्यभिष्टुः ॥ एतान्यक्षराणि । जूदेणे-
त्यादि । गाया । धूतेन तत्कृतं मम सर्वस्मान्नाद्विभ्यते यत् । 'यद्विभ्यतः
सर्वस्य जनस्य' इति प्राचीनटीका । इदानीं धूतदेयदशसुवर्णदेयकाळे । प्रकटशीर्षो
नरेन्द्रमार्गेण विहरिष्यामि । मम विरहादित्याशयः ॥ १७ ॥ विअलेदि विचरति ।
'विकल्पति' इत्येके । गल्लभदा शुक्लम् (?) । महावैभवशालिलात् । यथाव्यवसितं

चैटी—दुम्भणुस्स, किं ते उव्वेअकालणम्, जं अग्गदो वड्ढिवं
अज्जअं ण पेक्खसि । (क)

कर्णपूरकः—(दृष्ट्वा ।) अज्जए, वन्दामि । (ख)

वसन्तसेना—कण्णऊरअ, परितुट्टमुहो लक्खीअसि । ता किं
णोदम् । (ग)

कर्णपूरकः—(सविस्मयम् ।) अज्जए, वच्चिदासि, जाए अज्ज
कण्णऊरअस्स परक्कमो ण दिट्ठो । (घ)

वसन्तसेना—कण्णऊरअ, किं किम् । (ङ)

कर्णपूरकः—सुणादु अज्जआ । जो सो अज्जआए खुण्टमो-
हओ णाम दुट्टहत्थी, सो आलाणत्थम्मं मज्झिअ महमेत्थं वावा-
दिअ महन्तं संखोहं करन्तो राअममं ओदिण्णो । तदो प्रत्थन्तरे
उग्घुट्टं जणेण—

अवणेध वालअजणं तुरिदं आरूहध बुक्खपासादम् ।

किं ण हु पेक्खथ पुरदो दुट्ठो हत्थी इदो एदि ॥ १८ ॥

अवि च ।

विचलइ णेउरजुअलं छिज्जन्ति अ मेहल मणिकत्तइआ ।

वलआ अ सुन्दरदरा रअणङ्कुरजालपडिवद्धा' ॥ १९ ॥

तदो तेण दुट्टहत्थिणा कलचरणरदणेहिं फुल्लणलिणिं विअ ण-
अरिं उज्जइणिं अवगाहमाणेण समासादिदो परिव्वाजओ । तच्च
परिब्भइदण्डकुण्डिआमाअणं सीअरेहिं सिच्चिअ दन्तन्तरे क्वित्तं

(क) दुर्भणुष्य, किं त उद्वेगकारणम्, यदग्रतोऽवस्थिताभार्यां न
प्रेक्षसे । (ख) आर्ये, वन्दे ।

(ग) कर्णपूरक, परितुष्टमुखो लक्ष्यसे । तर्किं श्विदम् ।

(घ) आर्ये, वक्षितासि, यवाप्य कर्णपूरकस्त पराक्रमो न दृष्टः ।

(ङ) कर्णपूरक, किं किम् ।

परिव्रज्यानुष्ठानरूपम् ॥ उद्वेगकारणम् । अज्जअं वसन्तसेनाम् ॥ महमेत्थं
सहामात्रं हस्त्यारोहम् । अवणेध इत्यादि । गाथाद्वयम् । वृक्षप्रासादम् ॥ १८ ॥
विचलइ इति । नूपुरं वलयाध विपटन्ते ॥ १९ ॥ समासादिदो प्राप्तः परि-
माणकः संवाहक एव मिथुरुरूपः । हस्तीकरशीकरविच्यमानमुत्थापिनं प्रेक्ष्य ॥

पेक्खिअ पुणोवि उग्घुट्टं जणेण—‘हा परिव्वाजओ वावादीअदि’
त्ति । (क)

वसन्तसेना—(संभ्रमम् ।) अहो पमादो, अहो पमादो । (ख)

कर्णपूरकः—अलं संभ्रमेण । सुणादु दाव अज्जआ । तदो
विच्छिण्णविसंटुलसिङ्खलाकलावअं उव्वहन्तं दन्तन्तरपरिग्गहिदं परि-
व्वाजअं उव्वहन्तं तं पेक्खिअ कण्णऊरण मए, णहि णहि,
अज्जआए अण्णपिण्डउट्टेण दासेण, वामचलणेण जूदलेक्खअं उग्घु-
सिअ उग्घुसिअ तुरिदं आवणादो लोहदण्डं गेण्हिअ आआरिदो
सो दुट्टहत्थी । (ग)

वसन्तसेना—तदो तदो । (घ)

(क) शृणोत्वार्या । यः स आर्यायाः खुण्टमोडको नाम दुष्टहस्ती, स
आलानस्तम्मं भङ्क्त्वा महामात्रं व्यापाद्य महान्तं संक्षोभं कुर्वन्राजमार्ग-
मनतीर्णः । ततोऽत्रान्तरे उद्भुष्टं जनेन—

‘अपनयत बालकजनं त्वरितमारोहत वृक्षपासादम् ।

किं न खलु प्रेक्ष्यं पुरतो दुष्टो हस्ती इत एति ॥

अपि च ।

विचलति नूपुरयुगलं छिद्यन्ते च मेखला मणिस्रचिताः ।

वलयाश्च सुन्दरतरा रत्नाङ्कुरजालप्रतिबद्धाः ॥

ततस्तेन दुष्टहस्तिना करचरणरदनैः फुल्लनलिनीमिव नगरीमुज्जयिनीमवर्गा-
हमानेन समासादितः परिव्राजकः । तं च परिभ्रष्टदण्डकुण्डिकामाजनं
शीकरैः सिक्त्या दन्तान्तरे क्षिप्तं प्रेक्ष्य पुनरप्युद्भुष्टं जनेन—‘हा, परिव्राजको
व्यापाद्यते’ इति । (ख) अहो प्रमादः, अहो प्रमादः ।

(ग) अलं संभ्रमेण । शृणोतु तावदार्या । ततो विच्छिन्नविसंमुलशङ्खला-
कलापमुद्ग्रहन्तं दन्तान्तरपरिगृहीतं परिव्राजकमुद्ग्रहन्तं तं प्रेक्ष्य कर्णपूरकेण
मया, नहि नहि, आर्याया अन्नपिण्डपुष्टेन दासेन, वामचरणेन घृतलेखकं
उद्भुष्योद्भुष्य त्वरितमापणाहोहदण्डं गृहीत्वाकारित. स दुष्टहस्ती ।

(घ) ततस्ततः ।

विसंमुलशङ्खलाकलापमिति क्रियाविशेषणम् । अण्णपिण्डउट्टेण

लेखकमुत्प्रार्थ्य । आपणात्क्रयविक्रयस्थानात् ।

कर्णपूरकः—

आहणिऊण सरोसं तं हस्तिं विञ्जसैलसिहराभम् ।

मोआविओ मए सो दन्तन्तरसंठिओ परिग्वाजओ ॥ २० ॥ (क)

वसन्तसेना—सुष्टु दे किदम् । तदो तदो । (ख)

कर्णपूरकः—तदो अज्जए, 'साधु रे कण्णऊरअ, साधु' इति एत्तिअमेत्तं भणन्ती, विसमभरकन्ता विअ णावा, एक्कदो परहत्या सअला उज्जइणी आसि । तदो अज्जए, एकेण सुण्णाइं आहरण-द्वणाइं परामुसिअ उद्धं पेक्खिअ दीहं णीससिअ अअं पावारओ मन उवरि विखत्तो । (ग)

वसन्तसेना—कण्णऊरअ, जानीहि दाव किं एसो जादीकु-सुमवासिदो पावारओ ण वेत्ति । (घ)

कर्णपूरकः—अज्जए, मदगन्धेण सुष्टु तं गन्धं ण जाणामि । (ङ)

वसन्तसेना—णामं पि दाव पेक्ख । (च)

कर्णपूरकः—इमं णामं अज्जआ एव्व वाएदु । (छ) (इति प्रावा-रकमुपनयति ।)

वसन्तसेना—अज्जचारुदत्तस । (ज) (इति वाचयित्वा सस्पृहं गृहीत्वा प्राट्णोति ।)

चेटी—कण्णऊरअ, सोहदि अज्जआए पावारओ । (झ)

(क) आहत्य सरोपं तं हस्तिनं विन्ध्यशैलशिखराभम् ।

मोचितो मया स दन्तान्तरसंस्थितः परिवाजकः ।

(ख) सुष्टु त्वया कृतम् । ततस्ततः ।

(ग) तत आर्ये, 'साधु रे कर्णपूरक, साधु' इत्येतावन्मात्रं भणन्ती, विषमभराकान्ता इव नौ, एकतः पर्यस्ता सकलोज्जयिन्यासीत् । तत आर्ये, एकेन शून्यान्यामरणस्थानानि परामृश्य ऊर्ध्वं प्रेक्ष्य दीर्घं निःश्वसायं प्रावारको ममोपरि क्षितः ।

(घ) कर्णपूरक, जानीहि तावत्किमेष जातीकुसुमवासितः प्रावारको न वेत्ति । (ङ) आर्ये मदगन्धेन । सुष्टु तं गन्धं न जानामि ।

(च) नामापि तावत्प्रेक्षस्व । (छ) इदं नामार्यैव वाचयतु ।

(ज) आर्यचारुदत्तस्य । (झ) कर्णपूरक, शोभत आर्यायाः प्रावारकः ।

आहणिऊणेत्यादि । गाथा । स परिवाजकः ॥ २० ॥ परहत्या पर्यस्ता ।

कर्णपूरकः—आ सोहदि अज्जआए पावारओ । (क)

वसन्तसेना—कण्णऊरअ, इदं दे पारितोसिअम् । (ख)

(इलामरणं प्रयच्छति ।)

कर्णपूरकः—(गिरसा गृहीत्वा प्रणम्य च ।) संपदं सुट्टु सोहदि अज्जआए पावारओ । (ग)

वसन्तसेना—कण्णऊरअ, एदाए वेलाए कहि अज्जचारुदत्तो । (घ)

कर्णपूरकः—एदेण ज्जेव मग्गेण पवुत्तो गन्तुं गेहम् । (ङ)

वसन्तसेना—हज्जे, उवरिद्वणं अलिन्दअं आरुहिअ अज्जचारुदत्तं पेक्खेम्ह । (च)

(इति निष्क्रान्ता सर्वे ।)

इति घृतकरसंवाहको नाम द्वितीयोऽङ्कः ।

(क) आं शोभत आर्यायाः प्राजारकः ।

(ख) कर्णपूरक, इदं ते पारितोषिकम् ।

(ग) सांप्रतं सुट्टु शोभत आर्यायाः प्राजारक ।

(घ) कर्णपूरक, एतसां वेलायां कुत्रार्थचारुदत्तः ।

(ङ) एतेनैव मार्गेण प्रवृत्तो गन्तुं गेहम् ।

(च) चेष्टि, उपरितनमलिन्दकमारुहार्यचारुदत्तं पश्यामः ।

परामुत्तिअ परामृश्य ॥ आ, सोहदीति । मया साहसार्जितेन न युक्तमेतदिति भावः । प्रवृत्तश्चलितः ॥

इति घृतकरसंवाहको नाम द्वितीयोऽङ्कः ।

तृतीयोऽङ्कः ।

(ततः प्रविशति चेटः ।)

चेटः—

सुअणे कखु मिच्चाणुकम्पके शामिए णिद्धणके वि शोहदे ।

पिशुणे उण दब्बगब्बिदे दुक्कले कखु पलिणामदालणे ॥ १ ॥

अवि अ ।

शशपलकबलहे ण शक्कि वालिदुं

अण्णपशत्तकलत्ते ण शक्कि वालिदुम् ।

जूदपशत्तमणुशे ण शक्कि वालिदुं

जे वि शहाविअदोशे ण शक्कि वालिदुम् ॥ २ ॥

का वि वेला अज्जचारुदत्तस गान्धवं शुणितुं गदइश । अदिक्क-
मदि अद्धलअणी । अज्ज वि ण आअच्छदि । ता जाव दाहि-
लदुआलशालए गदुअ शुविइशम् । (क) (इति तथा करोति ।)

(क) सुअनः खलु भृत्यानुकम्पकः स्वामी निर्धनकोऽपि शोभते ।

पिशुनः पुनर्द्व्यगर्वितो दुष्करः खलु परिणामदारुणः ॥

अपि च ।

ससलम्पटबलीवदो न शक्यो वारयितु-

मन्यप्रसक्तकलत्रं न शक्यं वारयितुम् ।

द्यूतप्रसक्तमनुष्यो न शक्यो वारयितुं

योऽपि स्वाभाविकदोषो न शक्यो वारयितुम् ॥

कापि बेलार्यचारुदत्तस गान्धवं श्रोतुं गतस । अतिक्रामत्यर्धरजनी ।
अद्यापि नागच्छति । तथावद्बहिर्द्वारशालायां गत्वा स्वप्सामि ।

सुअणे इत्यादि । वैतालीयम् । 'सुअणे' इत्येकारो लघुः छन्दोनुरोधत्वात् ।

सुअनः खलु भृत्यानुकम्पकः स्वामी निर्धनोऽपि शोभते । पिशुनः पुनर्द्व्यगर्वितो
दुष्करः खलु परिणामदारुणः ॥ खलु यस्मादर्थे । दुष्करो यतः, अतः परि-
णामदारुणः ॥ १ ॥ शशपलकेत्यादि । शकरी जातिः । पलको ल-
म्पटः । 'पडकला' इति महाराष्ट्रभाषा । ससलम्पटो बलीवदो न शक्यो वार-
यितुम् । अन्यप्रसक्तकलत्रं न शक्यं वारयितुम् । द्यूतप्रसक्तमनुष्यो न शक्यो
वारयितुम् । योऽपि स्वाभाविको दोषः सोऽपीत्यर्थो न शक्यो वारयितुम् ॥
अतिरिक्तदातृत्वं दोष एवेति । तं च मम स्वामी न स्वजतीति भावः ॥ २ ॥

(ततः प्रविशति चारुदत्तो विदूषकश्च ।)

चारुदत्तः—अहो अहो, साधु साधु, रेभिलेन गीतम् । वीणा
हि नामासमुद्रोत्थितं रत्नम् । कुतः ।

उत्कण्ठितस्य हृदयानुगुणा वयस्या

संकेतके चिरयति प्रवरो विनोदः ।

संस्थापना प्रियतमा विरहातुराणां

रक्तस्य रागपरिवृद्धिकरः प्रमोदः ॥ ३ ॥

विदूषकः—मो, एहि । गेहं गच्छेन्न । (क)

चारुदत्तः—अहो, सुष्ठु भावरेभिलेन गीतम् ।

विदूषकः—मम दाव दुवेहिं जेव्व हस्सं जाअदि । इत्थि-

आए सक्कअं पठन्तीए, मणुस्सेण अ काअलीं गाअन्तेण । इत्थिआ

दाव सक्कअं पठन्ती, दिण्णणवणस्सा विअ गिट्ठी, अहिअं सुमुआ-

अदि । मणुस्सो वि काअलीं गाअन्तो, सुक्खमुमणोदामवेट्ठिदो बु-

द्धुपुरोहिदो विअ मन्तं जवन्तो, दिढं से ण रोअदि । (ख)

चारुदत्तः—वयस्य, सुष्ठु खल्वद्य गीतं भावरेभिलेन । न च
भवान्परितुष्टः ।

रक्तं च नाम मधुरं च समं स्फुटं च

भावान्वितं च ललितं च मनोहरं च ।

किंवा प्रशस्तवचनेर्बहुभिर्मदुक्तै-

रन्तर्हिता यदि भवेद्वनितेति मन्ये ॥ ४ ॥

(क) मोः, एहि । गृहं गच्छावः ।

(ख) मम तावद्दाम्यामेव हासं जायते । स्त्रिया संस्कृतं पठन्त्या, मनु-
येण च काकलीं गायता । स्त्री तावत्संस्कृतं पठन्ती, दत्तनवनस्येव गृष्टिः,
अधिकं सूक्ष्मं करोति । मनुष्योपि काकलीं गायन्, शुष्कमुमनोदाम-
वेष्टितो वृद्धपुरोहित इव मध्वं जपन्, दृढं मे न रोचते ।

गन्धर्वं गान्धर्वम् । गीतमित्यर्थः ॥ उत्कण्ठितस्येति ॥ ३ ॥ सक्कअं संस्कृ-
तम् । काअलीं काकलीम् । णस्सा नासिकाविवररञ्जः । सुमुआअरीत्यव्यक्त-
शब्दानुच्चारणम् । शुष्कमुमनोदामवेष्टितत्वेन चिरकालत्रयप्रवणत्वमुक्तम् ॥
रक्तमिति । भावान्वितं रत्नास्त्रदम् । ललितं कालित्वास्त्रधर्मनिशेषशालि ।

अपि च ।

तं तस्य स्वरसंक्रमं मृदुगिरः श्लिष्टं च तन्नीस्वनं
वर्णानामपि मूर्च्छनान्तरगतं तारं विरामे मृदुम् ।

हेलासंयमितं पुनश्च ललितं रागद्विरुच्चारितं

यत्सत्यं विरतेऽपि गीतसमये गच्छामि शृण्वन्निव ॥ ५ ॥

विदूषकः—भो वयस्स, आवणन्तररच्छाविभाएमु मुहं कु
बुरा वि मुत्ता । ता गेहं गच्छेह् । (अप्रतोऽबलोक्य ।) वयस्स, पेक्क
पेक्क । एसो वि अन्यआरस्स विअ अवआसं देन्तो अन्तरी
क्खपासादादो ओदरदि भअवं चन्दो । (क)

चारुदत्तः—सम्यगाह भवान् ।

असौ हि दत्त्या तिमिरावकाशमस्तं ब्रजत्युन्नतकोटिरिन्दुः ।

जलावगादस्य वनद्विपस्य तीक्ष्णं विषाणाग्रमिवावशिष्टम् ॥ ६ ॥

विदूषकः—भो, एदं अह्माणं गेहम् । बहुमाणअ, बहुमाणअ,
उघाटेहि दुआरअम् । (ख)

चेटः—अज्जमित्तेअस्स जलशंजोए शुणीअदि । आगदे अज्ज,
चालुदत्ते । ता जाव दुआलअं शे उघाटेमि । (तथा इत्या ।) अज्ज-
वन्दामि । मित्तेअ, तुमंपि वन्दामि । एत्थ वित्थिण्णे आशणे जि-
शीदन्दु अज्जा । (ग)

(क) भो वयस्य, आवणान्तररच्छाविभागेषु मुहं कुबुरा अपि मुत्ताः ।
तद्गृहं गच्छामः । वयस्य, पश्य पश्य । एषोऽप्यन्यकारण्येवानवाश ददद-
न्तरिक्षप्रासादादवतरति भगवांश्चन्द्रः ।

(ख) भो, इदमस्माकं गेहम् । वर्धमानक, वर्धमानक, उद्घाटय द्वारम् ।

(ग) आर्यमभ्रेयस्य मग्संयोगः श्रूयते । आगत आर्यचारुदत्तः । तथा-
दह्वारमग्नोद्घाटयामि । आर्य, वन्दे । भ्रेय, त्वामपि वन्दे । अत्र किन्तीर्ण-
ग्रामने निपीदतमार्या ।

विहिताद्योषिदेव गायत्रि न पुरय इति भागवते ॥ ४ ॥ तस्मिन्नि ॥ ५ ॥

आपगमभ्यरध्याविभागेषु कुबुरा अपि मुत्ताः । ओदरदि भवतरदि । अह्माणमुर्ध
पाटीऽर्धं ॥ अस्त्राविति । विषाणाग्रं दन्ताग्रम् ॥ ६ ॥ संयोगः उदबधानम् ।

(उभौ नाञ्चैन प्रमिदसोपविशतः ।)

विदूषकः—बहुमाणञ्च, रञ्जिञ्चं सदावेहि पादाइं घोइ-
दुम् । (क)

चारुदत्तः—(सानुकम्पम् ।) अलं सुप्तजनं प्रबोधयितुम् ।

चेटः—अज्जमित्तेअ, अहं पाणिञ्चं गेण्हे । तुमं पादाइं घो-
वेहि । (ख)

विदूषकः—(सन्बोधम् ।) मो वअस्स, एसो दाणिं दासीए पुत्तो
मविअ पाणिञ्चं गेण्हेदि । मं उण वल्लणं पादाइं घोवावेदि । (ग)

चारुदत्तः—वयस्य मैत्रेय, त्वमुदकं गृहाण । वर्धमानकः
पादौ प्रक्षालयतु ।

चेटः—अज्जमित्तेअ, देहि उदअम् । (घ)

(विदूषकस्तथा करोति । चेटश्चारुदत्तस्य पादौ प्रक्षाल्यापसरति ।)

चारुदत्तः—दीयतां ब्राह्मणस्य पादोदकम् ।

विदूषकः—किं मम पादोदकं । भूर्माए ज्वेव मए ताडिद-
गद्धेण विअ पुणोवि लोठ्ठिदव्वम् । (ङ)

चेटः—अज्जमित्तेअ, बल्लणे क्खु तुमम् । (च)

विदूषकः—यथा सञ्चणागाणं मज्जे हण्डुहो, तथा सञ्चवल्ल-
णाणं मज्जे अहं वल्लणो । (छ)

चेटः—अज्जमित्तेअ, तथा वि घोइशम् । (तथा इत्या ।) अज्ज-

(क) वर्धमानक, रदनिकामाकारय पादौ धानितुम् ।

(ख) आर्यमैत्रेय, अहं पानीयं गृह्णामि । त्व पादौ धार ।

(ग) मो वयस्य, एष इदानीं दास्याः पुत्रो मृत्वा पानीयं गृह्णाति ।
मां पुनर्ब्राह्मणं पादौ धारयति ।

(घ) आर्यमैत्रेय, देषुदकम् ।

(ङ) किं मम पादोदकं । भूम्यामेव मया ताडितगर्दमेनेन पुनरपि
लोठितव्यम् । (च) आर्यमैत्रेय, ब्राह्मणः खलु त्वम् ।

(छ) यथा सर्पनागानां मध्ये हण्डुम, तथा सर्पब्राह्मणानां मध्येऽहं
ब्राह्मणः ।

मित्तेअ, एदं तं शुक्णमण्डअं मम दिवा, तुह लत्ति च । ता
गेह् । (क) (इति दत्त्वा निष्क्रान्त ।)

विदूषकः—(गृहीत्वा ।) अज्ज वि एदं चिट्ठदि । कि एत्थ
उज्जइणीए चोरो वि णत्थि, जो एद दासीए पुत्तं णिहाचोरे
ण अवहरदि । भो वअस्स, अब्भन्तरचतुस्सालअं पवेसआमि
णम् । (ख)

चारुदत्तः—

अल चतु शालमिमं प्रवेश्य प्रकाशनारीधृत एष यस्मात् ।

तस्मात्स्वयं धारय विप्र तावथावन्न तस्याः खलु भो समर्प्यते ॥७॥
(निद्रा नाटयन्, 'त तस्य स्वरसकमम्-' (३।५) इति पुनः पठति ।)

विदूषकः—अवि णिहाअदि भवम् । (ग)

चारुदत्तः—अथ किम् ।

इयं हि निद्रा नयनावलम्बिनी त्वल्लटदेशादुपसर्पतीव माम् ।
अदृश्यरूपा चपला जरेव या मनुष्यसत्त्व परिभूय वर्धते ॥ ८ ॥

विदूषकः—ता सुवेह् । (घ) (नाट्येन स्वपिति ।)

(ततः प्रविशति शर्विलक ।)

शर्विलकः—

कृत्वा शरीरपरिणाहसुखप्रवेशं

शिक्षावलेन च वलेन च कर्ममार्गम् ।

गच्छामि भूमिपरिसर्पणघृष्टपाशैः

निर्मुच्यमान इव जीर्णतनुर्भुजङ्गः ॥ ९ ॥

(क) आर्यमैत्रेय, तत्रापि धाविष्यामि । आर्यमैत्रेय, एतत्तत्सुवर्णमाण्ड
मम दिवा, तत्र रात्रौ च । तद्गृहाण ।

(ख) अद्याप्येतत्तिष्ठति । विमनोज्ञयिन्या चोरोऽपि नास्ति, य एत
दास्ता. पुन निद्रार्चोरे नापहरति । भो वयस, अब्भन्तरचतु सालक प्रवे
शयाम्येनम् ।

(ग) अपि निद्राति भवान् । (घ) तत्स्वपित् ।

देमि ददामि (१) । क्वाटमुद्राद्यावक्काण विभरामाल्लभं (२) ॥ अलमिति ।
प्रकाशनारी वेददा ॥ ७ ॥ इयमिति । मनुष्यसत्त्वं गृहत्ताम् । मनुष्यमिति
यावत् ॥ ८ ॥ एत्थेति । कर्ममार्गं संधिम् । यथा जीर्णतनु र्धर्ष मुच्यमान-

(नमोऽवलोक्य सहर्षम् ।) । अये, कथमस्तमुपगच्छति स भगवान्मृगाङ्कः ।
तथा हि ।

नृपतिपुरुषशक्तिप्रचारं परगृहदूपणनिश्चितैकवीरम् ।

घनपटलतमोनिरुद्धतारा रजनिरियं जननीव संवृणोति ॥ १० ॥

वृक्षवाटिकापरिसरे संधिं कृत्वा प्रविष्टोऽसि मध्यमकम् । तथाव-
दिदानीं चतुःशालकमपि दूपयामि । भोः,

कामं नीचमिदं वदन्तु पुरुषाः स्वप्ने च यद्वर्धते

विश्वस्तेषु च वञ्चनापरिभवश्चौर्यं न शौर्यं हि तत् ।

स्वार्थीना वचनीयतापि हि वरं वद्धो न सेवाञ्जलि-

मार्गो ह्येव नरेन्द्रसौतिकवये पूर्वं कृतो द्रौणिना ॥ ११ ॥

तत्कस्मिन्नदेशे संधिमुत्पादयामि ।

देशः को नु जलावसेकशिथिलो यस्मिन्न शब्दो भवे-

द्वितीयां च न दर्शनान्तरगतः संधिः करालो भवेत् ।

क्षारक्षीणतया च लोष्टककृशं जीर्णं क हर्म्यं भवे-

त्कस्मिन्स्त्रीजनदर्शनं च न भवेत्स्यादर्धसिद्धिश्च मे ॥ १२ ॥

(मिति परगृहम् ।) नित्यादित्यदर्शनोदकसेचनेन दूपितैर्यं भूमि क्षार-
क्षीणा । भूपिकोत्करश्चेह । हन्त, सिद्धोऽयमर्थः । प्रथममेतत्कन्द-
पुत्राणां सिद्धिलक्षणम् । अत्र कर्मप्रारम्भे कीदृशमिदानीं संधिमु-
त्पादयामि । इह खलु भगवतां कनकशक्तिना चतुर्विधः संध्युपायो
दर्शितः । तद्यथा—पकेष्टकानामाकर्षणम्, आमिष्टकानां छेदनम्,
पिण्डमयानां सेचनम्, काष्ठमयानां पाटनमिति । तदत्र पकेष्टक
इष्टिकाकर्षणम् । तत्र

कमुद्धो गच्छति ॥ ९ ॥ नृपतीति । पटलं वृद्धं रोगनेदश्च । ताएनश्चमङ्गः
कनीनिश्च च ॥ १० ॥ काममिति । अद्यस्यात्रा पाण्डवप्रशपातिनो राजानो
रात्रौ संधिं कृत्वा मारिताः । सौप्तिकमिति भावकान्तादध्यात्मादित्वाद्दृम् ॥ ११ ॥
देश इति । संधिः किंभूतः । दर्शनान्तरगतो दर्शनान्तरं कनकशक्त्यादिमत-
विशेषस्वदुग्गतसद्बोधितः । करालो विपरीतः । स्त्रीजनदर्शनं हि तदनिष्टाचरणं
वीरजनगर्हितं संभाव्येत ॥ १२ ॥ सन्देहपुत्राणां सन्देहोऽत्रिचौराचार्याणाम् ॥

पद्मव्याकोश भास्कर बालचन्द्र

वापी विस्तीर्ण स्वस्तिक पूर्णकुम्भम् ।

तत्कस्मिन्देशे दर्शयाम्यात्मशिरस्य

दृष्ट्वा श्वो य यद्विस्रय यान्ति पौरा ॥ १३ ॥

तदत्र पवेष्टके पूर्णकुम्भ एव शोभते । तमुत्पादयामि ।

अन्यासु भित्तिषु मया निशि पाटितासु

क्षारक्षतासु विषमासु च कल्पनासु ।

दृष्ट्वा प्रभातसमये प्रतिवेशिवर्गो

द्वोपाश्च मे वदति कर्मणि कौशल च ॥ १४ ॥

नमो वरदाय कुमारकातिकेयाय, नम कनकशक्तये ब्रह्मण्यदेवाय
देवव्रताय, नमो भास्करनन्दिने, नमो योगाचार्याय यस्याह प्रथम
शिष्य । तेन च परितुष्टेन योगरोचना मे दत्ता ।

अनया हि समालब्ध न मा द्रक्ष्यन्ति रक्षिण ।

शस्त्र च पतित गात्रे रुज नोत्पादयिष्यति ॥ १५ ॥

(तथा करोति ।) धिक्कष्टम् । प्रमाणसूत्र मे विस्मृतम् । (विचिन्त्य ।)

आ, इद यज्ञोपवीत प्रमाणसूत्र भविष्यति । यज्ञोपवीत हि नाम
बाह्यणस्य महदुपकरणद्रव्यम्, विशेषतोऽस्त्रद्विघ्नस्य । कुत ।

एतेन मापयति भित्तिषु कर्ममार्ग-

मेतेन मोचयति भूषणसप्रयोगान् ।

उद्धाटको भवति यन्नदृढे कपाटे

दष्टस्य कीटमुजगे परिवेष्टन च ॥ १६ ॥

मापयित्वा कर्म समारभे । (तथा कृत्वावलोक्य च ।) एकलोटाव-
शेषोऽय सधि । धिक्कष्टम् । अहिना दष्टोऽस्ति । (यज्ञोपवीतेनाह्वली ।)

पद्मव्याकोशमित्यादि । वैश्वदेवीछ द । वापी विस्तीर्णमिति द्व नामनी ।
यदुक्तवान्—'इष्टकामितौ च सस्कारवशेन पद्मव्याकोशादय सप्त सज्ञा' इति ।
भास्करो मण्डलाकार । अन्यऽपि नामसदृश सप्त सधय ॥ १३ ॥ अन्या
स्विति । कौशल चेति चकारोऽप्यर्थे ॥ १४ ॥ कार्तिकेय परमगुरु । 'ब्रह्मण्यदेवा-
दयोऽपरगुरव' इत्याहु सर्वे । कार्तिकेयविशेषणम्' इत्यके । ब्रह्मण्याय देवाय'
इति कश्चित्पाठ ॥ अनयेति ॥ १५ ॥ एतेनेति । कर्मसु सधिरचनासु । भूषण-

वद्धा निपवेगं नाटयति । चिक्रिमां कृत्वा) स्वस्योऽस्मि । (पुनः कर्म कृत्वा ।
दृष्ट्वा च ।) अये, ज्वलति प्रदीपः । तथा हि ।

शिखा प्रदीपस्य सुवर्णपिञ्जरा महीतले संधिमुखेन निर्गता ।
विभाति पर्यन्ततमःसमावृता सुवर्णरेखेव कपे निवेशिता ॥ १७ ॥
(पुनः कर्म कृत्वा ।) समाप्तोऽयं संधिः । भवतु । प्रविशामि । अ-
थवा न तावत्प्रविशामि । प्रतिपुरुषं निवेशयामि । (तथा कृत्वा ।)
अये, न कश्चित् । नमः कार्तिकेयाय । (प्रविश्य । दृष्ट्वा च ।) अये,
पुरुषद्वयं सुप्तम् । भवतु । आत्मरक्षार्थं द्वारमुद्घाटयामि । कथं जीर्ण-
त्वाद्बृहस्य विरौति कपाटम् । तथावत्सलिलमन्वेपयामि । क न खलु
सलिलं भविष्यति । (इत्स्ततो दृष्ट्वा सलिलं गृहीत्वा क्षिपन्सशङ्कम् ।) मा
तावद्भूमौ पतच्छब्दमुत्पादयेत् । भवतु । एवं तावत् । (शृष्टेन प्रतीक्ष्य
कपाटमुद्घाट्य च ।) भवतु । एवं तावत् । इदानीं परीक्षे किं लक्ष्यसुप्तम्,
उत परमार्थसुप्तमिदं द्वयम् । (त्रासयित्वा परीक्ष्य च ।) अये, परमार्थ-
सुप्तनानेन भवितव्यम् । तथा हि ।

निःश्वासोऽस्य न शङ्कितः सुविगदस्तुल्यान्तरं वर्तते
दृष्टिर्गाढनिमीलिता न विकला नाभ्यन्तरे चञ्चला ।

मात्रं स्रस्तशरीरसंधिशिथिलं शय्याप्रमाणाधिकं

दीपं चापि न मर्षयेदभिमुखं सालक्ष्यसुप्तं यदि ॥ १८ ॥

(समन्तादवलोक्य ।) अये, कथं मृदङ्गः । अयं दर्दुरः । अयं प-
णवः । इयमपि वीणा । एते वंशाः । अमी पुस्तकाः । कथं नाट्या-
चार्यस्य गृहमिदम् । अथवा भवनप्रत्ययात्मविष्टोऽस्मि । तर्किं पर-
मार्थदरिद्रोऽयम्, उत राजभयाच्चौरभयाद्वा भूमिष्ठं द्रव्यं धारयति ।
तन्ममापि नाम शर्विलकस्य भूमिष्ठं द्रव्यम् । भवतु । वीजं प्रक्षि-

संप्रयोगानिति कटकदार्यर्थावकीलकमुच्छ्रितसंयोजनानेदात् ॥ १६ ॥ शिष्येति ।
॥ १७ ॥ 'प्रतीक्ष्य' इत्यत्र 'प्रतीच्छ्य' इति पाठो दृश्यते । तच्च प्रतीच्छाप्रहर्षं
कृत्वेत्यत्रार्थे गिचि समासे क्त्वाप्रत्यये त्यपि रूपम् । लक्ष्यसुप्तं व्याजसुप्तम् ।
निःश्वास इति । तुल्यमविषयमन्तरमन्तराले यथा स्यादेवं वर्तते ।

पामि । (तथा कृत्वा ।) निक्षिप्तं धीजं न क्वचित्स्फारीभवति । अये,
परमार्थदरिद्रोऽयम् । भवतु । गच्छामि ।

विदूषकः—(उत्स्वप्रायते ।) भो वअस्स, संधी विअ दिज्जदि ।
चोरं विअ पेक्खामि । ता गेण्हद्द भवं एदं सुवण्णभण्डअम् । (क)

शर्विलकः—किं न खल्वयमिह मां प्रविष्टं ज्ञात्वा दरिद्रो-
ऽसीत्युपहसति । तत्किं व्यापादयामि उत लघुत्वादुत्स्वप्रायते ।
(दृष्ट्वा ।) अये, जर्जरस्नानशाटीनिबद्धं दीपप्रभयोद्दीपितं सत्यमेवैतदलं-
करणभाण्डम् । भवतु । गृह्णामि । अथवा न युक्तं तुर्यावस्यं कुल-
पुत्रजनं पीडयितुम् । तद्गच्छामि ।

विदूषकः—भो वअस्स, साविदोसि गोबहणकामाए, जइ
एदं सुवण्णभण्डअं ण गेह्हासि । (ख)

शर्विलकः—अनतिक्रमणीया भगवती गोकाम्या ब्राह्मणकाम्या
च तद्गृह्णामि । अथवा ज्वलति प्रदीपः । अस्ति च मया प्रदीपनि-
र्वापणार्थमाग्नेयः कीटो धार्यते । तं तावत्प्रवेशयामि । तस्यायं देश-
कालः । एष मुक्तो मया कीटो यात्वेवास्य दीपस्योपरि भण्डलैर्वि-
चित्रैर्विचरितुम् । एष पक्षद्वयानिलेन निर्वापितो भद्रपीठेन धिक्कृ-
तमन्धकारम् । अथवा मयाप्यस्मद्ब्राह्मणकुलेन धिक्कृतमन्धकारम् ।
अहं हि चतुर्वेदविदोऽप्रतिग्राहकस्य पुत्रः शर्विलको नाम ब्राह्मणो
गणिकामदनिकार्थमकार्यमनुतिष्ठामि । इदानीं करोमि ब्राह्मणस्य
प्रणयम् । (इति जिघृक्षति ।)

(क) भो वयस्य, संधिरिव दृश्यते, । चौरमिव पश्यामि । तद्गृह्णातु
भवानिदं सुवर्णभाण्डम् ।

(ख) भो वयस्य, शापितोऽसि गोब्राह्मणकाम्यया, यद्येतत्सुवर्णभाण्डं न
गृह्हासि ।

कपटसुप्तस्य विषमान्तरालवत्त्वात् ॥ १८ ॥ स्फारीभवति । अभिमन्त्रितो धीजवि-
शेषो धनसहितभूतले क्षिप्तो बहुलीभवतीति प्रसिद्धिः ॥ लघुत्वाच्चपलत्वात् ॥
गोकाम्येति । कामयतेर्लिङ्गसामान्ये अचो यति पश्चात्स्रोतं विवक्षणीयम् ।

विदूषकः—भो वज्रस्य, सीदलो दे अग्गहत्यो । (क)

शर्विलकः—धिवप्रमादः । सलिलसंपर्काच्छीतलो मेऽग्रहस्तः ।
भवतु । कक्षयोर्हस्तं प्रक्षिपामि । (नाब्धेन सब्यहस्तमुष्णीकृत्य गृह्णाति ।)

विदूषकः—गहिदम् । (ख)

शर्विलकः—अनतिक्रमणीयोऽयं ब्राह्मणप्रणयः । तद्गृहीतम् ।

विदूषकः—दाणिं विक्रीणिदपण्णो विअ वाणिओ, अहं सुहं
सुविस्सम् । (ग)

शर्विलकः—महाब्राह्मण, स्वपिहि वर्षशतम् । कष्टमेवं मदनि-
कागणिकार्थे ब्राह्मणकुलं तमसि पातितम् । अथवा आत्मा पातितः ।

धिगस्तु खलु दारिद्र्यमनिर्वेदितपौरुषम् ।

यदेतद्गर्हितं कर्म निन्दामि च करोमि च ॥ १९ ॥

तथावन्मदनिकाया निष्क्रयणार्थं वसन्तसेनागृहं गच्छामि ।

(परिक्रम्यावलोक्य च ।) अये, परशब्द इव । मा नाम रक्षिणः । भ-
वतु । स्तम्भामूत्वा तिष्ठामि । अथवा ममापि नाम शर्विलकस्य
रक्षिणः । योऽहं

मार्जारः क्रमणे मृगः प्रसरणे श्येनो ग्रहालुञ्चने

सुप्तासुप्तमनुष्यनीर्यतुलने श्वा सर्पणे पन्नगः ।

माया रूपशरीरवेशरचने वाग्देशभाषान्तरे

दीपो रात्रिषु संकटेषु डुडुमो वाजी स्थले नौर्जले ॥ २० ॥

(क) भो वज्रस्य, शीतलस्त्रेऽग्रहस्तः । (ख) गृहीतम् ।

(ग) इहानीं विक्रीतपण्य इव वाणिक्, अहं सुखं स्वप्स्यामि ।

गोत्राद्वागसहिताया मज्जं तं करोमि यदीदं न गृह्णासीति शपथार्थः ॥ प्रणयो-
ऽभ्यर्थना ॥ विक्रीणिदपण्णो विअ विक्रीतपण्य इव ॥ धिगिति । अनिर्वेदितेति
प्रकरणनिश्चयो निर्वेदः, तदभावोऽनिर्वेदः ॥ १९ ॥ पदशब्द इत्यनेन रदनिकाप्रवे-
शसूचनम् । मार्जार इति । ग्रहणयुक्तमालुञ्चनं । ग्रहालुञ्चनम् । श्वा बुद्धुरः । माया
शाम्बरी विद्या । रूपमाद्यरम् । वेशोऽलंकारादियोजना । डुडुम उडुंसः (१) ॥ २० ॥

अपि च ।

भुजग इव गतो गिरि स्खिरत्वे पतगपते परिसर्पणे च तुल्य ।
शश इव भुवनावलोकनेऽह वृक इव च ग्रहणे बले च सिंह ॥२१॥
(प्रविश्य ।)

रदनिका—हद्दी हद्दी, बाहिरदुआरसालाए पसुत्तो बद्धमा-
णओ । सेवि एत्थ ण दीसइ । भोदु । अज्जमित्तेअ सदावेमि । (क)
(इति परिव्रामति ।)

शर्विलकः—(रदनिका ह तुमिच्छति । निरूप्य ।) कथ स्त्री । भवतु
गच्छामि । (इति निष्क्रान्त ।)

रदनिका—(गत्वा सनासम् ।) हद्दी हद्दी, अस्माक गेहे सधिं
कप्पिअ चोरो णिकमति । भोदु । मित्तेअ गदुअ पबोधेमि ।
(विदूषकमुपगम्य ।) अज्जमित्तेअ, उट्टेहि उट्टेहि । अस्माक गेहे सधिं
कप्पिअ चोरो णिकन्तो । (ख)

विदूषकः—(उत्थाय ।) आ दासीए धीए, कि भणसि—
'चोर कप्पिअ सधी णिकन्तो' । (ग)

रदनिका—हदास, अल परिहासेण । कि ण पेक्खसि एणम् । (घ)

विदूषकः—आ दासीए धीए, कि भणसि—'दुदिअ विअ
हुआरअ उग्घाडिद' ति । भो वअस्स चारुदत्त, उट्टेहि उट्टेहि ।
अस्माक गेहे सधिं दइअ चोरो णिकन्तो । (ङ)

(क) हा धिक् हा धिक्, बहिद्वारशालाया प्रसुतो वर्धमानक ।
सोऽप्यत्र न दृश्यते । भवतु । आर्यमैत्रेयमाह्वयामि ।

(ख) हा धिक् हा धिक्, अस्माक गृहे सधिं कर्तयित्वा चोरो निष्का-
मति । भवतु । मैत्रेय गत्वा प्रबोधयामि । आर्यमैत्रेय उत्तिष्ठोत्तिष्ठ ।
अस्माक गेहे सधिं कर्तयित्वा चोरो निष्क्रान्त ।

(ग) आ दासा पुत्रिके, कि भणसि 'चोर कर्तयित्वा सधि
निष्क्रान्त' । (घ) हताश, अल परिहासेन । किं न प्रेक्षस एणम् ।

(ङ) आ दासा पुत्रिके, कि भणसि—'द्वितीयमिव द्वारमनुद्धादितम्'
इति । भो वयस्य चारुदत्त, उत्तिष्ठोत्तिष्ठ । अस्माक गेहे सधिं दत्त्वा
चोरो निष्क्रान्त ।

भुजग इति । वृक इति हुण्डार इति प्रसिद्ध ॥ २१ ॥ कप्पिअ ह्यत्र । निर्मा-

चारुदत्तः—भवतु । मोः, अलं परिहासेन ।

विदूषकः—मो, ण परिहासो । पेक्खदु भवम् । (क)

चारुदत्तः—कल्लिज्जुदेशे ।

विदूषकः—मो, एसो । (ख)

चारुदत्तः—(विलोम्य ।) अहो, दर्शनीयोऽयं संधिः ।

उपरितलनिपातितेऽकोऽयं

शिरसि तनुर्विपुलश्च मध्यदेशे ।

असदृशजनसंप्रयोगमारी-

हृदयमिव स्फुटितं महागृहस्य ॥ २२ ॥

कथमस्मिन्नपि कर्मणि कुशलता ।

विदूषकः—मो वयस्स, अअं संघी दुवेहिं ज्जेव दिण्णो भवे ।
आदु आगन्तुएण, सिक्खिदुं कामेण वा । अण्णघा इध उज्जइणीए
को अम्हाणं घरविहवं ण जाणादि । (ग)

चारुदत्तः—

वैदेश्येन कृतो भवेन्मम गृहे व्यापारमन्यस्यता

नासौ वेदितवान्धनैर्विरहितं वित्तव्यसुप्तं जनम् ।

दृष्ट्वा प्राञ्जहतीं निवासरचनामस्माकमाशान्वितः

संधिच्छेदनस्त्रिण एव सुचिरं पश्चान्निराशो गतः ॥ २३ ॥

ततः सुहृद्भ्यः किमसौ कथयिष्यति तपस्वी—‘सार्धवाहसुतस्य गृहं
प्रविश्य न किञ्चिन्मया समासादितम्’ इति ।

विदूषकः—मो, कथं तं ज्जेव चोरहृदअं अणुसोचसि । तेण
चिन्तिदं महन्तं एदं गेहम् । इदो रअणमण्डअं सुवण्णमण्डअं वा

(क) मोः, न परिहासः । प्रेक्षतां भवान् । (ख) मोः, एषः ।

(ग) मो वयस, एए संधिद्वान्ध्यामेव दत्तो भवेत् । अग्रवागन्तुकेन,
शिक्षितुकामेन वा । अन्यथात्रोज्जयिन्वां गृहविमर्शं न जानाति ।

वेलथः ॥ उपरीति । उपरिभागे तलभागे च विनिपातिता आकृत्या इत्यत्र
अत्र । ‘उपरितन-’ इति पाठ उपरितनी उपरिभवा । शेषं तुल्यम् ॥ २२-॥
वैदेश्येनेति ॥ २३ ॥ निदानिस्सं निष्कामदिध्यामि । बहिः करिष्यामीति ।

णिकामिस्सम् । (सूत्रा । सविपादमात्मगतम् ।) कहिं तं सुवण्णभण्डम् ।
(पुनरनुस्मृत्य । प्रकाशम् ।) भो वअस्स, तुमं सव्वकालं भणसि—‘मुखो
मित्तेअओ, अपण्डितो मित्तेअओ’ त्ति । सुट्ठु मए किदं तं सुवण्ण-
भण्डं भवदो हस्थे समप्पअन्तेण । अण्णधा दासीए पुत्तेण अव-
हिदं भवे । (क)

चारुदत्तः—अलं परिहासेन ।

विदूषकः—भो, जह णाम अहं मुखो ता किं परिहासस्स
वि देशअलं ण जानामि । (ख)

चारुदत्तः—कस्यां वेलायाम् ।

विदूषकः—भो, जदा तुमं मए भणितो सि—‘शीदलो दे
अगहस्थो’ । (ग)

चारुदत्तः—कदाचिदेवमपि स्यात् । (सर्वतो निरूप्य । सङ्घर्षम् ।)
वयस्य, दिष्ट्या ते प्रियं निवेदयामि ।

विदूषकः—किं ण अवहिदम् । (घ)

चारुदत्तः—हृतम् ।

विदूषकः—तवा वि किं पियम् । (ङ)

चारुदत्तः—यदसौ कृतार्थो गतः ।

विदूषकः—णासो खलु सो । (च)

(क) भो, कथं तमेव चौरहतकमनुशोचसि । तेन चिन्तितं महदेत
द्रुहम् । इतो रत्नमाण्डं सुवर्णमाण्डं वा निष्कामयिष्यामि । कुत्र तत्सुवर्ण
माण्डम् । भो वयस्य, त्वं सर्वकालं भणसि—‘मुखो मैत्रेय, अपण्डितो
मैत्रेय’ इति । सुट्ठु मया कृतं तत्सुवर्णमाण्डं भवतो हस्ते समर्पयता ।
अन्यथा दास्यां पुत्रेणापहतं भवेत् ।

(ख) भो ; यथा नामाह मूर्खस्तार्किकं परिहासस्यापि देशकालं न
जानामि ।

(ग) भो, यदा त्वं मया भणितोऽसि—‘शीतलस्तेऽग्रहस्तः’ ।

(घ) किं नापहतम् ।

(ङ) तथापि किं प्रियम् । (च) न्यासं खलु सः ।

यावत् । अवहि(ह)दं अपहतम् ॥ दिष्ट्या हर्षे ॥ ण अवहिदं नापहतम् ।

चारुदत्तः—कथं न्यासः । (मोहमुपगतः ।)

विदूषकः—समस्ससदु भवम् । जइ णासो चोरेण अवहिदो तुमं किं मोहं उगवदो । (क)

चारुदत्तः—(समाश्वस्य ।) वयस्य,

कः श्रद्धास्यति भूतार्थं सर्वो मां तूलयिष्यति ।

शङ्कनीया हि लोकेऽस्मिन्निष्प्रतापा दरिद्रता ॥ २४ ॥

मोः, कष्टम् ।

यदि तावत्कृतान्तेन प्रणयोऽर्थेषु मे कृतः ।

किमिदानीं नृशंसेन चारित्रमपि दूषितम् ॥ २५ ॥

विदूषकः—अहं कखु अवलविस्सम्—‘केण दिण्णम्, केण गहीदम्, को वा स किल’ चि । (ख)

चारुदत्तः—अहमिदानीमनृतमभिधास्ये ।

भैक्ष्येणाप्यर्जयिष्यामि पुनर्न्यासप्रतिक्रियाम् ।

अनृतं नाभिधास्यामि चारित्रशंशकारणम् ॥ २६ ॥

रदनिका—ता जाव अज्जा धूदाए गदुअ णिवेदेमि । (ग)
(इति निष्क्रान्ताः सर्वे ।)

(ततः प्रविशति चेट्या सह चारुदत्तवधूः ।)

वधूः—(ससंभ्रमम् ।) अइ, सच्चं अवरिक्खदसरीरो अज्जउत्तो अज्जमिचेएण सह । (घ)

चेटी—भट्टिणि, सच्चम् । किं तु जो सो वेस्साजणकेरको अलंकारओ सो अवहिदो । (ङ)

(क) समाश्वसितुं भवान् । यदि न्यासश्चोरेणापहतस्त्वं किं मोहमुपगतः ।

(ख) अहं खलु पलपिष्यामि—‘केन दत्तम्, केन गृहीतम्, को वा साक्षी’ इति । (ग) तथात्रदार्या धूतायै गत्वा निवेदयामि ।

(घ) अयि, सत्यमपरिहृतशरीर आर्यपुत्र आर्यमैत्रेयेण सह ।

(ङ) भर्त्रि, सत्यम् । किं तु यः स वेश्याजनसालंकारकः सोऽपहतः ।

क इति । निष्प्रतापा निष्पौरुष्या ॥ २४ ॥ यदीति । प्रणयोऽर्थित्वम् ॥ २५ ॥

भैक्ष्येणेति ॥ २६ ॥ अवरिक्खणजणस्य अपगतं रक्षणं यस्याद्यौ अपरिक्खणो

(वधूमोहं नाटयति ।)

चेटी—समस्ससदु अज्जाधूदा । (क)

वधूः—(समाश्रय ।) हज्जे, किं भणसि—‘अवरिक्खदसरीरो अज्जउत्तो’ ति । वरं दाणिं सो सरीरेण परिक्खदो, ण उण चारि-
त्तेण । सपदं उज्जइणीए जणो एव्व मन्तइस्सदि—दलिहदाए
अज्जउत्तेण जेव ईदिसि अकज्जं अणुचिट्ठिदम्’ ति । (ऊर्ध्वमवलोक्य
निश्चय च ।) भयवं कअन्त, पौक्खरवत्तपडिदज्जलविन्दुचञ्चलेहि
कीलसि दलिहपुरिसभाअघेएहिं । इअं च मे एक्का मादुघरलद्धा
रअणावली चिट्ठिदि । एदं पि अदिसोण्डीरदाए अज्जउत्तो ण गेण्हि-
स्सदि । हज्जे, अज्जमित्तेअं दाव सदावेहिं । (ख)

चेटी—अ अज्जा धूदा आणवेदि । (विदूषकमुपगम्य ।) अज्ज-
मित्तेअ, धूदा दे सदावेदि । (ग)

विदूषकः—कहि सा । (घ)

चेटी—एसा चिट्ठिदि । उवसप्प । (ङ)

विदूषकः—(उपसृत्य ।) सोत्थि भोदीए । (च)

वधूः—अज्ज, वन्दामि । अज्ज, पौरत्थिमासुहो होहि । (छ)

विदूषकः—एसो भोदि, पौरत्थिमासुहो सबुत्तो छि । (ज)

(क) समाश्रितित्वार्या धृता ।

(ख) चेटी, किं भणसि—‘अपरिक्षतशरीर आर्यपुत्र’ इति । वरमिदानीं
स शरीरेण परिक्षत । न पुनश्चारिरेण । साप्रतमुज्जयिन्या जन एवं मज्ज-
यिष्यति—‘दरिद्रतरार्यपुत्रेणैवेदशमकार्यमनुष्ठितम्’ इति । भगवन्कृतान्त,
पुष्करपत्रपतितजलविन्दुचञ्चलैः कीडसि दरिद्रपुरुषभागधेयैः । इयं च मे
एका मातृगृहलब्धा रत्नावली तिष्ठति । एतामप्यतिशौण्डीरतरार्यपुत्रो न
अहीष्यति । चेटी, आर्यमैत्रेय तावदाहय ।

(ग) यदार्या धृताज्ञापयति । आर्यमैत्रेय, धृता त्वामाहयति ।

(घ) कुत्र सा । (ङ) एषा तिष्ठति । उपसर्प ।

(च) स्वस्ति भवत्या । (छ) आर्य, वन्दे । आर्य, पुरस्तान्मुखो भव ।

(ज) एष भवति, पुरस्तान्मुखः सबुत्तोऽस्ति ।

वेश्याजन (१) । अवहिदो अपहृत ॥ पौरत्थिमासुहो पौरस्त्याभिमुख । पूर्व-

वधूः—अज्ज, पडिच्छ इमम् । (क)

विदूषकः—किं ण्णेदम् । (ख)

वधूः—अहं कखु रअणसट्ठि उववसिदा आसि । तहिं जधा-
विहवाणुसारेण बन्हेणो पडिग्गाहिदन्वो । सो अ ण पडिग्गाहिदो,
ता तस्स किदे पडिच्छ इमं रअणमालिअम् । (ग)

विदूषकः—(गृहीता ।) सोत्थि । गमिस्सम् । पिअवअस्सत्स
णिवेदेमि । (घ)

वधूः—अज्जमित्तेअ, मा कखु मं लज्जावेहि । (ङ) (इति नि-
ष्क्रान्ता ।)

विदूषकः—(सविस्मयम् ।) अहो, से महाणुभावदा । (च)

चारुदत्तः—अये, चिरयति मैत्रेयः । मा नाम वैकुल्यादकार्यं
कुर्यात् । मैत्रेय, मैत्रेय ।

विदूषकः—(वपष्टल ।) एसो ह्मि । गेण्ह एदम् । (छ) (रत्ना-
वलीं दर्शयति ।)

चारुदत्तः—किमेतत् ।

विदूषकः—भो, जं दे सरिसदारसंगहस्स फलम् । (ज)

चारुदत्तः—कथम् । ब्राह्मणी मामनुकम्पते । कष्टम् । इदानी-
मस्मि दरिद्रः ।

आत्मभाग्यक्षतद्रव्यः स्त्रीद्रव्येणानुकम्पितः ।

अर्थतः पुरुषो नारी या नारी सार्थतः पुमान् ॥ २७ ॥

(क) आर्य, प्रतीच्छेमाम् । (ख) किं न्विदम् ।

(ग) अहं खलु रत्नपट्टीमुपोषितासम् । तत्र यथाविमवानुसारेण ब्राह्मणः
प्रतिग्राहितव्यः । स च न प्रतिग्राहितः, तत्तस्य कृते प्रतीच्छेमां रत्नमा-
लिकाम् ।

(घ) स्वस्ति । गमिष्यामि । प्रियवयस्यस्य निवेदयामि ।

(ङ) आर्यमैत्रेय, मा खलु मां लज्जितां कुरु ।

(च) अहो, अस्या महानुमानता । (छ) एषोऽस्मि । गृहणैताम् ।

(ज) भोः यत्ते सदृशदारसंग्रहस्य फलम् ।

दिग्बलम्बितमुख इत्यर्थः ॥ रअणसट्ठि रत्नपट्टिकाभिर्धं व्रतम् । 'अरप्यपट्टिका

अथवा । नाहं दरिद्रः । यस्य मम

विभवानुगता भार्या सुखदुःखसुहृद्रवान् ।

सत्यं च न परिभ्रष्टं यद्दरिद्रेषु दुर्लभम् ॥ २८ ॥

मैत्रेय, गच्छ रत्नावलीमादाय वसन्तसेनायाः सकाशम् । वक्तव्या च सा मद्बचनात्—‘यत्तत्त्वस्माभिः सुवर्णभाण्डमात्मीयमिति कृत्वा विश्रम्भाद्भूते हारितम् । तस्य कृते गृह्यतामियं रत्नावली’ इति ।

विदूषकः—मा दाव अक्खाइदस्स अभुत्तस्स अप्पमुल्लस्स चोरेहिं अवहिदस्स कारणादौ चतुःसमुद्दसारभूदा रत्णावली दीअदि । (क)

चारुदत्तः—वयस्य, मा मैवम् ।

यं समालम्ब्य विश्वासं न्यासोऽस्मासु तथा कृतः ।

तस्यैतन्महतो मूल्यं प्रत्ययस्यैव दीयते ॥ २९ ॥

तद्वयस्य, अस्मच्छरीरस्पृष्टिकया शापितोऽसि, नैनामग्राहयित्वात्रागन्तव्यम् । वर्धमानक,

एताभिरिष्टिकाभिः संधिः क्रियतां सुसंहतः शीघ्रम् ।

परिवादवहलदोषान्न यस्य रक्षां परिहरामि ॥ ३० ॥

वयस्य मैत्रेय, भवताप्यकृपणशौण्डीर्यमभिधातव्यम् ।

विदूषकः—भो, दलिदो किं अक्खिणं मन्तेदि । (ख)

चारुदत्तः—अदरिद्रोऽसि सखे, यस्य मम । (‘विभवानुगता भार्या’ (३१२८) इत्यादि पुनः पठति ।) तद्गच्छतु भवान् । अहमपि कृतशौचः संध्यामुपासे । (इति निष्क्रान्ताः सर्वे ।)

इति संधिच्छेदोनाम तृतीयोऽङ्कः ।

(क) मा तावदक्खादितस्सामुक्त्वात्साल्यमूल्यस्य चौरैरपहृतस्य कारणाच्चतुःसमुद्दसारभूता रत्नावली दीयते । (ख) भोः, दरिद्रः किमकृपणं मच्चयति ।

नाम ग्रीष्मव्रतम्’ इत्येके ॥ आत्मेति ॥ २७ ॥ विभवेति ॥ २८ ॥ चतुःसमुद्देति । चतुःसमुद्राणां रत्नाकराणां सारभूता ॥ यमिति । समालम्ब्येत्याद्य-पूर्वोऽपि सोहणसवनविभवेति (?) कुलीनत्वादेरित्यर्थः (?) ॥ २९ ॥ पतामि-रिति ॥ ३० ॥ सत्त्वमाशयं महत्त्वम् (?) ॥

इति संधिच्छेदो नाम तृतीयोऽङ्कः ।

चतुर्थोऽङ्कः ।

(ततः प्रविशति चेटा ।)

चेटः—आणत्तम्हि अत्ताए अज्जाए सआसं गन्तुम् । एसा अज्जा चित्तफलअणिसण्णदिट्ठी मदणिआए सह किंपि मन्तअन्ती चिट्ठदि । ता जाव उवसप्पामि । (क) (इति परिव्रामति ।)

(ततः प्रविशति यथानिर्दिष्टा वसन्तसेना मदनिका च ।)

वसन्तसेना—हज्जे मदणिए, अवि सुसदिसी इअं चित्ताकिदी अज्जाचारुदत्तस । (ख)

मदनिका—सुसदिसी । (ग)

वसन्तसेना—कथं तुमं जाणासि । (घ)

मदनिका—जेण अज्जाए सुसिणिद्धा दिट्ठी अणुलगा । (ङ)

वसन्तसेना—हज्जे, किं वेसवासदाक्खिण्णेण मदणिए, एवं मणासि । (च)

मदनिका—अज्जाए, किं जो ज्जेव जणो वेसे पडिवसदि, सो ज्जाव अलीअदक्खिणो भोदि । (छ)

वसन्तसेना—हज्जे, णाणापुरिससङ्गेण वेस्साजणो अलीअदक्खिणो भोदि । (ज)

(क) आज्ञसाक्षि मात्रार्यायाः सकाशं गन्तुम् । एपार्या चित्रफलक-
निपण्णदृष्टिर्मदनिकया सह किमपि मद्ययन्ती तिष्ठति । तद्यावदुपसर्पामि ।

(ख) चेटि मदनिके, अपि सुसदृशीयं चित्राकृतिरार्यचारुदत्तस ।

(ग) सुसदृशी । (घ) कथं त्वं जानासि ।

(ङ) येनार्यायाः मुक्तिग्धा दृष्टिरनुलगा ।

(च) चेटि, किं वेशवासदाक्षिण्येन मदनिके, एवं मणासि ।

(छ) आर्यं, किं य एव जनो वेशे प्रतिवसति, स एवालीकदक्षिणो भवति ।

(ज) चेटि, नानापुरसङ्गेण वेश्याजनोऽलीकदक्षिणो भवति ।

मदनिका—जदो दाव अज्जआए दिट्ठी इध अभिरमदि हि-
अथ च, तस्स कारण किं पुच्छीअदि । (क)

वसन्तसेना—हञ्जे, सहीजणादो उवहणीअदा रक्खामि । (ख)

मदनिका—अज्जए, एव्व णेदम् । सहीजणचित्तानुवर्ती
अवलाजणो भोदि । (ग)

प्रथमा चेटी—(उपहृत्य) अज्जए, अत्ता आणवेदि—‘गहिदा-
वगुण्ठण पक्खदुआरए सज्ज पवहणम् । ता गच्च’ ति । (घ)

वसन्तसेना—हञ्जे, कि अज्जचारदत्तो म णइस्सदि । (ङ)

चेटी—अज्जए, जेण पवहणेण सह सुवण्णदससाहस्सिओ
अलकारओ अणुप्पेसिदो । (च)

वसन्तसेना—को उण सो । (छ)

चेटी—एसो ज्जेव राअस्सालो सठणओ । (ज)

वसन्तसेना—(सक्रोधम्) अपेहि । मा पुणो एव्व भणि-
स्ससि । (झ)

चेटी—प्रसीददु प्रसीददु अज्जआ । सदेसेण म्हि पेसिदा । (ञ)

वसन्तसेना—अह सदेशस्स ज्जेव कुप्पामि । (ट)

(क) यतस्तावदार्याया दृष्टिरिहाभिरमते हृदय च, तस्य कारण किं
पृच्छ्यते । (ख) चेटी, सखीजनादुपहसनीयता रक्षामि ।

(ग) आर्ये, एव नेदम् । सखीजनचित्तानुवर्त्यवलाजनो भवति ।

(घ) आर्ये, माताज्ञापयति—‘गृहीतावगुण्ठन पक्षद्वारे सज्ज प्रवहणम् ।
तद्रच्छ’ इति । (ङ) चेटी, विमार्यचारदत्तो मा नेष्यति ।

(च) आर्ये, येन प्रवहणेन सह सुवर्णदशसाहसिकोऽलकारोऽनुप्रेषित ।

(छ) क पुन स । (ज) एष एव राक्षसाल सस्थानक ।

(झ) अपेहि । मा पुनरेव भणिष्यसि ।

(ञ) प्रसीदतु प्रसीदतार्या । सदेशेनास्मि प्रेषिता ।

(ट) अह सदेशस्यैव कुप्यामि ।

तस्सेत्यादि । यत्र चक्षुर्हृदये लभे तत्र कारण किं पर्यालोच्यते । अति
प्रियनामासावल विलम्बेनेत्याशय ॥ गहिदावगुण्ठण गृहीतावगुण्ठनम् ॥

चेटी—ता किंति अचं त्रिण्णविस्सम् । (क)

वसन्तसेना—एव्वं विण्णाविदब्बा—‘जइ मं जीअन्तीं इच्छसि,
ता एव्वं ण पुणो अहं अत्ताए आण्णाविदब्बा’ । (ख)

चेटी—जथा दे रोअदि । (ग) (इति निष्क्रान्ता ।)

(प्रविश्य ।)

शविलकः—

दत्त्वा निशाया वचनीयदोषं निद्रां च जित्वा नृपतेश्च रक्ष्यान् ।

स एष सूर्योदयमन्दरश्मिः क्षपाक्षयाचन्द्र इवासि जातः ॥ १ ॥

च ।

यः कश्चित्चरितगतिनिरीक्षते मां
संभ्रान्तं द्रुतमुपसर्पति स्थितं वा ।

तं सर्वं तुलयति दूषितोऽन्तरात्मा

स्वैर्दोषैर्भवति हि शङ्कितो मनुष्यः ॥ २ ॥

मया खलु मदनिकायाः कृते साहसमनुष्ठितम् ।

परिजनकथासक्तः कश्चिन्नरः समुपेक्षितः

क्वचिदपि गृहं नारीनाथं निरीक्ष्य विवर्जितम् ।

नरपतिवले पार्श्वीयाते स्थितं गृहदारुव-

द्यवसितशतैरेवंप्रायैर्निशा दिवसीकृता ॥ ३ ॥

(इति परिक्रमति ।)

वसन्तसेना—हज्जे, इमं दाव चित्तफलअं मम सअणीए ठा-
विअ तालवेष्टअं गेण्हिअ लहु आअच्छ । (घ)

मदनिका—जं अज्जआ आणवेदि । (ङ) (इति फलकं गृहीत्वा
निष्क्रान्ता ।)

(क) तत्किमिति मातरं विज्ञापयिष्यामि ।

(ख) एवं विज्ञापयितव्या—‘यदि मां जीवन्तीमिच्छसि, तदैवं न पुनरहं
मात्राज्ञापयितव्या’ । (ग) यथा ते रोचते ।

(घ) चेटी, इमं तावच्चित्रफलकं मम शयनीये स्थापयित्वा तालवृन्तं
गृहीत्वा लघ्वागच्छ । (ङ) यदार्याज्ञापयति ।

विण्णविस्सं विज्ञापयिष्यामि ॥ दत्त्वेति ॥ १ ॥ य इति । चरितगतिः

शर्विलकः—इदं वसन्तसेनाया गृहम् । तद्यावत्प्रविशामि ।
(प्रविश्य ।) क्व नु मया मदनिका द्रष्टव्या ।

(तत्र प्रविशति तालग्रन्तहस्ता मदनिका ।)

शर्विलकः—(दृष्ट्वा ।) अये, इयं मदनिका ।

मदनमपि गुणैर्विशोषयन्ती रतिरिव मूर्तिमती विभाति येयम् ।

मम हृदयमनङ्गवहितसं भृशमिव चन्दनशीतलं करोति ॥ ४ ॥

मदनिके ।

मदनिका—(दृष्ट्वा ।) अम्मो, कथं सन्विलओ । सन्विलअ,
साअदं दे कर्हि तुमम् । (क)

शर्विलकः—कथयिष्यामि ।

(इति सानुरगमन्योन्यं पश्यत ।)

वसन्तसेना—चिरअदि मदणिआ । ता कर्हि णु खलु सा ।
(गवाशकेन दृष्ट्वा ।) कथम् । एसा केनावि पुरिसकेण सह मन्तअन्ती
चिट्ठदि । जथा अदिसिणिद्धाए णिचलदिट्ठीए आपिबन्ती विअ
एदं निज्जाअदि तथा तक्केमि, एसो सो जणो एदं इच्छदि अमु-
जिस्सं कादुम् । ता रमदु रमदु । मा कस्सावि पीदिच्छेदो भोदु ।
ण खलु सदाविस्सम् । (ख)

मदनिका—सन्विलअ, कथेहि । (ग)

(शर्विलक सशङ्क दिशोऽवलोकयति ।)

मदनिका—सन्विलअ, कि ण्णेदम् । ससङ्को विअ लक्खी-
असि । (घ)

(क) आश्चर्यम्, कथं शर्विलक । शर्विलक, स्वागत ते । कुत्र त्वम् ।

(ख) चिरयति मदनिका । तत्तु न नु खलु सा । कथम् । एसा केनापि
पुरुषकेण सह मद्ययन्ती तिष्ठति । यथातिस्निग्धया निश्चलदृष्ट्या पिबन्तीवैतं
निष्यायति तथा तर्कयामि, एष स जन एनामिच्छत्यमुजिष्यां कर्तुम् ।
तद्रमता रमताम् मा कस्सापि प्रीतिच्छेदो भवतु । न खल्वाकारयिष्यामि ।

(ग) शर्विलक, कथय ।

(घ) शर्विलक, किं न्विदम् । सशङ्क इयं लक्ष्यसे ।

संश्रान्तं माम् ॥ २ ॥ परिजनेति ॥ ३ ॥ मदनमिति ॥ ४ ॥ अमुजिस्सं अत्रे-

शर्विलकः—वक्ष्ये त्वां किञ्चिद्रहस्यम् । तद्विविक्तमिदम् ।

मदनिका—अथ इं । (क)

वसन्तसेना—कथं परमरहस्यम् । ता ण सुणिस्सम् । (ख)

शर्विलकः—मदनिके, किं वसन्तसेना मोक्षयति त्वां निष्क-
येण ।

वसन्तसेना—कथं मम संबन्धिणी कथा । ता सुणिस्सं इ-
मिणः गवक्खेण ओवारिदसरीरा । (ग)

मदनिका—सञ्चिलअ, भणिदा मए अज्जआ । तदो भणादि—
'जइ जम छन्दो तदा विणा अत्थं सव्वं परिजणं अमुजिस्सं
करइस्सम्' । अथ सञ्चिलअ, कुदो दे एत्तिओ विहवो, जेण मं
अज्जआसआसादो मोआइस्ससि । (घ)

शर्विलकः—

दारिद्येणाभिभूतेन त्वल्लेहानुगतेन च ।

अथ रात्रौ मया मीरु त्वदर्थे साहसं कृतम् ॥ ५ ॥

वसन्तसेना—पसण्णा से आकिदी, साहसकम्मदाए उण उ-
व्वेअणीआ । (ङ)

मदनिका—सञ्चिलअ, इत्थीकल्लवत्तस्स कारणेण उहअं पि
संसए विणिविस्सत्तम् । (च)

शर्विलकः—किं किम् ।

(क) अथ किम् । (ख) कथं परमरहस्यम् । तन्न श्रोष्यामि ।

(ग) कथं मम संबन्धिनी कथा । तच्छ्रोष्याम्यनेन गवाक्षेणापवारित-
शरीर ।

(घ) शर्विलक, भणिता मयार्या । तदा भणति—'यदि मम छन्द-
स्तदा विनाथं सर्वं परिजनममुजिष्यं करिष्यामि । अथ शर्विलक, कुतस्त
एतावान्निमवः, येन मामार्यासकाशान्मोचयिष्यसि ।

(ङ) प्रसन्नास्त्राकृतिः साहसकर्मतया पुनरुद्देजनीया ।

(च) शर्विलक, स्त्रीकल्यवर्तस्य कारणेनोभयमपि संशये विनिक्षिप्तम् ।

श्याम् । स्वाधीनामिति यावत् । मम छन्दो ममाभिलाषः ॥ दारिद्येणेति ।
साहसं चौर्यरूपम् ॥ ५५ ॥ साहसे जीवितानपेक्षकर्मणि । ण हु वे इति । न

शर्विलकः—इदं वसन्तसेनाया गृहम् । तद्यावत्प्रविशामि ।
(प्रविश्य ।) क्व नु मया मदनिका द्रष्टव्या ।

(ततः प्रविशति तालवृन्तहस्ता मदनिका ।)

शर्विलकः—(दृष्ट्वा ।) अये, इयं मदनिका ।
मदनमपि गुणैर्विशेषयन्ती रतिरिव मूर्तिमती विभाति येयम् ।
मम हृदयमनङ्गवद्विहृतं भृशमिव चन्दनशीतलं करोति ॥ ४ ॥
मदनिके ।

मदनिका—(दृष्ट्वा ।) अम्मो, कथं सन्विलओ । सन्विलओ,
साअदं दे कर्हिं तुमम् । (क)

शर्विलकः—कथयिष्यामि ।

(हति सानुरागमन्योन्यं पश्यतः ।)

वसन्तसेना—चिरअदि मदणिआ । ता कर्हिं णु वखु सा ।
(गवाक्षकेन दृष्ट्वा ।) कथम् । एसा केणावि पुरिसकेण सह मन्तअन्ती
चिट्ठदि । जघा अदिसिणिद्धाए णिच्चलदिट्ठीए आपिबन्ती विअ
एदं निज्जाअदि तथा तक्केमि, एसो सो जणो एदं इच्छदि अमु-
जिस्सं कादुम् । ता रमदु रमदु । मा कस्सावि पीदिच्छेदो भोदु ।
ण वखु सदाविस्सम् । (ख)

मदनिका—सन्विलओ, कथेहि । (ग)

(शर्विलक सशङ्कं दिशोऽवलोकयति ।)

मदनिका—सन्विलओ, किं ण्णेदम् । ससङ्को विअ लक्खी-
असि । (घ)

(क) आश्चर्यम्, कथं शर्विलकः । शर्विलक, स्वागतं ते । कुत्र त्वम् ।

(ख) चिरयति मदनिका । तत्कुत्र नु खलु सा । कथम् । एसा केनापि
पुरुषकेण सह मन्त्रयन्ती तिष्ठति । यथातिसिन्धुया निश्चलदृष्ट्वा पिबन्तीवैत
निध्यायति तथा तर्कयामि, एष स जन एनामिच्छत्यमुजिष्यां कर्तुम् ।
तद्रमता रमताम् मा कस्यापि प्रीतिच्छेदो भवतु । न खल्वकारयिष्यामि ।

(ग) शर्विलक, कथय ।

(घ) शर्विलक, किं न्विदम् । सशङ्क इव लक्ष्यसे ।

सन्नान्तं गाम् ॥ २ ॥ परिजनेति ॥ ३ ॥ मदनमिति ॥ ४ ॥ अमुजिस्स अत्रे-

शर्विलकः—वक्ष्ये त्वां किञ्चिद्रहस्यम् । तद्विविक्तमिदम् ।

मदनिका—अथ इं । (क)

वसन्तसेना—कथं परमरहस्यम् । ता ण सुणिस्सम् । (ख)

शर्विलकः—मदनिके, किं वसन्तसेना मोक्ष्यति त्वां निष्क-
येण ।

वसन्तसेना—कथं मम संबन्धिणी कथा । ता सुणिस्सं इ-
मिणः गवक्खेण ओवारिदसरीरा । (ग)

मदनिका—सन्विलअ, मणिद्रा मए अज्जआ । तदो भणादि—
'जइ जम छन्दो तदा विणा अत्थं सव्वं परिजणं अमुजिस्सं
करइस्सम्' । अथ सन्विलअ, कुदो दे एत्तिओ विहवो, जेण मं
अज्जआसआसादो मोआइस्ससि । (घ)

शर्विलकः—

दारिद्य्रेणाभिमूतेन त्वत्स्नेहानुगतेन च ॥

अथ रात्रौ मया मीरु त्वदर्थे साहसं कृतम् ॥ ५ ॥

वसन्तसेना—पसण्णा से आकिदी, साहसकम्मदाए उण उ-
व्वेअणीआ । (ङ)

मदनिका—सन्विलअ, इत्थीकल्लवत्तस्स कारणेण उहअं पि
संसए विणिक्खित्तम् । (च)

शर्विलकः—किं किम् ।

(क) अथ किम् । (ख) कथं परमरहस्यम् । तन्न श्रोष्यामि ।

(ग) कथं मम संबन्धिनी कथा । तच्छ्रोष्याम्यनेन गवाक्षेणापवारित-
शरीरा ।

(घ) शर्विलक, मणिद्रा मयार्या । तदा मणति—'यदि मम छन्द-
स्तदा विनार्यं सर्वं परिजनममुजिष्यं करिष्यामि । अथ शर्विलक, कुतस्स
एतान्निमवः, येन मामार्यासकाशान्मोचयिष्यसि ।

(ङ) प्रसन्नासाकृतिः साहसकर्मतया पुनरुद्देजनीया ।

(च) शर्विलक, स्त्रीकल्यवर्तस्य कारणेनोभयमपि संशये विनिक्षिप्तम् ।

प्याम् । स्वाधीनामिति यावत् । मम छन्दो ममाभिलाषः ॥ दारिद्य्रेणेति ।
साहस चीर्यरूपम् ॥ ५५ ॥ साहसे जीवितानपेक्षकमपि । ण हु ते इति । न

मदनिका—सरीरं चारित्रं च । (क)

शर्विलकः—अपण्डिते, साहसे श्रीः प्रतिवसति ।

मदनिका—सञ्चिलअ, अखण्डितचारित्रोऽसि । ता ण खु ते मम कारणादो साहसं करन्तेण अचन्तविरुद्धं आचरिदम् । (ख)

शर्विलकः—

नो मुष्णाम्यदलं विभूषणवतीं फुल्लामिवाहं लतां

विप्रखं न हरामि काञ्चनमथो यज्ञार्थमभ्युद्धृतम् ।

धाञ्च्युत्सङ्गतं हरामि न तथा बालं धनार्थां कचि-

त्कार्याकार्याविचारिणी मम मतिश्चौर्येऽपि नित्यं स्थिता ॥ ६ ॥

तद्विज्ञाप्यतां वसन्तसेना—

‘अयं तव शरीरस्य प्रमाणादिव निर्मितः ।

अप्रकाशो ह्यलंकारो मत्स्नेहाद्वार्यतामिति’ ॥ ७ ॥

मदनिका—सञ्चिलअ, अप्रकाशो अलंकारो । अअं च जणो ति दुवेवि ण जुज्जदि । ता उवणेहि दाव । पेक्खामि एदं अलंकारअम् । (ग)

शर्विलकः—इदमलंकरणम् । (इति साशङ्कं समर्पयति ।)

मदनिका—(निरुप्य ।) दिट्ठपुरुब्बो विअ अअं अलंकारो । ता भणेहिं कुदो दे एसो । (घ)

शर्विलकः—मदनिके, किं तवानेन । गृह्यताम् ।

(क) शरीरं चारित्रं च ।

(ख) शर्विलक, अखण्डितचारित्रोऽसि । तन्न खलु त्वया मम कारणात्साहसं कुर्वतात्यन्तविरुद्धमाचरितम् ।

(ग) शर्विलक, अप्रकाशोऽलंकारः । अयं च जन इति द्वयमपि न युज्यते । तदुपनय तावत् । पश्याम्येनमलंकारम् ।

(घ) दृष्टपूर्वं इवायमलंकारः । तद्गण कुतस्त एषः ।

यत्वाचरितम्, अपि त्वाचरितमेव नो मुष्णामीति । शूद्रस्वर्णहरणे न तथा पातकमिति विभ्रेत्यादिनोक्तम् ॥ ६ ॥ अयमिति । तव वसन्तसेनायाः ॥ अनुहितः प्रकाशो यस्य सोऽप्रकाशः । अनेनास्माकं दण्ड इत्यनेन न प्रकाशयितव्य इत्यर्थः ॥ ७ ॥ अयं जनो वसन्तसेनास्वल्पः । अपिरनुनये । ‘अयं

मदनिका—सरीरं चारित च । (क)

शर्विलकः—अपण्डिते, साहसे श्रीः प्रतिवसति ।

मदनिका—सञ्चिअ, अखण्डितचारितो सि । ता ण खु ते मम कारणादो साहस करन्तेण अचन्तविरुद्धं आचरिदम् । (ख)

शर्विलकः—

नो मुष्णाम्यद्गला विभूषणवतीं फुल्लामिवाह लतां

विप्रस्र न हरामि काञ्चनमथो यज्ञार्थमभ्युद्धतम् ।

धाञ्च्युत्सङ्गत हरामि न तथा बाल धनार्थां कचि-

त्कार्याकार्याविचारिणी मम मतिश्चौर्येऽपि नित्यं स्थिता ॥ ६ ॥

तद्विज्ञाप्यता वसन्तसेना—

‘अथ तव शरीरस्य प्रमाणादिव निर्मितः ।

अप्रकाशो ह्यलंकारो मत्स्नेहाद्धार्यतामिति’ ॥ ७ ॥

मदनिका—सञ्चिअ, अप्पकाशो अलंकारओ । अञं च जणो ति दुवेवि ण जुज्जदि । ता उवणेहि दाव । पेक्खामि एद अलंकारअम् । (ग)

शर्विलकः—इदमलंकरणम् । (इति साशङ्क समर्पयति ।)

मदनिका—(निरूप्य ।) दिट्ठपुरुष्वो विअ अञं अलंकारओ । ता भणेहि कुदो दे एसो । (घ)

शर्विलकः—मदनिके, कि तवानेन । गृह्यताम् ।

(क) शरीर चारित्र च ।

(ख) शर्विलक, अखण्डितचारितोऽसि । तन्न खलु त्वया मम कारणात्साहसं कुर्यतात्यन्तविरुद्धमाचरितम् ।

(ग) शर्विलक, अप्रकाशोऽलंकार । अथ च जन इति द्वयमपि न सुज्यते । तदुपनयं तावत् । पर्याप्त्येनमलंकारम् ।

(घ) दृष्टपूर्वं इवायमलंकार । तद्वन्न कुतस्त एष ।

सन्भावयितम्, अपि साचरितमेव नो मुष्णामीति । दृष्टसर्पहरणे न तथा पतङ्गमिति विप्रेलादिनोक्तम् ॥ ६ ॥ अयमिति । तव वसन्तसेनायाः ॥ अनुहितं प्रकाशो मस्य सोऽप्रकाश । अनेनास्माकं दण्ड इत्यनेन न प्रकाशयितव्य इत्यर्थः ॥ ७ ॥ अयं जनो वसन्तसेनास्वरूपः । अपिरनुनये । ‘अयं

मदनिका—(सरोपम् ।) जइ मे पचअं ण गच्छसि, ता किं-
णिमित्तं मं णिक्किणासि । (क)

शर्विलकः—अयि, प्रभाते मया श्रुतं श्रेष्ठिचत्वरे, यथा—
'सार्धवाहस्य चारुदत्तस्य' इति ।

(वसन्तसेना मदनिका च मूर्च्छां नाटयतः ।)

शर्विलकः—मदनिके, समाश्वसिहि । किमिदानीं त्वं
विषादस्तस्यसर्वाङ्गी संग्रमभ्रान्तलोचना ।

नीयमाना भुजिष्या त्वं कम्पसे नानुकम्पसे ॥ ८ ॥

मदनिका—(समाश्वस्य ।) साहसिअ, ण क्खु तुए मम कार-
णादो इमं अकज्जं करन्तेण तस्सिं गेहे कोवि वावादिदो परिक्खदो
वा । (ख)

शर्विलकः—मदनिके, मीते सुप्ते न शर्विलकः प्रहरति ।
तन्मया न कश्चिद्व्यापादितो नापि परिक्षतः ।

मदनिका—सच्चम् । (ग)

शर्विलकः—सत्यम् ।

वसन्तसेना—(संज्ञां लब्ध्वा ।) अम्महे, पच्चुवर्जाविदग्धि । (घ)

मदनिका—प्रियम् । (ङ)

शर्विलकः—(सेष्यम् ।) मदनिके, किं नाम प्रियमिति ।

त्वस्त्रेहवद्बहूदयो हि करोम्यकार्यं

सद्भूतपूर्वपुरुषेऽपि कुले प्रभूतः ।

रक्षामि मन्मथविपन्नगुणोऽपि मानं

मित्रं च मां व्यपदिशस्यपरं च यासि ॥ ९ ॥

(माकृतम् ।)

(क) यदि मे प्रत्ययं न गच्छसि, तर्किनिमित्तं मां निष्क्रीणासि ।

(ख) साहसिक, न खलु त्वया मम कारणादिदमकार्यं कुर्वता तस्मिन्गेहे
कोऽपि व्यापादितः परिक्षतो वा । (ग) सत्यम् ।

(घ) आश्चर्यम्, प्रत्युपजीवितासि । (ङ) प्रियम् ।

जनः शर्विलकः' इति प्राचीनटीका । तन्न दृश्यते । वेदशास्त्रे वसन्तसेनाया
निवृत्तं संगतमित्यभिप्रायः ॥ विषादेति ॥ ८ ॥ त्वदिति । मन्मथेन वि-
पन्नो गुणो यस्य । ईदृशोऽपि देहं रक्षामि । मदनिकार्थं चार्याहरणेन हीनगुणत्वं

मदनिका—सरीरं चारितं च । (क)

शर्विलकः—अपण्डिते, साहसे श्रीः प्रतिवसति ।

मदनिका—सञ्चिखल, अखण्डितचारित्तो सि । ता ण खु ते मम कारणादो साहसं करन्तेण अचन्तविरुद्धं आचरिदम् । (ख)

शर्विलकः—

नो मुष्णाम्यदलां विभूषणवतीं फुल्लामिवाहं लतां

विप्रस्रं न हरामि काञ्चनमथो यज्ञार्थमभ्युद्धृतम् ।

धाव्युत्सङ्गतं हरामि न तथा बालं धनार्थं क्वचि-

त्कार्याकार्याविचारिणी मम मतिश्चौर्येऽपि नित्यं स्थिता ॥ ६ ॥

तद्विज्ञाप्यतां वसन्तसेना—

‘अयं तव शरीरस्य प्रमाणादिव निर्मितः ।

अप्रकाशो ह्यलंकारो मत्स्नेहाद्धार्यतामिति’ ॥ ७ ॥

मदनिका—सञ्चिखल, अप्रकाशो अलंकारो । अअं च जणो त्ति दुवेवि ण जुज्जदि । ता उवणेहि दाव । पेक्खामि एद अलंकारअम् । (ग)

शर्विलकः—इदमलंकरणम् । (इति साशङ्कं समर्पयति ।)

मदनिका—(निरूप्य ।) दिट्ठपुरुव्वो विअ अअं अलंकारओ । ता भणेहि कुदो दे एसो । (घ)

शर्विलकः—मदनिके, किं तवानेन । गृह्यताम् ।

(क) शरीर चारित्र्यं च ।

(ख) शर्विलकः, अखण्डितचारित्तोऽस्ति । तन्न खलु त्वया मम कारणात्साहसं धुर्यतात्यन्तविरुद्धमाचरितम् ।

(ग) शर्विलकः, अप्रकाशोऽलंकारः । अयं च जन इति द्वयमपि न युज्यते । तदुपनयं तावत् । पश्याम्येनमलंकारम् ।

(घ) दृष्टपूर्वं इवायमलंकारः । तद्गुणं कुतस्त एष ।

सन्वाचरितम्, अपि स्वाचरितमेव नो मुष्णामीति । शूद्रस्वर्णहरणे न तथा पातकमिति विप्रेत्यादिनोक्तम् ॥ ६ ॥ अयमिति । तव वसन्तसेनायाः ॥ अनुदितः प्रकाशो यस्य सोऽप्रकाशः । अनेनास्माकं दण्ड इत्यनेन न प्रकाशयितव्य इत्यर्थः ॥ ७ ॥ अयं जनो वसन्तसेनास्वरूपः । अपिरनुनये । ‘अयं

मदनिका—(सरोपम् ।) जइ मे पच्चअं ण गच्छसि, ता किं-
णिमित्तं मां णिक्किणासि । (क)

शर्विलकः—अयि, प्रभाते मया श्रुतं श्रेष्ठित्वरे, यथा—
'सार्थवाहस्य चारुदत्तस्य' इति ।

(वसन्तसेना मदनिका च मूर्च्छां नाटयतः ।)

शर्विलकः—मदनिके, समाश्वसिहि । किमिदानीं त्वं
विपादरुस्रसर्वाङ्गी संभ्रमग्रान्तलोचना ।

नीयमाना भुजिष्या त्वं कम्पसे नानुकम्पसे ॥ ८ ॥

मदनिका—(समाश्वस्य ।) साहसिअ, ण खलु तुए मम कार-
णादो इमं अकज्जं करन्तेण तस्सिं गेहे कोवि वावादिदो परिवत्तदो
वा । (ख)

शर्विलकः—मदनिके, मीते सुप्ते न शर्विलकः प्रहरति ।
तन्मया न कश्चिद्व्यापादितो नापि परिक्षतः ।

मदनिका—सच्चम् । (ग)

शर्विलकः—सत्यम् ।

वसन्तसेना—(संज्ञां लब्ध्वा ।) अम्महे, पच्चुवजीविदग्धि । (घ)

मदनिका—पिअम् । (ङ)

शर्विलकः—(सेष्यम् ।) मदनिके, किं नाम प्रियमिति ।

त्वत्सेहवद्बहूदयो हि करोम्यकार्यं

सद्वृत्तपूर्वपुरुषेऽपि कुले प्रसूतः ।

रक्षामि मन्मथविपन्नगुणोऽपि मानं

मित्रं च मां व्यपदिशस्वपरं च यासि ॥ ९ ॥

(साकृतम् ।)

(क) यदि मे प्रत्ययं न गच्छसि, तर्हि किमिति मां निष्क्रीणासि ।

(ख) साहसिक, न खलु त्वया मम कारणादिदमकार्यं कुर्वता तस्मिन्गेहे

कोऽपि व्यापादितः परिक्षतो वा । (ग) सत्यम् ।

(घ) आश्चर्यम्, प्रत्युपजीवितासि । (ङ) प्रियम् ।

जनः शर्विलकः' इति प्राचीनटीका । तच्च बुध्यते । चेद्यात्वे वसन्तसेनाया
निवृत्तं संगतमित्यभिप्रायः ॥ विपादेति ॥ ८ ॥ त्वदिति । मन्मथेन वि-
पन्नो गुणो यस्य । ईदृशोऽपि देहं रक्षामि । मदनिकार्थं चार्थाहरणेन हीनगुणत्वं

इह सर्वस्वफलिनः कुलपुत्रमहाद्रुमाः ।

निष्फलत्वमलं यान्ति वेश्याविहगभक्षिताः ॥ १० ॥

अयं च सुरतज्वालः कामाग्निः प्रणयेन्धनः ।

नराणां यत्र ह्यन्ते यौवनानि धनानि च ॥ ११ ॥

वसन्तसेना—(सस्मितम् ।) अहो, से अत्थाणे आवेओ । (क)

शर्विलकः—सर्वथा

अपण्डितास्ते पुरुषा मता मे ये स्त्रीषु च श्रीषु च विश्वसन्ति ।

श्रियो हि कुर्वन्ति तथैव नार्यो भुजङ्गकन्यापरिसर्पणानि ॥ १२ ॥

स्त्रीषु न रागः कार्यो रक्तं पुरुषं स्त्रियः परिभवन्ति ।

रक्तैव हि रन्तव्या विरक्तभावा तु हातव्या ॥ १३ ॥

सुष्ठुखल्विदमुच्यते—

एता हसन्ति च रुदन्ति च वित्तहेतो-

विश्वासयन्ति पुरुषं न तु विश्वसन्ति ।

तस्मान्नरेण कुलशीलसमन्वितेन

वेश्याः श्मशानमुमना इव वर्जनीयाः ॥ १४ ॥

अपि च ।

समुद्रवीचीव चलस्वभावाः संध्याभ्रलेखेव मुहूर्तरागाः ।

स्त्रियो हतार्थाः पुरुषं निरर्थं निष्पीडितालक्तकवत्त्यजन्ति ॥ १५ ॥

स्त्रियो नाम चपलाः

अन्यं मनुष्यं हृदयेन कृत्वा अन्यं ततो दृष्टिभिराह्वयन्ति ।

अन्यत्र मुञ्चन्ति मदप्रसेकमन्यं शरीरेण च कामयन्ते ॥ १६ ॥

सूक्तं खलु कस्यापि—

न पर्यताप्रे नलिनी प्ररोहति न गर्दभा वाजिधुरं वहन्ति ।

यवाः प्रकीर्णा न भवन्ति शालयो न वेगजाताः शुचयस्तथाङ्गनाः ॥ १७ ॥

(क) अहो, अस्मात्स्थान आनेगः ।

व्यणम् ॥ ९ ॥ इहेति ॥ १० ॥ अयमिति ॥ ११ ॥ अपण्डिता

इति ॥ १२ ॥ स्त्रीष्विति ॥ १३ ॥ एता इति । मुमन्यः पुष्पवृत्तेरेक-

वचनान्ततापि । यथा—'अप्रत्यादयेवे दधिमुमनयी' इति । 'मुमना माल-

यी' इत्येके । वचनभेदेऽपि यताननुद्वैजकताददुश्लमपमायाः ॥ १४ ॥ समु-

आः दुरात्मन् चारुदत्तहृत्क, अयं न भवसि । (इति कतिचित्पदानि गच्छति ।)

मदनिका—(अञ्जले गृहीत्वा ।) अइ असंबद्धभासअ, असंभावणीए कुप्पसि । (क)

शर्विलकः—कथमसंभावनीयं नाम ।

मदनिका—एसो वखु अलंकारओ अज्जआकेरओ । (ख)

शर्विलकः—ततः किम् ।

मदनिका—स च तस्स अज्जस्स हत्थे विणिक्खित्तो । (ग)

शर्विलकः—किमर्थम् ।

मदनिका—(कणं) एव्वं विअ । (घ)

शर्विलकः—(सवैलक्ष्यम् ।) भोः कष्टम् ।

छायार्थं ग्रीष्मसंतप्तो यामेवाहं समाश्रितः ।

अजानता मया सैव पत्रैः शाखा वियोजिता ॥ १८ ॥

वसन्तसेना—कथं एसो वि संतप्पदि ज्जेव । ता. अजाणन्तेण एदिणा एव्वं अणुचिट्ठिदम् । (ङ)

शर्विलकः—मदनिके, किमिदानीं युक्तम् ।

मदनिका—इत्थं तुमं ज्जेव पण्डिओ । (च)

शर्विलकः—नैवम् । पश्य ।

स्त्रियो हि नाम खल्वेता निसर्गादेव पण्डिताः ।

पुरुषाणां तु पाण्डित्यं शास्त्रैरेवोपदिश्यते ॥ १९ ॥

मदनिका—सव्विलअ, जइ मम वअणं सुणीअदि, ता तस्स ज्जेव महाणुभावस्स पडिणिज्जादेहि । (छ)

(क) अयि असंबद्धभासक, असंभावनीये कुप्पसि ।

(ख) एष खल्वलंकार आर्यासंबन्धी ।

(ग) स च तस्यार्यस्य हस्ते विनिक्षिप्तः । (घ) एवमिव ।

(ङ) कथमेवोऽपि संतप्यत एव । तदजानतैतेनैवमनुष्ठितम् ।

(च) अत्र त्वमेव पण्डितः ।

(छ) शर्विलक, यदि मम वचनं श्रूयते, तदा तसैव महानुभावस्य प्रतिनिर्यातय ।

द्रेति ॥ १५ ॥ अन्यमिति ॥ १६ ॥ नेति ॥ १७ ॥ छायार्थमिति

शर्विलकः—मदनिके, यद्यसौ राजकुले मां कथयति ।

मदनिका—ण चन्द्रादो आदवो होदि । (क)

वसन्तसेना—साहु मदणिए, साहु । (ख)

शर्विलकः—मदनिके,

न खलु मम विषादः साहसेऽस्मिन्भयं वा

कथयसि हि किमर्थं तस्य साधोर्गुणांस्त्वम् ।

जनयति मम वेदं कुत्सितं कर्म लज्जां

नृपतिरिह शठानां मादृशां किं न कुर्यात् ॥ २० ॥

तथापि नीतिविरुद्धमेतत् । अन्य उपायश्चिन्त्यताम् ।

मदनिका—सो अअं अवरो उवाओ । (ग)

वसन्तसेना—को वखु अवरो उवाओ हुविस्सदि । (घ)

मदनिका—तस्स जेव अज्जस्स केरओ भविअ एदं अलंका-
रअं अज्जआए उवणेहि । (ङ)

शर्विलकः—एवं कृते किं भवति ।

मदनिका—तुमं दाव अचोरो, सो वि अज्जो अरिणो, अज्ज-
आए सकं अलंकारअं उवगदं भोदि । (च)

शर्विलकः—नन्वतिसाहसमेतत् ।

मदनिका—अइ, उवणेहि । अण्णधा अदिसाहसम् । (छ)

वसन्तसेना—साहु मदणिए, साहु । अभुजिस्सए विअ म-
न्तिदम् । (ज)

(क) न चन्द्रादातपो भवति । (ख) साधु मदनिके, साधु ।

(ग) सोऽयमपर उपाय । (घ) कः खलुपर उपायो भविष्यति ।

(ङ) तस्यैवार्यस्य सवन्धो भूत्वेममलकारकमार्याया उपनय ।

(च) एव तावदचौर, सोऽप्यार्योऽनृण, आर्यया स्वकोऽलंकार उवगतो
भवति । (छ) अयि, उपनय । अन्यथातिसाहसम् ।

(ज) साधु मदनिके, साधु । अभुजिष्ययेव मन्त्रितम् ।

॥ १८ ॥ स्त्रिय इति ॥ १९ ॥ न एदिरति ॥ २० ॥

अथ निरूपितत्वेनैवमाह—तुम जेवेति । इदानीं प्राज्ञणभार्यात्वेनेति भावः ।

शर्विलकः—

मयासा महती बुद्धिर्भवतीमनुगच्छता ।

निशायां नष्टचन्द्रायां दुर्लभो मार्गदर्शकः ॥ २१ ॥

मदनिका—तेण हि तुमं इमस्सि कामदेवगेहे मुहुत्तअं चिद्धं,
जाव अज्जआए तुह आगमणं णिवेदेमि । (क)

शर्विलकः—एवं भवतु ।

मदनिका—(उपसृत्य ।) अज्जए, एसो खलु चारुदत्तस्स सआ-
सादो वल्लणो आअदो । (ख)

वसन्तसेना—हञ्जे, तस्स केरअं ति कथं तुमं जाणासि । (ग)

मदनिका—अज्जए, अत्तणकेरअं वि ण जाणामि । (घ)

वसन्तसेना—(स्वगतं सशिर कम्पं विहस्य ।) जुज्जदि । (प्रकाशम् ।)
पविसदु । (ङ)

मदनिका—जं अज्जआ आणवेदि । (उपगम्य ।) पविसदु स-
ञ्चिलओ । (च)

शर्विलकः—(उपसृत्य संबलक्ष्यम् ।) स्वस्ति भवत्यै ।

वसन्तसेना—अज्ज, वन्दामि । उवविसदु अज्जो । (छ)

शर्विलकः—सार्थवाहस्त्वां विज्ञापयति—‘जर्जरत्वाद्बृहस्य दूर-
क्ष्यमिदं भाण्डम् । तद्बृहताम्’ । (इति मदनिकायाः समर्प्य प्रस्थितः ।)

(क) तेन हि त्वमग्निन्कामदेवगेहे मुहूर्तकं तिष्ठ, यावदार्यायै तवाग-
मनं निवेदयामि ।

(ख) आर्ये, एष खलु चारुदत्तस्य सकाशाद्ब्राह्मण आगतः ।

(ग) चेष्टि, तस्य संबन्धीति कथं त्वं जानासि ।

(घ) आर्ये, आत्मसंबन्धिनमपि न जानामि ।

(ङ) बुध्यते । प्रविशतु ।

(च) यदार्याज्ञापयति । प्रविशतु शर्विलकः ।

(छ) आर्य, वन्दे । उपाविशत्वार्थः ।

मयेति ॥ २१ ॥ अत्तणकेरअं वीति चारुदत्तस्यानुचरत्वं स्वीकृत्य ब्रूते ।

वसन्तसेना—अज्ज, ममावि दाव पडिसदेस तर्हि अज्जो णेदु । (क)

शर्विलकः—(स्वगतम् ।) कस्तत्र यास्यति । (प्रकाशम् ।) कः प्रतिसदेशः ।

वसन्तसेना—पडिच्छदु अज्जो मदणिअम् । (ख)

शर्विलकः—भवति, न खल्ववगच्छम् ।

वसन्तसेना—अहं अवगच्छामि । (ग)

शर्विलकः—कथमिव ।

वसन्तसेना—अह अज्जचारुदत्तेण भणिदा—‘जो इमं अलकारअ समप्पइस्सदि, तस्स तुए मदणिआ दादव्वा’ । ता सो ज्जेव एद दे देदिच्चि एव्व अज्जेण अवगच्छिदव्वम् । (घ)

शर्विलकः—(स्वगतम् ।) अये विजातोऽहमनया । (प्रकाशम् ।) साधु आर्यचारुदत्त, साधु ।

गुणेष्वेव हि कर्तव्यः प्रयत्न पुरुषैः सदा ।

गुणयुक्तो दरिद्रोऽपि नेश्वरैरगुणै सम ॥ २२ ॥

अपि च ।

गुणेषु यत्न पुरुषेण कार्यो न किञ्चिदप्राप्यतम् गुणानाम् ।

गुणप्रकर्षाद्दुष्टुपेन शंभोरलङ्घ्यमुल्लङ्घितमुत्तमाङ्गम् ॥ २३ ॥

वसन्तसेना—को एत्थ पवहणिओ । (ङ)

(प्रविश्य सप्रवहण ।)

चेटः—अज्जए, सज्ज पवहणम् । (च)

(क) आर्य, ममापि तान्प्रतिसदेशं तत्रायो नयतु ।

(ख) प्रतीच्छत्वार्थो मदनिकाम् । (ग) अहमवगच्छामि ।

(घ) अहमार्यचारुदत्तेन भणिता—‘य इममलकारकं समर्पयिष्यति, तस्य त्वया मदनिका दातव्या । तस्मै एवैता ते ददातीत्येवमार्येणावगन्तव्यम् । (ङ) कोऽत्र प्रवहणिक ।

(च) आर्ये, सज्ज प्रवहणम् ।

वसन्तसेना—हञ्जे मज्जिण्ण, सुदिट्ठं मे करेहि । दिण्णासि ।
आरूह प्रवहणम् । सुमरोसि मम् । (क)

मदनिका—(रुदती ।) परिचत्तस्मि अज्जआए । (ख) (इति पा-
दयोः पतति ।)

वसन्तसेना—संपदं तुमं ज्जेव वन्दणीआ संवुत्ता । ता गच्छ ।
आरूह प्रवहणम् । सुमरोसि मम् । (ग)

शर्विलकः—स्वस्ति भवत्यै । मदनिके,

सुदृष्टः क्रियतामेष शिरसा बन्धतां जनः ।

यत्र ते दुर्लभं प्राप्तं वधूशब्दावगुण्ठनम् ॥ २४ ॥

(इति मदनिकया सह प्रवहणमारुह्य गन्तुं प्रवृत्तः ।)

(नेपथ्ये ।)

कः कोऽत्र भोः । राष्ट्रियः समाज्ञापयति—‘एष खल्वार्यको
गोपालदारको राजा भविष्यतीति सिद्धादेशप्रत्ययपरित्रस्तेन पालकेन
राज्ञा घोपादानीय घोरे बन्धनागारे बद्धः । ततः स्वेषु स्वेषु स्थाने-
ष्वप्रमत्तैर्भवद्भिर्भवितव्यम्’ ।

शर्विलकः—(आरुण्ये ।) कथं राज्ञा पालकेन प्रियसुहृदार्यको
मे बद्धः । कलत्रवांश्चास्मि संवृत्तः । आः, कष्टम् । अथवा
द्वयमिदमतीव लोके प्रियं नराणां सुहृच्च वनिता च ।

संप्रति तु सुन्दरीणां शतादपि सुहृद्विशिष्टतमः ॥ २५ ॥

भवतु । अवतरामि । (इत्यवतरति ।)

मदनिका—(गासमञ्जलिं बद्धा ।) एवं णेदम् । ता परं णेदुं मे
अज्जउत्तो समीवं गुरुअणाणम् । (घ)

(क) चेष्टि मदनिके, सुदृष्टा मां कुरु । दत्तासि । आरोह प्रवहणम् ।
स्मरसि माम् । (ख) परित्यक्तास्मार्यया ।

(ग) सांप्रतं त्वमेव वन्दनीया संवृत्ता । तद्गच्छ । आरोह प्रवहणम् ।
स्मरसि माम् ।

(घ) एवं नेदम् । तत्परं नयतु मामार्यपुत्रः समीपं गुरुजनानाम् ।

सुदृष्ट इति । यत्र ते इति । हेतावाधारविवक्षया ‘यत्र’ इति सप्तमी । कर्तुः
शेषत्वविवक्षया ‘ते’ इति षष्ठी ॥ २४ ॥ द्वयमिति ॥ २५ ॥ उदवसितं गृहम् ॥

शर्विलकः—साधु प्रिये, साधु । अस्मच्चित्तसदृशमभिहितम् ।
(चेद्रमुद्दिश्य ।) भद्र, जानीषे रेभिलस्य सार्धवाहस्योदवसितम् ।

चेटः—अथ इं । (क)

शर्विलकः—तत्र प्रापय प्रियाम् ।

चेटः—जं अज्जो आणवेदि । (ख)

मदनिका—जथा अज्जउत्तो भणादि, अप्पमत्तेण दाव अज्ज-
उत्तेण होदव्वम् । (ग) (इति निष्क्रान्ता ।)

शर्विलकः—अहमिदानीं

जातीन्विटान्स्वभुजविक्रमलब्धवर्णा-

नराजापमानकुपितांश्च नरेन्द्रभृत्यान् ।

उत्तेजयामि सुहृदः परिमोक्षणाय

यौगन्धरायण इवोदयनस्य राज्ञः ॥ २६ ॥

अपि च ।

प्रियसुहृदमकारणे गृहीतं

रिपुभिरसाधुभिराहितात्मशङ्कैः ।

सरभसमभिपत्य मोचयामि

स्थितमिव राहुमुखे शशाङ्कबिम्बम् ॥ २७ ॥

(इति निष्क्रान्तः ।)

(प्रविश्य ।)

चेटः—अज्जए, दिट्ठिआ वड्ढुसि । अज्जचारुदत्तस्स सआसादो
वड्ढणो आअदो । (घ)

वसन्तसेना—अहो, रमणीअदा अज्ज दिवसस्स । ता हज्जे,
सादरं बन्धुलेण समं पवेसेहि णम् । (ङ)

(क) अथ किम् । (ख) यदार्थं आज्ञापयति ।

(ग) यथार्थपुत्रो भणति, अप्रमत्तेन तान्यदार्थपुत्रेण भवितव्यम् ।

(घ) आर्ये, दिष्ट्या वर्षसे । आर्यचारुदत्तस्य सकाशाद्वास्त्राय आगतः ।

(ङ) अहो, रमणीयताय दिवसस्य । तच्चेटि, सादरं बन्धुलेन समं प्रवेशयेनम् ।

स्वातीनिति ॥ २६ ॥ प्रियेति ॥ २७ ॥ बन्धुलेन ।

चेटी—जं अज्जआ आणवेदि । (क) (इति निष्क्रान्ता ।)
(विदूषको बन्धुलेन सह प्रविशति ।)

विदूषकः—ही ही भोः, तवचरणकिलेसविणिज्जिदेण रक्खस-
राआ रावणो पुप्फकेण विमाणेण गच्छदि । अहं उण वल्लणो
अकिदतवचरणकिलेसो वि णरणारीजणेण गच्छामि । (ख)

चेटी—पेक्खदु अज्जो अब्बकेरकं गेहदुआरम् । (ग)

विदूषकः—(अवलोक्य सविस्मयम् ।) अहो सलिलसित्तमज्जिद-
किदहरिदोवलेवणस्स विविहसुअन्धिकुसुमोवहारचित्तलिहिदभूमिभा-
अस्स गअणतलाअलोअणकोदूहलदूरुणामिदसीसस्स दोलाअमा-
णावलम्बिदुरैरावणहत्थअममाइदमल्लिआदामगुणालंकिदस्स समुच्छि-
ददन्तिदन्ततोरणावभासिदस्स महारअणोवराओवसोहिणा पवणवल-
न्दोलणाललन्तचञ्चलमगहत्थेण 'इदो एहि' चि वाहरन्तेण विअ मं
सोहगपडाअणिवहेणोवसोहिदस्स तोरणधरणत्थम्मवेदिअणिकिख-
त्तसमुल्लसन्तहरिदचूदपल्लवल्लामफटिहमङ्गलकलसाभिरामोहअपास्स-
स्स महासुरवक्खत्थलदुअमेज्जवज्जणिरन्तरपडिवद्वकणअकवाडस्स दुग्ग-

(क) यदार्याज्ञापयति ।

(ख) आश्चर्यं भोः, तपश्चरणकेशविनिर्जितेन राक्षसराजो रावणः पुष्पकेण
विमानेन गच्छति । अहं पुनर्ब्राह्मणोऽकृततपश्चरणकेशोऽपि नरनारीजनेन
गच्छामि । (ग) प्रेक्षतामार्योऽस्मदीयं गेहद्वारम् ।

अत्रैवाङ्के पञ्चमप्रकोष्ठके 'परगृहललिताः' (४१२८) इत्यादि बन्धुलक्षणं करि-
ष्यते । ही ही भो इति विस्मये । तपश्चरणकेशविनिर्जितेन स्वाधीनेन । पुष्प-
केण विमानविशेषेण । अकृततपश्चरणकेशः । नरयुक्ता नारी नरनारी सोद्वाहिका
यस्य । पुष्पकमपि सा नरनारी सीतारूपा उद्वाहनीया यस्येदंशम् । शब्दच्छलेन
साम्यम् ॥ अहो वसन्तर्सेनाभवनद्वारस्य सश्रुतिता । किंभूतस्य । सार्द्धलार्धक-
मार्जितकृत्तहरितोपलेपनस्य । कृतगोमयोपलेपनस्येत्यर्थात् । तथा विविधसुगन्धि-
कुसुमोपहारचित्रलिखितभूमिभागस्य । गगनतलावलोकनस्यैतदूहलदूरोन्नामितशी-
र्षस्य । उच्छ्वायप्रकर्षपरमेतत् । दोलायमानावलम्बितैरावणहस्तभ्रमागतमल्ली-
शामगुणालंकृतस्य । समुच्छ्रितदन्तदन्ततोरणावभाषितस्य । महारजोपरागोप-
शोभिना पवनवलन्दोलनाललषसलामहस्त्रेण इत् एहीति व्याहरतेव मां शोभा-
ग्यपताकाजिवहेनोपशोभितस्य । तोरणधरणस्तम्मवेदिकानिक्षिप्तसमुल्लसद्वरितचू-
तपल्लवल्लामरफटिकमङ्गलकलशाभिरामोभयपार्थस्य । महासुरवक्खत्थदुर्भेद्यव-

दजणमणोरहाआसकरस्स वसन्तसेणाभवणदुआरस्स सत्तिरीअदा ।
अं सच्चं मज्झत्थस्स वि जणस्स बलाद्धिं आआरेदि । (क)

चेटी—एदु एदु । इमं पढमं पओट्टं पविसदु अज्जो । (ख)

विदूपकः—(प्रविरयावलोक्य च ।) ही ही भोः, इधो वि पढमे
पओट्टे ससिसङ्खमुणालसच्छाहाओ विणिहिदचुण्णमुट्टिपाण्डुराओ
विविहरअणपडिबद्धकञ्चणसोत्राणसोहिदाओ पासादपन्तिओ ओल-
म्बिदमुत्तादामेहिं फटिहवादाअणमुहचन्देहिं णिज्झाअन्ती विअ
उज्जइणिम् । सोत्तिओ विअ सुहोवविट्ठो णिदाअदि दोवारिओ ।
सदहिणा कलमोदणेण पलोहिदा ण भवस्सन्ति वायसा बलिं सुधा-
सवण्णदाए । आदियदु भोदी । (ग)

(क) अहो सलिलसिक्तमार्जितकृतहरितोपलेपनस्य विविधमुगन्धकुमुभो-
पहारचित्रलिखितभूमिभागस्य गगनतलायलोकनकौतूहलदूरोन्नामितशीर्षस्य
दोलायमानाबलम्बितैरावणहस्तभ्रमागतमल्लिकादामगुणालंकृतस्य समुच्छ्रितद-
न्तिदन्ततोरणावमासितस्य महारत्नोपरागोपशोभिना पवनबलान्दोलनाललम्ब-
श्चलामहस्तेन 'इत एहि' इतिव्याहरतेव मा सौभाग्यपताकानिवहेनोपशोभि-
तस्य तोरणधरणस्तम्भवेदिकानिक्षिप्तसमुद्रसद्वरितचूतपल्लवलाभस्फटिकमङ्ग-
लकलशाभिरामोभयपार्श्वस्य महासुरवक्षःस्थलदुर्भेद्यवज्रनिरन्तरप्रतिबद्धकनक
कपाटस्य दुर्गतजनमनोरथायासकरस्य वसन्तसेनाभवनद्वारस्य सश्रीकता ।
यत्सत्यं मध्यस्थस्यापि जनस्य बलाद्दृष्टिमाकारयति ।

(ख) एत्वेतु । इमं प्रथमं प्रकौष्ठं प्रविशत्वार्थः ।

(ग) आश्चर्यं भोः, अत्रापि प्रथमे प्रकौष्ठे शशिशङ्खमुणालसच्छाया
विनिहितचूर्णमुट्टिपाण्डुरा विविधरत्नप्रतिबद्धकाञ्चनसोपानशोभिताः प्रासा-
दपङ्क्तयोऽवलम्बितमुक्तादामभिः स्फटिकवातायनमुखचन्द्रैर्निर्ध्यायन्तीवोज्ज-
यिनीम् । श्रोत्रिय इव मुखोपविष्टो निद्राति दौवारिकः । सदभा कलमोदनेन
प्रलोभिता न भक्षयन्ति वायसा बलिं सुधासवर्णतया । आदिशतु भवती ।

अरत्ननिरन्तरप्रतिबद्धकनककपाटस्य । दुर्गतजनमनोरथायासकरस्य ।
यत्सत्यं मध्यस्थस्यापि जनस्य बलाद्दृष्टिमाकारयत्याहयति ॥ प्रथमप्रकौष्ठ-
वर्णनम्—शशिशङ्खमुणालसच्छायाः विनिहितचूर्णमुट्टिपाण्डुराः विविधरत्नप्रतिब-
द्धकाञ्चनसोपानशोभिताः प्रासादपङ्क्तयः अवलम्बितमुक्ताफलशामभिः स्फटिकवा-
तायनमुखचन्द्रैर्निर्ध्यायन्तीवोज्जयिनीम् । श्रोत्रिय इव मुखोपविष्टो निद्राति
दौवारिकः । सदभा कलमोदनेन प्रलोभिता न भक्षयन्ति वायसा

चेटी—एदु एदु अज्जो । इमं दुदिअं पओट्टं पविसदु अज्जो । (क)

विदूषकः—(प्रविश्यावलोक्य च ।) ही ही भोः, इदो वि दुदिए पओट्टे पज्जन्तोवणीदजवसवुसकवलसुपुट्टा तेलळमङ्गिदविसाणा बद्धा पवहणवइल्ला । अअं अण्णदरो अवमाणिदो विअ कुलीणो दीहं णीससदि सेरिहो । इदो अ अवणीदजुज्झस्स मल्लस्स विअ मही-अदि गीवा मेसस्स । इदो इदो अवरणं अस्साणं केसकप्पणा क-रीअदि । अअं अवरो पाडच्चरो विअ दिढवद्धो मन्दुराए साहा-मिओ । (अन्यतोऽवलोक्य च ।) इदो अ कूरच्चुअतेल्लमिस्सं पिण्डं हत्थी पडिच्छात्रीअदि मेत्थपुरिसेहिं । आदिसदु भोदी । (ख)

चेटी—एदु एदु अज्जो । इमं तइअं पओट्टं पविसदु अज्जो । (ग)

विदूषकः—(प्रविश्य दृष्ट्वा च ।) ही ही भोः, इदो वि तइए प-ओट्टे इमाइं दाव कुलउच्चजणोववेसणणिमित्तं विरचिंदाइं आस-णाइं । अद्धवाचिदो पासअपीठे चिट्ठइ पोत्थओ । एसो अ सा-

(क) एत्वेत्वार्यः । इमं द्वितीयं प्रकोष्ठं प्रविशत्वार्यः ।

(ख) आश्चर्यं भोः, इहापि द्वितीये प्रकोष्ठे पर्यन्तोपनीतयवसवुसकवल-सुपुट्टास्तैलाभ्यक्तविषाणा बद्धाः प्रवहणवलीवर्दाः । अयमन्यतरोऽयमानित इव कुलीनो दीर्घं निःश्वसिति सैरिमः । इतश्चापनीतयुद्धस्य मल्लस्येव मर्द्यते ग्रीवा मेषस्य । इत इतोऽपरेपामश्वानां केशकल्पना क्रियते । अयमपरः पाटच्चर इव दृढबद्धो मन्दुरायां शाखाभृगः । इतश्च कूरच्चुततैलमिश्रं पिण्डं हस्ती प्रतिग्राह्यते मात्रपुरूपैः । आदिशतु भवती ।

(ग) एत्वेत्वार्यः । इमं तृतीयं प्रकोष्ठं प्रविशत्वार्यः ।

बलिं सुधासवर्णतया ॥ इहापि द्वितीयप्रकोष्ठके पर्यन्तोपनीतयवसवुसकवल-लसुपुट्टास्तैलाभ्यक्तविषाणा बद्धाः प्रवहणवलीवर्दाः । अयमपरोऽपमानित इव कुलीनो दीर्घं निःश्वसिति सैरिभो महिषः । इतोऽपनीतयुद्धस्य मल्लस्येव मृद्यते ग्रीवा मेषस्य । इतोऽपरेपामश्वानां केशकल्पना क्रियते । अयमपरः पाट-च्चर इव चौर इव दृढबद्धो मन्दुरायां शाखाभृगः । इतोऽपि भक्ततैलघृतमिश्रपिण्डं ग्राह्यते हस्ती हस्तिपदपुरूपैः ॥ इहापि तृतीये प्रकोष्ठे इमानि तावत्कुल-पुत्रजनोपवेशननिमित्तं विरचितान्यासनानि । अर्धपठितत्विष्टति पुस्तकः ।

हीणमणिमजसारिआसहिदो पासअपीठो । इमे अ अवरे मअ-
णसंधिविग्गहचदुरा विविहवणिआविलित्तचित्तफलअग्गहत्था इदो
तदो परिब्भमत्ति गणिआ धुड्ढविडा अ । आदिसदु भोदी । (क)

चेटी—एदु एदु अज्जो । इमं चउट्टं पओट्टं पविसदु
अज्जो । (ख)

विदूषकः—(प्रविश्यावलोक्य च ।) ही ही भो, इदो वि चउट्टे
प्रओट्टे जुवदिकरताडिदा जलधरा विअ गम्भीरं णदन्ति मुदङ्गा,
हीणपुण्याओ विअ गअणादो तारआओ णिवडन्ति कसतालआ,
महुअरविरुअं विअ महुरं वज्जदि वंसो । इअं अवरा ईसाप्पणअकु-
विदकामिणी विअ अङ्कारोविदा कररुहपरामरिसेण सारिज्जदि
वीणा । इमाओ अवराओ कुसुमरसमत्ताओ विअ महुअरिओ अ-
दिमहुरं पगीदाओ गणिआदारिआओ णच्चिअन्ति, णट्टअ पठि-
अन्ति, ससिङ्गारओ । ओवगिगदा गवक्खेसु वादं गेण्हन्ति सलिल-
गगरीओ । आदिसदु भोदी । (ग)

(क) आश्चर्यं भो, इहापि तृतीये प्रकोष्ठे इमानि तावत्कुलपुत्रजनोपवे-
शननिमित्तं विरचितात्यासनानि । अर्धवाचितं पाशकपीठे तिष्ठति पुस्तकम् ।
एतच्च स्वार्थीनमणिमयसारिकासहितं पाशकपीठम् । इमे चापरे मदनसधि-
विग्रहचतुरा विविधवर्णिकाविलिप्तचित्रफलकामहस्ता इतस्ततः परिभ्रमन्ति
गणिका वृद्धविदाश्च । आदिशतु भवती ।

(ख) एत्वेत्वार्यं । इमं चतुर्थं प्रकोष्ठं प्रविशन्त्यार्यं ।

(ग) आश्चर्यं भो, इहापि चतुर्थे प्रकोष्ठे युवतिकरताडिता जलधरा इव
गम्भीरं नदन्ति मृदङ्गा, क्षीणपुण्या इव गगनात्तारका निपतन्ति कांस्य-

कामशास्त्रस्येत्यर्थात् । स्वार्थीनमणिमयसारीसहितं पाशकपीठम् । 'सारितम्'
इति पाठे प्रसारितमित्यर्थः । 'स्वार्थीनमट्टनिमम्' इति प्राचीनटीका । इमे चा-
परे मदनसधिविग्रहचतुरा विविधवर्णिकाविलिप्त चित्रफलकं बहमाना इतस्ततः
परिभ्रमन्ति गणिका वृद्धविदा ॥ इहापि चतुर्थे प्रकोष्ठे युवतिकरताडिता
जलधरा इव गम्भीरं धीरे नदन्ति मुरजा । क्षीणपुण्या इव गगनात्तारा इव
निपतन्ति कांस्यताला । वैदर्भ्यवादिनादैव निपातः । मधुकराभिरनमिव मधुरं
वचते वचः । इयमपरा प्रणयवृत्तिता कामिनीवाङ्कारोपिता कररुहपरामर्शेन सा-
यंते वीणा । इमा अपरा कुसुमरसमत्ता इव मधुकर्याऽऽतिमधुरं प्रगीता । गणिका-
दारिका वैश्याविशेषा इति गुणनलाकायामुपम् । नात्येव नाम्ब । पत्येव स श्रार-

चेटी—एदु एदु अज्जो । इमं पञ्चमं पञ्चोष्ठं पत्रिसदु
अज्जो । (क)

विदूपकः—(प्रविश्य दृष्ट्वा च ।) ही ही भोः, इदो वि पञ्चमे
पञ्चोष्ठे अञ्जं दलिद्वजणलोहुप्पादणअरो आहरइ उवचिदो हिङ्गुते-
ह्मगन्धो । विविहसुरहिधूमगुरेहिं णिच्चं संताविज्जमाणं णीससदि
विअ महाणसं दुवारसुहेहिं । अधिअं उसुसावेदि मं साहिज्जमाणव-
हुविहमक्खमोजणगन्धो । अञ्जं अवरो पडच्चरं विअ पोट्टिं घोअदि
रूपिदारओ । बहुविहाहारविआरं उवसाहेदि सूवआरो । वज्जन्ति
मोदआ, पञ्चन्ति अपूवआ । (आन्मगतम् ।) अवि दाणिं इह वड्ढिअं
मुज्जसु चि पादोदञ्जं लहिस्सम् । (अन्वतोऽवलोन्य च ।) इदो- ग-
न्धव्वच्छरगणेहिं विअ विविहालंकारसोहिदेहिं गणिआजणेहिं
वन्धुलेहिं अ जं सच्चं सगीअदि एदं गेहम् । भो, के तुल्ले वन्धुला
णाम । (ख)

तालाः, मधुकरविरुतमिव मधुरं वाद्यते वंशः । इयमपरेर्ष्याप्रणयत्रुपितका-
मिनीनाङ्कारोपिता कररुहपरामर्गेन सार्यते वीणा । इमा अपराः कुसुमरस-
मत्ता इव मधुकर्योऽतिमधुरं प्रगीता गणिकादारिका नर्त्यन्ते, नाट्यं पाठ्यन्ते
सशृङ्गारम् । अल्पवल्गिता गवाक्षेषु वातं गृह्णन्ति सलिलगर्गयः ।
आदिशतु भवती ।

(क) एत्वेत्वार्यः । इमं पञ्चमं प्रकोष्ठं प्रविशत्वार्यः ।

(ख) आश्रयं भोः, इहापि पञ्चमे प्रकोष्ठेऽयं दरिद्रजनलोभोत्पादनकर

म् । अवलम्बिता गवाक्षेषु वातं गृह्णन्ति सलिलगर्गयः । एतच्च जनानां पानार्थम् ॥
इहापि पञ्चमप्रकोष्ठे अयमपि दरिद्रजनलोभोत्पादनकरो हिङ्गुतैलगन्ध आ सम-
न्ताद्धरति । विविधसुरभिधूमोद्गारैर्नैलं संताप्यमानं निःश्वसितीव महानसं
द्वारमुखैः । अधिकं रोमाश्रयति मां साप्यमानबहुविधभक्ष्यभोजनगन्धः ।
भोजनं । करणे ल्युटि व्यञ्जनादिबचनः । अयमपरः पटच्चरमिव जीर्णवस्त्रमिव । छे-
दरदमनेकाधारशोभिताभ्यामुपहतत्वात् । रूपिदारओ । रूपशब्दः पशुवचनस्तयो-
गाद्रूपी सट्टिकस्तस्य दारकः पुत्रः । यद्वा । रूपी रूपसंपत्तस्य दारकद्रेदकः
सट्टिक एव । यत्र मांस छियते तं पदं धावति प्रक्षालयति । बहुविधाहारविकारमु-
पसावयति सूषकारः । वष्यन्ते मोदकाः । पच्यन्तेऽरूपकाः । अपीशानीमहं भोक्तुं
पादोदकं लप्से । 'वर्धितम्' इति पाठे 'व्यञ्जनादिसामर्थ्योपचितं वर्धितकम्' इति
पूर्वेटीया । इतथ गन्धर्वाप्सरोगणैरिव विविधालंकारशोभितैर्गणिनाजनैर्वन्धुलैश्च

बन्धुलाः—वयं खलु

परगृहललिताः परानपुष्टाः परपुरुषैर्जनिताः पराङ्गनासु ।

परधननिरता गुणेष्ववाच्या गजकलभा इव बन्धुला ललामः ॥ २८ ॥

विदूषकः—आदिसदु भोदी । (क)

चेटी—एदु एदु अज्जो । इमं छट्टं पओट्टं पविसदु अज्जो । (ख)

विदूषकः—(प्रविश्यावलोक्य च ।) ही ही भोः, इदो वि छट्टे प-
ओट्ट अमुं दाव सुवण्णरअणाणं कम्मतोरणाइं णीलरअणविणिकिस-
त्ताइं इन्दाउहट्ठाणं विअ दरिसअन्ति । वेदुरिअमोत्तिअपवालअपु-
प्फराअइन्दणीलककेतरअपद्धराअमरगअपहुदिआइं रअणविसेसाइं
अण्णोण्णं विचारेन्ति सिप्पिणो । वज्जन्ति जादरुवेहिं माणिक्काइं ।
घडिज्जन्ति सुवण्णालंकारा । रत्तसुत्तेण गत्थीअन्ति मोत्तिआमर-
णाइं । घसीअन्ति धीरं वेदुरिआइं । छेदीअन्ति सङ्गआ । साणि-

आहरत्युपचितो द्विहुतैलगन्धः । विविधसुरभिधूमोद्धारैर्नित्यं संताप्यमानं
निःश्वसितीव महानसं द्वारमुखैः । अधिकमुत्सुकायते मां साध्यमानबहुविध-
भक्ष्यभोजनगन्धः । जयमपरः पटञ्चरमिव हतपशुदरपेशिं धावति रूपिदा-
रकः । बहुविधाहारनिकारमुपसाधयति सूपकारः । बध्यन्ते मोदकाः । पच्य-
न्तेऽपूपकाः । अपीदानीमिह वर्धितं भुङ्क्व इति पादोदकं लप्से । इह
गन्धर्वाप्सरोगणैरिव विविधालंकारशोभितैर्गणिकाजनेर्बन्धुलैश्च यत्सत्यं स्वर्गा-
यत इदं रोहम् । भोः, के यूयं बन्धुला नाम ।

(क) आदिशतु भवती ।

(ख) एत्वेत्वार्यः । इमं पठं प्रकोष्ठं प्रविशत्वार्यः ।

यत्सत्यं स्वर्गायत इदं रोहम् ॥ परगृहेति । गुणेष्ववाच्याः । अनभिधानीयगुणा
इत्यर्थः । 'ऋणेषु' इति पाठे ऋणेष्ववाच्या ऋणमेवावसीय सर्वैरभिमुष्यामह
इत्यर्थः । ललामो विलसामः । 'लल विलासे' भौवादिकः । अनुश्रानानुरोधे-
नानयोरैक्यम् । 'ललामाः' इति पाठे श्रेष्ठा इत्यर्थः ॥ २८ ॥ इहापि पठे प्रकोष्ठे
अयं तावत्सुवर्णरत्नानां कर्मतोरणानि नीले रत्ने वस्तुविशेषे निक्षिप्तानि
प्रसारितानीन्द्रायुधस्थानकमिव दर्शयन्ति । नीलरत्नेषु(?)रोपितानीन्द्रायुधमिव
दृश्यन्त इत्याशयः । वैहृयंमौक्तिकप्रवालकपुष्परागनीलकण्ठैतरपद्मरागमरकत-
प्रमृतीन्द्रविशेषानन्योन्यं विचारयन्ति सिप्पिनः । प्रवालकण्ठैरपि मणिविशेषैः ।
बध्यन्ते जातरूपैः सुवर्णमोनिषयानि । पच्यन्ते सुवर्णालंकाराः । लोहितसु-
वर्णपच्यन्ते मांशिकाभरणानि । पृथ्यन्ते वैहृयाणि । छिद्यन्ते सङ्गाः । शाने-

जन्ति पवालभा । सुखविबन्ति ओल्लविदकुङ्कुमपत्थरा । साली-
अदि सल्लज्जअम् । विस्साणीअदि चन्दणरसो । संजोईअन्ति गन्ध-
जुत्तीओ । दीअदि गणिआकामुक्काणां सकप्पूरं ताम्बूलम् । अव-
लोईअदि सकडक्खअम् । पअट्टदि हासो । पिवीअदि अ अणव-
रअं ससिक्कारं मदिरा । इमे चेडा, इमा चेडिआओ, इमे अवरे
अवधीरिदपुत्तदारवित्ता मणुस्सा आसवकरआपीदमदिरेहिं गणिआ-
जणेहिं जे मुक्का ते पिअन्ति । आदिसदु भोदी । (क)

चेटी—एदु एदु अज्जो । इमं सत्तमं पओट्टं पविसदु
अज्जो । (ख)

(क) आश्चर्यं भोः, इहापि पष्ठे प्रकोष्ठेऽमूनि तावत्सुवर्णरत्नानां कर्मतो-
रणानि नीलरत्नविनिक्षिप्तानीन्द्रायुधस्थानमिव दर्शयन्ति । वैदूर्यमौक्तिक-
प्रवालकपुष्परामेन्द्रनीलककेंतरकपद्मरागमरकतप्रभृतीन्रत्नविशेषानन्योन्यं वि-
चारयन्ति शिल्पिनः । बध्यन्ते जातरूपैर्माणिक्यानि । घट्यन्ते सुवर्णालं-
काराः । रक्तसूत्रेण अथ्यन्ते मौक्तिकाभरणानि । घृप्यन्ते घीरं वैदूर्याणि ।
छिद्यन्ते शङ्खाः । शणैर्घृप्यन्ते प्रवालकाः । शोष्यन्त आर्द्रकुङ्कुमप्रस्तराः ।
सार्यते कस्तूरिका । विशेषेण घृप्यते चन्दनरसः । संयोज्यन्ते गन्धयुक्तयः ।
दीयते गणिकाकामुकयोः सकप्पूरं ताम्बूलम् । अवलोक्यते सकटाक्षम् ।
प्रवर्तते हासः । पीयते चानवरतं ससीत्कारं मदिरा । इमे चेटाः, इमाश्चे-
टिकाः, इमे अपरेऽवधीरितपुत्रदारवित्ता मनुष्या आसवकरकापीतमदिरैर्गणि-
काजनैर्ये मुक्तास्ते पिबन्ति । आदिशतु भवती ।

(ख) एत्वेत्वार्यः । इमं सप्तमं कोष्ठं प्रविशत्वार्यः ।

घृप्यन्ते प्रवालानि । शोष्यन्ते ओल्लविदमवतारिता आर्द्रिता वा कुङ्कुमप्र-
स्तराः । 'प्रस्तरः कुङ्कुमाधारधर्मपुटः' इत्याहुः । सालीअदि आर्द्रक्रियते ।
सल्लज्जअं कस्तूरिका । शल्यवद्वेधकलात् । आज्यमिव मृगमदलात् (?) । विस्सा-
णीअदि विशेषेण घृप्यते चन्दनरसः । संयोज्यन्ते गन्धयुक्तयः । दीयते गणि-
काकामुकयोः सकप्पूरं ताम्बूलम् । अवलोक्यते सकटाक्षम् । प्रवर्तते हासः ।
पीयतेऽनवरतं सशङ्कारं मदिरा । इमेऽन्येऽवज्ञातपुत्रदारवित्ता मनुष्या आमव-
करकेणापीतमदिरा गणिकाजनैर्ये मुक्तास्ते वाटं पिबन्ति । अथमर्थः—मद्यपान-
भाण्डेनापीतमद्या अनाहतनिजपरिवारास्त्र्यक्तान्यकृतव्या अत एव तत्रैवात्यन्त-
मवस्थाना गणिनाभिर्ये मुक्ता नि.मारिता इत्युक्तं ते पुष्ट्या धारंवार पुनः-

विदूषकः—(प्रविश्यावलोक्य च ।) ही ही भो, इधो वि सत्तमे पओठे सुसिलिद्धविहङ्गवाडीसुहणिसण्णाइं अण्णोण्णचुम्बणपराइं सुह अणुभवन्ति पारावदमिहुणाइं । दहिभत्तपूरिदोदरो बहणो विअ सुत्तं पढदि पञ्जरसुओ इअं अवरा संमाणणालद्धपसरा विअ घरदासी अधिअं कुरुकुराअदि मदनसारिआ । अणेअफलर-सास्तादपहृष्टकण्ठा कुम्भदासी विअ कूअदि परपुट्टा । आलम्बिदा णागदन्तेसु पञ्जरपरम्पराओ । जोधीअन्ति लावआ । आलवीअन्ति कविञ्जला । पेसीअन्ति पञ्जरकवोदा । इदो तदो विविहमणिचित्त-लिदो विअ अअ सहरिस णच्चन्तो रविकिरणसत्तत्तं पम्खुक्खेवेहि पिधुवेदि विअ पासाद घरमोरो । (अन्वतोऽवलोक्य च ।) इदो पिण्डी-किदा विअ चन्दपादा पदगदिं सिम्बन्ता विअ कामिणीण पच्छादो परिभ्रमन्ति राजहसमिहुणा । एदे अयरे बुद्धमहल्लका विअ इदो तदो सचरन्ति घरसारसा । ही ही भो, पसारणअ किद गणिआए णाणपक्खिसमूहेहिं । जं सच्च वखु णन्दणवण विअ मे गणिआधर पडिभासदि । आदिसदु भोदी । (क)

(क) आश्चर्यं भो, इहापि सप्तमे प्रकोष्ठे सुसिलिद्धविहङ्गवाटीसुहणिसण्णा-न्वन्वोन्वचुम्बनपराणि सुखमनुभवन्ति पारावतमिथुनानि । दधिभक्तपूरितो दरो ब्राह्मण इव सूक्त पठति पञ्जरशुभ्र । इयमपरा समाननालम्बप्रसरेव

पुनर्मयमेव पिवन्ति । मदिराया अवारितसत्रलमुक्तम् ॥ इह सप्तमे प्रकोष्ठे सुसिद्धयाया विहङ्गपाल्यां कपोतपालिच्छया सुहणिसण्णान्वन्वोन्वचुम्बनपराणि सुखमनुभवन्ति पारावतमिथुनानि । दधिभक्तपूरितोदरो ब्राह्मण इव सूक्त पठति पञ्जरशुभ्र । श्रद्धयमुदाय सूक्तम् । शोभनोक्तं च यथा स्यादेवम् । इयमपरा समाननालम्बप्रसरेव गृहदासी अधिक कुरुकुरायते मदनसारिका । अनेक-फलरसास्तादपहृष्टकण्ठा कुम्भदासीव कूजति परपुट्टा कोकिला । आलम्बिता नागदन्तेषु गृहभित्तिम्बदारविशेषेषु । नागदन्तका इति प्रकृतौ क । पञ्जर-परम्परा । योष्यन्ते लावरा । आलाप्यन्ते कपिञ्जला गौरास्तित्तिये । प्रेष्यन्ते पञ्जरकपोता । योद्धुमित्थान् । इतस्ततो विविधमणिविचित्रित इवाथ सहच-रीषहितं यदर्थं गलन्तरविकिरणसत्तत्तं पक्षोत्क्षेपैर्वाजयतीव प्रागाद गृहम-सूर । इतः पिण्डीकृताध्वन्किरण इव पदगतिं शिष्यमाणानि कामिनीनां पद्या-परिभ्रमन्ति राजहसमिथुनानि । एतेऽपरे बुद्धमहल्लका इव इतस्ततः परिभ्रमन्ति गृहधारणाः । प्रसारणक दत्त मणिकामिनीनापक्षिसमूहे । यत्सत्यं सत्येत्तन्मन्दन-

चेटी—एदु एदु अज्जो । इमं अट्टमं पओट्टं पविसदु
अज्जो । (क)

विदूषकः—(प्रविश्यावलोक्य च ।) भोदि, को एसो पट्टपावा-
रअपाउदो अधिअदरं अच्चमुदपुणरुत्तालंकारालंकिदो अङ्गमङ्गेहिं
परिक्खलन्तो इदो तदो परिव्वमदि । (ख)

चेटी—अज्ज, एसो अज्जआए भादा भोदि । (ग)

विदूषकः—केत्तिअं तवच्चरणं कदुअ वसन्तसेणाए भादा
भोदि । अधवा ।

मा दाव जइ वि एसो उज्जलो सिणिद्धो अ सुअन्धो अ ।

तह वि मसाणवीधीए जादो विअ चम्पअरुक्खो अणहिगम-
णाओ लोअस्स ॥ २९ ॥

(अन्यतोऽवलोक्य ।) भोदि, एसा उण का कुल्लपावारअपाउदा उवा-

गृहदासी अधिकं कुरकुरायते मदनसारिका । अनेकफलरसास्वादप्रहृष्ट-
कण्ठा कुम्भदासीव कूजति परपुष्टा । आलम्बिता नागदन्तेषु पञ्जरपरम्बराः ।
योष्यन्ते लावकाः । आलाप्यन्ते कपिञ्जलाः । प्रेष्यन्ते पञ्जरकपोताः । इत-
स्ततो विविधमणिचित्रित इवायं सहस्रं नृत्यन्विकिरणसंतप्तं पक्षोत्क्षेपैर्विधुव-
र्तीय प्रासादं गृहमयूरः । इतः पिण्डीकृता इव चन्द्रपादाः पदगतिं शिक्ष-
माणानीव कामिनीनां पश्चात्परिभ्रमन्ति राजहंसमिश्रुनानि । एतेऽपरे वृद्धम-
हल्ला इव इतस्ततः संचरन्ति गृहसारसाः । आश्रयं भो, प्रसारणं कृतं
गणिकया नानापक्षिसमूहैः । यत्सत्यं खलु नन्दनवनमित्र मे गणिकागृहं
प्रतिमासते आदिशतु भवती ।

(क) एत्वेत्वार्यः । इममष्टमं प्रकोष्ठं प्रविशत्वार्यः ।

(ख) भवति, क एष पट्टपावारकप्रावृतोऽधिकतरमत्यद्भुतपुनरुत्तालंका-
रालंकृतोऽङ्गमङ्गैः परिस्खलन्नितस्ततः परिभ्रमति ।

(ग) आर्य, एष आर्याया आता भवति ।

नमिष्व मे गणिकाग्रहं प्रतिभानि ॥ इहापि अष्टमे प्रकोष्ठे । भवति, क एष
पट्टप्रच्छदप्रावृतोऽधिकतरमत्यद्भुतपुनरुत्तालंकारालंकृतोऽङ्गमङ्गैः परिस्खलन्नित-
स्ततः परिभ्रमति ॥ मा दाव जइ वि इति । आर्या । विततायामिव अ-

णहजुअलणक्खित्ततेल्लचिकणेहिं पादेहिं उच्चासणे उवविट्ठा
चिट्ठदि । (क)

चेटी—अज्ज, एसा क्खु अह्माण अज्जाए अत्तिआ । (ख)

विदूषकः—अहो से क्वट्टडाइणीए पोट्टवित्थारो । ता कि
एद पवेसिअ महादेव विअ दुआरसोहा इह घरे णिम्मिदा । (ग)

चेटी—हदास, मा एव्व उवहस अह्माण अत्तिअम् । एसा
क्खु चाउत्थिण्ण पीडीअदि । (घ)

विदूषकः—(सपरिहासम् ।) भअव चाउत्थिअ, एदिणा उवभा-
रेण म पि बह्माण आलोएहि । (ङ)

चेटी—हदास, मरिस्ससि । (च)

(क) कियत्तपश्चरण कृत्वा वसतसेनाया ज्ञाता भवति । अथवा ।
मा तावद्यद्यप्येव उज्ज्वल क्षिग्धश्च सुगन्धश्च ।

तथापि श्मशानवीथ्या जात इव चम्पकवृक्षोऽनभिगमनीयो लोकस्य ॥
भवति, एषा पुन का पुष्पप्रावारकप्रावृतोपानधुगलनिक्षिप्ततैलचिकणाभ्या
पादाभ्यामुच्चासन उपविष्टा तिष्ठति ।

(ख) आर्य, एषा खल्वस्माकमार्याया माता ।

(ग) अहो अस्या कपर्दकडाकिन्या उदरविस्तार । तत्किमेता प्रवेश्य
महादेवमिव द्वारशोभा इह गृहे निर्मिता ।

(घ) हताश, मैवमुपहसास्माक मातरम् । एषा खलु चातुर्थिकेन पीड्यते ।

(ङ) भगवश्चातुर्थिक, एतेनोपकारेण मामपि ब्राह्मणमवलोक्य ।

(च) हताश, मरिष्यसि ।

मेघ्य इवेति पाठात्तरे इत्यर्थ । आभिगम्योऽनभिगमनीय । एषा पुन का
पुष्पप्रावारकप्रावृता । 'पुष्पपट्ट' इति प्रसिद्ध । उपानधुगलनिक्षिप्ततैलचिकणाभ्यां
पादाभ्या लक्षिता । अहो अस्या कपर्दकडाकिन्या उदरविस्तार । 'करट्ट'
इति पाठे अशौचाभ्यवहरणप्रयुक्तकरट्टशङ्कणवत् । तत्किमितीमां प्रवेश्य महा
देवमिव द्वारशोभा इह गृहे निर्मिता । अन्यथा अनेन द्वारेणास्या गृहे न प्रवेश
स्मादित्याशय ॥ एषा खल्वस्माक माता चातुर्थिकेन उदरविश्लेषेण पीड्य
ते । तेनेदृशी दृशोपुत्तम् ॥ सपरिहासम् । भगवश्चातुर्थिक, एतेनोपकारेण
मामपि ब्राह्मणमवलोक्य । शृणपीणजटणे शृण उच्छून, पीनो महाभोग

विदूषकः—(सपरिहामम् ।) दासीए घाँए, वरं ईदिसो शूनपीण-
जठरो मुदो जेव ।

सीधुसुरासवमचिआ एआवत्यं गदा हि अचिआ ।

जइ मरइ एत्थ अचिआ भोदि सिआलसहस्सपज्जचिआ ॥ ३० ॥

भोदि, किं तुह्माणं जाणवत्ता वहन्ति । (क)

चेटी—अज्ज, णहि णहि । (ख)

विदूषकः—किं वा एत्थ पुच्छीअदि । तुह्माणं क्खु पेम्मणि-
म्मलज्जले मअणसमुद्दे त्यणणिअम्बजहणा जेव जाणवत्ता मण-
हरणा । एवं वसन्तसेणाए बहुवुत्तन्तं अट्टपओट्टं भवणं पेक्खिअ
जं सच्चं जाणामि, एकत्थं विअ तिविट्ठअं दिट्टम् । पसंसिदं णत्थि
मे वाआविहवो । किं दाव गणिआघरो, अहवा कुवेरमवणपरिच्छेदो
त्ति । कर्हि तुह्माणं अज्जआ । (ग)

चेटी—अज्ज, एसा रक्खवाडिआए चिट्ठदि । ता पविसदु-
अज्जो । (ग)

विदूषकः—(प्रविश्य दृष्ट्वा च ।) ही ही मो, अही रक्खवाडि-

(क) दासाः पुत्रि, वरमीदृशः शूनपीनजठरो मृत एव ।

सीधुसुरासवमत्ता एतावदवस्थां गता हि माता ।

यदि म्रियतेऽत्र माता भवति शृगालसहस्रपर्याप्तिका ॥

भवति किं सुप्पाकं यानपात्राणि वहन्ति । (ख) आर्यं नहि नहि ।

(ग) किं वात्र पृच्छयते । सुप्पाकं खलु प्रेमनिर्मलजले मदनसमुद्रे स्न-
नितम्बजघनान्येव यानपात्राणि मनोहराणि । एवं वसन्तसेनाया बहुवृत्तान्त-
मष्टप्रकोष्ठे भवनं प्रेक्ष्य यत्सत्यं जानामि, एकस्वमिव त्रिविष्टपं दृष्टम् । प्रसंसितुं
नास्ति मे वाग्बिभवः । किं तावद्गणिकागृहम्, अथवा कुवेरमवनररिच्छेद
इति । कुत्र सुप्पाकमार्या ।

(घ) आर्य, एषा वृक्षवाटिकायां तिष्ठति । तत्प्रविशत्यार्यः ।

मुदो मृतः । सीधुसुरासवेत्यादि । उपजातिविशेषः । सीधुसुरासवा मदिरा-
विशेषाः । एतावदवस्थामापन्नपीनलरूपा गता यदि म्रियतेऽत्र मृता भवति
शृगालानां पर्याप्तिका सौहित्यम् ॥ ३० ॥ सुप्पाकमपि यानपात्रा वहन्ति उद्वा-
हकेनार्जितविभवस्यैव परमियान्विस्तारो भवतीति प्रष्टुरभिप्रायः(?) ॥ प्रेमनि-

आए एस्सिरीअदा । अच्छरीदिकुसुमपत्थारा रोविदाअणेअपादवा,
णिरन्तरपादवतलणिग्मिदा जुवदिजहणप्पमाणा पट्टदोला, सुवण्णजू-
धिआसेहालिआमालईमल्लिआणोमालिआकुरवआअदिभोत्तअप्पहुदिवु-
सुमेहि सअ णिवडिदेवि ज सच्च रहुकरोदि विअ णन्दणवणम्म
सस्सिरीअदम् । (अन्यतोऽवलोक्य ।) इदो अ उदअन्तसूरसमप्पहेहिं
कमलरत्तोप्पलेहिं सज्ञाअदि विअ दीहिआ । अवि अ ।

एसो असोअवुच्छो णवणिग्गमकुसुमपल्लपो भादि ।

सुमडो व्व समरमज्जे घणलोहिदपङ्कचच्चिको ॥ ३१ ॥

भोदु । ता कहिं तुब्बाण अज्जआ । (क)

चेटी—अज्ज, ओणामेहि दिट्ठिम् । पेक्ख अज्जअम् । (ख)

विदूपरुः—(दृष्ट्वा उपसृत्य ।) सोत्थि भोदीए । (ग)

वसन्तसेना—(संस्कृतमाधिल ।) अये, मैत्रेय । (उत्थाय ।) स्वा-
गतम् । इदमासनम् । अत्रोपविश्यताम् ।

विदूपरुः—उपविसदु भोदी । (घ)

(उभात्रुपविशत ।)

वसन्तसेना—अपि शुशल सार्धवाहपुत्रस्य ।

(क) आश्रयं भो, अहो वृष्ट्वाटिकाया सश्रीकता । अच्छरीतिकुसु-
मप्रस्तारा रोपितानेकपादपा निरन्तरपादपतलनिर्मिता सुवतिजघनप्रमाणा
पट्टदोला, सुवर्णयूधिआसेकाणिकामालतीमल्लिकानगरमल्लिकानुरवकातिमुत्तर
प्रभृतिहुसुमै स्वय निपतितैर्यमल्य लघूकरोतीर नन्दनवनस्य सश्रीरताम् ।
इतश्च उदयत्सूर्यममग्रभै कमलरत्तोत्पले सप्यायते इव दीर्घिका । अपि घ ।

एषोऽशोक वृक्षो नरनिर्गमकुसुमपल्लपो भाति ।

सुमट इव समरमध्ये घनलोहितपङ्कचच्चिर ।

भवतु । तत्तुत्र युष्माकमार्या ।

(ख) आर्य, अपनमय दृष्टिम् । पदपार्याम् । (ग) सति मरुतै ।

(घ) उपविशतु भवती ।

मैत्रले मदनसमुद्र स्वनितम्बप्रघनादेव यानपात्राणि ॥ शर्वेर्नुकुसुमप्रस्तारा
रोपितानेकपादपा निरन्तरपादपतलनिर्मिता सुवतिजघनप्रमाणा पट्टदोला ।
एषुष्ठीवृक्षोतीव नन्दनवनस्य सश्रीरताम् । एषो असोअ इत्यादि । गाथा ।
सुष्णो इव । पारषिपङ्कचर्षिका चर्षा यस्य स ॥ ३१ ॥ भोगनेदि

विदूषकः—भोदि, कुशलम् । (क)

वसन्तसेना—आर्य-भैत्रेय, अपीदानीं

गुणप्रवालं विनयप्रशाखं विश्रम्भमूलं महनीयपुष्पम् ।

तं साधुवृक्षं स्वगुणैः फलाढ्यं सुहृद्विगङ्गाः सुखमाश्रयन्ति ॥३२॥

विदूषकः—(प्रकाशम् ।) मुट्टु उवलक्खिदं दुट्टविलासिणीए ।

(प्रकाशम् ।) अथ इं । (ख)

वसन्तसेना—अये, किमागमनप्रयोजनम् ।

विदूषकः—मुणादु भोदी । तत्तभवं चारुदत्तो सीसे अञ्जलिं

कदुअ मोदिं विण्णवेदि । (ग)

वसन्तसेना—(अञ्जलिं वद्धा ।) किमाज्ञापयति ।

विदूषकः—मए तं सुवण्णभण्डअं विस्सम्मादो अत्तणकेरकेत्ति

कदुअ जूदे हारिदम् । सो अ सहिओ राअवत्थहारी ण जाणिअदि

कहिं गदो त्ति । (घ)

चेटी—अज्जए, दिट्ठिआ वड्ढुसि । अज्जो जूदिअरो

संयुत्तो । (ङ)

वसन्तसेना—(स्वगतम् ।) कथम् । चोरेण अवहिदं पि सोण्डी-

रदाए जूदे हारिदं त्ति भणादि । अदो ज्जेव कामीअदि । (च)

(क) भवति, कुशलम् ।

(ख) मुट्टूपलक्षितं दुष्टविलासिन्या । अथ किम् ।

(ग) शृणोतु भवती । तत्रभवान्शिरुदत्तः शीर्षेऽञ्जलिं कृत्वा भवतीं विज्ञापयति ।

(घ) मया तत्सुवर्णभाण्डं विश्रम्भादात्मीयमिति कृत्वा घृते हारितम् । स च समिकी राजघाताहारी न ज्ञायते कुत्र गत इति ।

(ङ) आर्य, दिष्टया, वर्धसे । आर्यो घृतकरः संवृत्तः ।

(च) कथम् । चोरेणापहृतमपि शौण्डीरतया घृते हारितमिति भणति । अत एव कान्यते ।

धवनमय ॥ गुणेति ॥ ३२ ॥ से अस्याः । भावे क्योगे पठ्ये (!) ।

छात्रस्य हसितमिति यथा ॥ अथ इं अथ किम् । अनुमती ॥ राअवत्थहारी वा

विदूषकः—ता तस्स कारणादो गेण्हदु भोदी इमं रअणावलिम् । (क)

वसन्तसेना—(आत्मगतम् ।) किं दंसेमि तं अलंकारअम् । (विचिन्त्य ।) अधवा ण दाव । (ख)

विदूषकः—किं दाव ण गेण्हदि भोदी एदं रअणावलिम् । (ग)

वसन्तसेना—(विहस्य सखीमुखं पश्यन्ती ।) मित्तेअ, कथं ण गेण्हिस्सं रअणावलिम् । (इति गृहीत्वा पार्श्वे स्थापयति । स्वपतम् ।) कथं झीणकुसुमादो वि सहआरपादवादो मअरन्दविन्दओ णिवडन्ति । (प्रकाशम् ।) अज्ज, विण्णवेहि तं जूदिअरं मम वअणेण अज्जचारुदत्तम्—‘अहं पि पदोसे अज्जं पेक्खिदुं आअच्छामि’ ति । (घ)

विदूषकः—(स्वगतम् ।) किं अण्णं तहिं गदुअ गेण्हिस्सदि । (प्रकाशम् ।) भोदी, भणामि—(स्वगतम् ।) ‘णिअत्तीअदु इमादो गणिआपसङ्गादो, ति । (ङ) (इति निष्क्रान्तः ।)

वसन्तसेना—हज्जे, गेण्ह एदं अलंकारअम् । चारुदत्तं अहिरमिदुं गच्छह्म । (च)

चेटी—अज्जए, पेक्ख पेक्ख । उण्णमदि अकालदुद्धिणम् । (छ)

(क) तत्तस्य कारणाद्गृह्णातु भवतीमां रत्नावलीम् ।

(ख) किं दर्शयामि तमलंकारम् । अधवा न तावत् ।

(ग) किं तावन्न गृह्णाति भवतीमां रत्नावलीम् ।

(घ) मन्त्रेय, कथं न ग्रहीष्यामि रत्नावलीम् । कथं हीनकुसुमादपि सहकारपादपाङ्गमकरन्दविन्दवो निपतन्ति । आर्य, विज्ञापय तं घूतकरं मम वचनेनार्यचारुदत्तम्—‘अहमपि प्रदोष आर्यं प्रेक्षितुमागच्छामि’ इति ।

(ङ) किमन्यत्तत्र गत्वा ग्रहीष्यति । भवति, भणामि—‘निघर्ततामस्माद्भणिकामसङ्गत्’ इति ।

(च) चेटी, गृह्णाति तमलंकारम् । चारुदत्तमभिरन्तुं गच्छामः ।

(छ) आर्ये, पश्य पश्य । उग्रमत्यकालदुर्दिनम् ।

सिंहः ॥ सोऽदीरदाए शौण्डीयेणाशयमहरयेन । मोदी भवती । भणामीश्वनन्तरं

वसन्तसेना—

उदयन्तु नाम मेघा भवत निशा वर्षमविरतं पततु ।

गणयामि नैव सर्वं दयिताभिमुखेन हृदयेन ॥ ३३ ॥

हञ्जे, हारं गेण्हिअ लहुं आअच्छ । (क)

(इति निष्क्रान्ताः सर्वे ।)

मदनिकाशर्चिलको नाम चतुर्थोऽङ्कः ।

(क) चेटि, हारं गृहीत्वा शीघ्रमागच्छ ।

सहासनाटकसूत्रं परित्तमिव तथा कृत्वा बोद्धव्यम्^(१) उदयन्तिथि ॥ ३३ ॥

इति मदनिकाप्रदानो नाम चतुर्थोऽङ्कः ॥

पञ्चमोऽङ्क ।

(तत प्रविशत्यासनस्य सोत्कण्ठश्चारुदत्त ।)

चारुदत्तः—(ऊर्ध्वमवलोक्य ।) उन्नमत्यकालदुर्दिनम् । यदेतत्

आलोकित गृहशिखण्डभिरुत्कल्पै-
र्हृसेयिण्यासुभिरपाकृतमुन्मत्सकै ।

आकालिक सपदि दुर्दिनमन्तरीक्ष-

मुत्कण्ठितस्य हृदय च सम रुणद्धि ॥ १ ॥

अपि च ।

मेघो जलार्द्रमहिपोदरभृङ्गनीलो
विद्युत्प्रभारचितपीतपटोत्तरीय ।

आभाति सहतबलाकगृहीतशङ्ख

ख केशवोऽपर इवाक्रमितु प्रवृत्त ॥ २ ॥

अपि च ।

केशवगात्रश्याम कुटिलबलाकावलीरचितशङ्ख ।

विद्युद्गुणकौशेयश्चक्रधर इवोन्नतो मेघ ॥ ३ ॥

एता निषिक्तरजतद्रवसनिकाशा

धारा जवेन पतिता जलदोदरेभ्य ।

विद्युत्प्रदीपशिखया क्षणनष्टदृष्टा-

द्विच्छन्ना इवाम्बरपटस्य दशा पतन्ति ॥ ४ ॥

पूर्वाङ्केऽङ्गावतारेणैव सूचितस्य प्रकरणनायकस्य प्रवेश । तथा चोक्तम्—
'प्रवेशश्रुतिवा चैव तथा विष्कम्भकोऽपर । अङ्गावतारोऽद्भुतमुपम शोवक्षेपप
त्रकम् ॥' इति । प्रवेशयतीति प्रवेश । पचायन् । प्रवेशको षुल-त उच्यते ।
अधमपात्रप्रयोज्य प्रवेशर । तदुक्तम्—मृत्यवगेकथावच्च काव्यस्तु प्रवेशर ।
अ-तर्जवनिक्कासस्थैस्त्रया मागधर्षादिभि ॥ अर्थोवक्षेपण यत्र क्रियते सा हि
चूलिका । विष्कम्भस्तु द्विधा सोऽय गुड सङ्गीर्ण एव च । शुद्धो मध्यमपा
त्रेण सुकीर्णो मध्यमाधमै ॥ इति । आलोकितमिति । अपाहन निरस्तम् ।
अनभिनन्दितमिति यावत् ॥ १ ॥ मेघ इति । वगकशब्द पुत्रिज्ञोऽप्येषा
समत । ख आकाशम् ॥ २ ॥ केशवेति ॥ ३ ॥ एता इति । निषिक्

संसर्करिव चक्रवाकमिधुनैर्हमैः प्रडीनैरिव

न्याप्रिद्वैरिव मीनचक्रमकरैर्हर्म्यैरिव प्रोच्छ्रितैः ।

तंस्तराकृतिविस्तरैरनुगतैर्मघैः समभ्युन्नतैः

पत्रच्छेद्यमिवेह माति गगनं विश्लेषितैर्वायुना ॥ ५ ॥

एतच्छ्रुतराष्ट्रवक्रसदृशं मेघान्धकारं नमो

हृष्टो गर्जति चातिदर्पितजलो दुर्योधनो वा शिखी ।

अन्नचूतजितो युधिष्ठिर इवाघ्नान गतः कोक्किलो

हंसा सप्रति पाण्डवा इव वनादजातचर्यां गताः ॥ ६ ॥

(विचिन्त ।) चिरं म्वलु कालो मंत्रेयस्य उगन्तसेनायाः सकाशं ग-
तस्य । नाद्यापि आगच्छति ।

(प्रविद्व ।)

चिदूपकः—अहो गणिआए लोमो अद्रम्बिणदा अ, जदो ण
न्धा पि किदा अण्णा । अणेकहा सिणेहाणुसार मणिअ कि पि,
ण्णमेअ गहिदा रथणाजली । एत्तिआए ऋद्धीए ण तए अहं म-
णिदो—‘अज्जमित्तेअ, वीसमीअदु । मल्लकेण पाणीअं पि पिनिअ
गच्छीअदु’त्ति । ता मा दाव दासीए धीआए गणिआए मुहं पि
पेक्किणम्मम् । (गनिर्वेदम् ।) सुष्ठु कखु बुच्चदि—‘अकन्दसमुत्थिता
पउमिणीं, अनञ्चओ वाणिओ, अचोरो, सुवण्णआरो, अकण्हो
गामममागमो, अलुद्धा गणिआ ति दुक्करं एदे सभावीअन्ति’ ।
ता पिअअम्मस गदुअ इमादो गणिआपमङ्गादो णिवचान्नेमि ।
(परैकन्य दृष्ट्वा ।) कथ पिअअम्मसो रक्खवाडिआए उअविट्ठो चि-

श्रुतम् ॥ ४ ॥ संसर्करिति । प्रडीनैरिति कर्मणि च (१) । व्याप्रिद्वै-
रन्तै । चक्रं समूह । पत्रस्य छेद खण्डनं विचल (१) यत्र चित्रे तत्पत्रछेद्यं
चित्रम् । तदिव गगनं शोभते ॥ ५ ॥ एतदिति । पृतराष्ट्रवक्रसदृशं नष्ट-
न्द्रार्कलात् । वा इवार्थे । शिखी मयूर । वनादिति त्यज्योपे कर्मणि पञ्चनी ।
वन प्राप्येत्यर्थः ॥ ६ ॥ अणेकहा सिणेहाणुसार मणिअ अत्रैकथा ज्ञेहानुमार
मणित्वा । पाटान्तरे एव कथा कथं हारितमलकारभाण्डमिलादिका नैव कथा-

दृदि । ता जाव उवसप्पामि । (अपहृत्य ।) सोत्थि भवदे । वदु
भवम् । (क)

चारुदत्तः—(विलोक्य ।) अये, सुहृन्मे मैत्रेय प्राप्त । वयस्य,
स्वागतम् । आस्यताम् ।

विदूषकः—उवविट्ठो स्मि । (ख)

चारुदत्तः—वयस्य, कथय तत्कार्यम् ।

विदूषकः—त क्वु कज्ज विणट्टम् । (ग)

चारुदत्तः—कि तथा न गृहीता रत्नावली ।

विदूषकः—कुदो अह्माण एत्तिअ भाअघेअम् । णवणल्लिण-
कोमल अज्जलिं मत्थए कदुअ पडिच्छिआ । (घ)

चारुदत्तः—तर्त्कि ब्रवीपि विनष्टमिति ।

विदूषकः—भो, कथ ण विणट्टम्, ज अभुत्तपीदस्स चोरेहिं
अवहिदस्स अप्पमुल्लस्य सुवण्णमण्डवस्स कारणादो चतुस्समुद्दसा-
रभूदा रजणमाला हारिदा । (ङ)

(क) अहो गणिकाया लोभोऽदक्षिणता च । यतो न कथापि कृतान्या ।
अनेकधा स्नेहानुसारं भणित्वा किमपि, एवमेव गृहीता रत्नावली । एतावत्या
श्रद्धया न तथाहं भणितं—‘आर्यमैत्रेय, विश्रम्यताम् । महत्केन
पानीयमपि पीत्वा गम्यताम्’ इति । तस्मात्तावदासा पुत्र्या गणिकाया
मुखमपि द्रक्ष्यामि । सुष्ठु खलूच्यते— ‘अक् दसमुचिता पद्मिनी, अवञ्चको
वणिक, अचौर सुवर्णकार, अकल्हो आमसमागम, अलुब्धा गणि
केति दुष्करमेते सभाव्यते’ । तत्रियवयस्य गत्वास्माद्गणिकाप्रसङ्गान्निर्गतं
यामि । कथं प्रियवयसो वृक्षवाटिकायामुपविष्टस्तिष्ठति । तत्रावदुपसर्पामि ।
स्वस्ति भवते । वर्धता भवान् ।

(ख) उपविष्टोऽस्मि । (ग) तत्खलु कार्यं विनष्टम् ।

(घ) कुतोऽस्माकमेतान्द्रागधेयम् । नयनलिनकोमलमज्जलिं मस्तके
वृत्वा प्रतीष्टा ।

(ङ) भो, कथं न विनष्टम्, यदभुक्तपीतस्य चारैरेपहनस्वाल्पमूल्यस्य
सुवर्णमाण्डस्य कारणाच्चतुःसमुद्रसारभूता रत्नमाला हारिता ।

नुसारं वृत्तोऽस्या रत्नावल्या भावः (?) इत्यादि । महत्को भाजनविशेषः ।
तस्मात्तावत् । मद्भो ननाद्यर्थमपि न तथा भणितोऽहम् ॥ यदभुक्तपीतस्य चारैरे

चारुदत्तः—वयस्य, मा मैवम् ।

यं समालम्ब्य विश्वासं न्यासोऽस्मात् तया कृतः ।

तस्यैतन्महतो मूल्यं प्रत्ययस्यैव दीयते ॥ ७ ॥

विदूषकः—मो वयस्स, एदं पि मे दुदिअं संतावकारणं जं सहीअणदिण्णसण्णाए पडन्तोवारिदं मुहं कदुअ अहं उवहसिदो । ता अहं वल्लणो भविअ दाणिं भवन्तं सीसेण पडिअ विण्णवेमि—‘णिवत्तीअदु अप्पा इमादो बहुपच्चवाआदो गणिआपसङ्गादो’ । गणिआ णाम पादुअन्तरप्पविट्ठा विअ लेट्ठुआ दुक्खेण उण णिरा-करीअदि । अवि अ मो वअस्स, गणिआ हत्थी काअत्थओ भिक्खु चाटो रासहो अ जहिं एदे णिवसन्ति तहिं दुट्ठा वि ण जाअन्ति । (क)

चारुदत्तः—वयस्य, अलमिदानीं सर्वं परिवादमुक्त्वा । अवस्य-
यैवास्मि निवारितः । पश्य ।

वेगं करोति तुरगस्त्वरितं प्रयातुं

प्राणव्ययान्न चरणास्तु तथा वहन्ति ।

सर्वत्र यान्ति पुरुषस्य चलाः स्वभावाः

स्तिन्नान्त्रतो हृदयमेव पुनर्विगन्ति ॥ ८ ॥

अपि च वयस्य,

यस्यार्थान्त्रस्य सा कान्ता घनहार्यो ह्यसौ जनः ।

(स्वगतम् ।) न गुणहार्यो ह्यसौ जनः । (प्रकाशम् ।)

वयमर्थैः परित्यक्ता ननु त्यक्तैव सा मया ॥ ९ ॥

(क) मो वयस्य, एतदपि मे द्वितीयं संतापकारणं यत्सखीजनदत्तसं-
ज्ञया पदान्तापवारितं मुखं कृत्वाहसुपहनितः । तदहं ब्राह्मणो मूल्येदानीं
भवन्तं शीर्षेण पतित्वा विज्ञापयामि—‘निवर्त्यतामात्मान्नाद्बहुप्रत्यवायाद्द-
निकाप्रसङ्गात्’ । गनिका नाम पादुकान्तरप्रविष्टेव लेट्टुका दुःखेन पुनर्नि-
राक्रियते । अपि च मो वयस्य, गनिका हस्ती कायस्यो मिथुधाटो रासमथ
यथैते निवसन्ति तत्र दुष्टा अपि च जायन्ते ।

रेवापहतस्नातमूल्यस्य ॥ यन्निति ॥ ७ ॥ यत्सखीजनदत्तसंज्ञया पदान्तापवा-
रितं मुखं कृत्वा । गनिकाहन्ती कायस्यो मिथुधाटो(टो) भुद्रविषयमोक्षा
रासमो गर्दभः ॥ वेगमिति ॥ ८ ॥ यस्येति ॥ ९ ॥ अवेष मानहेति ।

विदूषकः—(अधोऽवलोक्य खगतम् ।) जघा एसो उद्धं पेक्खिअ दीहं णिस्ससदि, तथा तक्केमि मए विणिवारिअन्तस्स अघिअदरं वड्ढिदा से उक्कण्ठा । ता सुट्टुक्खु एव्वं वुच्चदि—‘कामो वामो’ति । (प्रकाशम् ।) भो वअस्स, भणिदं अ ताए—भणेहि चारुदत्तम्—‘अज्ज पओसे मए एत्थ आअन्तव्वं’ति । ता तक्केमि रअणावलीए अपरितुट्ठा अवरं मग्गिदुं आअमिस्सदि ति । (क)

चारुदत्तः—वयस्य, आगच्छतु । परितुष्टा यास्यति ।

चेटः—(प्रविश्य ।) अवेघ माणहे ।

जघा जघा वश्यदि अब्भखण्डे तथा तथा तिम्मदि पुट्टिचम्मे ।

जघा जघा लग्गदि शीदवादे तथा तथा वेवदि मे हलक्के ॥ १० ॥

(प्रहस्य ।)

वंशं वाए शतच्छिद्धं शुशहं वीणं वाए शततन्ति पदन्तिम् ।

गीअं गाए गद्दहशीणुल्लअं के मे गाणे तुम्बुल्ल णालदे वा ॥ ११ ॥

आणत्तहि अज्जआए वशन्तशेणाए—‘कुम्भीलआ, गच्छ तुमम् । मम आगमणं अज्जचारुदत्तश्श णिवेदेहि’ ति । ता जाव अज्जचारुदत्तश्श गेहं गच्छामि । (परिक्रम्य प्रविष्टकेन दृष्ट्वा ।) एशो चालुदत्ते रुक्खवाडिआए चिट्ठदि । एशो वि शे दुट्टवड्डुके । ता जाव उव-

(क) यथैष ऊर्ध्वं प्रेक्ष्य दीर्घं निश्चसिति, तथा तर्कयामि मया विनियार्यमाणस्याधिकतरं वृद्धासोत्कण्ठा । तत्सुष्टु खल्वेवमुच्यते—‘कामो वामः’ इति । भो वयस्य, भणितं च तथा—भण चारुदत्तम्—‘अद्य प्रदोषे मयात्रागन्तव्यम्’ इति । तत्तर्कयामि रत्नावल्या अपरितुष्टापरं याचितुमागमिष्यतीति ।

अवेत अवगच्छत मानवा इत्यर्थः । जघा जघेति । उपेन्द्रवज्रया श्लोकः । यथा यथा वर्षेणभ्रखण्डं तथा तथा तिम्यति आर्द्रोभवति पृष्ठचर्म । यथा यथा लगति शीतवातस्त्वथा तथा तथा वेपते मे हृदयम् ॥ १० ॥ वंशं वाए इति । उपजातिविशेषः । पादत्रयं जगतीजालाः । धनुर्धं पादः शक्तिभ्या । वंशं वाहयामि मत्तच्छदं सुशब्दं वीणां वादयामि सप्ततन्त्रीं नदन्तीम् । गीतं गायामि शर्देभूसानुहर्षं को मे तुल्यसुम्बुर्नारदो वा ॥ ११ ॥ अस्य वट्ट-

शम्पेमि । कथं ढक्किदे दुवाले रुम्सवाडिआए । भोदु । एददश
दुष्टवडुकदश शण्णं देमि । (क) (इति लोष्टगुटिका क्षिपति ।)

विदूपकः—अए, को दाणि एसो पाआरवेट्टिदं विअ कइत्थं
मं लोष्टकेहिं ताडेदि । (ख)

चारुदत्तः—आरामप्रासादवेदिकायां क्रीडद्भिः पारावतैः पा-
तितं भवेत् ।

विदूपकः—दासीए पुत्त दुष्टपारावअ, चिट्ट चिट्ट । जाव ए-
दिणा दण्डकट्टेण सुपकं विअ चूअफलं इमादो पासादादो मूमीए
पाडइस्सम् । (ग) (इति दण्डकाष्टमुद्यम्य धावति ।)

चारुदत्तः—(यज्ञोपवीत आवृष्य ।) वयस्य, उपविश । किमनेन ।
तिष्ठतु दयितासहितस्तपस्वी पारावतः ।

चेटः—कथं पारावदं पेक्खदि । मं ण पेक्खदि । भोदु । अ-
वराए लोष्टगुटिकाए पुणो वि ताडइस्सम् । (घ) (तथा करोति ।)

(क) अवेत मानवा ,

यथा यथा वर्षत्यभ्रखण्डं तथा तथा तिम्यति पृष्ठचर्म ।

यथा यथा लगति शीतवातस्तथा तथा वेपते मे हृदयम् ॥

वश वादयामि सप्तच्छिद्रं सुशब्दं वीणा वादयामि सप्ततर्त्रीं नदन्तीम् ।

गीतं गायामि गर्दमस्यानुरूपं को मे गाने तुम्बुरुर्नारदो वा ॥

आज्ञप्तोऽस्म्यार्यया वसन्तसेनया—‘बुम्भीलक, गच्छ त्वम् । ममागमन-
मार्यचारुदत्तस्य निवेदय’ इति । तद्यानदार्यचारुदत्तस्य गेहं गच्छामि ।
एष चारुदत्तो वृक्षवाटिकाया तिष्ठति । एषोऽपि स दुष्टवडुकः तद्यावदुप-
सर्षामि । कथमाच्छादितं द्वारं वृक्षवाटिकाया । भवतु । एतस्य दुष्टवडु-
कस्य सज्ञा ददामि ।

(ख) अये, क इदानीमेव प्राकारवेष्टितमिव कपित्थं मा लोष्टकैस्ताड-
यति ।

(ग) दासा पुत्रं दुष्टपारावत, तिष्ठ तिष्ठ यावदेतेन दण्डकाष्ठेन सुप-
कमिव चूतफलमस्मात्प्रासादाद्भूमौ पातयिष्यामि ।

(घ) कथं पारावतं पश्यति । मा न पश्यति । भवतु । अपरया लोष्टगु-
टिकया पुनरपि ताडयिष्यामि ।

विदूषकः—(दिशोऽवलोक्य ।) कथं कुम्भीलजो । ता जाव उ-
वसप्पामि । (उपसृत्य । द्वारमुद्गाढ्य ।) अरे कुम्भीलज, पविश । सा-
अदं दे । (क)

चेटः—(प्रविश्य ।) अज्ज, वन्दामि । (ख)

विदूषकः—अरे, कहिं तुमं ईदिसे दुद्धिणे अन्धआरे आअदो । (ग)

चेटः—अले, एसा शा । (घ)

विदूषकः—का एसा का । (ङ)

चेटः—एसा शा । (च)

विदूषकः—किं दाणिं दासीए पुत्ता, दुब्भिव्वकाले वुद्धरङ्को
विअ उद्धकं सासाअसि—‘एसा सा से’ति । (छ)

चेटः—अले, तुमं पि दाणिं इन्दमहकामुको विअ सुट्टु किं
काकाअसि—‘का के’ति । (ज)

विदूषकः—ता कहेहिं । (झ)

चेटः—(स्वगतम् ।) भोदु । एवं भणिशशम् । (प्रकाशम्)
अले, पण्हं दे दइशशम् । (ञ)

विदूषकः—अहं दे मुण्ढे गोडुं दइशशम् । (ट)

(क) कथं कुम्भीलकः । तद्यावदुपसर्पामि । अरे कुम्भीलक, प्रविश ।
स्वागतं ते । (ख) आर्य, वन्दे ।

(ग) अरे, कुत्र त्वमीदृशे दुर्दिनेऽन्धकार आगतः ।

(घ) अरे, एसा सा । (ङ) कैसा का । (च) एसा सा ।

(छ) किमिदानीं दास्याः पुत्र, दुर्भिक्षकाले वृद्धरङ्ग इवोर्ध्वकं श्वासा-
यसे—‘एसा सा सा’ इति ।

(ज) अरे त्वमपीदानीमिन्द्रमहकामुक इय सुट्टु किं काकायसे—
‘का का’ इति । (झ) तत्कथय ।

(ञ) भवतु । एवं भणिष्यामि । अरे, प्रश्नं ते दास्यामि ।

(ट) अहं ते मस्तके पाद दास्यामि ।

कस्य संज्ञां ददामि ॥ कपित्थं फलविशेषः ॥ वृद्धविच्यो दुंवासू इति यावत्(?) ।
इन्द्रमहकामुकः काकः । ‘इन्द्रमह काकपोदभो विअ’ इति पाठो व्यकार्य एव ॥

चेटः—अले, जाणाहि दाव, तेण हि कस्सि काले चूआ मोलेन्ति । (क)

विदूषकः—अरे दासीए पुत्ता, गिहे । (ख)

चेटः—(सहासम् ।) अले, णहि णहि । (ग)

विदूषकः—(स्वगतम् ।) किं दाणिं एत्थ कहिस्सम् । (विचिन्त्य ।) भोदु । चारुदत्तं गदुअ पुच्छिस्सम् । (प्रकाशम् ।) अरे, मुहुत्तञ्च चिट्ठ । (चारुदत्तमुपसृत्य ।) भो वयस्स, पुच्छिस्सं दाव, कस्सि काले चूआ मोलेन्ति । (घ)

चारुदत्तः—मूर्ख, वसन्ते ।

विदूषकः—(चेटमुपगम्य ।) मुख, वसन्ते । (ङ)

चेटः—दुदिअ दे ण्हं दहइशम् । शुशमिद्धानं गामाणं का लक्खञ्जं कलेदि । (च)

विदूषकः—अरे, रच्छा । (छ)

चेटः—(सहासम् ।) अले, णहि णहि । (ज)

विदूषकः—भोदु । संसए पडिदहि । (विचिन्त्य ।) भोदु । चारुदत्तं पुणो वि पुच्छिस्सम् । (झ) (पुनर्निवृत्त्य चारुदत्तं तथैवोदाहरति ।)

चारुदत्तः—वयस्स, सेना ।

विदूषकः—(चेटमुपगम्य ।) अरे दासीए पुत्ता, सेणा । (ञ)

(क) अरे, जानीहि तावत्, तेन हि कस्मिन्काले चूता मुकुलिता भवन्ति ।

(ख) अरे दासा पुत्र, ग्रीष्मे । (ग) अरे, नहि नहि ।

(घ) किमिदानीमत्र कथयिष्यामि । भवतु । चारुदत्तं गत्वा प्रक्ष्यामि । अरे, मुहूर्तकं तिष्ठ । भो वयस्स, प्रक्ष्यामि तावत्, कस्मिन्काले चूता मुकुलिता भवन्ति । (ङ) मूर्ख, वसन्ते ।

(च) द्वितीयं ते प्रश्नं दास्यामि । सुसमृद्धानां ग्रामाणां का रक्षां करोति । (छ) अरे, रथ्या । (ज) अरे, नहि नहि ।

(झ) भवतु । संशये पतितोऽसि । भवतु चारुदत्तं पुनरपि प्रक्ष्यामि । (ञ) अरे दासाः पुत्र, सेना ।

चेटः—अले, दुवे वि एकद्विंश कदुअ शिग्धं भणाहि । (क)

विदूषकः—सेणावसन्ते । (ख)

चेटः—णं पलिवत्तिअ भणाहि । (ग)

विदूषकः—(कायेन परिवर्त्य ।) सेणावसन्ते । (घ)

चेटः—अले मुख्ख बडुका, पदाइं पलिवत्तावेहि । (ङ)

विदूषकः—(पादां परिवर्त्य ।) सेणावसन्ते । (च)

विटः—अले मुख्ख, अक्खलपदाइं पलिवत्तावेहि । (छ)

विदूषकः—(विविन्त्य ।) वसन्तसेणा । (ज)

चेटः—एशा शा आअदा । (झ)

विदूषकः—ता जाव चारुदत्तस्स णिवेदेमि । (उपख्य ।) भो चारुदत्त, धणिओ दे आअदो । (ञ)

चारुदत्तः—कुतोऽस्सत्कुले धनिकः ।

विदूषकः—जइ कुले णत्थि, ता दुवारे अत्थि । एसा वसन्तसेणा आअदा । (ट)

चारुदत्तः—वयस्य, किं मां प्रतारयसि ।

विदूषकः—जइ मे वअणे ण पत्तिआअसि, ता एदं कुम्भीलअं पुच्छ । अरे दासीए पुत्ता कुम्भीलअ, उवसप्प । (ठ)

चेटः—(उपख्य ।) अज्ज, वन्दामि । (ड)

चारुदत्तः—भद्र, स्वागतम् । कथय सत्यं प्राप्ता वसन्तसेना ।

(क) अरे, द्वे अप्येकस्मिन्कृत्वा शीघ्रं भण ।

(ख) सेनावसन्ते । (ग) ननु परिवर्त्य भण ।

(घ) सेनावसन्ते । (ङ) अरे मूर्ख बडुक, पदे परिवर्तय ।

(च) सेनावसन्ते । (छ) अरे मूर्ख, अक्षरपदे परिवर्तय ।

(ज) वसन्तसेना । (झ) एषा सागता ।

(ञ) तथावचारुदत्तस्य निवेदयामि । भो चारुदत्त, धनिकस्य आगतः ।

(ट) यदि कुले नास्ति, तद्वारेऽस्ति एषा वसन्तसेनागता ।

(ठ) यदि मे वचने न प्रत्ययसे, तदिदं कुम्भीलकं पृच्छ । अरे दास्याः

पुत्रं कुम्भीलक, उपसर्प । (ड) आर्य, वन्दे ।

चेटः—एषा सा आम्हा वगन्तसेणा । (क)

चारुदत्तः—(सहपंम् ।) भद्र, न कदाचित्प्रियवचनं निष्फली-
कृतं मया । तद्ब्रह्मतां पारितोषिकम् । (इत्युत्तरीयं प्रयच्छति ।)

चेटः—(गृहीत्वा प्रणम्य सपरितोषम् ।) जाव अज्जआए णिवे-
देमि । (ख) (इति निष्कान्तः ।)

विद्रूपकः—मो, अवि जाणासि, किंणिमित्तं ईदिसे दुद्दिणे
आम्हादेत्ति । (ग)

चारुदत्तः—वयस्य, न सम्यगवधारयामि ।

विद्रूपकः—मए जाणिदम् । अप्पमुल्ला रअणावली, बहुमुल्लं
सुवण्णमण्डलं ति ण परितुट्ठा अवरं मग्गिदुं आम्हा । (घ)

चारुदत्तः—(स्वगतम् ।) परितुष्टा यास्यति ।

(ततः प्रविशत्युज्ज्वलभिसारिकावेशेन वसन्तसेना, सौत्कण्ड्य
छत्रधारिणी, विटश्च ।)

विटः—(वसन्तसेनामुद्दिश्य ।)

अपद्मा श्रीरेषा प्रहरणमनङ्गस्य ललितं

कुलस्त्रीणां शोको मदनवरवृक्षस्य कुसुमम् ।

सलीलं गच्छन्ती रतिसमयलज्जाप्रणयिनी

रतिक्षेत्रे रङ्गे प्रियपथिकसार्थैरनुगता ॥ १२ ॥

वसन्तसेने, पश्य पश्य ।

गर्जन्ति शैलशिखरेषु विलम्बिविम्बा

मेघा वियुक्तवनिताहृदयानुकाराः ।

(क) एषा सागता वसन्तसेना । (ख) यात्रदार्याया निवेदयामि ।

(ग) मोः, अपि जानासि, किंनिमित्तमीदृशे दुर्दिन आगतेति ।

(घ) मया ज्ञातम् । अल्पमूल्या रत्नमाली, बहुमूल्यं सुवर्णमण्डलमिति न
परितुष्टापरं याचितुमागता ।

पण्डं प्रथमम् ॥ मुण्डे मस्त्रके । गोडं पादम् ॥ अपद्मेति । एषा वसन्तसेनेति
संनिदर्पण । लज्जाप्रणयिनीत्यत्र संघावचा (!) मिलादिनाकारलोपः ॥ १२ ॥

येषां रवेण सहसोत्पतितैर्मयूरैः

खं वीज्यते भणिमयैरिव तालवृन्तैः ॥ १३ ॥

अपि च ।

पङ्कजिन्वमुखाः पिबन्ति सलिलं धाराहता दर्दुराः

कण्ठं मुञ्चति बर्हिणः समदनो नीपः प्रदीपायते ।

संन्यासः कुलदूपणैरिव जनैर्मधैर्वृतश्चन्द्रमा

विद्यन्नीचकुलोद्गतेव युवतिर्नैकत्र संतिष्ठते ॥ १४ ॥

वसन्तसेना—भाव, सुदु दे भणितम् । (क) एषा हि

मूढे निरन्तरपयोधरया मयैव

कान्तः सहाभिरमते यदि किं तथात्र ।

मां गर्जितैरपि मुहुर्विनिवारयन्ती

मार्गं रुणद्धि कुपितेव निशा सपत्नी ॥ १५ ॥

विटः—भवतु । एवं तावत् । उपालभ्यतां तावदियम् ।

वसन्तसेना—भाव, किमनया स्त्रीस्वभावदुर्विदग्धयोपालब्धया ।

पश्यतु भावः ।

मेघा वर्षन्तु गर्जन्तु मुञ्चन्त्वशनिमेव वा ।

गणयन्ति न शीतोष्णं रमणाभिमुखाः स्त्रियः ॥ १६ ॥

विटः—वसन्तसेने, पश्य पश्य । अयमपरः

पवनचपलवेगः स्थूलधाराशरौघः

स्तनितपटहनादः स्पष्टविद्युत्पताकः ।

हरति करसमूहं खे शशाङ्कस्य मेघो

नृप इव पुरमध्ये मन्दवीर्यस्य शत्रोः ॥ १७ ॥

(क) भाव, सुदु ते भणितम् ।

गर्जन्तीति ॥ १३ ॥ पङ्केति । कण्ठं मुञ्चतीति । 'कण्ठो गले गलघ्वाने' इति कोशः । लावण्ययोगवान् पूर्णं कण्ठं मुञ्चतीत्युत्प्रेक्षा (?) ॥ १४ ॥ मूढे इति । मूढे इति वसन्तसेनायाः साक्षेपसंबोधनम् । पयोधरो मेघः, स्तनी च ॥ १५ ॥ मेघा इति ॥ १६ ॥ अयमपर इति शत्रोः पुनर्मध्य इत्यर्थः । पवनेति । करसमूहं

वसन्तसेना—एवं णेदम् । ता कथं एसो अवरो । (क)

एतैरेव यदा गजेन्द्रमलिनैराध्मातलम्बोदरै-

र्गर्जद्भिः सतडिद्वलाकशबलैर्मैधैः सशल्यं मनः ।

तर्किं प्रोपितभर्तृवध्यपटहो हा हा हताशो वकः

प्रावृद् प्रावृडिति ब्रवीति शठधीः क्षारं क्षते प्रक्षिपन् ॥१८॥

विटः—वसन्तसेने, एवमेतत् । इदमपरं पश्य ।

बलाका पाण्डुरोष्णीपं विद्युदुत्क्षिप्तचामरम् ।

मत्तवारणसारूप्यं कर्तुकाममिवाम्बरम् ॥ १९ ॥

वसन्तसेना—भाव, पेक्ख पेक्ख । (ख)

एतैरार्द्रतमालपत्रमलिनैरापीतसूर्यं नमो

बल्मीकाः शरताडिता इव गजाः सीदन्ति धाराहताः ।

विद्युत्काञ्चनदीपिकेव रचिता प्रासादसंचारिणी

ज्योत्स्ना दुर्बलभर्तृकेव वनिता प्रोत्सार्य मैधैर्हता ॥ २० ॥

विटः—वसन्तसेने, पश्य पश्य ।

एते हि विद्युद्गुणवद्धकक्षा गजा इवान्योन्यमभिद्रवन्तः ।

शक्राज्ञया वारिधराः सधारा गां रूप्यरज्ज्वेव समुद्धरन्ति २१

अपि च पश्य ।

महावाताध्मातैर्महिपकुलनीलैर्जलधरै-

श्चलैर्विद्युत्पक्षैर्जलधिभिरिवान्तःप्रचलितैः ।

इयं गन्धोद्दामा नमहरितशप्पाङ्कुरवती

धरा धारापातैर्मणिमयशरैर्भिद्यत इव ॥ २२ ॥

वसन्तसेना—भाव, एसो अवरो । (ग)

(क) एव न्विदम् । तत्कथमेपोऽपरः । (ख) भाव, पश्य पश्य ।

(ग) भाव, एपोऽपरः ।

अशु-राजप्राह्वभागं ॥ १७ ॥ एतैरिति । प्रेषितभर्तृशब्दात् 'न निल्य. समासान्त.' इति न 'नयृतथ' इति क्प् ॥ १८ ॥ बलाकेति ॥ १९ ॥ एतैरिति ॥ २० ॥ एत इति । कक्षा मध्यबन्धनम् । गा भूमिम् ॥ २१ ॥ महेति । शप्पाङ्कुरः

एह्येहीति शिखण्डिनां पटुतरं केकाभिराक्रन्दितः

प्रोड्डीयेव बलाकया सरभसं सोत्कण्ठमालिङ्गितः ।

हंसैरुज्जितपङ्कजैरतितरां सोद्वेगमुद्वीक्षितः

कुर्वन्नञ्जनमेचका इव दिशो मेघः समुत्तिष्ठति ॥ २३ ॥

विटः—एवमेतत् । तथा हि पश्य ।

निष्पन्दीकृतपद्मपण्डनयनं नष्टक्षपावासरं

विद्युद्भिः क्षणनष्टदृष्टतिमिरं प्रच्छादिताशामुखम् ।

निश्चेष्टं स्वपितीव संप्रति पयोधारागृहान्तर्गतं

स्फीताम्भोधरधामनैकजलदच्छत्रापिधानं जगत् ॥ २४ ॥

वसन्तसेना—भाव, एवमं णेदम् । ता पेक्ख पेक्ख । (क)

गता नाशं तारा उपकृतमसाधाविव जने

वियुक्ताः कान्तेन स्त्रिय इव न राजन्ति ककुभः ।

प्रकामान्तस्तप्तं त्रिदशपतिशस्त्रस्य शिखिना

द्रवीभूतं मन्ये पतति जलरूपेण गगनम् ॥ २५ ॥

अपि च पश्य ।

उन्नमति नमति वर्षति गर्जति मेघः करोति तिमिरौघम् ।

प्रथमश्रीरिव पुरुषः करोति रूपाण्यनेकानि ॥ २६ ॥

विटः—एवमेतत् ।

विद्युद्भिर्ज्वलतीव संविहसतीवोच्चैर्बलाकाशतै-

र्माहेन्द्रेण विवल्गतीव धनुषा धाराशरोद्धारिणा ।

विस्पष्टाशनिनिस्त्रनेन रसतीवाघूर्णतीवानिलै-

र्नीलैः सान्द्रमिवाहिभिर्जलधरैर्धूपायतीवाम्बरम् ॥ २७ ॥

वसन्तसेना—

जलधर निर्लज्जस्त्वं यन्मां दयितस्य वैश्वं गच्छन्तीम् ।

स्तानितेन मीपयित्वा धाराहस्तैः परामृशसि ॥ २८ ॥

(क) भाव, एव न्विदम् । तत्पश्य पश्य ।

संलग्नशरतुल्याः ॥ २२ ॥ एह्येहीति । मेचकाः श्यामाः ॥ निष्पन्दीति ॥ २४ ॥

गता इति । गगनं जलरूपेण द्रवीभूतं पतति । त्रिदशपतिशस्त्रस्य व-
ज्रस्य ॥ २५ ॥ उन्नमतीति ॥ २६ ॥ विद्युद्भिरिति ॥ २७ ॥ जलध-

मोः शक्र,

किं ते ह्यहं पूर्वरतिप्रसक्ता यत्त्वं नदस्यन्बुद सिंहनादैः ।

न युक्तमेतस्त्रियकाङ्क्षिताया मार्गं निरोद्धुं मम वर्षपातैः ॥२९॥

अपि च ।

यद्बदहत्याहेतोर्मृषा वदसि शक्र गौतमोऽस्मीति ।

तद्वन्ममापि दुःखं निरपेक्ष निवार्यतां जलदः ॥ ३० ॥

अपि च ।

गर्ज वा वर्ष वा शक्र मुञ्च वा शतशोऽशनिम् ।

न शक्या हि स्त्रियो रोद्धुं प्रस्थिता दयितं प्रति ॥ ३१ ॥

यदि गर्जति वारिधरो गर्जतु तन्नाम निधुराः पुरुषाः ।

अयि विद्युत्प्रमदानां त्वमपि च दुःखं न जानासि ॥ ३२ ॥

विटः—भवति, अलमलमुपालम्भेन । उपकारिणी तवेयम् ।

ऐरावतोरसि चलेव सुवर्णरज्जुः

शैलस्य मूर्ध्नि निहितेव सिता पताका ।

आखण्डलस्य भवनोदरदीपिकेय-

माख्याति ते प्रियतमस्य हि संनिवेशम् ॥ ३३ ॥

वसन्तसेना—भाव, एवं तं जेव एदं गेहम् । (क)

विटः—सकलकलाभिज्ञाया न किञ्चिदिह तवोपदेष्टव्यमस्ति ।

तथापि स्नेहः प्रलापयति । अत्र प्रविश्य कोपोऽत्यन्तं न कर्तव्यः ।

यदि कुप्यसि नास्ति रतिः कोपेन विनाथवा कुतः कामः ।

कुप्य च कोपय च त्वं प्रसीद च त्वं प्रसादय च कान्तम् ॥३४॥

(क) भाव, एवं तदेवैतद्गेहम् ।

रेति ॥ २८ ॥ किं त इति । रतिप्रसक्ता संभोगेन प्रसक्ता । प्रियेण काङ्क्षितायाः ॥ २९ ॥ यद्बदिति । हे शक्र, यथा अद्वत्याया अप्राप्तिदुःखेन गौतमोऽस्मीत्यखलं ब्रूये । हे निरपेक्ष परपीडानभिज्ञ, तद्वन्ममापि दुःखं जानीहीत्यर्थात् । ततः किं कर्तुमुचितमित्याह—निवार्यतामिति । प्रियमवनगमनं प्रति विरोधकलादित्याशयः ॥ ३० ॥ गर्जति ॥ ३१ ॥ यदिति ॥ ३२ ॥ ऐरा-

भवतु । एवं तावत् । भो भोः, निवेद्यतामार्यचारुदत्ताय ।

एषा फुल्लकंदम्बनीपसुरभौ काले घनोद्भासिते

कान्तस्थालयमागता समदना हृष्टा जलाद्रीलका ।

विद्युद्धारिदगर्जितैः सचकिता त्वदर्शनाकाङ्क्षिणी

पादौ नूपुरलम्बकर्दमधरौ प्रक्षालयन्ती स्थिता ॥ ३५ ॥

चारुदत्तः—(आश्चर्य्यं ।) वयस्य, ज्ञायतां किमेतदिति ।

विदूषकः—जं भवं आणवेदि । (वसन्तसेनामुपगम्य । सादरम् ।)

सोत्थि भोदीए । (क)

वसन्तसेना—अज्ज, वन्दामि । साअदं अज्जस्त । (विटं प्रति ।)

भाव, एसा छत्तधारिआ भावस्स ज्जेव भोदु । (ख)

विटः—(स्वगतम् ।) अनेनोपायेन निपुणं प्रेषितोऽस्मि

(प्रकाशम् ।) एवं भवतु । भवति वसन्तसेने,

साटोपकूटकपटानृतजन्मभूमेः

शाठ्यात्मकस्य रतिकेलिकृतालयस्य ।

वेश्यापणस्य सुरतोत्सवसंग्रहस्य

दाक्षिण्यपण्यमुखनिष्कयसिद्धिरस्तु ॥ ३६ ॥

(इति निष्क्रान्तो विटः ।)

वसन्तसेना—अज्ज मिचेअ, कहिं तुह्माणं जूदिअरो । (ग)

विदूषकः—(स्वगतम् ।) ही ही भो, जूदिअरो चि भणन्तीए

अलंकिदो पिअवअस्सो । (प्रकाशम् ।) भोदि, एसो वखु सुख-

रुखवाडिआए । (घ)

वसन्तसेना—अज्ज, का तुम्हाणं सुखखुखवाडिआ बु-
च्चदि । (क)

विदूषकः—भोदि, जहिं ण खाईअदि । ण पीईअदि । (ख)

(वसन्तसेना स्मितं करोति ।)

विदूषकः—ता पविसदु भोदी । (ग)

वसन्तसेना—(जनान्तिष्ठम् ।) एत्थ, पविसिअ किं मए मणि-
दव्वम् । (घ)

चेटी—जूदिअर, अवि सुहो दे पदोसो ति । (ङ)

वसन्तसेना—अवि पारइस्सम् । (च)

चेटी—अवसरो जेव पारइस्सदि । (छ)

विदूषकः—पविसदु भोदी । (ज)

वसन्तसेना—(प्रविश्योपमृत्य च । पुपैस्ताडयन्ती ।) अइ जूदिअर,
अवि सुहो दे पदोसो । (झ)

चारुदत्तः—(अवलोक्य ।) अये, वसन्तसेना प्राप्ता । (सहर्ष-
मुखाय ।) अयि प्रिये,

सदा प्रदोषो मम याति जाग्रतः

सदा च मे निःश्वसतो गता निशा ।

त्वया समेतस्य विशाललोचने

ममाद्य शोकान्तकरः प्रदोषकः ॥ ३७ ॥

तत्त्वागतं भवत्यै । इदमासनम् । अत्रोपविश्यताम् ।

(क) आर्य, का युष्माकं शुष्कवृद्धवाटिकोच्यते ।

(ख) भवति, यत्र न खाद्यते । न पीयते ।

(ग) तस्मात्प्रविशतु भवती ।

(घ) अत्र प्रविश्य किं मया मणितव्यम् ।

(ङ) द्यूतकर, अवि सुखसे प्रदोष इति

(च) अयि पारयिष्यामि । (छ) अवसर एव पारयिष्यति ।

(ज) प्रविशतु भवती । (झ) अयि द्यूतकर, अवि सुखसे प्रदोषः ।

विदूषकः—इदं आसणम् । उवविसदु भोदी । (क)

(वसन्तसेनासीना । ततः सर्व उपविशन्ति ।)

चारुदत्तः—वयस्य, पश्य पश्य ।

वर्षोदकमुद्गिरता श्रवणान्तबिलम्बिना कदम्बेन ।

एकः स्तनोऽभिपिक्तो नृपसुत इव यौवराज्यस्थः ॥ ३८ ॥

तद्वयस्य, क्लिन्ने वाससी वसन्तसेनायाः । अन्ये प्रधानवाससी समु-
पनीयेतामिति ।

विदूषकः—जं भवं आणवेदि । (ख)

चेटी—अज्ज मित्तेअ, चिट्ठ तुमम् । अहं ज्जेव अज्जअं सुस्सुस-
इस्सम् । (ग) (तथा करोति ।)

विदूषकः—(अपवारितकेन ।) भो वअस्स, पुच्छामि दाव तत्थ-
भोदिं कि पि । (घ)

चारुदत्तः—एवं क्रियताम् ।

विदूषकः—(प्रकाशम् ।) अघ किणिमित्तं उण ईदिसे पणट्टच-
न्दालोए दुद्दिणअन्धआरे आअदा भोदी । (ङ)

चेटी—अज्जए, उज्जुओ बम्हणो । (च)

वसन्तसेना—णं णिउणोत्ति भणाहि । (छ)

चेटी—एसा वखु अज्जआ एव्वं पुच्छिदुं आअदा—‘केत्तिअं
ताए रअणावलीए मुल्लं’ ति । (ज)

विदूषकः—(जनान्तिकम् ।) भो, भणितं मए, जघा अप्प-
मुल्ला रअणावली, बहुमुल्लं सुवण्णभण्डअम् । ण परितुट्ठा । अवरं
मग्गिदुं आअदा । (क)

चेटी—सा क्वु अज्जआए अत्तणकेरकेत्ति भणित्त जुदे हा-
रिदा । सो अ सहिओ राअवात्थहारी ण जाणीअदि कहिं
गदो त्ति । (ख)

विदूषकः—भोदि, मन्तिदं ज्जेव मन्तीअदि । (ग)

चेटी—जाव सो अण्णेसीअदि ताव एदं ज्जेव गेण्ह सुवण्ण-
भण्डअम् । (घ) (इति दर्शयति ।)

(विदूषको विचारयति ।)

चेटी—अदिमेत्तं अज्जो गिज्झाअदि । ता किं दिट्ठपुरुव्वं
। (ङ)

विदूषकः—भोदि, सिप्पकुसलदाए ओवन्देदि दिट्ठिम् । (च)

चेटी—अज्ज, वच्चिदोसि दिट्ठीए । तं ज्जेव एदं सुवण्ण-
भण्डअम् । (छ)

विदूषकः—(सहयंम् ।) भो वअस्स, तं ज्जेव एदं सुवण्णभण्ड-
अम्, जं अम्हाणं गेहे चोरेहिं अवहिदम् । (ज)

चारुदत्तः—वयस्य,

(क) भोः, भणितं मया, ययाल्पमूल्या रत्नावली, बहुमूल्यं सुवर्णभा-
ण्डम् । न परितुष्टा । अपरं याचितुमागता ।

(ख) सा खल्वार्यया आत्मीयेति भणित्वा धूते हारिता । स च सभिको
राजवार्ताहारी न ज्ञायते कुत्र गत इति ।

(ग) भवति, मन्त्रितमेव मन्त्रयते ।

(घ) यावत्सोऽन्विष्यते तावदिदमेव गृहाण सुवर्णभाण्डम् ।

(ङ) अतिमात्रमार्यो निघ्यायति । तर्किं दृष्टपूर्वं ते ।

(च) भवति, शिल्पकुशलतयावमभाति दृष्टिम् ।

(छ) आर्य, वक्षितोऽसि दृष्ट्वा । तदेवेदं सुवर्णभाण्डम् ।

(ज) भो वयस्य, तदेवेदं सुवर्णभाण्डम्, यदस्माकं गृहे चौरैरपहृतम् ।

योऽस्माभिश्चिन्तितो व्याजः कर्तुं न्यासप्रतिक्रियाम् ।

स एव प्रस्तुतोऽस्माकं किंतु सत्यं विडम्बना ॥ ३९ ॥

विदूषकः—भो वयस्स, सच्चं सबामि बग्दणेण । (क)

चारुदत्तः—प्रियं नः प्रियम् ।

विदूषकः—(जनान्तिक्कम् ।) भो, पुच्छामि णं कुदो एदं समासादिदं चि । (ख)

चारुदत्तः—को दोषः ।

विदूषकः—(चेट्याः कर्णे ।) एव्वं विअ । (ग)

चेटी—(विदूषकस्य कर्णे ।) एव्वं विअ । (घ)

चारुदत्तः—किमिदं कथ्यते । किं वयं बाह्याः ।

विदूषकः—(चारुदत्तस्य कर्णे ।) एव्वं विअ । (ङ)

चारुदत्तः—भद्रे, सत्यं तदेवेदं सुवर्णभाण्डम् ।

चेटी—अज्ज, अघ इं । (च)

चारुदत्तः—भद्रे, न कदाचित्प्रियनिवेदनं निष्फलीकृतं मया । तद्ब्रह्मतां पारितोषिकमिदमङ्गुलीयकम् । (इत्यनङ्गुलीयकं हस्तमवलोक्य छन्नां नाटयति ।)

वसन्तसेना—(आत्मगतम् ।) अदो ज्जेव कामीअसि । (छ)

चारुदत्तः—(जनान्तिक्कम् ।) भोः, कष्टम् ।

धनैर्वियुक्तस्य नरस्य लोके किं जीवितेनादित एव तावत् ।

यस्य प्रतीकारनिरर्थकत्वात्कोपप्रसादा विफलीभवन्ति ॥ ४० ॥

(क) भो वयस्य, सत्यं शपे ब्राह्मण्येन ।

(ख) भोः, पृच्छामि ननु कुत इदं समासादितमिति । (ग) एवमिव ।

(घ) एवमिव । (ङ) एवमिव ।

(च) आर्य, अथ किम् ।

(छ) अत एव काम्यसे ।

अपि च ।

पक्षविकलश्च पक्षी शुष्कश्च तरुः सरश्च जलहीनम् ।
सर्पश्चोद्धृतदंष्ट्रस्तुल्यं लोके दरिद्रश्च ॥ ४१ ॥

अपि च ।

शून्यैर्गृहैः खलु समाः पुरुषा दरिद्राः
कूपैश्च तोयरहितैस्तरुभिश्च शीर्णैः ।

यद्दृष्टपूर्वजनसंगमविस्मृताना-

मेवं भवन्ति विफलाः परितोषकालाः ॥ ४२ ॥

विदूषकः—मो, अलं अदिमेचं संतप्पिदेण । (प्रकाशं सपरि-
हयम् ।) मोदि, समर्प्याअदु ममकेरिआ ण्हाणसाडिआ । (क)

वसन्तसेना—अज्ज चारुदत्त, जुत्तं णेदं इमाए रअणावलीए
इमं जणं तुलट्टुम् । (ख)

चारुदत्तः—(सखिलक्षस्मिन् ।) वसन्तसेने, पश्य पश्य ।

कः श्रद्धास्यति मृतार्थं सर्वो मां तूलयिष्यति ।

शङ्कनीया हि लोकेऽस्मिन्निष्प्रतापा दरिद्रता ॥ ४३ ॥

विदूषकः—हज्जे, किं मोदीए इध ज्जेव सुविदब्बम् । (ग)

चेटी—(मिहस्य ।) अज्ज मित्तेअ अदिमेचं दाणिं उजुअं अत्ता-
णअं दंसेसि । (घ)

विदूषकः—मो वअस्य, एसो क्खु ओसारअन्तो विअ सुहो-

(क) मोः, अलमतिमानं संतापितेन । भवति, समर्प्यतां मम स्नानशा-
टिका ।

(ख) आर्यं चारुदत्त, युक्तं नेदमनया रत्नावल्या इमं जनं तूलयितुम् ।

(ग) चेटी, किं भवत्या इहैव सुप्तव्यम् ।

(घ) आर्यं मैत्रेय, अतिमात्रमिदानीमृजुमात्मानं दर्शयसि ।

ब्राह्मणेन ॥ घनैरिति ॥ ४० ॥ पक्षेति ॥ ४१ ॥ शून्यैरिति । यद्दृ-
ष्टेति । यतो यस्माद्दृष्टपूर्वस्य जनस्य संगमेनोत्तरलतया वर्तमानस्वदन्यविस्मृ-
तानां विस्मरणवतां पुंसाम् ॥ ४२ ॥ मत्सबन्धिनी स्नानशाटिका ॥ तूलयितु-
मिति । लुब्धालुब्धजिज्ञासया श(ब)हुमूल्याया रत्नावल्या अल्पमूल्यसुवर्ण-

वविष्टं जणं पुणोवि विस्वारिवारिधाराहिं पविष्टो पज्जणो । (क)

चारुदत्तः—सम्यगाह भवान् ।

अमूर्हिं भित्त्वा जलदान्तराणि पङ्कान्तराणीव मृणालसूच्यः ।

पतन्ति चन्द्रव्यसनाद्विमुक्ता दिवोऽश्रुधारा इव वारिधाराः ॥४४॥

अपि च ।

धाराभिरार्यजनचित्तसुनिर्मलाभि-

श्चण्डाभिरर्जुनशरप्रतिकर्कशाभिः ।

मेघाः स्रवन्ति बलदेवपटप्रकाशाः

शकस्य मौक्तिकनिधानमिवोद्विरन्तः ॥ ४५ ॥

प्रिये, पश्य पश्य ।

एतैः पिष्टतमालवर्णकनिभैरालिप्तमम्भोधरैः

संसक्तैरुपवीजितं सुरभिभिः शीतैः प्रदोषानिलैः ।

एपाम्भोदसमागमप्रणयिनी स्वच्छन्दमभ्यागता

रक्ता कान्तमिवाम्बरं प्रियतमा विद्युत्समालिङ्गति ॥ ४६ ॥

(वसन्तसेना शृङ्गारभावं नाटयन्ती चारुदत्तमालिङ्गति ।)

चारुदत्तः—(स्पर्शं नाटयन्प्रत्यालिङ्गय ।)

भो मेघ गम्भीरतरं नद त्वं तव प्रसादात्सारपीडितं मे ।

संस्पर्शरोमाञ्चितज्ञातरागं कदम्बपुष्पवमुपैति गात्रम् ॥ ४७ ॥

विदूषकः—दासीए पुत्र दुर्दिण, अणज्जो दाणिं सि तुमम्,

जं अत्तभोदिं विज्जुआए भायावेसि । (ख)

चारुदत्तः—वयस्य, नार्हस्युपालब्धुम् ।

वर्षशतमस्तु दुर्दिनमविरतधारं शतहृदा स्फुरतु ।

असद्विधदुर्लभया यदहं प्रियया परिष्वक्तः ॥ ४८ ॥

(क) भो वयस्य, एष खल्वपसारयन्निव सुखोपविष्टं जनं पुनरपि विस्वारिवारिधाराभिः प्रविष्टः पर्जन्यः ।

(ख) दास्याः पुत्र दुर्दिन, अनार्थे इदानीमसि त्वम्, यदत्रभवतीं विद्युता भीषयसि ।

भाण्डस्य कृते योगात् ॥ क इति ॥ ४३ ॥ अमूरिति ॥ ४४ ॥ धाराभि-
रिति ॥ ४५ ॥ एतैरिति । वर्णकं विलेपनम् ॥ ४६ ॥ भो मेघेति ॥ ४७ ॥
वर्षशतमिति । असद्विधदुर्लभया । दरिद्रस्य वैशावाप्त्यसंभवात् ॥ ४८ ॥

अपि च । वयस्य,

धन्यानि तेषां खलु जीवितानि चे कामिनीनां गृहमागतानाम् ।

आर्द्राणि मेघोदकशीतलानि गात्राणि गात्रेषु परिष्वजन्ति ॥ ४९ ॥

प्रिये वसन्तसेने,

स्तम्भेषु प्रचलितवेदिसंचयान्तं

शीर्णत्वात्कथमपि धार्यते वितानम् ।

एषा च स्फुटितसुधाद्रवानुलेषा-

त्स क्लिन्ना सलिलभरेण चित्रमितिः ॥ ५० ॥

(ऊर्ध्वमवलोक्य ।) अये इन्द्रधनुः । प्रिये, पश्य पश्य ।

विद्युज्जिह्वेनेदं महेन्द्रचापोच्छ्रितायतभुजेन ।

जलधरविवृद्धहनुना विनृम्भितमिवान्तरीक्षेण ॥ ५१ ॥

तदेहि । अभ्यन्तरमेव प्रविशावः (इत्युत्थाय परिक्रामति ।)

तालीषु तारं विटपेषु मन्द्रं शिलासु रुक्षं सलिलेषु चण्डम् ।

संगीतवीणा इव ताड्यमानास्तालानुसारेण पतन्ति धाराः ॥ ५२ ॥

(इति निष्क्रान्ताः सर्वे ।)

दुर्दिनो नाम पञ्चमोऽङ्कः ।

धन्यानीति ॥ ४९ ॥ स्तम्भेष्वित्यादि । प्रकृतिच्छन्दसा । वितानं चन्द्रातपः ॥ ५० ॥ विद्युदिति । आर्द्रा । अनया च वेतालादिमयानकरूपवर्णनम् ॥ ५१ ॥ तालीष्विति । संगीतवीणा इव धाराः ॥ ५२ ॥

इति दुर्दिनो नाम पञ्चमोऽङ्कः ॥

पद्योऽङ्कः ।

(ततः प्रविशति चेटी ।)

चेटी—कथं अज्ज वि अज्जआ ण विवुज्झदि । भोदु । पवि-
सिअ पडिबोधइस्सम् । (क) (इति नाट्येन परिक्रामति ।)

(ततः प्रविशत्याच्छादितशरीरा प्रसुप्ता वसन्तसेना ।)

चेटी—(निरुप्य ।) उत्थेदु उत्थेदु अज्जआ । पभादं संवुत्तम् । (ख)
वसन्तसेना—(प्रतिबुध्य ।) कथं रत्ति जेव पभादं संवुत्तम् । (ग)

चेटी—अम्हाणं एसो पभादो । अज्जआए उण रत्ति जेव । (घ)
वसन्तसेना—हज्जे, कहिं उण तुम्हाणं जूदिअरो । (ङ)

चेटी—अज्जए, वड्डुमाणअं समादिसिअ पुप्फकरण्डअं जिण्णु-
ज्जाणं गदो अज्जचारुदत्तो । (च)

वसन्तसेना—किं समादिसिअ । (छ)

चेटी—जोएहि रात्तीए पवहणम्, वसन्तसेना गच्छदुत्ति । (ज)

वसन्तसेना—हज्जे, कहिं मए गन्तव्वम् । (झ)

चेटी—अज्जए, जहि चारुदत्तो । (ञ)

वसन्तसेना—(चेटीं परिष्वज्य ।) हज्जे, सुट्टु ण निज्झाइदो रात्तीए ।

(क) कथमद्याप्यार्या न विबुध्यते । भगवतु । प्रविश्य प्रतिबोधयिष्यामि ।

(ख) उत्तिष्ठतुत्तिष्ठत्वार्या । प्रभातं संवृत्तम् ।

(ग) कथं रात्रिरेव प्रभातं संवृत्तम् ।

(घ) अस्माकमेतत्प्रभातम् । आर्याया पुना रात्रिरेव ।

(ङ) चेटी, कुत पुनर्युष्माक धूतकरः ।

(च) आर्ये, वर्धमानक समादिश्य पुष्पकरण्डक जीर्णोद्यानं गत आर्य-
चारुदत्तः । (छ) किं समादिश्य ।

(ज) योजय रात्रौ प्रवहणम्, वसन्तसेना गच्छत्विति ।

(झ) चेटी, कुत मया गन्तव्यम् ।

(ञ) आर्ये, यत्र चारुदत्तः ।

जोएहि भोजय । अपप्यतं अपर्याप्तम् । यदृच्छासबन्धि (१) । एतेन मृच्छ-

ता अज्ज पच्चक्खं पेक्खिस्सम् । हज्जे, किं पविट्ठा अहं इह अब्भन्तरचदुस्सालअम् । (क)

चेटी—ण केवलं अब्भन्तरचदुस्सालअम् । सव्वजणस्स विहिअअं पविट्ठा । (ख)

वसन्तसेना—अवि संतप्पदि चारुदत्तस्स परिअणो । (ग)

चेटी—संतप्पिस्सदि । (घ)

वसन्तसेना—कदा । (ङ)

चेटी—जदो अज्जआ गमिस्सदि । (च)

वसन्तसेना—तदो मए पढमं संतप्पिदब्बम् । (सानुनयम् ।)

हज्जे, गेण्ह एदं रअणावलिम् । मम वहिणीआए अज्जाधूदाए गदुअ समप्पेहि । भणिदव्वं च—‘अहं सिरिचारुदत्तस्स गुणणिज्जिदा दासी, तदा तुम्हाणं पि । ता एसा तुह ज्जेव कण्ठाहरणं होदु रअणावली । (छ)

चेटी—अज्जए, कुपिस्सदि चारुदत्तो अज्जाए दाव । (ज)

वसन्तसेना—गच्छ । ण कुपिस्सदि । (झ)

चेटी—(गृहीता ।) जं आणवेदि । (इति निष्कम्य पुनः प्रविशति ।)

अज्जअ, भणादि अज्जा धूदा—‘अज्जउत्तेण तुम्हाणं पसादीक्किदा ।

(क) चेटी, सुष्ठु न निध्यातो रात्रौ । तदद्य प्रत्यक्षं प्रेक्षिष्ये । चेटी, किं प्रविष्टाहमिहाभ्यन्तरचतुःशालकम् ।

(ग) न केवलमभ्यन्तरचतुःशालकम् । सर्वजनस्यापि हृदयं प्रविष्टा ।

(ग) अपि संतप्यते चारुदत्तस्य परिजनः । (घ) संतप्यति ।

(ङ) कदा । (च) यदार्या गमिष्यति ।

(छ) तदा मया प्रथमं संतप्तव्यम् । चेटी, गृहाणामां रत्नावलीम् । मम भगिन्या आर्याधूतायै गत्वा समर्पय । वक्तव्यं च—‘अहं श्रीचारुदत्तस्य गुणनिर्जिता दासी, तदा युष्माकमपि । तदेषा तवैव कण्ठामरणं भवतु रत्नावली’ ।

(ज) आर्ये, कुपिष्यति चारुदत्त आर्यायै तावत् ।

(झ) गच्छ । न कुपिष्यति ।

ण जुत्त मम एद गेण्हिदुम् । अज्जउत्तो ज्जेव मम आहरणवि-
सेसो त्ति जाणाहु भोदी' । (क)

(तत प्रविशति दारक गृहीत्वा रदनिका ।)

रदनिका—एहि वच्छ, सअडिआए कीलम्ह (ख)

दारकः—(सकरणम् ।) रदणिए, कि मम एदाए मट्टिआसअ
डिआए । त ज्जेव सोवण्णसअडिअ देहि । (ग)

रदनिका—(सनिर्वेद नि श्वस्य ।) जाद, कुदो अम्हण सुवण्णव-
वहारो । तादस्स पुणोवि रिद्धीए सुवण्णसअडिआए कीलिस्ससि ।
ता जाव विणोदेमि णम् । अज्जआ वसन्तसेणाए समीव उवस-
प्पिस्सम् । (उपसृत्य ।) अज्जए, पणमामि । (घ)

वसन्तसेना—रदणिए, साअद दे । कस्स उण अअ दारओ ।
अणलकिदसरीरो वि चन्द्रमुहो आण-देदि मम हिअअम् । (ङ)

रदनिका—एसो क्वु अज्जचारुदत्तस्स पुत्तो रोहसेणो,
णाम । (च)

वसन्तसेना—(वाहू प्रसार्य ।) एहि मे पुत्तअ, आलिङ्ग । (इत्यङ्
उपवेश्य ।) अणुकिद अणेण पिटुणो ख्वम् । (छ)

(क) यदाज्ञापयति । आर्ये, भगत्वार्या घृता—आर्यपुत्रेण युष्माक
प्रसादीकृता । न शुक्त ममैता ग्रहीतुम् । आयपुत्र एव ममाभरणविशेष
इति जानातु भवती । (ख) एहि वरस, शकटिकया क्रीडाव ।

(ग) रदनिके, कि ममैतया मृत्तिकाशकटिकया । तामेव सौवर्णशक
टिका देहि ।

(घ) जात, कुतोऽस्माक सुवर्णव्यवहार । तातस पुनरपि ऋद्ध्या सुव
र्णशकटिकया क्रीडिष्यसि । तथाबद्धिनोदयान्येनम् । आर्याया वसन्तसेनाया
समीपमुपसर्पिष्यामि । आर्ये, प्रणमामि ।

(ङ) रदनिके, स्वागत ते । कस पुनरय दारक । अनलकृतशरीरोऽपि
चन्द्रमुख आन-दयति मम हृदयम् ।

(च) एष खल्वार्यचारुदत्तस पुत्रो रोहसेनो नाम ।

(छ) एहि मे पुत्रक, आलिङ्ग । अनुकृतमनेन पितृ रूपम् ।

रदनिका—ण केवलं रूपम्, सीलं पि तक्केमि । एदिणा अ-
ज्जचारुदत्तो अत्ताणअं विणोदेदि । (क)

वसन्तसेना—अथ किंणिमित्तं एसो रोअदि । (ख)

रदनिका—एदिणा पडिवेसिअगह्वइदारअकेरिआए सुव-
ण्णसअडिआए कीलिदम् । तेण अ सा णीदा । तदो उण तं मग्ग-
न्तस्स मए इअं मट्ठिआसअडिआ कदुअ दिण्णा । तदो मणा-
दि—‘रदणिए, किं मम एदाए मट्ठिआसअडिआए । तं ज्वेव
सोवण्णसअडिअं देहि’ ति । (ग)

वसन्तसेना—हृदी हृदी । अअं पि णाम परसंपत्तीए संत-
प्पदि । भअअं कअन्त, पोक्खरवत्तपडिदजलविन्दुसरिसेहिं की-
लसि तुमं पुरिसमाअघेएहिं । (इति साध्या ।) जाद, मा रोद । सु-
वण्णसअडिआए कीलिस्ससि । (घ)

दारकः—रदणिए, का एसा । (ङ)

वसन्तसेना—पितुणो दे गुणणिज्जिदा दासी । (च)

रदनिका—जाद, अज्जआ दे जणणी भोदि । (छ)

(क) न केवलं रूपम्, शीलमपि तर्क्यामि । एतेनार्थचारुदत्त आ-
त्मानं विनोदयति । (ख) अथ किंनिमित्तमेव रोदिति ।

(ग) एतेन प्रतिवेशिकग्रहपतिदारकस्य सुवर्णशकटिकया क्रीडितम् ।
तेन च सा नीता । ततः पुनस्तां याचतो मयेयं मृत्तिकाशकटिका कृत्वा
दत्ता । ततो मणति—‘रदनिके, किं ममैतया मृत्तिकाशकटिकया । तामेव
सुवर्णशकटिकां देहि’ इति ।

(घ) हा धिक् हा धिक् । अयमपि नाम परसंपत्त्या सनप्यते । भगव-
न्तान्त, पुष्करपत्रपतितजलविन्दुसदृशैः क्रीडसि त्वं पुरुषभागधेयैः । जात
मा इदिहि । सुवर्णशकटिकया क्रीडिष्यसि । (ङ) रदनिके, केषा ।

(च) पितुन्ने गुणनिर्जिता दासी ।

(छ) जात, आर्यां ते जननी मयति ।

कटेन प्रतिवेशिकग्रहपतिदारकसुवर्णशकटिकया क्रीडितम् । तेन प्रति-

दारकः—रदणिए, अलिअंतुमं भणसि । जइ अम्हांणं
अज्जआ जणणी ता कीस अलंकिदा । (क)

वसन्तसेना—जाद, मुद्वेण मुद्वेण अदिकरुणं मन्तेसि ।
(नाल्लेनाभरणान्ववतार्यं वदती ।) एसा दाणिं दे जणणी संवुत्ता । ता
गेण्ह एदं अलंकारअम् । सोवण्णसअडिअं घडावेहि । (ख)

दारकः—अवेहि । ण गेण्हिस्सम् । रोदसि तुमम् । (ग)

वसन्तसेना—(अध्रूणि प्रमृज्य ।) जाद, ण रोदिस्सम् । गच्छ ।
क्रील । (अलंकारैर्मृच्छकटिकं पूरयित्वा ।) जाद, कारेहि सोवण्णसअ-
डिअम् । (घ)

(इति दारकमादाय निष्कान्ता रदनिका ।)

(प्रविश्य प्रवहणाधिरुढः ।)

चेटी—रदणिए रदणिए, णिवेदेहि अज्जआए वसन्तसे-
णाए—‘ओहालिअं पक्खदुआलए सज्जं पवहणं चिट्ठदि’ । (ङ)
(प्रविश्य ।)

रदनिका—अज्जए, एसो वड्डमाणओ विण्णवेदि—‘पक्खदु-
आरए सज्जं पवहणं’ चि । (च)

(क) रदनिके, अलीक त्वं भणसि । यद्यस्माकमार्या जननी, तत्किमर्थ-
मलंकृता ।

(ख) जात, मुग्धेन मुखेनातिकरुणं मद्भवसि । एषेदानी ते जननी स-
वृत्ता । तद्द्वहाणैतमलकारम् सौवर्णशकटिकां कारय ।

(ग) अपेहि । न भ्रह्मिष्यामि । रोदिषि त्वम् ।

(घ) जात, न रोदिष्यामि । गच्छ । क्रीड । जात, कारय सौवर्णशक-
टिकाम् ।

(ङ) रदनिके रदनिके, निवेदयार्यायै वसन्तसेनायै—‘अपनारितं पक्ष-
द्वारके सज्जं प्रवहणं तिष्ठति’ ।

(च) आर्ये एष वर्धमानको विशापयति—‘पक्षद्वारे सज्जं प्रवहणम्’
इति ।

चेतिगृहपतिदारकेण ॥ तत्र पितृगुणनिर्मिता दासी ॥ अलिअ अलीकम् । अय-
स्यमिति यावत् ॥ बालदस्ताभ्यां सुवर्णपूर्णां शकटिकां दारकं च स्वयं गृहीत्वा

वसन्तसेना—हञ्जे, चिट्टदु मुहुत्तअम् । जाव अहं अत्ताणअं पसाधेमि । (क)

रदनिका—(निष्कम्य ।) बहुमाणआ, चिट्ट मुहुत्तअम् । जाव अज्जा अत्ताणअं पसाधेदि । (ख)

चेटः—ही ही भोः, मए वि जाणत्थलके विशुमलिदे । ता जाव गेण्हिअ आअच्छामि । एदे णस्साल्लुकडुआ बइल्ला । भोदु । पवहणेण ज्जेव गदागदि कलिइशम् । (ग) (इति निष्कान्तधेटः ।)

वसन्तसेना—हञ्जे, उवणेहि मे पसाहणम् । अत्ताणअं पसाधदस्सम् । (घ) (इति प्रसाधयन्ती स्थिता ।)

(प्रविश्य प्रवहणाधिष्ठः ।)

स्यावरकश्चेटः—आण्णत्तहि लाअशालअशंठाणेण—‘थावलआ, पवहणं गेण्हिअ पुप्फकलण्डअं जिण्णुज्जाणं तुलिदं आअच्छेहि’ ति । भोदु । तहिं ज्जेव गच्छामि । वहघ वइल्ला, वहघ । (परिक्रम्यावलोक्य च ।) कधं गामशअलेहिं लुद्धे मग्गे । किं दाणि एत्थ कलइशम् । (साटोपम् ।) अले ले, ओशलघ ओशलघ । (आकर्ष्य ।) किं मणाध—‘एशे कइशकेलके पवहणे’ ति । एशे लाअशालअशंठाणकेलके पवहणे ति । ता शिग्यं ओशलघ । (अवलोक्य ।) कधम्, एशे अवले शहिअं विअ मं पेक्खिअ शहश ज्जेव जूदपलाइदे विअ जूदिअले ओहालिअ अत्ताणअं अण्णदो अवकन्ते । ता को उण एशे । अधवा किं मम एदिणा । तुलिदं

(क) चेटी, तिष्ठतु मुहूर्तकम् । यावदहमात्मानं प्रसाधयामि ।

(ख) वर्षमानक, तिष्ठ मुहूर्तकम् । यावदार्यात्मानं प्रसाधयति ।

(ग) ही ही भोः, मयापि यानास्तरणं निस्सृतम् । तथत्पद्महीत्याण-
च्छामि । एते नासिकारज्जुकटुका वलीवर्दाः । भवतु । प्रवहणेनैव गता-
गतिं करिष्यामि ।

(घ) चेटी, उपनय मे प्रसाधनम् । आत्मानं प्रसाधयिष्यामि ।

निष्कान्तः ॥ उद्धाटितं पक्षद्वारकम्(?) ॥ ही ही इत्यकस्मात्स्तरणविषयेण ।
जाणत्थलके यानास्तरणकम् । णस्साकडुआ नासिकारब्बा दुःसहाः । अतोऽति-
क्रमः समाच्यते । ‘णस्साकडुआ’ इत्यपि पाठः । तत्र नस्साकडुआ इत्यर्थः । बइल्ला
वलीवर्दाः ॥ द्यूतपलायि इव द्यूतकरः समिकमिव मां दृष्ट्वा प्रच्छादितश-

गमिदशम् । अले ले गामलुआ, ओशलघ ओशलघ । किं म-
णाध—‘मुहुचभं चिष्ट । चक्रपलिवट्टिं देहि’ति । अले ले, लाअ-
शालअशंठाणकेलके हग्गे शूले चक्रपलिवट्टिं दइदशम् । अघवा
एशे एआई तवशी । ता एव्वं कलेमि । एदं पवहणं अज्जवा-
लुदत्तश रुक्खवाडिआए पक्खदुआलए थावेमि । (इति प्रवहणं
संस्थाप्य ।) एशे हि आअदे । (क) (इति निष्क्रान्तः ।)

चेटी—अज्जए, गेमिसदो विअ सुणीअदि । ता आअदो पव-
हणो । (ख)

वसन्तसेना—हज्जे, गच्छ । तुवरदि भे हिअअम् । ता आदे-
सेहि पक्खदुआलअम् । (ग)

चेटी—एदु एदु अज्जआ । (घ)

वसन्तसेना—(परिक्रम्य ।) हज्जे, वीसम तुमम् । (ङ)

(क) आशुतोऽस्मि राजश्यालकसंस्थानेन—‘स्वावरक, प्रवहणं गृहीत्वा.
पुण्यकरण्डक जीर्णोद्यानं त्वरितमागच्छ’ इति । भवतु । तत्रैव गच्छामि ।
बहतं बलीवर्दाः, बहतम् । कथं आमशकटं रुद्धो मार्गः । किमिदानीमत्र
करिष्यामि । अरे रे, अपसरत अपसरत । किं मणध—‘एतत्कस्य प्रवह-
णम्’ इति । एतद्राजश्यालकसंस्थानस्य प्रवहणमिति । तच्छीघ्रमपसरत ।
कथम्, एषोऽपरः समिकमिध मां प्रेक्ष्य सहसैव द्यूतपलायित इव द्यूतकरोऽ-
पवार्यात्मानमन्यतोऽपक्रान्तः । तत्कः पुनरेपः । अथवा किं ममैतेन । त्वरितं
गमिष्यामि । अरे रे ग्राम्याः, अपसरत अपसरत । किं मणध—‘मुहूर्तकं
तिष्ठ । चक्रपरिवृत्तिं देहि’ इति । अरे रे राजश्यालकसंस्थानस्वाहं शूर-
श्चक्रपरिवृत्तिं दास्यामि । अथवा एष एकाकी तपस्वी । तदेवं करोमि ।
एतत्प्रवहणमार्यचारुदत्तस्य वृक्षवाटिकायाः पक्षद्वारके स्थापयामि । ए-
षोऽस्यागतः ।

(ख) आर्ये, नेमिशब्द इव श्रूयते । तदागतं प्रवहणम् ।

(ग) चेदि, गच्छ । त्वरयति मे हृदयम् । तदादिश पक्षद्वारम् ।

(घ) एत्वेत्वार्या । (ङ) चेदि, विश्राम्य त्वम् ।

टीरः । एतेनार्यकस्य पलायनमुपक्षिप्तम् । गामेलुआ ग्राम्याः । चक्रपरिवृत्तिं
चक्रपरिवृत्तिम् । शूले शूरः । एआई तवस्वी एकाकी वराकः । एशे आअदे

चेटी—जं अज्जमा आणवेदि । (क) (इति निष्कान्ता ।) :

वसन्तसेना—(दक्षिणाक्षिस्यन्दं सूचयित्वा प्रवहणमधिरुच्य च ।) किं ण्णेदं फुरदि दाहिणं लोअणम् । अथवा चारुदत्तस्स ज्जेव दंसणं अणिमित्तं पमज्जइत्सदि । (ख)

(प्रविश्य ।)

स्थावरकश्चेटः—ओशालिदा मए शअडा । ता. जाव गच्छामि । (इति नाथेनाधिरुच्य चालयित्वा । स्वगतम् ।) भालिके पवहणे । अथवा चक्रपलिवट्टिआए पलिदशन्तदश भालिके पवहणे पडिमाशेदि । भोदु । गमिदशम् । जाय गोणा, जाय । (ग)

(नेपथ्ये ।)

अरे रे दोवारिआ, अप्पमत्ता सएसु सएसु गुम्मट्टाणेसु होथ । एसो अज्ज गोवालदारओ गुत्तिअं भञ्जिअ गुत्तिवालअं वावादिअ वुन्वणं मेदिअ परिळमट्टो अवक्कमदि । ता गेण्हघ गेण्हघ । (घ)

(प्रविद्यापटीपेक्षेण संभ्रान्त एकचरणलप्रनिगडोऽवगुष्ठित आर्यकः परिक्रामति ।)

चेटः—(स्वगतम् ।) महन्ते णअलीए शंभमे उप्पण्णे । ता तुलिदं तुलिदं गमिदशम् । (ङ) (इति निष्कान्तः ।)

(क) यदार्याज्ञापयति ।

(ख) किं न्विदं स्फुरति दक्षिणं लोचनम् । अथवा चारुदत्तस्यैव दर्शनमनिमित्तं प्रमार्जयिष्यति ।

(ग) अपसारिता मया शकटाः । तथावद्गच्छामि । भारवत्प्रवहणम् । अथवा चक्रपरिवर्तनेन परिश्रान्तस्य भारवत्प्रवहणं प्रतिमासते । भवतु । गमिष्यामि । यातं गावौ, यातम् ।

(घ) अरे रे दौवारिकाः, अप्रमत्ताः स्वेषु स्वेषु गुल्मस्थानेषु भवत । एषोऽय गोवालदारको गुप्तिं भङ्क्त्वा गुप्तिपालकं व्यापाय बन्धनं भित्त्वा परित्रयोऽप्यक्रामति । तद्गृहीत गृहीत ।

(ङ) महान्नगर्यां संभ्रम उत्पन्नः । तत्त्वरितं गमिष्यामि ।

इति चक्रपरिवृत्तदानार्थम् । एतेन शकारस्य काकनेत्रमुक्तम् (?) । अतोऽपि च शकारलाघयमुक्तमित्यवधेयम् ॥ भालिके भ(भा)रवत् । घमारमित्यर्थः । मल्लार्थः । गोणा गावः ॥ सरुलानि यानि पदानि मथानि (?) । पत्रं प्रवहणादि । गुम्मट्टाणेसु । लेपो जीमूतरथस्थाने (?) । परिचमट्टो बन्धनभेदादपगतः । ता

आर्यकः—

हित्वाहं नरपतिबन्धनापदेश-
व्यापत्तिव्यसनमहार्णवं महान्तम् ।

पादाग्रस्थितनिगडैकपाशकर्षी

प्रम्रष्टो गज इव बन्धनाद्भ्रमामि ॥ १ ॥

भोः, अहं खलु सिद्धादेशजनितपरित्रासेन राज्ञा पालकेन घोष-
दानीय विशसने गूढागारे बन्धनेन बद्धः । तस्माच्च प्रियसुहृच्छ-
र्विलकप्रसादेन बन्धनात्परिभ्रष्टोऽस्मि । (अश्रूणि विसृज्य ।)

भाग्यानि मे यदि तदा मम कोऽपराधो

यद्वन्यनाग इव सयमितोऽस्मि तेन ।

दैवी च सिद्धिरपि लङ्घयितुं न शक्या

गम्यो नृपो बलवता सह को विरोधः ॥ २ ॥

तत्कुत्र गच्छामि मन्दभाग्यः । (विलोक्य ।) इदं कस्यापि साधो-

रनावृतपक्षद्वारं गेहम् ।

इदं गृहं भिन्नमदत्तदण्डो विशीर्णसधिश्च महाकपाटः ।

भ्रवं कुटुम्बी व्यसनाभिभूतां दशा प्रपन्नो मम तुल्यभाग्यः ॥ ३ ॥

तदत्र तावत्प्रविश्य तिष्ठामि ।

(नेपथ्ये ।)

जाध गोणा, जाध । (क)

आर्यकः—(आकर्ष्य ।) अये, प्रवहणमित एवाभिवर्तते ।

भवेद्गोष्ठीयानं न च विषमशीलैरधिगतं

वधूसयानं वा तदभिगमनोपस्थितमिदम् ।

बहिर्नेतव्यं वा प्रवरजनयोग्य विधिवशा-

द्विविक्तत्वाच्छून्यं मम खलु भवेद्द्वैवविहितम् ॥ ४ ॥

(क) यात गावो, यातम् ।

गेहं ततो धारयत ॥ हित्त्वेति । व्यसन महार्णवम् । सघाताजन्य-
त्वेन (?) सबन्धेन ॥ १ ॥ भाग्यानीति । गम्यो नृपः । सर्वेषां सेव्यो हि
राजेत्यर्थः ॥ २ ॥ इदमिति ॥ ३ ॥ भवेदिति ॥ ४ ॥ सुवृत्त सुव्य-

(ततः प्रवहणेन सह प्रविश्य ।)

वर्धमानकथेतः—हीमाणहे । आणीदे मए जाणत्थलके । ल-
दणिए, णिवेदेहि अज्जआए वसन्तरोणाए—‘अवत्थिदे शज्जे पवहणे
अहिलुहिअ पुप्फकलण्डअं जिण्णुज्जाणं गच्छदु अज्जआ’ । (क)

आर्यकः—(आकर्ष्य ।) गणिकाप्रवहणमिदम् । वहिर्यानं च ।
भवतु । अधिरोहामि । (इति संस्मृत्सर्पति ।)

चेटः—(शुत्वा ।) कथं णेउलशहे । ता आअदा ववु अज्जआ ।
अज्जए, इमे णरशकडुआ बइल्ला । ता पिडुदो ज्जेव आलुहदु अ-
ज्जआ । (ख)

(आर्यकत्वया करोति ।)

चेटः—पादुप्फालचालिदाणं णेउलाणं वीशन्तो शहो । भल-
कन्ते अ पवहणे । तथा तक्केमि शंपदं अज्जआए आलुद्दाए होद-
व्वम् । ता गच्छामि । जाध गोणा, जाध । (ग) (इति परिक्रानति ।)
(प्रविश्य ।)

वीरकः—अरे रे, अरे जअ-जअमाण-चन्दणअ-मङ्गल-पुल्लभद्-
प्पमुहा,

किं अच्छघ वीसद्धा जो सो गोवालदारओ बद्धो ।

मेत्तूण समं वच्चइ णरवइहिअअं अ बन्धणं चावि ॥ ५ ॥

अले पुरत्थिमे पदोलीदुआरे चिडु तुमम् । तुमं पि पच्छिमे, तुमं

(क) आश्चर्यम् । आनीतं मया यानास्तरणम् । रदनिके, निवेदयार्यायै
वसन्तसेनार्यै—‘अवस्थितं सज्जं प्रवहणमधिरुह्य पुप्पकरण्डकं जीर्णोद्यानं
गच्छत्वार्या’ ।

(ख) कथं नूपुराब्दः । तदागता सत्वार्था । आर्ये, इमौ नासिकारज्जु-
कटुका वलीवर्द्धा । तत्पृष्ठत एवारोहत्वार्था ।

(ग) पादोत्फालचालितानां नूपुराणां विश्रान्तः शब्दः । माराकान्तं च
प्रवहणम् । तथा तर्कयामि सांप्रतमार्ययारूढया भवितव्यम् । तद्गच्छामि ।
यातं गावौ, यातम् ।

कम् ॥ जय-जयमान-चन्दनक-मङ्गलक-पुण्योटकमुखाः । किं अच्छघे-
त्यादि । गथा । किं तिष्ठत विद्यस्ता योऽसौ गोपालदारको बद्धः । भिरवा समं
प्रजति नरवतिहृदयं च बन्धनं चापि ॥ ५ ॥ पुरत्थिमे पूर्वस्मिन् ॥ वीरक वि-

पि दक्षिणे, तुमं पि उत्तरे । जो वि एसो पाआरखण्डो, एद
अहिरुहिअ चन्दणेण सम गदुअ अवलोएमि । एहि चन्दणअ,
एहि । इदो दाव । (क)

(प्रविश्य सभ्रान्त ।)

चन्दनकः—अरे रे वीरअ विसल्ल-भीमङ्गअ-दण्डकालअ-दण्ड-
सूरप्पमुहा,

आअच्छध वीसत्था तुरिअ जत्तेह ललु करेज्जाह ।

लच्छी जेण ण रण्णोपहवइ गोत्तन्तरं गन्तुम् ॥ ६ ॥

अवि अ ।

उज्जाणेषु सहासु अ मग्गे णअरीअ आवणे घोसे ।

त त जोहह तुरिअ सङ्का वा जाअए जत्थ ॥ ७ ॥

रे वे वीरअ कि कि दरिसेसि भणाहि दाव वीसद्धम् ।

भेत्तूण अ बन्धणअ को सो गोपालदारअ हरइ ॥ ८ ॥

कस्सट्टमो दिणअरो कस्स चउत्थो अ वट्टए चन्दो ।

छट्ठो अ भग्गवग्गहो भूमिउओ पञ्चमो कस्स ॥ ९ ॥

(क) अरे रे, अरे जय जयमान चन्दनक महल्ल-पुष्पभद्रप्रसुखा,

किं म्य विश्रब्धा यः स गोपालदारको बद्ध ।

भिक्षा सम व्रजति नरपतिहृदय च बन्धन चापि ॥

अरे, पुरस्तात्प्रतोलीद्वारे तिष्ठ त्वम्, त्वमपि पश्चिमे, त्वमपि दक्षिणे, त्वम
प्युत्तरे । योऽप्येष प्राकारखण्ड, एनमधिरुह्य चन्दनेन सम गत्याय
लोकयामि । एहि चन्दनक, एहि । इतस्तावत् ।

शल्य भीमाङ्गद दण्डकाल दण्डशूरप्रसुखा । आअच्छधेति । गाधापशकम् ।
आगच्छत विश्रुतास्त्वरित यतत लघु डुरुत । लक्ष्मीर्येन न राज्ञ प्रभवति गोत्रा-
न्तरं गन्तुम् ॥ ६ ॥ उज्जानेषु सहासु च मार्गे नगर्या आपणे घोषे । तत्तद्यो-
जयत लरिता शङ्का वा जायते यत्र ॥ ७ ॥ अरे रे वीरक कि कि दर्शयसि
व्रवी (व्रू) हि तावद्विश्रुतम् । मोषयित्वा बन्धनक कोऽसौ गोपालक ह-
रति ॥ ८ ॥ कस्याष्टमो दिनकरः कस्य चतुर्थश्च वर्तते चन्द्रः । पष्ठश्च भार्ग-

भण कस्स जन्मपद्यो जीवो णवमो तहैज सूरसुओ ।
 जीअन्ते चन्दणए को सो गोवालदारअं हरइ ॥ ६० ॥ (क)
 वीरकः—भड चन्दणआ,
 अवहरइ कोवि तुरिअं चन्दणअ सवामि तुज्ज हिल्लएण ।
 जइ अदूइददिणअरे गोवालअदारओ खुडिदो ॥ ६१ ॥ (ख)

(क) अरे रे वीरक-विशलय-मीमाङ्गद-दण्डकाल-दण्डश्चप्रसुखाः,
 आगच्छत विश्वस्तास्वरितं यतध्वं लघु कुरुत ।
 लक्ष्मीर्येन न राज्ञः प्रभवति गोत्रान्तरं गन्तुम् ॥

अपि च ।

उद्यानेषु समासु च मार्गे नगर्यामापणे घोषे ।
 तं तमन्वेपयत त्वरितं शङ्का या जायते यत्र ॥
 रे रे वीरक किं किं दर्शयसि भणसि तावद्वियन्धम् ।
 भित्त्वा च चन्दनकं कः स गोपालदारकं हरति ॥
 कस्याष्टमो दिनकरः कस्य चतुर्थंश्च वर्तते चन्द्रः ।
 पष्ठश्च मार्गवप्रहो भूमिसुतः पद्यमः कस्य ॥
 भण कस्य जन्मपद्यो जीवो नवमस्तथैव सूरसुतः ।
 जीवति चन्दनके कः स गोपालदारकं हरति ॥

(ख) भट चन्दनक,

अपहरति कोऽपि त्वरितं चन्दनक शपे तत्र हृदयेन ।
 यथार्घोदितदिनकरे गोपालदारकः सुटितः ॥

प्रहो भूमिसुतः पद्यमः कस्य ॥ ९ ॥ भण कस्य जन्मपद्यो जीवो नवमस्तथैव
 सूरसुतः । जीवति चन्दनके कोऽपि गोपालकं हरति ॥ १० ॥ 'दन्त्रासौ चाट-
 मस्थे भवन्ति (छि) सुत्रच (द) ना अद्यापि चटिते (न स्वापि वनिता)' इत्यट-
 मरनिफलम् । 'चतुर्थेऽविश्वासः क्षिप्रुस्तिन (स्तरिणि) भुजङ्गेन सदृशः' इति
 [चतुर्थं] चन्द्रफलम् । 'पद्यो मृगुः परिभव [स] रोगतापद्' [इति पद्यमार्ग-
 वफलम्] । 'धिप(रिपु) गदकोपमयानि पद्यमे तनयकृताथ शुचो महीसुते ।
 क्षि(सु) तिरपि नाथ (स्व) मधेच्चिरं (धिरं भवेत्) स्थिरां क्षिरिषि कपेरिव मालती
 कृता ॥' [इति पद्यममङ्गलफलम्] । 'जीवे जन्मन्यास (ग) तर्हनीः (नधीः) स्थान-
 नध्रंशो(ध्रथो) यद्गुहलहोयनः' [इति जन्मस्थगुहफलम्] । 'न सथी (क्षी)-
 वदनं तिलकोज्वलं न वच (चव) नं क्षिरिकोफिलना (ना) क्षितम् । हरिणउतस-
 रग (शाववि) चिधितं नि (रि) पुण(ग) तं मनसः सु(सु)सदं गुरो ॥' [इति] पद्यजीव-
 फलम् । 'गच्छत्प्रधानं यत्तमे चाटमे व (व) हीनः क्षीपुर्थेः सूर्यजे हीन-

चेटः—जाध गोणा, जाध । (क)

चन्दनकः—(दृष्ट्वा ।) अरे रे, पेक्ख पेक्ख ।

ओहारिओ पवहणो वच्चइ मज्जेण राअमग्गस्स ।

एदं दाव विआरह कस्स कहि पवसिओ पवहणो चि ॥१२॥ (ख)

वीरकः—(अवलोक्य ।) अरे पवहणवाहआ, मा दाव एव पवहणं वाहेहि । कस्सकेरकं एदं पवहणम् । को वा इध आरूढो । कहिं वावज्जइ । (ग)

चेटः—एशे वसु पवहणे अज्जचालुदत्ताह केरुके । इध अज्जआ वशन्तशेणा आलुढा पुप्फकरण्डअं जिण्णुज्जाणं कीलिटुं चालुदत्तश पीअदि । (घ)

वीरकः—(चन्दनमुपसृत्य ।) एसो पवहणवाहओ भणादि—‘अज्जचालुदत्तस्स पवहणं वशन्तशेणा आलुढा । पुप्फकरण्डअं जिण्णुज्जाणं पीअदि’ चि । (ङ)

(क) यात गाथी, यातम् । (ख) अरे रे, पश्य पश्य ।

अपवारितं प्रवहणं व्रजति मध्येन राजमार्गस्य ।

एतच्चावद्विचारय कस्य कुत्र प्रोषितं प्रवहणमिति ॥

(ग) अरे प्रवहणवाहक, मा तावदेतत्प्रवहणं वाहय । कस्यैतत्प्रवहणम् । को वा इहारूढः कुत्र वा व्रजति ।

(घ) एतच्छुद्धं वा प्रवहणमार्यचारुदत्तस्य । इहार्था वसन्तसेनारूढा । पुष्पकरण्डकं जीर्णोद्यानं कीडितुं चारुदत्तस्य नीयते ।

(ङ) एष प्रवहणवाहको भणति—‘आर्यचारुदत्तस्य प्रवहणं वसन्तसेनारूढा । पुष्पकरण्डकं जीर्णोद्यानं नीयते’ इति ।

चेटः । तद्वदमस्ये धीरु(ह)शेगवस्या(वन्वै)व(र्ध)मोंडल्लु(प्यु)छियत वैर्यं (घ) देवी क्रियाभ्यः(य) ॥’ इति नवमशतैश्वरफलम् ॥ भट्ट चन्दनकेति संबोधनम् । अवहरइ इत्यादि । गाथा । अव(प)हरति कोपि त्रितं चन्दनक शपे तव हृदयेन । यथाधोदितदिनकरे गोपालदारकः खण्डितः ॥ ११ ॥ ओहारिओ इत्यादि । गाथा । उदारितं प्रवहणं व्रजति मध्येन राजमार्गस्य । एवं तावद्विचारयत कस्य कुत्र वा प्रोषितं प्रवहणमिति ॥ १२ ॥ यच्छ-

चन्दनकः—ता गच्छतु । (क)

वीरकः—अणवलोइदो जैव (ख)

चन्दनकः—अथ इं । (ग)

वीरकः—कस्त पच्चएण । (घ)

चन्दनकः—अज्जचारुदत्तस्स । (ङ)

वीरकः—को अज्जचारुदत्तो, का वा वसन्तसेणा, जेण अणवलोइदं वज्जइ । (च)

चन्दनकः—अरे, अज्जचारुदत्तं ण जाणासि, ण वा वसन्तसेणियम् । जइ अज्जचारुदत्तं वसन्तसेणियं वा ण जाणासि, ता गअणे लोप्पहासहिदं चन्दं पि तुमं ण जाणादि ।

को तं गुणारविन्दं शीलमिअङ्कं जणो ण जाणादि ।

आवण्णदुक्खमोक्खं चतुसागरसारं रथम् ॥ १३ ॥

दो जैव पूजनीया इह णअरीए तिलकमूदाअ ।

अज्जा वसन्तसेणा धम्मणिही चारुदत्तो अ ॥ १४ ॥ (छ)

(क) तद्गच्छतु । (ख) अनवलोकित एव । (ग) अथ किम् ।

(घ) कस्य प्रत्ययेन । (ङ) आर्यचारुदत्तस्य ।

(च) क आर्यचारुदत्तः, का वा वसन्तसेना, येनानवलोकितं व्रजति ।

(छ) अरे आर्यचारुदत्तं न जानासि, न वा वसन्तसेनाम् । यद्यार्यचारुदत्तं वसन्तसेनां वा न जानासि, तदा गगने ज्योत्स्नासहितं चन्द्रमपि त्वं न जानासि ।

कस्य गुणारविन्दं शीलमृगाङ्कं जनो न जानाति ।

आपन्नदुःखमोक्षं चतुःसागरसारं रथम् ॥

द्वावेव पूजनीयाविह नगयो तिलकमूर्ता च ।

आर्या वसन्तसेना धर्मनिधिश्चारुदत्तश्च ॥

न्दसमिति यथाच्छन्दम् (?) । यथेऽमित्यर्थः ॥ को कमित्यादि गाथाद्वयम् । कस्य गुणारविन्दं शीलमृगाङ्कं जनो न जानाति । अपन्नदुःखस्य मोक्षो यतस्त्वं चतुःसागरसारकं रथम् ॥ १३ ॥ द्वावेव पूजनीयाविह नगयो तिलकमूर्ता च ।

वीरकः—अरे चन्दणआ,

जाणामि चारुदत्तं वसन्तसेणं अ सुट्टु जाणामि ।

पत्ते अ राअकज्जे पितरं पि अहं ण जाणामि ॥ १५ ॥ (क)

आर्यकः—(स्वगतम् ।) अयं मे पूर्ववैरी । अयं मे पूर्वबन्धुः ।

यतः ।

एककार्यनियोगेऽपि नानयोस्तुल्यशीलता ।

विवाहे च चितायां च यथा हुतभुजोर्द्वयोः ॥ १६ ॥

चन्दनकः—तुमं तन्तिलो सेणावई रण्णो पच्चइदो । एदे धारिदा मए बइल्ला । अवलोएहि । (ख)

वीरकः—तुमं पि रण्णो पच्चइदो बलवई । ता तुमं ज्जेव अवलोएहि । (ग)

चन्दनकः—मए अवलोइदं तुए अवलोइदं भोदि । (घ)

वीरकः—जं तुए अवलोइदं तं रण्णा पालएण अवलोइदम् । (ङ)

चन्दनकः—अरे, उण्णामेहि धुरम् । (च)

(चेष्टस्तथा करोति ।)

आर्यकः—(स्वगतम् ।) अपि रक्षिणो मामवलोकयन्ति । अशस्त्रश्चास्मि मन्दभाग्यः । अथवा ।

(क) अरे चन्दनक,

जानामि चारुदत्तं वसन्तसेनां च सुट्टु जानामि ।

प्राप्ते च राजकार्ये पितरमप्यहं न जानामि ॥

(ख) त्वं तन्निलः सेनापती राज्ञः प्रत्ययितः । एतौ धारितौ मया बली-
वदौ । अवलोकय ।

(ग) त्वमपि राज्ञः प्रत्ययितो बलपतिः । तस्मात्त्वमेवावलोक्य ।

(घ) मयावलोकितं त्वयावलोकितं भवति ।

(ङ) यत्त्वालोकितं तद्वाञ्छा पालकेनावलोकितम् ।

(च) अरे, उन्नामय धुरम् ।

आर्या वसन्तसेना धर्मेनिधिश्चारुदत्तश्च ॥ १४ ॥ जानामीति । गाथा ।
जानामि चारुदत्तं वसन्तसेना च सुट्टु जानामि । प्राप्ते च राजकार्ये पितर-
मप्यहं न जानामि । प्राप्ते चेति चकारः पुनरर्थे ॥ १५ ॥ एकेति ॥ १६ ॥

मीमस्थानुकरिष्यामि बाहुः शस्त्रं भविष्यति ।

वरं व्यायच्छतो मृत्युर्न गृहीतस्य बन्धने ॥ १७ ॥

अथवा साहसस्य तावदनवसरः ।

(चन्दनको नाट्येन प्रवहणमारुढ्यावलोकयति ।)

आर्यकः—शरणागतोऽस्मि ।

चन्दनकः—(संस्कृतमाश्रित्य ।) अभयं शरणागतस्य ।

आर्यकः—

त्यजति किल तं जयश्रीर्जहति च मित्राणि बन्धुवर्गश्च ।

भवति च सदोपहास्यो यः खलु शरणागतं त्यजति ॥ १८ ॥

चन्दनकः—कथं अज्जओ गोवालदारओ सेणविचासिदो विअ पत्तरहो साउणिअस्स हत्थे णिवडिदो । (विचिन्त्य ।) एसो अणव-
राधो सरणाअदो अज्जचारुदत्तस्य पवहणं आरूढो, पाणप्पदस्स मे
अज्जसब्बिलअस्स मित्तम् । अण्णदो राअणिओओ । ता किं दाणिं
एत्थ जुत्तं अणुचिट्ठिदुम् । अधवा जं भोदु तं भोदु । पढमं ज्जेव
अभअं दिण्णम् ।

मीदामअप्पदाणं दत्तस्स परोवआररसिअस्स ।

जइ होइ होउ णासो तहवि हु लोए गुणो ज्जेव ॥ १९ ॥

(समयमवतीर्य ।) दिट्ठो अज्जो—(इत्यर्थात्के ।) ण, अज्जआ वसन्त-
सेणा । तदो एसा मणादि—‘जुत्तं णेदम्, सरिसं णेदम्, जं अहं
अज्जचारुदत्तं अहिसारिदुं गच्छन्ती राअमग्गे परिभूदा’ । (क)

(क) कथमार्यको गोपालदारकः श्येनवित्रासित इव पत्ररथः शाकुनि-
कस्य हस्ते निपतितः । एषोऽनपराधः शरणागत आर्यचारुदत्तस्य प्रवहण-
मारूढा, प्राणप्रदस्य म आर्यशर्मिलकस्य मित्रम् । अन्यतो राजनियोगः ।

तन्तिलब्धिन्तापरः ॥ राज्ञा पालकृताम्ना ॥ भीमस्येति । व्यायच्छतः
परपरिभवं कुपेतः ॥ १७ ॥ त्यजतीति ॥ १८ ॥ पत्तरहो पत्ररथः पक्षी ।
शाकुनिकस्य पक्षिणां हन्तुः । त्वयनिमित्तजस्य चन्दनकस्य सापराधस्य चारमत्तेन
कृता (१) । यदाह प्राणप्रदस्येति । भीदाभपति । गाथा । भीताभयप्रदानं
ददतः परोपकाररथिकस्य । यदि भवति भवद्गु नाशस्तथापि खलु लोके गुण

वीरकः—चन्दणआ, एत्थ मह ससओ समुप्पण्णो । (क)

चन्दनकः—कथ दे ससओ । (ख)

वीरकः—

सभमघघरकण्ठो तुमं पि जादो सि जं तुए भणिदम् ।

दिट्ठो मए क्खु अज्जो पुणो वि अज्जा वसन्तसेणेत्ति ॥ २० ॥

एत्थ मे अप्पच्चओ । (ग)

चन्दनकः—अरे, को अप्पच्चओ तुह । वअ दक्खिणत्ता अ-
वत्तमासिणो । खस-खत्ति खडो खडट्ठोविसअ-कण्णाट-कण्ण प्पाव-
रणअ-दविड चोल-चीण-बर्बर-खेर-खान-मुख मधुघादपहुदाण मिलि-
च्छजादीण अणेअदेसभासाभिण्णा जहेट्ट मन्तआम, दिट्ठो दिट्ठा
वा अज्जो अज्जआ वा । (घ)

तत्किमिदानीमत्र युक्तमनुष्ठातुम् । अथवा यद्भवतु तद्भवतु । प्रथममेवा-
मय दत्तम् ।

भीतामयप्रदान ददत परोपकाररसिकस्य ।

यदि भवति भवतु नाशस्तथापि खलु लोके गुण एव ॥

दृष्ट आर्य—। न, आर्या वस तसेना । तदेवा भणति,—‘युक्त नेदम्, सदृश
नेदम्, यदहमार्यचारुदत्तमभिसर्तुं गच्छन्ती राजमार्गे परिभूता’ ।

(क) चन्दनक, अत्र मे सशय समुत्पन्न ।

(ख) कथ ते सशय ।

(ग) सभ्रमघघरकण्ठस्त्वमपि जातोऽसि यत्त्वया भणितम् ।

दृष्टो मया खल्वार्य पुनरप्यार्या वसन्तसेनेति ॥

अत्र मेऽप्रत्यय ।

(घ) अरे, कोऽप्रत्ययस्तव । वय दाक्षिणात्या अव्यक्तभाषिण । खप
खत्ति कड कडट्ठोविल कर्णाट कर्ण प्रावरण द्राविड चोल चीन बर्बर खेर-खा
न मुख मधुघातप्रभृतीना म्लेच्छजातीनामनेकदेशभाषाभिज्ञा यथेष्ट मद्य
याम, दृष्टो दृष्टा वा, आर्य आर्या वा ।

एव ॥ १९ ॥ सभमेत्यादि । गाथा । सभ्रमघघरकण्ठो यत्त्व जातोऽसि
यत्त्वया भणितम् । दृष्टो मयेह आर्य पुनरपि वसन्तसेनेति ॥ २० ॥
खप खत्ति कड कडट्ठोविल कर्णाट कर्ण प्रावरण द्राविड चोल चीन बर्बर विराट वा

वीरकः—णं अहं 'पि पलोएमि । राजअण्णा एसा । अहं
रण्णो पच्चइदो । (क)

चन्दनकः—ता किं अहं अप्पच्चइदो संवुत्तो । (ख)

वीरकः—णं सामिणिओओ । (ग)

चन्दनकः—(खगतम् ।) अज्जगोवालदारओ अज्जचारुद-
त्तस्स पवहणं अहिरुहिअ अवकमदि त्ति जइ कहिज्जदि, तदो
अज्जचारुदत्तो रण्णा सासिज्जइ । ता को एत्थ उवाओ । (विचिन्त्य ।)
कर्णाटकलहप्पओअं कलेमि । (प्रकाशम् ।) अरे वीरअ, मए चन्द-
णकेण पलोइदं पुणो वि तुमं पलोएसि । को तुमम् । (घ)

वीरकः—अरे, तुमं पि को । (ङ)

चन्दनकः—पूइज्जन्तो माणिज्जन्तो तुमं अप्पणो जादि ण
सुमरेसि । (च)

वीरकः—(सक्तोधम् ।) अरे, का मह जादी । (छ)

चन्दनकः—को भणउ । (ज)

वीरकः—भणउ । (झ)

चन्दनकः—अहवा ण भणामि ।

(क) नन्वहमपि प्रलोकयामि । राजाज्ञैषा । अहं राज्ञः प्रत्ययितः ।

(ख) तत्किमहमप्रत्ययितः संवृत्तः ।

(ग) ननु स्वामिनियोगः ।

(घ) आर्यगोपालदारक आर्यचारुदत्तस्य प्रवहणमधिरुह्यापकामतीति
यदि कथ्यते, तदार्यचारुदत्तो राज्ञा शास्यते । तत्कोऽत्रोपायः । कर्णा-
टकलहप्रयोगं करोमि । अरे वीरक, मया चन्दनकेन प्रलोकितं पुनरपि
त्वं प्रलोकयसि । कस्त्वम् ।

(ङ) अरे, त्वमपि कः ।

(च) पूज्यमानो मान्यमानस्त्वमात्मनो जातिं न स्मरसि ।

(छ) अरे, का मम जातिः ।

(ज) को भणतु । (झ) भणतु ।

जाणन्तो वि हु जादिं तुज्झ अ ण मणामि सीलविहवेण ।

चिद्धउ महच्चिअ मणे किं च कइत्थेण भग्गेण ॥ २१ ॥ (क)

वीरकः—णं भणउ भणउ । (ख)

(चन्दनकः संज्ञां ददाति ।)

वीरकः—अरे, किं णेदम् । (ग)

चन्दनकः—

सिण्णसिलाअलहत्थो पुरिसाणं कुच्चगण्ठिसंठवणो ।

कत्थरिवावुदहत्थो तुमं पि सेणावई जादो ॥ २२ ॥ (घ)

वीरकः—अरे चन्दणआ, तुमं पि माणिज्जन्तो अप्पणो
केरिकं जादिं ण सुमरेसि । (ङ)

चन्दनकः—अरे, का मह चन्दणअस्स चन्दविमुद्दस्स
जादी । (च)

वीरकः—को भणउ । (छ)

चन्दनकः—भणउ, भणउ । (ज)

(वीरको नाट्येन संज्ञां ददाति ।)

चन्दनकः—अरे, किं णेदम् । (झ)

(क) अथवा न मणामि ।

जानन्नपि खलु जातिं तव च न मणामि शीलविभवेन ।

तिष्ठतु ममैव मनसि किं च कपित्थेन भग्नेन ॥

(ख) ननु भणतु, भणतु । (ग) अरे, किं न्विदम् ।

(घ) शीर्णसिलातलहस्तः पुरुषाणां कूर्चमण्डिसंन्यापनः ।

कर्तरीव्यापृतहस्तस्त्वमपि सेनापतिर्जनः ॥

(ङ) अरे चन्दनक, त्वमपि मान्यमान, आत्मनो जातिं न खरामि ।

(च) अरे, का मम चन्दनकस्य चन्द्रविमुद्दस्य जातिः ।

(छ) को भणतु । (ज) भणतु, भणतु । (झ) अरे, किं न्विदम् ।

स्त्रीक'राट-धेर-सान-मुस-मधुपातप्रचृतीनाम् ॥ जाणन्तो यीत्यादि ।
गाथा । जानन्नपि खलु जातिं तव च न शीलविभवेन । तिष्ठतु ममैव
मनसि किं च कपित्थेन भग्नेन ॥ २१ ॥ संज्ञां ददातीति आस्तुचित्कियाभि-
नयः ॥ सिण्णेत्यादि । गाथा । शीर्णसिलातलहस्तः पुरुषाणां कूर्चमण्डिसं-

वीरकः—अरे, सुणाहि सुणाहि । (क)

जादी तुज्झ विमुद्धा मादा मेरी पिदा वि दे पडहो ।

दुम्मुह करडअमादा तुमं पि सेणावई जादो ॥ २३ ॥ (ख)

चन्दनकः—(सक्रोधम् ।) अहं चन्दणओ, चम्मारओ, ता पलो-
एहि पवहणम् । (ग)

वीरकः—अरे, पवहणवाहआ, पडिवत्तावेहि पवहणम् । पलो-
इस्सम् । (घ)

(चंद्रस्तया करोति । वीरकः प्रवहणमारोद्धुमिच्छति । चन्दनकः सहसा केशेषु
गृहीत्वा पातयति, पादेन ताडयति च ।)

वीरकः—(सक्रोधमुत्थाय ।) अरे, अहं तुए वीसत्थो राजाण्णत्ति
करेन्तो सहसा केसेसु गेण्हिअ पादेन ताडिदो । ता सुणु रे, अहि-
अरणमज्जे जइ दे चउरङ्गं ण कप्पावेमि, तदो ण होमि वीरओ । (ङ)

चन्दनकः—अरे, राजउलं अहिअरणं वा वच्च । किं तुए
मुणअसारिसेण । (च)

वीरकः—तथा । (इति निष्क्रान्तः ।)

चन्दनकः—(दिशोऽवलोक्य ।) गच्छ रे पवहणवाहआ गच्छ ।
जइ को वि पुच्छेदि तदो मणेसि—‘चन्दणअवीरएहिं अवलोइदं

(क) अरे, शृणु शृणु ।

(ख) जातिस्त्रव विशुद्धा माता मेरी पितापि ते ^{पट्ट}पडहो ।

दुर्मुख करटकभ्राता त्वमपि सेनापतिर्जातः ॥

(ग) अहं चन्दनकश्चर्मकारः, तत्प्रलोक्य प्रवहणम् ।

(घ) अरे प्रवहणवाहक, परिवर्तय प्रवहणम् । प्रलोकयिष्यामि ।

(ङ) अरे, अहं त्वया विश्वस्तो राजाज्ञतिं कुर्वन्सहसा केशेषु गृ-
हीत्वा पादेन ताडितः । तच्छृणु रे, अधिकरणमध्ये यदि ते चतुरङ्गं न
कल्पयामि, तदा न भवामि वीरकः ।

(च) अरे, राजकुलमधिकरणं वा व्रज । किं त्वया शुनकसदृशेन ।

स्थापनः । कर्तरीव्याघृतहस्तस्त्रमपि सेनापतिर्जातः ॥ २३ ॥ जादी तुज्झ
विमुद्धेति । गाया । जातिस्त्रव विशुद्धा माता मेरी पितापि ते पडहः ।

प्रवहणं वच्च । अजे वसन्तसेने, इमं च अहिष्णाणं दे देमि । (क)
(इति सप्तं प्रयच्छति)

आर्यकः—(खड्गं शहीला सहर्षमात्मगतम् ।)

अये शस्त्रं मया प्राप्तं स्पन्दते दक्षिणो भुजः ।

अनुकूलं च सकलं हन्त संरक्षितो ह्यहम् ॥ २४ ॥

चन्दनकः—अज्जए,

एत्थ मए विष्णविदा पच्चइदा चन्दणं पि सुमरेसि ।

ण भणामि एस लुद्धो णेहस्स रसेण बोल्लामो ॥ २५ ॥ (ख)

आर्यकः—

चन्दनश्चन्द्रशीलाढ्यो देवादद्य सुहृन्मम ।

चन्दनं भोः स्मरिष्यामि सिद्धादेशस्तथा यदि ॥ २६ ॥

चन्दनकः—

अमयं तुह देउ हरो विण्हू वल्ला रवी अ चन्दो अ ।

हत्तूण सत्तुवक्खं सुम्मणिसुम्भे जथा देवी ॥ २७ ॥ (ग)

(क) गच्छ रे प्रवहणवाहक, गच्छ । यदि कोऽपि पृच्छति तदा मण-
‘चन्दनकवीरकाम्यामवलोकित प्रवहणं व्रजति’ । आर्ये वसन्तसेने, इदं
चाभिज्ञानं ते ददामि ।

(ख) आर्ये,

अत्र मया विज्ञप्ता प्रत्ययिता चन्दनमपि स्मरति ।

न मणाम्येष लुब्ध, छेहस्स रसेन व्रूमः ।

(ग) अमयं तव ददातु हरो विष्णुर्ब्रह्मा रविश्च चन्द्रश्च ।

हत्वा शत्रुपक्षं शुम्भनिशुम्भौ यथा देवी ।

दुसुंय करटकप्राता त्वमपि सेनापतिर्जातः ॥ करटको वायविशेषः ॥ २३ ॥ अये
इति ॥ २४ ॥ परथ इत्यादि । गाथा । अत्र मया विज्ञप्ता परिज्ञापिता चन्दनकं
च स्मरिष्यति । न मणाम्येष लुब्धः छेहस्स वसेन व्रूमः ॥ २५ ॥ चन्दन इति ।
तथा वहीत्यादि । राज्यप्राप्तिरूपः ॥ २६ ॥ अमयमित्यादि । आर्या । अमयं
तव ददातु हरो विष्णुर्ब्रह्मा रविश्च चन्द्रश्च । हत्वा शत्रुपक्षं शुम्भनिशुम्भौ यथा

(चेटः प्रवहणेन निष्क्रान्तः ।)

चन्द्रनकः—(नेपथ्याभिमुखमवलोक्य ।) अरे, णिक्रमन्तस्स मे
पिअवअस्सो सञ्चिवलओ पिट्टदो ज्जेव अणुलग्गो गदो । भोट्टु ।
प्रधानदण्डघारओ वीरओ राअपच्चअआरो विरोहिदो । ता जाव
अहं पि पुत्तभाट्टुपडिवुदो एदं ज्जेव अणुगच्छामि । (क) (इति निष्क्रान्तः ।)

इति प्रवहणविपर्ययो नाम पद्योऽङ्कः ।

(क) अरे, निष्क्रमतो मम प्रियरयसः शर्शिलकः पृष्ठत एवानुलभो
गतः । मन्तु । प्रधानदण्डघारको वीरको राजप्रत्ययकरो विरोधितः ।
तथावदहमपि पुत्रभ्रातृपरिवृत एतमेवानुगच्छामि ।

देवी ॥ २७ ॥ विरोहिदो विरोधितः । पुत्रभ्रातृप्रमृतिभिः सहितः । तमार्यकमेव ॥
इति प्रवहणविपर्ययो नाम पद्योऽङ्कः ।

सप्तमोऽङ्कः ।

(ततः प्रविशति चारुदत्तो विदूषकश्च ।)

विदूषकः—भो, पेक्ख पेक्ख पुप्फकरण्डअजिण्णुज्जाणस्स
सस्सिरीअदाम् । (क)

चारुदत्तः—वयस्य, एवमेतत् । तथाहि ।

यणिज इव भान्ति तरवः पण्यानीव स्थितानि कुसुमानि ।

शुल्कमिव साधयन्तो मधुकरपुरुषाः प्रविचरन्ति ॥ १ ॥

विदूषकः—भो, इमं असक्काररमणीअं सिलाअलं उवविसदु
भवम् । (ख)

चारुदत्तः—(उपविश्य ।) वयस्य, चिरयति वर्धमानकः ।

विदूषकः—भणितो मए बहुमाणअ—‘वसन्तसेणिअं गेण्हिह
लहुं लहुं आअच्छ’त्ति । (ग)

चारुदत्तः—तर्कि चिरयति ।

किं यात्यस्य पुरः शनैः प्रवहणं तस्यान्तरं मार्गते

भग्नेऽक्षे परिवर्तनं प्रकुरुते छिन्नोऽथ वा प्रग्रहः ।

कर्मान्तोज्झितदारुवारितगतिमार्गान्तरं याचते

स्वैरं प्रेरितगोयुगः किमथवा स्वच्छन्दमागच्छति ॥ २ ॥

(प्रविश्य शुभार्यकप्रवहणस्यः ।)

चेटः—जाध गोणा, जाध । (घ)

(क) भोः, पश्य पश्य पुष्पकरण्डकजीर्णोद्यानस्य सश्रीकताम् ।

(ख) भोः, इदमसंस्काररमणीयं सिलातलमुपाविशतु मयान् ।

(ग) भणितो मया वर्धमानकः—‘वसन्तसेनां गृहीत्वा लघु लघ्वा-
गच्छ’ इति । (घ) यातं नाथी, यातम् ।

यणिज इति । शुष्कं राशदेयम् ॥ १ ॥ असक्कारमिति । अहृत्प्रिमं स्वमा
वत् एवेत्यर्थः ॥ किमिति । कर्मान्तो राजसीनां नियोगविशेषः । तत्संबन्धिनि

आर्यकः—(स्वगतम् ।)

नरपतिपुरुषाणां दर्शनाद्भीतमीतः

सनिगडचरणत्वात्सावशेषापसारः ।

अविदितमधिरूढो यामि साधोस्तु याने

परमृत इव नीडे रक्षितो वायसीमिः ॥ ३ ॥

अहो, नगराल्पदूरमपक्रान्तोऽसि । तत्किमस्मात्प्रवहणादवतीर्य वृ-
क्षवाटिकागहनं प्रविशामि । उताहो प्रवहणस्वामिनं पश्यामि । अथ
वा कृतं वृक्षवाटिकागहनेन । अभ्युपपन्नवत्सलः खलु तत्रमवानार्य-
चारुदत्तः श्रूयते । तत्प्रत्यक्षीकृत्य गच्छामि ।

स तावदस्माद्यसनार्णवोत्थितं निरीक्ष्य साधुः समुपैति निर्वृत्तिम् ।

शरीरमेतद्गतमीदृशीं दशां घृतं मया तस्य महात्मनो गुणैः ॥ ४ ॥

चेटः—इमं तं उज्जाणम् । जाव उवशप्पामि । (उपसृत्य ।)

अज्जमित्तेअ । (क)

विदूषकः—मो, मिअं दे णिवेदेमि । बहुमाणओ मन्तेदि ।

आगदाए वसन्तसेणाए होदब्बम् । (ख)

चारुदत्तः—प्रियं नः प्रियम् ।

विदूषकः—दासीए पुत्ता, किं चिरइदो सि । (ग)

चेटः—अज्जमित्तेअ, मा कुप्प । जाणत्थलके विशुमलिदे ति
कटुअ गदागदिं कलेन्ते चिलइदेहि । (घ)

(क) इदं तदुद्यानम् । यावदुपसर्पामि । आर्यमैत्रेय ।

(ख) मोः, प्रियं ते निवेदयामि । बर्धमानको मन्नयति । आगतया वस-
न्तसेनया भवितव्यम् । (ग) दासाः पुत्र, किं चिरायितोऽसि ।

(घ) आर्यमैत्रेय, मा कुप्य । यानास्तरणं विस्मृतमिति कृत्वा गतागतिं
कुर्वेश्चिरायितोऽसि ।

धर्मं त्यक्त्वाशानि तैः प्रतिरुद्गमनः ॥ २ ॥ नरपतीति । सावशेषः क्लिप्ति-
द्वशिष्टः । कोकिलपक्षे नरपतिपुरुषाः शशुनिकाः । सनिगड इव सनिगदो
बाल्यान्मन्दगमनः । यानेऽधिरूढोऽनवस्थितः । काकलीरक्षितकोकिल उपमा-
नम् ॥ ३ ॥ स इति । तस्य चारुदत्तस्य महात्मनो गुणैः । तत्प्रवहणम्यस्य

चारुदत्तः—वर्धमानक, परिवर्तय प्रवहणम् । सर्वे मैत्रे,
अवतारय वसन्तसेनाम् ।

विदूषकः—किं णिअडेण वद्धा से गोड्ढा, जेण सअं प
ओदरेदि । (अथाय प्रवहणमुद्धाव्य ।) भो, ण वसन्तसेणा, वसन्तसेणो
क्खु एसो । (क)

चारुदत्तः—वयस्य, अलं परिहासेन । न कालमपेक्षते स्नेहः ।
अथ वा स्वयमेवावतारयामि । (इत्युत्तिष्ठति ।)

आर्यकः—(दृष्ट्वा ।) अये अयमेव प्रवहणस्वामी । न केवलं
श्रुतिरमणीयः दृष्टिरमणीयोऽपि । हन्त, रक्षितोऽस्मि ।

चारुदत्तः—(प्रवहणमधिरुद्ध दृष्ट्वा च ।) अये, तत्कोऽयम् ।

करिकरसमबाहुः सिंहर्षीनोन्नतांसः

पृथुतरसमवक्षास्ताम्रलोलायताक्षः ।

कथमिदमसमानं प्राप्त एवंविधो यो

बहति निगडमेकं पादलग्नं महात्मा ॥ ५ ॥

ततः को भवान् ।

आर्यकः—शरणागतो गोपालप्रकृतिरार्यकोऽस्मि ।

चारुदत्तः—किं घोषादानीय योऽसौ राज्ञा पालकेन वद्धः ।

आर्यकः—अथ किम् ।

चारुदत्तः—

विधिनैवोपनीतस्त्वं चक्षुर्विषयमागतः ।

अपि प्राणानहं जह्वां न तु त्वां शरणागतम् ॥ ६ ॥

(आर्यको हर्षं नाटयति ।)

चारुदत्तः—वर्धमानक, चरणान्निगडमपनय ।

(ग) किं निगडेन, वद्धावस्थाः पादौ, येन शयं नावतरति । भोः, न
वसन्तसेना, वसन्तसेनः स्वल्पः ।

चन्दनदेन रक्षितत्वात् ॥ ४ ॥ मा इत्थं मा शोभं कुर्व ॥ गोष्ठा पादौ ॥

चेटः—जं अजो आणवेदि । (तथा कृता ।) अज्ज, अंबणीदाइं
णिगलाइं । (क)

आर्यकः—स्नेहमयान्यन्यानि दृढतराणि दत्तानि ।

विदूषकः—संगच्छेहि णिअडाइं । एसो वि मुक्को । संपदं
अह्णे वच्चिस्सामो । (ख)

चारुदत्तः—धिवशान्तम् ।

आर्यकः—सखे चारुदत्त, अहमपि प्रणयेनेदं प्रवहणमारूढः ।
तत्क्षन्तव्यम् ।

चारुदत्तः—अलंकृतोऽसि स्वयंग्राहप्रणयेन भवता ।

आर्यकः—अभ्यनुज्ञातो भवता गन्तुमिच्छामि ।

चारुदत्तः—गम्यताम् ।

आर्यकः—भवतु अवतरामि ।

चारुदत्तः—सखे, नावतरितव्यम् । प्रत्यग्रापनीतसंयमनस्य
भवतोऽलघुसंवारा गतिः । मुलमपुरुषसंचारेऽस्मिन्प्रदेशे प्रवहणं वि-
श्वासमुत्पादयति । तप्रवहणेनैव गम्यताम् ।

आर्यकः—यथाह भवान् ।

चारुदत्तः—

क्षेमेण ब्रज बान्धवान्

आर्यकः—

ननु मया लब्धो भवान्बान्धवः

चारुदत्तः—

सर्तव्योऽसि कथान्तरेषु भवता

आर्यकः—

स्वात्मापि विस्मर्यते ।

चारुदत्तः—

त्वां रक्षन्तु पथि प्रयान्तममराः

(क) यदार्य आज्ञापयति । आर्य, अपनीतानि निगडानि ।

(ख) संगच्छस्व निगडानि । एषोऽपि मुक्तः । सांप्रतं वयं ब्रजिष्यामः ।

करीति ॥ ५ ॥ विधिनेति ॥ ६ ॥ अलघुर्मन्दः ॥ क्षेमेणेत्यादौ चारुदत्तार्य

आर्यकः—

संरक्षितोऽहं त्वया

चारुदत्तः—

स्वैर्भाग्यैः परिरक्षितोऽसि

आर्यकः—

तनु हे तत्रापि हेतुर्भवान् ॥ ७ ॥

चारुदत्तः—यदुच्यते पालके महती रक्षा न वर्तते, तच्छी-
ब्रमपक्रामतु भवान् ।

आर्यकः—एवं पुनर्दर्शनाय । (इति निष्क्रान्तः ।)

चारुदत्तः—

कृत्वैवं मनुजपतेर्महद्व्यलीकं

स्थातुं हि क्षणमपि न प्रशस्तमसिन् ।

मैत्रेय क्षिप निगडं पुराणकूपे

पश्येयुः क्षितिपतयो हि चारुदृष्ट्या ॥ ८ ॥

(वामाक्षिस्यन्दनं सूचयित्वा ।) सखे मैत्रेय, वसन्तसेनादर्शनोत्सुकोऽयं
जनः । पश्य ।

अपश्यतोऽद्य तां कान्तां वामं स्फुरति लोचनम् ।

अकारणपरित्रस्तं हृदयं व्यथते मम ॥ १९ ॥

तदेहि । गच्छावः । (परिक्रम्य ।) कथमभिसुखमनाभ्युदयिकं श्रमण-
कदर्शनम् । (विचार्य ।) प्रविशत्वयमनेन पथा । वयमप्यनेनैव पथा
गच्छामः । (इति निष्क्रान्तः ।)

इत्यार्यकापहरणं नाम सप्तमोऽङ्कः ।

कयोक्तरोत्तरेणाष्टखण्डः श्लोकः ॥ ७ ॥ पालके राजनि रक्षक एव वा । रक्षणे
महानभिवेक्ष इत्यर्थः ॥ एतदेति ॥ ८ ॥ अपश्यत इति ॥ ९ ॥ श्रमणको
भिधुः अशयुनपरम्परा च चारुदत्तवसन्तसेनयोरनिष्टस्यापि भविष्यतः सूचनाय ॥

इत्यार्यकापवाहनो नाम सप्तमोऽङ्कः ।

अष्टमोऽङ्कः ।

(ततः प्रविशत्यार्द्रनीवरहस्तो भिक्षुः ।)

भिक्षुः—अज्ञा, कलेष घम्मशंचयम् ।

शंजम्मघ णिअपोटं णिच्चं जग्गेव ज्ञाणपडहेण ।

विगमा इन्दिअचोला हलन्ति चिलशंचिदं घम्मम् ॥ १ ॥

अवि अ । अणिच्चदाए पेक्खिअ णवलं दाव घम्माणं शरणमस्मि ।

पञ्चज्जण जेण मालिदा इत्थिअ मालिअ गाम लक्खिदे ।

अवल क चण्डाल मालिदे अवसं वि शे णल शमा गाहदि ॥२॥

शिल मुण्डिद तुण्ड मुण्डिदे चित्त ण मुण्डिद कीश मुण्डिदे ।

जाह उण अ.चित्त मुण्डिदे शाहु शुट्टु शिल ताह मुण्डिदे ॥३॥

गिहिदकशाओदए एशे चीवले, जाव एदं लट्ठिअशालकाहकेलके
उज्जाणे पविशिअ पोक्खलिणीए पक्खालिअ लहुं लहुं अवक्कमि-
दशम् । (क) (परेकम्य तथा करोति ।)

(क) अज्ञाः, कुरुत घर्मसंचयम् ।

संयच्छत निजोदरं नित्यं जागृत ध्यानपटहेन ।

विपमा इन्द्रियचौरा हरन्ति चिरसंचितं घर्मम् ॥

अपि च । अनित्यतया प्रेक्ष्य केवलं तावद्धर्माणां शरणमस्मि ।

पञ्चजना येन मारिता अविद्यां मारयित्वा ग्रामो रक्षितः ।

अवलः क्व चण्डालो मारितोऽवश्यमपि स नरः स्वर्गं गाहते ॥

शंजम्मघेति । गाथा । क्वचिद्दुरयते । संयच्छत निजकमुदरं नित्यं
जागृत ध्यानपटहेन । विपमा इन्द्रियचौरा हरन्ति चिरसंचितं घर्मम् ॥ १ ॥
पञ्चज्जणेत्यादि । वेतालीइन्द्रमा इयम् । पञ्चेति । जणमंयोगात्पञ्चेति णवशब्दे
गुदः छन्दोऽनुरोधात् । पञ्चजनेति णकारः (?) । अवले वेत्ति केवलः क्वचरः
एकारश्च लघुः । अवसं वीत्त्र सञ्चारो न प्रविष्टः । अन्यथा अवसं वीत्ति
स्यात् । शे णले इत्येकारद्वयेऽन्यतरो न गाहतीत्यत्र 'गा' इत्याकारस्य गुफलम् ।
पञ्चजनाः पञ्चेन्द्रियाणि । इत्थिअ अविद्याम् । गाम शरीरम् । लक्खिदे रक्षितः ।
दुष्टत्वविकृतिपातात् । चण्डालोऽहंकारः । अवलोऽग्रहायः । अयवेन्द्रियादिविना-
शात् । अवश्यं स नरः स्वर्गं गाहते ॥ २ ॥ शिरो मुण्डितं तुण्डं मुण्डितं चित्तं
न मुण्डितं न संयत्तीकृतं किं मुण्डितम् । यस्य पुनश्चित्तं मुण्डितं सुष्टु चापु शिर-
स्तस्य मुण्डितम् ॥ ३ ॥ लट्ठिअशालकाहेति । राष्ट्रियशालकत्वेन च पुनः संयोगः

(नेपथ्ये ।)

शकारः—चिह्न ले दुष्टशमणका, चिह्न । (क)

भिक्षुः—(दृष्ट्वा समयम् ।) ही अविद माणहे । एते शे लज्जाल-
लशंठणे आअदे । एकेन भिक्खुणा अवलाहे किदे अण्णं पि जहिं
जहिं भिक्खुं पेक्खदि, तहिं तहिं गोणं विअ णासं विन्धिअ ओवा-
हेदि । ता कहिं अशरणे शरणं गमिइशम् । अथवा मट्टालके जेव
बुद्धे मे शरणे । (ख)

(प्रविश्य सखिनेन विटेन सह ।)

शंकरः—चिह्न ले दुष्टशमणका, चिह्न । आवाणअमज्झपविट्टइअ
विअ लक्ष्मूलअइअ शीदं दे भोडइइशम् । (ग) (इति ताडयति ।)

विटः—काणेलीमातः, न युक्तं निर्वेदधृतकपायं भिक्षुं ताडयि-
तुम् । तत्किमनेन । इदं तावत्सुखोपगम्येद्यानं पश्यतु भवान् ।

अशरणशरणप्रमोदभूतैर्वनतरुभिः क्रियमाणचारुकर्म ।

हृदयमिव दुरात्मनामगुप्तं नवमिव राज्यमनिर्जितोपभोग्यम् ॥ ४ ॥

भिक्षुः—शाअदम् । पशीददु उवाशके । (घ)

शिरो मुण्डितं तुण्ड मुण्डितं चित्तं न मुण्डितं किमर्थं मुण्डितम् ।

यस्य पुनश्च चित्तं मुण्डितं शोषु मुष्टु शिरस्तस्य मुण्डितम् ॥

गृहीतकपायोदकमेतच्चीवरम्, यावदेतद्राष्ट्रियश्यालकस्योद्याने प्रविश्य पुष्क-
रिण्या प्रक्षाल्य लघु लघ्वपक्रमिष्यामि ।

(क) तिष्ठ रे दुष्टशमणक, तिष्ठ ।

(ख) आश्चर्यम् । एष स गजश्यालसंस्थानक आगतः । एकेन भिक्षु-
णापराधे कृतेऽन्यमपि यत्र यत्र भिक्षुं पश्यति, तत्र तत्र गामित्र नास्तिका
विज्ञापवाहयति । तत्कुत्राशरणः शरणं गमिष्यामि । अथवा मट्टारक एव
बुद्धो मे शरणम् ।

(ग) तिष्ठ रे दुष्टशमणक, तिष्ठ । आपानकमप्यप्रविष्टस्यैव रक्तमूलकस्य
शीपं ते भइस्यामि । (घ) स्वागतम् । प्रसीदतृणासकः ।

प्रकृपेभ्यापनाय । अपूपो द्वयविवत् वा न पुनरुच्यते ॥ ही अविद माणहे इति
विस्मयभेदे । नास्तिका भिरवारवाहयति । तरुप्रादमशरणः शरणं गमिष्यन्तीति ॥
आपानकं पानगोठी । पिबन्त्यस्त्रिभित्तिधिरणे ल्युट् । रक्तमूलकस्य शीपंमिव
नम्यमा कि पत्रलक्ष्मणमपनीय (!) मूलकमुपदंशीकुर्वन्ति । अशरणेति ।
अनिर्जितमनाममात्कृतम् ॥ ४ ॥ नापिदे नापितः । स सुपासको दृष्ट इत्याशयः ।

शकारः—भावे, पेक्ख पेक्ख । आक्रोशदि मम् । (क)

विटः—किं ब्रवीति ।

शकारः—उवाशके त्ति मं भणादि । किं हग्गे णाविदे । (ख)

विटः—बुद्धोपासक इति भवन्तं सौति ।

शकारः—थुणु शमणका, थुणु । (ग)

भिक्षुः—तुमं घण्णे, तुमं पुण्णे । (घ)

शकारः—चावे घण्णे पुण्णे त्ति मं भणादि । किं हग्गे शला-
वके कोश्टके कोम्भकाले वा । (ङ)

विटः—काणेलीमातः, ननु 'घन्यस्त्वम्, पुण्यस्त्वम्' इति
भवन्तं सौति ।

शकारः—भावे, ता कीश एरो इध आगदे । (च)

भिक्षुः—इदं चीवलं पक्खालिदुम् । (छ)

शकारः—अले दुट्टशमणका, एरो मम वहिणीवदिणा शब्बु-
ज्जाणाणं पवले पुप्फकलण्डुज्जाणे दिण्णे, जहिं दाव शुणहका शि-
आला पाणिअं पिअन्ति । हग्गे वि पवलपुलिरो मणुशके ण ष्हा-
आमि । तहिं तुमं पुक्खलिणीए पुराणकुल्लित्यजूशशवण्णाइं उशसग-
न्धिआइं चीवलाइं पक्खालेशि । ता तुमं एकपहालिअं कलेमि । (ज)

(क) भाव, पश्य पश्य । आक्रोशति माम् ।

(ख) उपासक इति मां भणति किमहं नापितः ।

(ग) स्तुतु धमणक, स्तुतु । (घ) त्वं घन्यः, त्वं पुण्यः ।

(ङ) भाव, घन्यः पुण्य इति मां भणति । किमहं चार्वाकः कोष्टकः
कुम्भकारो वा ।

(च) भाव, तत्किमर्थमेव इहागतः । (छ) इदं चीवरं प्रक्षालयितुम् ।

(ज) अरे दुष्टधमणक, एतन्मम भगिनीपतिना सर्वोद्यानानां प्रवरं
पुष्पकरण्डोद्यानं दत्तम्, यत्र तावच्छुनकाः शृगालाः पानीयं पिबन्ति ।
अहमपि प्रवरपुरुषो भनुष्यको न स्मामि । तत्र त्वं पुष्करिण्यां पुराणकुलि-
त्ययूपसवर्णान्युग्रगन्धीनि चीवरानि प्रक्षालयसि । तत्त्वामेकप्रहारिकं करोमि ।

शलावकधार्वाकः । कोष्टकमिष्टकादिरचितम् ॥ यत्र तावत्कुडु(कु)राः शृगाला जले
पिबन्ति । हग्गे वि अहमपि । त्वमपि पुराणकुल्लित्ययूपसवर्णान्युग्रगन्धीनि चीव-
रानि प्रक्षालयसि । एकप्रहारवन्तं करोमि । एकप्रहारेण मारणोक्तवयं प्रयोगः ।

विटः—काणेलीमातः, तथा तर्कयामि यथानेनाचिरप्रव्रजितेन भवितव्यम् ।

शकारः—कथं भावे जाणादि । (क)

विटः—किमत्र ज्ञेयम् । पश्य ।

अद्याप्यस्य तथैव केशविरहाद्वौरी ललाटच्छविः

कालस्याल्पतया च चीवरकृतः स्कन्धे न जातः किणः ।

नाभ्यस्ता च कपायवस्त्ररचना दूरं निगूढान्तरं

वस्त्रान्तं च पटोच्छ्रयात्प्रशिथिलं स्कन्धे न संतिष्ठते ॥ ५ ॥

भिक्षुः—उवाशके, एवम् । अचिरपव्वजिदे हग्गे । (ख)

शकारः—ता कीशं तुमं जातमेत्तक जैव ण पव्वजिदे । (ग)

(इति ताडयति ।)

भिक्षुः—णमो बुद्धइश । (घ)

विटः—किमनेन ताडितेन तपस्विना । मुच्यताम् । गच्छतु ।

शकारः—अले, चिट्ठ दाव जाव शंपथालेमि । (ङ)

विटः—केन सार्धम् ।

शकारः—अत्तणो हट्ठकेण । (च)

विटः—हन्त, न गतः ।

(क) कथं भावो जानाति ।

(ख) उपासक, एवम् । अचिरप्रव्रजितोऽहम् ।

(ग) तत्किमर्थं त्वं जातमात्र एव न प्रव्रजितः ।

(घ) नमो बुद्धाय । (ङ) अरे, तिष्ठ तावत्, यावत्संप्रचारयामि ।

(च) आत्मनो हृदयेन ।

अद्यापीति । गौरी ललाटे शोभा भवति । विरतस्य तस्मात्प्रति स्वरूपगति (!) । किणः संपर्षणो मृणाकारः । वस्त्ररथापीकरणं न दीलितम् । वस्त्रान्तः स्कन्धे न तिष्ठते । ननुगूढं चिन्त्यम् (!) । निगूढमवहायो यस्य तत् । संक्षोभितप्रदेश-
मित्यर्थः । पटोच्छ्रयो विद्यालक्ष । तस्माद्दुःखम् ॥ ५ ॥ जातमात्र एव न प्रव्र-
जितः ॥ तपस्विना वराकेन ॥ हृदयेन हृदयेन । न गतव्यार्तिं न गन्मिष्यतीत्यर्थः ।

शकारः—पुत्रका हृदका, भस्त्रके पुत्रके, एरो शमणके अत्रि
णाम किं गच्छदु, किं चिश्ददु । (खगतम् ।) गावि गच्छदु, गावि
चिश्ददु । (प्रमशम् ।) मावे, शंपघालिदं मए हृदकेण शह । एरो मह
हृदके मणादि । (क)

विटः—किं ब्रवीति ।

शकारः—मावि गच्छदु, मावि चिश्ददु । मावि ऊशशदु,
मावि णीशशदु । इध जेव श्चि पडिअ मलेदु । (ख)

भिक्षुः—णमो बुद्धश्श । शरणागतोऽस्मि । (ग)

विटः—गच्छतु ।

शकारः—णं शमएण । (घ)

विटः—कीदृशः समयः ।

शकारः—तथा कद्दमं फेलदु, जघा पाणिअं पद्दाइलं ण होदि ।
घवा पाणिअं पुञ्जीकदुअ कद्दमे फेलदु । (ङ)

विटः—अहो मूर्खता ।

विपर्यस्तमनश्चेष्टैः शिलाशकलवर्ष्मभिः ।

मांसवृक्षैरियं मूर्खैर्भाराक्रान्ता वसुंधरा ॥ ६ ॥

(मिथुर्नाय्येनाक्रोशति ।)

शकारः—किं मणादि । (च)

विटः—स्तौति भवन्तम् ।

(क) पुत्रक हृदय, भस्त्रक पुत्रक, एष शमणकोऽपि नाम किं गच्छतु,
किं तिष्ठतु । नापि गच्छतु, नापि तिष्ठतु । माव, संप्रधारितं मया हृदयेन
सह । एतन्मम हृदयं मणति ।

(ख) गावि गच्छतु, मापि तिष्ठतु । माप्युच्छ्वसितु, गापि निःश्वसितु ।
इहैव क्षटिति पतित्वा म्रियताम् ।

(ग) नमो बुद्धाय । शरणागतोऽस्मि । (घ) ननु समयेन ।

(ङ) तथा कद्दमं प्रक्षिपतु, यथा पानीयं पद्दाविलं न भवति । अथवा
पानीयं पुञ्जीकृत्य कद्दमे क्षिपतु । (च) किं मणति ।

पुत्रक हृदय अदस्त्वं (?) । भस्त्रकं दडठिटिति नम इति प्रत्यावात् (?) ।
विटोऽयमर्थः (?) पद्दाइलं पद्दाविलम् । कलुषमिति यावत् ॥ विपर्यस्तमिति ।

शकारः—धुणु धुणु । पुणो वि धुणु । (क)

(तथा कृत्वा निष्क्रान्तो मिथुः ।)

विटः—काणेलीमातः, पश्योद्यानस्य शोभाम् ।

अमी हि वृक्षाः फलपुष्पशोभिताः

कठोरनिष्पन्दलतोपवेष्टिताः ।

नृपाज्ञया रक्षिजनेन पालिता

नराः सदारा इव यान्ति निर्वृतिम् ॥ ७ ॥

शकारः—शुद्ध भावे भणादि ।

बहुकुशुमविचिचिदा अ भूमी

कुशुमभलेण विणामिदा अ ह्वस्वा ।

दुमशिहललदाअसम्बमाणा

पणशफला विअ बाणला ललन्ति ॥ ८ ॥ (ख)

विटः—काणेलीमातः, इदं शिलातलमध्यास्यताम् ।

शकारः—एशे म्हि आशिदे । (इति विटेन सहोपविशति ।) भावे,

अञ्ज वि तं वशन्तश्रेणिअं शुमलामि । दुज्जणवअणं विअ हडक्कादो
ण ओशलदि । (ग)

विटः—(स्वगतम् ।) तथा निरस्तोऽपि सरति ताम् । अथवा ।

स्त्रीभिर्विमानितानां कापुरुषाणां विवर्धते मदनः ।

सत्पुरुषस्य स एव तु भवति मृदुर्नैव वा भवति ॥ ९ ॥

शकारः—भावे, का वि वैल्य थावलकचेडदश मणिदश

'पवहणं गेण्हिअ लहुं लहुं आवच्छे' ति । अञ्ज वि ण आअ-

(क) स्तुतु स्तुतु । पुनरपि स्तुतु ।

(ख) सुद्ध भावो मणति ।

बहुकुशुमविचिचिदिता च भूमिः कुशुमभलेण विनामिताश्च वृक्षाः ।

दुमशिखरलतावलम्बमानाः पणशफलान्तीव वानरा ललन्ति ॥

(ग) एषोऽस्म्यासितः । भाव, अद्यापि तां वसन्तसेनां सरामि ।

दुर्जनयचनमिम हृदयाग्रापसरति ।

विपर्यस्तं लोकविद्वद्म् ॥ ६ ॥ अमी इति ॥ ७ ॥ बहुकुशुमेत्यादि ।

पुष्पिताम्राञ्जन्दाः । ह्वस्वा वृक्षाः । ललन्ति विहरन्ति ॥ ८ ॥ स्त्रीभिर्वि-

च्छदि चि चिलम्हि बुमुक्खिदे । मज्झण्हे ण शक्कीअदि पादेहिं
गन्तुम् । ता पेक्ख पेक्ख ।

णहमज्झगदे श्ले दुप्पेक्खे कुविदवाणलशलिच्छे ।

भूमी ददशंतता हदपुत्तशदेव गन्धारी ॥ १० ॥ (क)

विटः—एवमेतत् ।

छायामु प्रतिमुक्तशप्पकवलं निद्रायते गोकुलं

तृष्णार्तैश्च निर्पीयते वनमृगैरुष्णं पयः सारसम् ।

संतापादतिशक्तितैर्न नगरीमार्गो नरैः सेव्यते

तप्तां भूमिमपास्य च प्रवहणं मन्ये कचित्संस्वितम् ॥ ११ ॥

शकारः—भावे,

शिलशि मम णिलीणे भाव शुज्जशश पादे

शउणिस्रगविहङ्गा ल्खत्तशाहाशु लीणा ।

णलपुलिशमणुदशा उण्हदीहं शशन्ता

धलशरणणिशण्णा आदवं णिव्वहन्ति ॥ १२ ॥

भावे, अज्ज वि शे चेडे णावच्छदि । अत्तणो विणोदणणिमित्तं किं
पि गाइशशम् (इति गायति ।) भावे, भावे शुदं तुए जं मए
गाइदम् । (ख)

(क) भाव, कापि घेला स्यावरकचेटस्य मणितस्य 'प्रवहणं गृहीत्वा लघु
लघ्वागच्छ' इति । अद्यापि नागच्छतीति चिरमस्ति बुमुक्षितः । मप्याहे न
शक्यते पादान्यां गन्तुम् । तत्पश्य पश्य ।

नभोमध्यगतः सूर्यो दुःप्रेक्ष्यः कुपितवानरसदृशः ।

भूमिर्दृढसंतप्ता हतपुत्रशतेव गान्धारी ॥

(ख) भाव,

त्यादि । आर्यां ॥ ९ ॥ बुमुक्षितो न शक्यते पादान्यां गन्तुम् । णहमज्झे-
त्यादि । गायता । नभोमध्यगतः सूर्यो दुःप्रेक्ष्यः कुपितवानरसदृशः । भूमिर्दृ-
ढसंतप्ता हतपुत्रशतेव गान्धारी ॥ गान्धारी दुर्योधनादिपुत्रशतमाता ॥ १० ॥
छायास्विति ॥ ११ ॥ शिलशीत्यादि । मालिन्याः श्लोकः । शिरसि मम
निळीनो भाव सूर्यस्य पादः शकुनिखगविहङ्गा शृङ्गराखासु टीनाः । नरपुश्य-
मनुष्या उष्णदीपं शसन्तो गृहशरणनियन्ता आदवं प्रेरयन्ति ॥ १२ ॥

विटः—किमुच्यते । गन्धर्वो भवान् ।

शकारः—कथं गन्धर्वे ण भविस्सम् ।

हिङ्गुज्जले जीलकभद्रमुश्ते वचाह गण्ठी सगुडा अ शुण्ठी ।

एशे मए शेविद गन्धजुत्ती कथं ण हग्गे मधुलस्सले ति ॥१३॥

भावे, पुणो वि दाव गाइस्सम् । (तथा करोति ।) भावे भावे, शुदं
सुए जं मए गाइदम् । (क)

विटः—किमुच्यते । गन्धर्वो भवान् ।

शकारः—कथं गन्धर्वे ण भवामि ।

हिङ्गुज्जले दिण्णमरीचचुण्णे वग्घालिदे तेल्लधिण्ण मिस्से ।

भुत्ते मए पालहुदीअमंशे कथं ण हग्गे मधुलस्सलेत्ति ॥ १४ ॥

भावे, अज्जवि चेडे गाअच्छदि । (ख)

शिरसि मम निलीनो भाव सूर्यस्य पादः

शकुनिखगविहङ्गा वृक्षशाखामु लीनाः ।

नरपुरुषमनुष्या उष्णदीर्घे श्वसन्तो

गृहशरणनिषण्णा आतपं निर्वहन्ति ॥

भाव, अथापि स चेटो नागच्छति । आत्मनो विनोदननिमित्तं किमपि
गास्वामि । भाव भाव, धृतं त्वया यन्मया गीतम् ।

(क) कथं गन्धर्वो न भविष्यामि ।

हिङ्गुज्ज्वला जीरकभद्रमुस्ता वचाया ग्रन्थिः सगुडा च शुण्ठी ।

एषा मया सेविता गन्धयुक्तिः कथं नाहं मधुरस्वर इति ॥

भाव, पुनरपि तावद्गास्वामि । भाव भाव, धृतं त्वया यन्मया गीतम् ।

(ख) कथं गन्धर्वो न भवामि ।

हिङ्गुज्ज्वलं दत्तमरीचचूर्णं व्याघारितं तैलघृतेन मिश्रम् ।

मुक्तं मया पारश्रुतीयमांसं कथं नाहं मधुरस्वर इति ॥

भाव, अथापि चेटो नागच्छति ।

हिङ्गुज्ज्वलादि । उपजातिच्छन्दसा । हिङ्गुज्ज्वलौ जीरकभद्रमुस्ताश्चै वचाया ग्रन्थिः
सगुडा च शुण्ठी । एषा मया सेविता ग्रन्थयुक्तिः कथं नाहं मधुरस्वर इति ॥१३॥
हिङ्गुज्ज्वले इति । हिङ्गुज्ज्वलं दत्तमरीचचूर्णं व्याघारितं तैलघृतेर्मिश्रम् । मुक्तं मया

विटः—स्वस्थो भवतु भवान् । संप्रत्येवागमिष्यति ।

(ततः प्रविशति प्रवहणाधिरूढा वसन्तसेना चेटश्च ।)

चेटः—मीदे क्वु हग्गे । मज्झिण्हिके शुज्जे । मा दाणिं कुविदे
लाअशालशंठाणे हुविशशदि । ता तुलिदं वहामि । जाघ गोणा,
जाघ । (क)

वसन्तसेना—हद्धी हद्धी । ण क्वु वड्डमाणअस्स अअं सर-
संजोओ । किं णेदम् । किं णु क्वु अज्जचारुदत्तेण वाहणपडि-
स्समं परिहरन्तेण अण्णो मणुस्सो अण्णं पवहणं पेसिदं भविस्सदि ।
फुरदि दाहिणं लोअणम् । वेवदि मे हिअअम् । भुण्णाओ दिसाओ ।
सच्चं ज्जेव विसंतुलं पेक्खामि । (ख)

शकारः—(निमेषोपमाकण्यं ।) भावे भावे, आगदे पवहणे । (ग)

विटः—कथं जानासि ।

शकारः—किं ण पेक्खदि भावे । वुद्धशूअले विअ घुलघुला-
अमाणे लक्खीअदि । (घ)

विटः—(दृष्ट्वा ।) साधु लक्षितम् । अयमागतः ।

शकारः—पुत्तका थावरलका चेडा, आगदे शि । (ङ)

चेटः—अथ इं । (च)

(क) मीतः खल्वहम् । माध्याह्निकः सूर्यः । नेदानीं कुपितो राजस्या-
लसंख्यानको भविष्यति । तत्त्वरितं वहामि । यातं गानौ, यातम् ।

(ख) हा धिक्क हा धिक्क । न खलु वर्धमानकस्यायं स्वरसंयोगः । किं
न्विदम् । किं नु खल्वार्यचारुदत्तेन वाहनपरिश्रमं परिहरतान्यो मनुष्योऽन्य-
स्प्रवहणं प्रेषितं भविष्यति । स्फुरति दक्षिणं लोचनम् । वेपथे मे हृदयम् ।
शून्या दिशः । सर्वमेव विसंतुलं पश्यामि ।

(ग) भाव भाव, आगतं प्रवहणम् ।

(घ) किं न पश्यति भावः । वृद्धशूकर इव घुरघुरायमाणं लक्ष्यते ।

(ङ) पुनरुक्त्वावरकं चेट, आगतोऽसि । (च) अथ किम् ।

पारमृतीयं मांसं कथं नाहं मधुरस्वर इति ॥ १४ ॥ हिगूज्वलचूर्णं प्ररमृतीयमासेन
सिद्धं मया भुक्तं ततः कथं न मधुरस्वरोऽहम् । घनद्रवः कर्मणि यन् तः (?) ॥ किं न
प्रेक्षते भावः । वृद्धशूकर इव । घुरघुरेत्यव्यक्तशब्दानुकरणम् । अव्यक्तं शब्दं कुर्वाणो

शकारः—पवहणे वि आगदे । (क)

चेटः—अघ इं । (ख)

शकारः—गोणा वि आगदे । (ग)

चेटः—अघ इं । (घ)

शकारः—तुमं पि आगदे । (ङ)

चेटः—(सहासम् ।) भट्टके, अहं पि आगदे । (च)

शकारः—ता पवेशेहि पवहणम् । (छ)

चेटः—कदलेण मग्गेण । (ज)

शकारः—एदेण जेव पगालखण्डेण । (झ)

चेटः—भट्टके, गोणा मलेन्ति । पवहणे वि भज्जेदि । हग्गे वि चेडे मलामि । (ञ)

शकारः—अले, लाअशालके हग्गे गोणा मले, अवले कीणि-
शशम् । पवहणे भग्गे, अवलं घडाइशशम् । तुमं मले, अण्णे प^१ह-
णवाहके हुविशशदि । (ट)

चेटः—शब्वं उववण्णं हुविशशदि । हग्गे अत्तणकेलके ण हु-
विशशम् । (ठ)

शकारः—अले, शब्वं पि णशशदु । पगालखण्डेण पवेशेहि
पवहणम् । (ड)

(क) प्रवहणमप्यागतम् । (ख) अथ किम् । (ग) गाथावप्यागतौ ।

(घ) अथ किम् । (ङ) त्वमप्यागतः ।

(च) भट्टारक, अहमप्यागतः ।

(छ) तत्प्रवेशय प्रवहणम् । (ज) कतरेण मार्गेण ।

(झ) एतेनैव प्राकारखण्डेन ।

(ञ) भट्टारक, वृषभौ द्वियेते । प्रवहणमपि भज्यते । अहमपि चेटो द्विये ।

(ट) अरे, राजश्यालकोऽहम् । वृषभौ मृतौ, अपरौ क्रेष्यामि । प्रवहणं
ममम्, अपरं कारयिष्यामि । त्वं मृतः, धन्यः प्रवहणवाहकौ भविष्यति ।

(ठ) सर्वमुपपन्नं भविष्यति । अहमात्मीयो न भविष्यामि ।

(ड) अरे, सर्वमपि नश्यतु । प्राकारखण्डेन प्रवेशय प्रवहणम् ।

रक्षते ॥ पगालखण्डेण प्राकारखण्डपयेनैव प्रवेशय ॥ दयगत्ता तु भ्रमं प्रवह-

चेटः—विभज्ज ले पवहण, शमं शामिणा विभज्ज । अण्णे पवहणे मोदु । मट्टके गदुअ णिवेदेमि । (प्रवित्त्य ।) कथं ण भागे । मट्टके, एसे उवत्थिदे पवहणे । (क)

शकारः—ण छिण्णा गोणा । ण मला लज्ज । तुमं पि ण मले । (ख)

चेटः—अध इं । (ग)

शकारः—भाव, आअच्छ । पवहणं पेक्खामो । भावे, तुमं पि मे गुल्ल पलमगुल्ल । पेक्खीअशि शादलके अञ्जन्तलकेत्ति पुलक्कल-
णीएत्ति तुमं दाव पवहणं अगगदो अहिल्लह । (घ)

विटः—एवं भवतु । (इत्यारोहति ।)

शकारः—अथवा चिश्द तुमम् । तुह वप्पकेलके पवहणे, जेण तुमं अगगदो अहिल्लहसि । हग्गे पवहणशामी । अगगदो पवहणं अहिल्लहामि । (ङ)

विटः—भवानेवं ब्रवीति ।

(क) विभज्ज रे प्रवहण, समं स्वामिना विभज्ज । अन्यत्रप्रवहणं भवतु । मट्टारकं गत्वा निवेदयामि । कथं न ममम् । मट्टारक, एतदुपस्थितं प्रवहणम् ।

(ख) न छिन्नौ वृषभौ । न मृता रज्जवः । त्वमपि न मृतः ।

(ग) अध किम् ।

(घ) भाव, आअच्छ । प्रवहणं पद्यावः । भाव, त्वमपि मम गुरुः पर-
मगुरुः । प्रेक्ष्यसे सादरकोञ्जन्तरक इति पुरस्करणीय इति त्वं तावत्प्रवह-
णामग्रतोऽधिरोह ।

(ङ) अथवा तिष्ठ त्वम् । तव पितृसंबन्धि प्रवहणम्, येन त्वमग्रतोऽधि-
रोहसि । अहं प्रवहणस्वामी । अग्रतः प्रवहणमधिरोहामि ।

णमित्याह—कथं न मम इति ॥ ण छिण्णा लज्जू, ण मला गोणा इति व्यक्त्ये
शकारोक्तत्वाङ्गमणम् । मम गुरुः । गुरुरित्यतिमान्यत्वपरम् । एवं त्वं प्रेक्षते ।
सावरं महत्कृत्वा (?) । पुलक्कल्लिण्ण पुष्पसणीयः (?) पुष्कलिनी । 'एकार्यन्द-
यमच्छनीश इत्येनेन गुह्यमेव द्रवयति' इति प्राचीनटीका (?) । त्वं तावत्प्रवहण-
मग्रत आरोह ॥ अथवा तिष्ठ त्वम् । तव पितृसंबन्धि प्रवहणम् । अहं प्रवहणस्वामी ।

शकारः—जइ वि हगे एव्वं भणामि, तथा वि तुह एरो
आदले 'अहिलुह भणामि' ति भणितुम् । (क)

विटः—आरोहतु भवान् ।

शकारः—एरो शंपदं अहिलुहामि । पुत्तका थावलका चेडा,
पलिवत्तावेहि पवहणम् । (ख)

चेटः—(परवर्त्य ।) अहिलुहदु भट्टारके । (ग)

शकारः—(अधिरुद्धावलोक्य च शब्दां नटयित्वा लरितमवसीर्य मिदं
कण्ठेऽवलम्ब्य ।) भावे भावे, मलेशि मलेशि । पवहणाधिरुद्धा लक्खशी
चोले वा पडिवशदि । ता जइ लक्खशी, तदो उभे वि मूरो ।
अथ चोले, तदो उभे वि खज्जे । (घ)

विटः—न भेतव्यम् । कुतोऽत्र वृषभयाने राक्षस्याः संचारः ।
मा नाम ते मध्याह्नार्कतापच्छिन्नदृष्टेः स्वावरकस्य सकञ्चुकां छायां
दृष्ट्वा भ्रान्तिरुत्पन्ना ।

शकारः—पुत्तका थावलका चेडा, जीवेशि । (ङ)

चेटः—अथ इं । (च)

शकारः—भावे, पवहणाधिरुद्धा इत्थिआ पडिवशदि । ता
अवलोएहि । (छ)

विटः—कथं स्त्री ।

(क) यद्यप्यहमेव भणामि, तथापि तत्रैव आचारः 'अधिरोह भट्टारक'
इति भणितुम् ।

(ख) एष साप्रतमधिरोहामि । पुत्रक स्थानरक चेट, परिवर्तय प्रवहणम् ।

(ग) अधिरोहतु भट्टारक ।

(घ) भाव भाव, मृतोऽसि मृतोऽसि । प्रवहणाधिरुद्धा राक्षसी चौरा वा
प्रतिवसति । तद्यदि राक्षसी, तदोभावपि सुपिता । अथ चौरः तदोभावपि
खादितौ । (ङ) पुत्रक स्थानरक चेट, जीवसि । (च) अथ निम् ।

(छ) मान, प्रवहणाधिरुद्धा स्त्री प्रतिवसति । तदवलोक्य ।

अप्रतः प्रवहणमधिरोहामि ॥ यद्यप्यहमेवं ब्रवीमि, तथापि तत्रैव आचारः 'अधिरोह
भट्टारक' इति भणितुम् ॥ प्रवहणे राक्षसी चौरा वा प्रतिवसति । मूरो राज्ञे इति

अवनतशिरसः प्रतियाम शीघ्रं पथि वृषभा इव वर्षताडिताक्षाः ।

मम हि सदसि गौरवप्रियस्य कुलजनदर्शनकातरं हि चक्षुः ॥ १५ ॥

वसन्तसेनाः—(सविस्मयनात्मगतम् ।) कथं मम णअणाणं आआ-
सअरो जैव राअसालओ । ता संसइदहि मन्दभाआ । एसो दाणिं
मम मन्दभाइणीए ऊसरक्खेत्तपदो विअ वीअमुट्टी णिप्फलो इव
आगमणो संवुत्तो । किं एत्थ करइस्सम् । (क)

शकारः—कादले क्खु एशे बुद्धचेडे पवहणं णावलोएदि ।
भावे, आलोएहि पवहणम् । (ख)

विटः—को दोपः । भवतु । एवं तावत् ।

शकारः—कधम्, शिआला उड्डेन्ति, वाआशावच्चेन्ति । ता
जाव भावे अक्खीहिं भक्खीअदि, दन्तेहिं पेक्खीअदि, ताव हम्मो
पलाइशम् । (ग)

विटः—(वसन्तसेनां दृष्ट्वा । सविपादमात्मगतम् ।) कथमये, मृगी
व्याघ्रमनुसरति । भोः, कष्टम् ।

शरच्चन्द्रप्रतीकाशं पुलिनान्तरशायिनम् ।

हंसी हंसं परित्यज्य वायसं समुपस्थिता ॥ १६ ॥

(जनान्तिष्ठम् ।) वसन्तसेने, न युक्तमिदम्, नापि सदृशमिदम् ।

पूर्वं मानादवज्ञाय द्रव्यार्थे जननीवशात् ।

(क) कथं मम नयनयोरायासकर एव राजश्यालः । तत्संशयितास्मि
मन्दभाग्या । एतदिदानीं मम मन्दभागिन्या ऊपरक्षेत्रपतित इव वीजमुष्टि-
निष्फलमिहागमनं संवृत्तम् । तत्किमत्र करिष्यामि ।

(ख) कातरः खल्वेव बुद्धचेटः प्रवहणं नावलोकयति । भाव, आलो-
कय प्रवहणम् ।

(ग) कथम्, शृगाला उड्डीयन्ते, वायसा व्रजन्ति । तथावद्भावोऽक्षिभ्यां
भक्ष्यते दन्तैः प्रेक्ष्यते, तावदहं पलायिष्ये ।

विपरीतोक्तिः शकारवाच्यत्वात् ॥ अवप्वेत्यादि । पुष्पिताग्रा । प्रयाम
इति खोटौ मस (?) । गौरवमारमनि बहुमानः ॥ १५ ॥ बुद्धचेडे निन्दितश्रोतः ।
'बुद्धश्रोत्रेपांश इत्यावाचकः । अकारणात्' इति पूर्वटीका (?) ॥ कथम् । शृगाला
उड्डीयन्ते । वायसा भावन्ति । तथावद्भावोऽक्षिभ्यां भक्ष्यते दन्तैः प्रेक्ष्यते ।
शकारवाच्यत्वाद्विपरीतोक्तिः । तावदहं पलाये । अन्यथा वापन्यात् (?) । लाघव-
नायाति कातरं विदुःखं काकादने भीरुः (?) । शरदिति ॥ १६ ॥ पूर्व-

शकारः—(सक्रोधम् ।)

जे चुम्बिदे अम्बिकमादुकेहिं गदे ण देवाण वि जे पणामम् ।
शे पाडिदे पादतलेण मुण्डे वणे शिआलेण जधा मुदङ्गे ॥ १९ ॥
अले थावलआ चेडा, कहिं तुए एशा शमाशादिदा । (क)

चेदः—भट्टके, गामशअलेहिं लुद्धे लाजमग्गे । तदो चालुद-
चश लुक्खवाडिआए पवहणं थाविअ तहिं ओदलिअ जाव चङ्ग-
पलिवट्टिअं कलेमि, ताव एशा पावहणविपज्जाणेण इह आलुद्धे वि-
तकेमि । (ख)

शकारः—कथं पवहणविपज्जाणेण आगदा । ण मं अहिशा-
लिदुम् । ता ओदल ओदल ममकेलकादो पवहणादो । तुमं तं द-
लिद्वशत्थवाहपुत्तकं अहिशालेशि । ममकेलकाइं गोणाइं वाहेशि ।
ता ओदल ओदल गब्भदाशि, ओदल ओदल । (ग)

वसन्तसेना—तं अज्जचारुदत्तं अहिसारैसि ति जं सच्चम्,
अलंकिदम्हि इमिणा वअणेण । संपदं जं भोदु तं भोदु । (घ)

(क) यच्चुम्बितमम्बिकामातृकामिगतं न देवानामपि यत्प्रमाणम् ।
तत्पातितं पादतलेन मुण्डं वने शृगालेन यथा मृताङ्गम् ॥

अरे स्थावरक चेद, कुत्र त्वयैषा समासादिता ।

(ख) भट्टक, ग्रामशकटै रुद्धो राजमार्गः । तदा चारुदत्तस्य वृक्षवाटिकायां प्रवहणं स्थापयित्वा तत्रावतीर्य यावच्चक्रपरिवृत्तिं करोमि, तावद्देशं प्रवहणविपर्यासेनेहासूढेति तर्कयामि ।

(ग) कथं प्रवहणविपर्यासेनागता । न मामभिसारयितुम् । तदवतरावतर मदीयात्प्रवहणात् । एवं तं दरिद्रमार्थवाहपुत्रकमभिसारयसि । मदीयौ गावौ वाहयसि । तदवतरावतर गर्भदासि, अवतरावतर ।

(घ) तमार्थचारुदत्तमभिसारयसीति यत्सत्यम्, अलंकृतास्म्यमुना बद्धनेन । संप्रतं यद्भवति तद्भवति ।

तत्प्रमाणेदानीं धरणात् तत्रास्ति दासः ॥ १८ ॥ जे चुम्बिदे इति । उरजाला ।
ये चुम्बिता मातृकामिकाभिर्गता न देवानामपि ये प्रमाणम् (प्रणामम्) । ते
पातितः पादतलेन मुण्डा वने शृगालेन यथा मृताङ्गः ॥ मातृका इति स्तौत्रे

शकारः—

एदेहि दे दशणहुप्पलमण्डलेहि ।

हत्थेहि चाटुशतताडणलम्पडेहि ।

कट्टामि दे वलतणुं णिअजाणकादो

केशेषु वालिदइअं वि जहा जडाऊ ॥ २० ॥ (क) ।

वितः—

अग्राह्या मूर्धजेप्वेताः स्त्रियो गुणसमन्विताः ।

न लताः पल्लवच्छेदमर्हन्युपवनोद्भवाः ॥ २१ ॥

तदुत्तिष्ठ त्वम् । अहमेनामवतारयामि । वसन्तसेने, अवतीर्यताम् ।

(वसन्तसेनावतीर्यकान्ते स्थिता ।)

शकारः—(स्वगतम् ।) जे शे मम वअणावमाणेण तदा लोशग्गी शंधुक्खिदे, अज्ज एदाए पादप्पहालेण अणेण पज्जलिदे तं शंपदं मालेमि णम् । भोदु । एव्वं दाव । (प्रकाशम् ।) भावे भावे, जदिच्छशे लम्बदशाविशालं पावालअं शुत्तशदेहिं जुत्तम् ॥

मांसं च खादुं तह तुष्टि कादुं चुह चुह चुक्कु चुह चुहत्ति ॥ २२ ॥ (ख)

(क) एताभ्या ते दशनखोत्पलमण्डलाभ्या

हस्ताभ्या चाटुशतताडनलम्पटाभ्याम् ।

कर्षामि ते वरतनु निजयानका-

त्केशेषु वालिदयितामिव यथा जटायुः ॥

(ख) यः स मम वचनाप्रमानेन तदा रोपाग्निः संधुक्षितः, अचैतस्याः पादप्रहारेणानेन प्रज्वलितः । तत्सांप्रतं मारयाम्येनाम् । भवतु । एवं तावत् । भाव भाव,

यदीच्छसि लम्बदशाविशालं प्रावारकं सूत्रशतैर्भुक्तम् ।

मांसं च खादितुं तथा तुष्टिं कर्तुं चुह चुह चुक्कु चुह चुह इति ॥

क* । मुण्डा इति बहुवचनमप्यनयंकम् ॥ १९ ॥ एदेहिं इत्यादि । वसन्त लक्ष्मणन्दसा । सविन्दोः पादिकपुस्त्यात् एदेहिं हत्थेहिं इत्यनयोर्लघुत्वात् एताभ्यां तव दशनखोत्पलमण्डलाभ्यां हस्ताभ्यां चाटुशतताडनलम्पटाभ्यां कर्षयामि दे त्वाम् । वरतनुं निजयानकात्केशेषु वालिदयितामिव केशेषु जटायुराकृष्टवान् । पाठान्तरे हनूमानित्यर्थः । व्याहतोपमं चेदमथग्राह्या इति ॥ २१ ॥ योऽसौ वचनावमानेन तदा रोपाग्निः सोऽचैतस्याः पादप्रहारेणानेन प्रज्वलितः । ततः सांप्रतं मारयाम्येनाम् । च्छशे इत्यादि । उपजातिच्छन्दसा । यदीच्छसि लम्बदशाविशालं मांसं च खादितुं तथा तुष्टिं कर्तुं चुह चुह चुक्कु चुह चुह इति ॥

विटः—ततः किम् ।

शकारः—मम प्रियं कलेहि । (क)

विटः—वाढं करोमि वर्जयित्वा त्वकार्यम् ।

शकारः—भावे, अकज्जाह गन्धे त्रि णत्थि । लक्खशी कावि णत्थि । (ख)

विटः—उच्यतां तर्हि ।

शकारः—मालेहि वसन्तशेणिअम् । (ग)

विटः—(कर्णौ विधाय ।)

बालां स्त्रियं च नगरस्य विभूषणं च
वेश्यामवेशसदृशप्रणयोपचाराम् ।

एनामनागसमहं यदि घातयामि
केनोद्धुपेन परलोकनदीं तरिष्ये ॥ २३ ॥

शकारः—अहं ते भेडकं दइइशम् । अण्णं च विविक्ते उ-
ज्जाणे इघ मालन्तं को तुमं पेक्खिइशदि । (घ)

विटः—

पश्यन्ति मां दशदिशो वनदेवताश्च
चन्द्रश्च दीप्तकिरणश्च दिवाकरोऽयम् ।

धर्मानिलौ च गगनं च तथान्तरात्मा
भूमिस्तथा सुकृतदुष्कृतसाक्षिभूता ॥ २४ ॥

शकारः—तेण हि पडन्तोवालिदं कदुअ मालेहि । (ङ)

विटः—मूर्ख अपघ्वस्तोऽसि ।

(क) मम प्रियं कुरु ।

(ख) भाव अकार्यस्य गन्धोऽपि नास्ति । राक्षसी कापि नास्ति ।

(ग) मारय वसन्तसेनाम् ।

(घ) अहं त उडुपं दास्यामि । अन्यथ विविक्ते उद्यान इह मारयन्ते-
तं प्रेक्षिष्यते । (ङ) तेन हि पटान्तापवारितां कृत्वा मारय ।

इ बुद्धि इत्यनुकरणम् ॥ २२ ॥ निक्षिकेऽन्योन्यार्थावेतां (?) ॥ याटा-
॥ अवेशसदृशेति । अवेशसादृशोचितं कृत्तमम् (?) ॥ २३ ॥ विविक्ते
पटान्तापवारितां कृत्वा ॥ पश्यन्तीति ॥ २४ ॥ अपघ्वो

शकारः—अधम्ममीळ एसे वुद्धकोले । मोदु । थावळं चेहं
अणुणेमि । पुत्तका थावलका चेडा, शोवण्णत्तण्डुवाइं दइइशम् । (क)

चेटः—अहं पि पहिलिदशम् । (ख)

शकारः—शोवण्णं दे पीठके कालइइशम् । (ग)

चेटः—अहं पि उवविशिदशम् । (घ)

शकारः—शब्बं दे उच्छिइइअं दइइशम् । (ङ)

चेटः—अहं पि स्साइइशम् । (च)

शकारः—शब्बचेडार्णं महत्तलकं कलदइइशम् । (छ)

चेटः—मट्टके, हुविदशम् । (ज)

शकारः—ता मण्णेहि मम वअणम् । (झ)

चेटः—मट्टके, शब्बं कळेमि वज्जिअ अकज्जम् । (ञ)

शकारः—अकज्जाह् गन्धे वि णत्थि । (ट)

चेटः—भणादु मट्टके । (ठ)

शकारः—एणं वसन्तशेणिअं मालेहि । (ड)

चेटः—प्रसीददु मट्टके । इयं मए अणज्जेण अज्जा पवहण-
पलिवत्तणेण आणीदा । (ढ)

(क) अधर्ममीळरेप वुद्धकोलः । भवतु । स्थावरकं चेटमतुनयामि ।
पुत्रक स्थावरक चेट, सुवर्णकटकानि दासामि ।

(ख) अहमपि परिघाम्यामि । (ग) शोवणं ते पीठकं कारयिष्यामि ।

(घ) अहमप्युपवेक्ष्यामि । (ङ) सर्वे त उच्छिष्टं दासामि ।

(च) अहमपि स्वादिष्यामि ।

(छ) सर्वेचेटानां महत्तरकं कारयिष्यामि ।

(ज) मट्टक मविष्यामि । (झ) तन्मन्वस्व मम वचनम् ।

(ञ) मट्टक, सर्वे करोमि वर्जयित्वाकार्यम् ।

(ट) अकार्यस्य गन्धोऽपि नास्ति । (ठ) भणतु मट्टकः ।

(ड) एनां वसन्तसेनां मारय ।

(ढ) प्रसीदतु मट्टकः । इयं मयानार्येणार्या प्ररहणपरिवर्तने

पि-
मि-
नाव-
पि-
टम् ॥ सुत्तण्डुवाइं बाहुवलयविशेषान् । पहिलिस्सं परिघास्ये
टम् ॥ उववित्तिस्सं उपवेक्ष्यामि ॥ तं वहिदित्तिघोटासि (?) उच्छि-

शकारः—अले चेडा, तवावि ण पहवामि । (क)

चेटः—पहवदी भट्टके शलीलाह, ण चालिचाह, । ता पशीददु
पशीददु भट्टके । माआमि कखु अंहम् । (ख)

शकारः—तुमं मम चेडे भविअ कदश माआशि । (ग)

चेटः—भट्टके, पललीअशश । (घ)

शकारः—के शे पललोए । (ङ)

चेटः—भट्टके, शुकिददुक्किदशश पलिणामे । (च)

शकारः—केलिशे शुकिदशश पलिणामे । (छ)

चेटः—जादिशे भट्टके, बहुशुवण्णमण्डिदे । (ज)

शकारः—दुक्किदशश केलिशे । (झ)

चेटः—जादिशे हग्गे पलपिण्डभक्खके भूदे । ता अकज्जं ण
कलइशशम् । (ञ)

शकारः—अले, ण मालिशशशि । (ट) (इति बहुविधं ताडयति ।)

चेटः—पिट्ठयदु भट्टके, मालेदु भट्टके, अकज्जं ण कलइशशम् ।

(क) अरे चेट, तवापि न प्रभवामि ।

(ख) प्रभवति भट्टकः शरीरस्य, न चारित्र्यस्य । तत्प्रसीदतु प्रसीदतु
भट्टकः । विभेमि खल्वहम् ।

(ग) त्वं मम चेटो भूत्वा कस्माद्विभेषि ।

(घ) भट्टक, परलोकात् । (ङ) कः स परलोकः ।

(च) भट्टक, सुकृतदुष्कृतस्य परिणामः ।

(छ) कीदशः सुकृतस्य परिणामः ।

(ज) चादशो भट्टको बहुसुवर्णमण्डितः । (झ) दुष्कृतस्य कीदशः ।

(ञ) चादशोऽहं परपिण्डभक्षको भूतः । तदकार्यं न करिष्यामि ।

(ट) अरे, न मारयिष्यसि ।

भवति मम भट्टकः शरीरस्य, न चारित्र्यस्य ॥ परपिण्डभक्षको भूतः ॥

जेण ण्हि गब्भदाशे विणिम्मिदे भाअवेअदोशेहिं ।

अहिअं च ण कीणिदशं तेण अकज्जं पलिहलामि ॥ २५ ॥ (क)

वसन्तसेना—भाव, शरणागद ण्हि । (ख)

चिटः—काणेलीमातः, मर्पय मर्पय । साधु स्यावरक, साधु ।

अप्येप नाम परिभूतदशो दरिद्रः

प्रेप्यः परल फलमिच्छति नास्य भर्ता ।

तस्मादमी कथमिवाद्य न यान्ति नाशं

ये वर्धयन्त्यसदृशं सदृशं त्यजन्ति ॥ २६ ॥

अपि च ।

रन्थानुसारी विपमः कृतान्तो यदस्य दास्यं तत्र चेश्वरत्वम् ।

श्रियं त्वदीयां यदयं न भुङ्क्ते यदेतदाज्ञां न भवान्करोति ॥ २७ ॥

शकारः—(सगतम् ।) अधम्मभिल्लए बुद्धुखोडे । पल्लोअभिल्ल
एशे गब्भदाशे । हग्गे लट्टिअशाले कदश भाआमि वलपुलिश-
मणुदशे (प्रकाशम् ।) अले गब्भदाशे चेडे, गच्छ तुमम् । ओव-
ल्लके पविशिअ बीशन्ते एअन्ते चिस्ट । (ग)

चेटः—जं मट्टके आणवेदि । (वसन्तसेनामुपपत्त्य ।) अज्जए,
एत्तिके मे विहवे । (घ) (इति निष्क्रान्तः ।)

शकारः—(परिकरं बभ्रम् ।) चिस्ट वसन्तशेणिए, चिस्ट ।
मालइदशम् । (ङ)

(क) ताडयतु मट्टकः, मारयतु मट्टकः, अकार्यं न करिष्यामि ।

येनास्मि गर्भदासो निनिर्मितो मागधेयदोषैः ।

अधिकं च न क्रीणिष्यामि तेनाकार्यं परिहरामि ॥

(ख) भाव, शरणागतास्मि ।

(ग) अधर्ममीरुको वृद्धशृगालः । परलोकनीरुरेय गर्भदासः
राष्ट्रियशृगालः कस्माद्विभेदि वरपुरुषमनुष्यः । अरे गर्भदास चेट, गच्छ
अपराधके प्रविश्य निश्चान्त एकान्ते तिष्ठ ।

(घ) यद्गट्टकं आज्ञापयति । आर्ये, एतावान्मे विभवः ।

(ङ) तिष्ठ वसन्तसेने, तिष्ठ । मारयिष्यामि ।

पिट्ठयतु ताडयतु मारयतु वा । जेण ह्मीत्यादि । गाया । येन
निनिर्मितो मागधेयदोषेण । अधिकं च न क्रीणि(क्री)ष्यामि तेन
रामि ॥ २५ ॥ अपीति ॥ २६ ॥ रन्ध्रेति ॥ २७ ॥ क

विटः—आः, ममाग्रतो व्यापादयिष्यसि । (इति गले घृणाति ।)

शकारः—(भूमौ पतति ।) भावे भट्टकं मालेदि । (इति मोहं नाटयति । चेतनां लब्ध्वा ।)

शब्दकालं मए पुष्टे मंशेण अ धिएण अ ।

अज्ज कज्जे शमुप्पण्णे जादे मे वैलिए कथम् ॥ २८ ॥

(विचिन्त्व ।) भोदु । लद्धे मए उवाए । दिण्णा बुद्धुखोडेण शिलश्वा-
लणशण्णा । ता एदं पेशिअ वशन्तशेणिअं मालइइशम् । एवं
दाव । (प्रकाशम् ।) भावे, जं तुमं मए भणिदे, तं कथं हम्गे एवं
बहुकेहिं मल्लकप्पमाणेहिं कुलेहिं जादे अकज्जं कलेमि । एवं एदं
अङ्गीकलवेदुं मए भणिदम् । (क)

विटः—

किं कुलेनोपदिष्टेन शीलमेवात्र कारणम् ।

भवन्ति सुतरां स्फीताः सुक्षेत्रे कण्टकिद्रुमाः ॥ २९ ॥

शकारः—भावे, एशा तव अगदो लज्जाअदि, ण मं अङ्गी-

(क) भावो भट्टकं मारयति ।

सर्वकालं मया पुष्टो मांसेन च घृतेन च ।

अथ कार्ये समुत्पन्ने जातो मे वैरिकः कथम् ॥

भवतु । लब्धो मयोपायः । दत्ता वृद्धशृगालेन शिरश्चालनसंज्ञा । तदेतं
प्रेष्य वसन्तसेनां मारयिष्यामि । एवं तावत् । भाव, यत्नं मया भणितः,
तत्कथमहमेतं वृहत्तरैः मल्लकप्रमाणैः कुलेर्जातोऽकार्यं करोमि । एवमेतद-
ङ्गीकारयितुं मया भणितम् ।

(स्वात्)स्य विनेमि । अपि तु न कस्यापीत्यर्थः ॥ ओषडिके अण्वकारके । घृहमिच्छेप
त्वर्थः ॥ परिकरं बाह्य इति प्रविष्टम् ॥ स्वर्षेकालमित्यादि । अर्थस्तु—
सर्वकालं मया पुष्टो मांसेन च घृतेन च । अथ कार्ये समुत्पन्ने जातो मे वैरिकः
॥ २९ ॥ वैरिको वैरी । स्वर्षे कः ॥ २८ ॥ लब्धो मयोपायः । दत्ता वृद्धशृगालेन
उपदेशः । एदं पिटम् । भाव, यत्नं मया भणितः एवं कथम् (?) ।

एवं वृहतो मल्लकप्रमाणात् । समुद्रप्रमाणादिति वचस्ये मो(मौ)ल्यार्थान्मन्त्र-
गा कुलमुत्पन्नोति । 'मन्त्रिणा पत्रपुटिणा तथा कुलस्य महत्त्वं मौर्ष्यापुप-
'प्राचीनटीका । जातोऽकार्यं करोमि । एवमेतदङ्गीकारयितुं मया भणि-

कलेदि । ता गच्छ । थावलञ्चये मए पिश्टदे गदे वि । एशे पलाह्व
गच्छदि । ता तं गेण्हिअ आञ्छदु मावे । (क)

विटः—(सगतम् ।)

अस्मात्समक्षं हि वसन्तसेना शौण्डीर्यभावात् न भजेत मूर्खम् ।
तस्मात्करोम्येय विविक्तमस्या विविक्तविश्रम्भरसो हि कामः३०
(प्रकाशम् ।) एवं भवतु गच्छामि ।

वसन्तसेना—(पदान्ते गृहीत्वा ।) णं भणामि शरणागदमिह । (ख)

विटः—वसन्तसेने, न मेतव्यं न मेतव्यम् । काणेलीमातः,
वसन्तसेना तव हस्ते न्यासः ।

शकारः—एवम् । मम हस्ते एषा णाशेण चिष्टदु । (ग)

विटः—सत्यम् ।

शकारः—शचम् । (घ)

विटः—(किञ्चिद्गत्वा ।) अथवा मयि गते नृशंसो हन्यादेनाम् ।
तदपवारितशरीरः पश्यामि तावदस्य चिकीर्षितम् । (श्लोकान्ते स्थितः ।)

शकारः—मोदु । मालइइशम् । अथवा कवडकावदिके एशे
वक्षणे बुद्धुखोडे कदावि ओवाल्लिदशलीले गडिअ शिआले भविअ
हुल्लुमुलिं कलेदि । ता एतददश वञ्चणाणिमित्तं एवं दाव कलइइशम् ।
(कुमुमावचयं कुर्वन्नात्मानं मण्डयति ।) वाशू वाशू वशन्तशेणिए, एहि । (ङ)

(क) माय, एषा तवाम्रतो लज्जते न मामङ्गीकरोति । तद्गच्छ ।

स्थावरकचेद्ये मया ताडितो गतोऽपि । एष प्रपलाप्य गच्छति । तस्मात्तं
गृहीत्वागच्छतु मायः ।

(ख) ननु भणामि शरणागतामि ।

(ग) एवम् । मम हस्ते एषा न्यासेन तिष्ठतु ।

(घ) सत्यम् ।

(ङ) भवतु । मारयिष्यामि । अथवा कपटकापटिकं एष ब्राह्म
शृगालः कदाचिदपवारितशरीरो गत्वा शृगालो भूत्वा कप
तदेतस्य वञ्चनानिमित्तमेवं तावत्करिष्यामि । बाले बाले वसन्त

तम् ॥ किंफुलेनेति ॥ २९ ॥ अस्मदिति ॥ ३० ॥ णाशेण न
च ॥ अथवा कपटकापटिको ब्राह्मणः बुद्धुखोडः कदाचिदपवारित

वितः—अये, कामी संवृत्तः । हन्त, निर्वृतोऽसि । गच्छामि ।
(इति निष्क्रान्तः ।)

शकारः—

शुवण्णअं देमि पिअं वदेमि पडेमि शीशेण शवेइण्णेण ।

तथा वि मं णेच्छसि शुद्धदन्ति किं शैवअं कइमया मणुइशा ॥३१(क)

वसन्तसेना—को एत्थ संदेहो । (अवनतमुखी 'खलचरित'
इत्यादि श्लोकद्वयं पठति ।)

खलचरित निकृष्ट जातदोषः

कथमिह मां परिलोमसे धनेन ।

सुचरितचरितं विशुद्धदेहं

न हि कमलं मधुपाः परित्यजन्ति ॥ ३२ ॥

यत्नेन सेवितव्यः पुरुषः कुलशीलवान्दरिद्रोऽपि ।

शोभा हि पणखीणां सहशजनसमाश्रयः कामः ॥ ३३ ॥

अवि अ । सहआरपादवं सेविअ ण पलासपादवं अङ्गीक-
रिस्सम् । (ख)

शकारः—दाशीए धीए, दलिइचालुदत्तके सहआलपादवे
कडे, हग्गे उण पलाशे भणिदे, किंशुके वि ण कडे । एवं तुमं मे
गार्लि देन्ती अज्जवि तं ज्जेव चालुदत्तकं शुमलेशि । (ग)

(क) सुवर्णकं ददामि प्रियं वदामि पतामि शीषेण सवेष्टनेन ।

तथापि मां नेच्छसि शुद्धदन्ति किं सेवकं कष्टमया मनुष्याः ॥

(ख) कोऽत्र संदेहः । अपि च । सहकारपादपं सेवित्वा न पलाशपा-
दपमङ्गीकरिष्यामि ।

(ग) दासाः पुत्रि, दरिद्रचारुदत्तकः सहकारपादपः कृतः अहं पुनः
पलाशो भणितः, किंशुकोऽपि न कृतः । एवं त्वं मह्यं गार्लि ददत्वद्यापि
तमेव चारुदत्तकं सरसि ।

शुवण्णकमिति । उपजातिः । सुवर्णकं ददामि, प्रियं वदामि, पतामि शीषेण स-
वेन सोष्णीपेण । तेन नूनं वेद्मही इति प्रसिद्धम् (३) । तथापि मां नेच्छसि शुद्धदन्ति
इकाः कष्टमया मनुष्याः ॥ ३१ ॥ 'खलचरित' 'यत्नेन' [इति] प्रलीकपाठो
'तत्र 'इत्यादि' इत्याद्याहार्यः । इत्यादि श्लोकद्वयं पठतीत्यर्थः । खलचरितेति
च संबोधनद्वयम् ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ पलाशपादेन राक्षसोऽप्यभिधीयते । गार्लि

वसन्तसेना—हिअअगदो जेव किंति न सुमरीअदि । (क)
शकारः—अज्ज वि दे हिअअगदं तुमं च शमं जेव मोडेमि ।
ता दलिहशत्थवाहअमणुइशकामुकिणि, चिश्ठ चिश्ठ । (ख)

वसन्तसेना—भण भण पुणो वि भण सलाहणिआइं एदाइं
अक्खराइं । (ग)

शकारः—पलिचाअहु दाशीए पुत्ते दलिहचालुदत्तके तु-
मम् । (घ)

वसन्तसेना—परिचाअदि जदि मं पेक्खदि । (ङ)

शकारः—

किं शे शक्के वालिपुत्ते महेन्द्रो लम्भापुत्ते कालणेमी सुवन्धु ।

लुद्धे लाआ द्रोणपुत्ते जटाऊ चाणके वा धुन्धुमाले तिशङ्कु ॥३४॥

। अधवा, एदे वि दे ण लक्खन्ति ।

चाणकेण जघा शीदा मानिदा भालदे जुए ।

एवं दे मोडइइशामि जटाऊ विअ दोव्वदिम् ॥ ३५ ॥ (च)

(इति ताजयित्तुमुद्यतः ।)

(क) हृदयगत एव किमिति न खर्यते ।

(ख) अद्यापि ते हृदयगतं त्वा च सममेन मोटयामि । तदरिद्रसार्य-
वाहकमनुष्यकामुकिनि, तिष्ठ तिष्ठ ।

(ग) भण भण पुनरपि भण श्लाघनीयान्येतान्क्षराणि ।

(घ) परिनायता दास्याः पुत्रो दरिद्रचारुदत्तकस्त्वाम् ।

(ङ) परिनायते यदि मा प्रेक्षते ।

(च) किं स शक्रो वालिपुत्रो महेन्द्रो रम्भापुत्रः कालनेमिः सुवन्धुः ।

रुद्रो राजा द्रोणपुत्रो जटायुश्चाणक्यो वा धुन्धुमारस्त्रिशङ्कुः ।

देन्ती साक्षेपं वदन्ती इति देखीति चिरंतनटीका ॥ किं शे शक्के इति
विशेषच्छन्दसा श्लोकः । किमसौ [शक्रो] वालिपुत्रो महेन्द्रो रम्भापुत्रः
सुवन्धुः । रुद्रो राजा द्रोणपुत्रो जटायुश्चाणक्यो वा धुन्धुमारस्त्रिशङ्कुः
मिरसुरः । सुवन्धुः कत्रिविशेषः । धुन्धुरसुरभेदः ॥ ३४ ॥ अधवा,
रक्षन्ति । चाणक्येनेत्यादि । अर्थस्तु—चाणक्येन यथा सीता
युगे भारतानच्छिजे समये । एवं तां मारयिष्यामि जटायुरिव

वसन्तसेना—हा अत्ते, कहिं सि । हा अज्जचारुदत्त, एसो जणो असंपुण्णमणोरधो जेव विवज्जदि । ता उद्धं अकन्दहस्सम् । अथवा वसन्तसेणा उद्धं अकन्दति ति लज्जणीअं कखु एदम् । णमो अज्जचारुदत्तस्स । (क)

शकारः—अज्जवि गब्भदाशी तश्श जेव पावस्स णामं गेण्हदि (इति कण्ठे पीडयन् ।) शुमल गब्भदाशि, शुमल । (ख)

वसन्तसेना—णमो अज्जचारुदत्तस्स । (ग)

शकारः—मल गब्भदाशि, मल । (घ) (नात्रेन कण्ठे निपीडयन्मारत्यति ।)

(वसन्तसेना मूर्च्छिता निश्चेद्य पतति ।)

शकारः—(सहस्रम् ।)

एदं दोशकलण्डिअं अबिणअश्शावासभूदं खलं

लत्तं तश्श किलागदश्श लमणे कालागदं खाअदम् ।

किं एशे समुदाहलामि णिअअं बाहूण शूलत्तणं

णीशाशे वि मलेइ अम्ब शुमला शीदा जधा भालदे ॥३६॥

अथवा, एतेऽपि त्वां न रक्षन्ति ।

चाणक्येन यथा सीता मारिता भारते युगे ।

एवं त्वां मोटयिष्यामि जटाशुरिव द्रौपदीम् ॥

(क) हा माताः, कुत्रासि । हा आर्यचारुदत्त, एष जनोऽसंपूर्णमनोरथ एव विपद्यते । तदूर्ध्वमाक्रन्दयिष्यामि । अथवा वसन्तसेनोर्ध्वमाक्रन्दतीति लज्जनीयं खल्वेतत् । नम आर्यचारुदत्ताय ।

(ख) अद्यापि गर्भदासी तस्यैव पापस्य नाम गृह्णाति । स्मर गर्भदासि, स्मर । (ग) नम आर्यचारुदत्ताय ।

(घ) श्रियतां गर्भदासि, श्रियताम् ।

कूर्ध्वमुखैस्तराम् ॥ शुमल स्मर ॥ मल श्रियस्व । एदं दोशकलण्डिअमित्यादि ।
 ७ कूलेन श्लोकद्वयम् । एतां दोषकरण्डिकामविनयस्यावासभूतां खलां दुर्जनस्वभावा-
 ञ्कां तस्य चारुदत्तस्य किलगतस्य रमणे संभोगनिमित्तं कालागतामागताम् ।
 ८ श्लाम् । किमेव समुदाहरामि निजकं बाहोः शूलम् । निश्वासापि श्रियते

इच्छन्तं मम णेच्छति चि गणिआ लोशेण मे मालिदा

शुण्णे पुप्फकण्डके चि सहसा पाशेण उचाशिदा ।

सेवावध्दिद भादुके मम पिदा मादेव शा दोप्पदी

. जे शे पेक्खदि णेदिशं ववशिदं पुचाह शूलत्तणम् ॥ ३७ ॥

मोदु । संपदं बुद्धुखोडे आगमिदशदि चि । ता ओशल्लिअ चिदामि ।

(क) (तथा करोति ।)

(प्रविश्य चेटेन सह ।)

विटः—अनुनीतो मया स्यावरकश्चेटः । तद्यावत्काणेलीमातरं पश्यामि । (परिक्रम्यावलोक्य च ।) अये, मार्ग एव पादपो निपतितः । अनेन च पतता स्त्री व्यापादिता । भोः पाप, किमिदमकार्यमनुष्ठितं त्वया । तवापि पापिनः पतनात्स्त्रीवधदर्शनेनातीव पातिता वयम् । अनिमित्तमेतत्, यत्सत्यं वसन्तसेनां प्रति शङ्कितं मे मनः । सर्वथा देवता स्वस्ति करिष्यन्ति । (शकारमुपसृत्य ।) काणेलीमातः, एवं मयानुनीतः स्यावरकश्चेटः ।

(क) एतां दोषकरण्डिकामविनयस्यावासभूतां खलां

रक्ता तस्य किलागतस्य रमणे कालागतामागताम् ।

किमेव समुदाहरामि निजकं बाहोः शूरत्वं

निःश्वासापि म्रियतेऽम्वा सुमृता सीता तथा भारते ॥

इच्छन्तं मां नेच्छतीति गणिका रोषेण मया मारिता

शून्ये पुष्पकरण्डके इति सहसा पाशेनोत्रासिता ।

सेवावधितो भ्राता मम पिता मातेव सा द्रौपदी

योऽसौ पश्यति नेदशं व्यवसितं पुत्रस्य शूरत्वम् ॥

भवतु । सांप्रतं वृद्धशृगाल आगमिष्यतीति । ततोऽपसृत्य तिष्ठामि ।

अम्बा सुमृता सीता यथा भारते ॥ ३६ ॥ इच्छन्तं मां नेच्छतीति रोषेण मया मारिता शून्ये पुष्पकरण्डके इति सहसा पाशेनोत्रासिता रोषेण मारिता [इति] विपर्ययस्य योजना । सेवावधितो भ्राता मम पिता सा द्रौपदी । पाठान्तरे तु प्रमांतः पतिः (?) । या सा पश्यति पुत्रस्य शूरत्वम् ॥ ३७ ॥ ता ततः । अपसृत्य तिष्ठामि ॥ पापं धरति । अनिमित्तमसंबुद्धम् ॥ पिदशे वृष्टतः ॥ दक्षिणदिग्गत

शकारः—भावे, आअदं दे । पुस्तका थावलका चेडा, तवावि शाअदम् । (क)

चेटः—अध इं । (ख)

विटः—मदीयं न्यासमुपनय ।

शकारः—कीदिशे णाशे । (ग)

विटः—वसन्तसेना ।

शकारः—गडा । (घ)

विटः—क ।

शकारः—भावश्य ज्जेव पिष्टदो । (ङ)

विटः—(सवितर्कम् ।) न गता खलु सा तथा दिशा ।

शकारः—तुमं कदमाए दिशाए गडे । (च)

विटः—पूर्वया दिक् । ११

शकारः—शा वि दक्खिणाए गडा । (छ)

विटः—अहं दक्षिणया ।

शकारः—शा वि उत्तलाए । (ज)

विटः—अत्याकुलं कथयसि । न शुद्धयति मेऽन्तरात्मा ।

तत्कथय सत्यम् ।

शकारः—शवामि भावश्य शीशं अत्तणकेलकेहिं पादेहि । ता शंठावेहि हिअअम् । एशा मए मालिदा । (झ)

विटः—(सविपादम् ।) सत्यं त्वया व्यापादिता ।

(क) भाव, स्वागतं ते । पुत्रक स्थावरक चेट, तवापि स्वागतम् ।

(ख) अध किम् (ग) कीदृशो न्यासः ।

(घ) गता । (ङ) भावस्यैव पृष्ठतः ।

(च) त्व कतमया दिशा गतः । (छ) सापि दक्षिणया गता ।

(ज) साध्युत्तरया ।

(झ) शपे भावस्य शीर्षमात्मीयाभ्यां पादाभ्याम् । ततः संस्थापय हृद-
। एषा मया मारिता ।

स्य शीर्षमात्मीयाभ्यां पादाभ्याम् । संस्थापय हृदयम् । एषा मया मा-

मम न प्रलेपि पराक्रमे, ततः प्रेक्षस्व राष्ट्रिक(य)दयालस्य शरत्त्वम् ।

शकारः—जइ मम वअणे न पत्तिआअशि, ता पेक्ख पढमं लइत्तिअशालशंठाणाह शूलत्तणम् । (क) (इति दर्शयति ।)

विटः—हा, हतोऽस्मि मन्दभाग्यः । (इति मूर्च्छितः पतति ।)

शकारः—ही ही । उवलदे भावे । (ख)

चेटः—शमइशशदु शमइशशदु भावे । अविचालिअं पवहणं आणन्तेण ज्जेव मए पढमं मालिदा । (ग)

विटः—(समाश्वस्य सकृच्छणम् ।) हा वसन्तसेने,

दाक्षिण्योदकवाहिनी विगलिता याता स्वदेशं रति-

र्हा हालंकृतभूपणे सुवदने क्रीडारसोद्भासिनि ।

हा सौजन्यनदि प्रहासपुलिने हा माहशामाश्रये

हा हा नश्यति मन्मथस्य विपणिः सौभाग्यपण्याकरः ॥ ३८ ॥

(सासम् ।) कष्टं भोः, कष्टम् ।

किं नु नाम भवेत्कार्यमिदं येन त्वया कृतम् ।

अपापा पापकल्पेन नगरश्रीर्निपातिता ॥ ३९ ॥

(स्वगतम् ।) अये, कदाचिदयं पाप इदमकार्यं मयि संक्रामयेत् । भवतु ।

इतो गच्छामि । (इति परिक्रामति ।)

(शकार उपगम्य धारयति ।)

विटः—पाप, मा मा स्पाक्षीः । अलं त्वया । गच्छाम्यहम् ।

शकारः—अले, वशन्तशोणिअं शअं ज्जेव मालिअ मं दूशिअ कहिं पलाअशि शंपदं ईदिशे हग्गे अणाघे पाविदे । (घ)

विटः—अपध्वस्तोऽसि ।

(क) यदि मम वचने न प्रत्ययसे, तत्प्रश्य प्रथमं राष्ट्रियश्यालसंस्थानस्य शूरत्वम् । (ख) ही ही । उपरतो भावः ।

(ग) समाश्वसितु समाश्वसितु भावः । अविचारितं प्रवहणमानयतैव मया प्रथमं मारिता ।

(घ) अरे, वसन्तसेनां स्वयमेव मारयित्वा मां दूषयित्वा कुत्र पलायसे । सांप्रतमीदृशोऽहमनाथः प्राप्तः ।

उवलदे उपरतः दाक्षिण्येति ॥ ३८ ॥ किं न्विति ॥ ३९ ॥ हे पाप

शकारः—

अत्थं शदं देमि शुवण्णअं दे
कहावणं देमि शवोडिअं दे ।

एशे दुशहाण पलकमे मे

शामाण्णए भोदु मणुशशाणम् ॥ ४० ॥ (क)

वितः—धिक्, तवैवास्तु ।

चेटः—शन्तं पावम् । (ख)

(शकारो हसति ।)

वितः—

अप्रीतिर्भवतु विमुच्यतां हि हासो
धिवप्रीतिं परिभवकारिकामनार्याम् ।

मा भूच्च त्वयि मम संगतं कदाचि-

दाच्छिन्नं धनुरिव निर्गुणं त्यजामि ॥ ४१ ॥

शकारः—भावे, पशीद पशीद । एहि । णलिणीए पविशिय
कीलेख । (ग)

वितः—

अपतितमपि तावत्सेवमानं भवन्तं

पतितमिव जनोऽयं मन्यते मामनार्यम् ।

कथमहमनुयायां त्वां हतस्त्रीकमेनं

पुनरपि नगरस्त्रीशङ्कितार्थाक्षिष्टम् ॥ ४२ ॥

(क) अर्थं शतं ददामि सुवर्णकं ते कार्यापणं ददामि शवोडिणं ते ।

एष दोषस्थानं पराक्रमो मे सामान्यको भवतु मनुष्यकाणाम् ॥

(ख) शान्तं पापम् ।

(ग) भाव, प्रसीद प्रसीद । एहि । नलिन्यां प्रविश्य कीदृशः ।

हे पापसंहार ॥ अत्थं शदमिति । अर्थं शतं ददामि सुवर्णकं ते कार्यापणं
ददामि शवोडिकं ते । शोरी विपत्तिहरदंका(कः) गोटे प्रशिदः । तद्यदुत्पं
पणः । ते शोडश कार्यापणः कहावण इत्येके । एष दोषस्थानं पराक्रमो
मे साधारणो भवतु मनुष्याणाम् ॥ ४० ॥ अप्रीतिरिति ॥ ४१ ॥ अप-

(मच्छगम् ।) वसन्तसेने,

अन्यस्यामपि जातौ मा वेश्यां मूख्यं हि सुन्दरि ।

चारिष्यगुणसंपन्ने जायेथा विमले कुले ॥ ४३ ॥

शकारः—ममकेलके पुष्पकलण्डकजिष्णुजाणे वसन्तशोणिकं
नालिञ्ज कर्हि पलाञ्जि एहि । मम आवुत्तश अग्गदो ववहालं
देहि । (क) (इति धारयति ।)

विटः—आः, तिष्ठ जाल्म । (इति खज्जमाकपति ।)

शकारः—(समयमपघ्न्य ।) किं ले, मीदेशि । ता गच्छ । (ख)

विटः—(स्वगतम् ।) न युक्कमवस्सातुम् । भवतु । यत्रार्यशर्विलक-
चन्दनकप्रभृतयः सन्ति, तत्र गच्छामि । (इति निष्क्रान्तः ।)

शकारः—निघणं गच्छ । अले थावलका पुस्तका, कीलिशे
नए कडे । (ग)

चेटः—मट्टके, महन्ते अकज्जे कडे । (घ)

शकारः—अले चेडे, किं मणाशि अकज्जे कडेत्ति । भोट्टु ।
एवं दाव । (नानामरणान्यवतार्यं ।) गेण्ह एदं अलंकारअम् । मए ताव
दिण्णे । जेत्तिके वेले अलंकलेमि तेत्तिकं वेलं मम । अण्णं
तव । (ङ)

(क) मदीये पुष्पकलण्डकजीर्णोद्याने वसन्तसेनां मारयित्वा कुत्र पला-
ञ्जसे । एहि । मम आवुत्तस्याप्रतो व्यवहारं देहि ।

(ख) किं रे, मीतोऽसि तद्गच्छ ।

(ग) निघनं गच्छ । अरे स्यावरक पुत्रक, कीदृशं मया कृतम् ।

(घ) मट्टक, महदकार्यं कृतम् ।

(ङ) अरे चेट, किं मणसकार्यं कृतमिति । भवतु । एवं तावत् ।
गृहाणेममलंकारम् । मया तावद्दत्तम् । यानत्यां वेलायामलंकारोनि तावतीं ।
वेला मम । अन्यदा तव ।

तितमिति ॥ ४२ ॥ अन्यस्यासिति ॥ ४३ ॥ आव(वु)त्तश भगिनी-
पतेः । व्यवहार(रं) विचारम् ॥ निघनं गच्छ त्विति(त्वमिति) ॥ चेटं प्रति
भूते । यस्यां वेलायामलंकारोमीति अलंकारोमीति वक्ष्ये इति पुरातनटीका(!) ॥

चेतः—भट्टके जेव एदे शोहन्ति । किं मम एदेहिं । (क)

शकारः—ता गच्छ । एदाइं गोणाइं गेण्हिअ ममकेलकाए पासादवालगापदोलिकाए चिष्ट । जाव हग्गे आअच्छामि । (ख)

चेतः—जं भट्टके आणवेदि । (ग) (इति निष्क्रान्तः ।)

शकारः—अत्तपलित्तणे भावे गदे अदंशणम् । चेडं वि पासादवालगापदोलिकाए णिगलपूलिदं कदुअ थावइइशम् । एवं मन्ते लक्खिदे भोदि । ता गच्छामि । अधवा पेक्खामि दाव एदम् । किं एसा मला आदु पुण्णे वि मालइइशम् । (अवलोक्य ।) कधं शुमला । भोदु । एदिणा पावालण्ण पच्छादेमि णम् । अधवा णामद्धिदे एसे । ता के वि अज्जपुलिसे पच्चहिजाणेदि । भोदु । एदिणा वादालीपुज्जिदेण शुक्खपण्णपुडेण पच्छादेमि । (तया कृत्वा विचिन्त्य ।) भोदु । एवं दाव । संपदं अधिअलणं गच्छिअ ववहालं लिहावेमि, जहा अत्थइश कालणादो शत्थवाहचालुदत्ताकेण ममकेलकं पुप्फकलण्डकं जिण्णुज्जाणं पवेशिअ वसन्तशेणिआ वावादिदे सि ।

चालुदत्तविणाशाय कलेमि कवडं णवम् ।

णअलीए विशुद्धाए पशुपादं च्च दालुणम् ॥ ४४ ॥

भोदु । गच्छामि । (इति निष्क्रम्य दृष्ट्वा सभयम् ।) अविद मादिके । जेण जेण गच्छामि मग्गेण, तेण जेव एसे दुइइशमणके गहिदकशाओ-

(क) भट्टक एवैते शोभन्ते किं ममैतैः ।

(ख) तद्गच्छ । एतौ वृषभौ गृहीत्वा मदीयायां प्रासादवालगापदोलिकायां तिष्ठ । यावद्दहमागच्छामि । (ग) यद्भट्टक आज्ञापयति ।

पासादवालगापदोलिकाए । प्रासादोपरिगृहविशेष इति पद्यायाख्यातम् ॥ अत्तपलित्तणे आत्मरक्षणम् । निगलपूरितं अतिगुरुबन्धनोक्तिरियम् । एवं मन्त्रोऽभिरक्षितो भवति । प्राकारेण प्रच्छदपटेन । णामद्धिदे नामाद्धितः । वसन्तसेनाया इति शकारस्य चेति लिखिताश्वरः । शुक्खपण्णपुडेण शुक्खपण्णपुटेन तथा कृत्वा । पूर्वोक्तेन स्पृगितां कृत्वैत्यर्थः । अत्थइश । अर्थसेत्यर्थः । चालुदत्तेति । चारुदत्तविनाशाय करोमि कपटं नयम् । नगर्यां विशुद्धायां पशुपातमिव दारणम् ॥४४॥ पमिद मादिके सभयविस्रये । नदितय नासारज्जवा बाधितः (1) । रुद्रवेडे

दकं चीवलं गेण्हिअ आअच्छदि । एशे मए णांशि च्छिदिअ वाहिदे
किदवेले कदात्रि मं पेक्खिअ एदेण मालिदे त्ति पआशइश्रादि । ता
अधं गच्छामि । (अवलोन्य ।) भोटु । एदं अद्धपडिदं पाआलखण्डं
दड्ढिअ गच्छामि ।

एशे हि तुलिदतुलिदे लङ्काणअलीए गअणे गच्छन्ते ।

भूमिए पाआले हणूमशिहले विअ महेन्दे ॥ ४५ ॥ (क)

(इति निष्कान्तः ।)

(प्रविश्यापटीक्षेपेण)

संचाहको भिक्षुः—पक्खालिदे एशे मए चीवलखण्डे । किं

(क) आत्मपरित्राणे मावो गतोऽदर्शनम् । चेटनपि प्रासादवालाग्रप्रतो-
लिकायां, निगडपूरितं कृत्वा स्थापयिष्यामि । एवं मन्त्रो रक्षितो भवति ।
तद्गच्छामि । अथवा पश्यामि तावदेनाम् । किमेषा मृता, अथवा पुनरपि
मारयिष्यामि । कपं सुमृता । भवतु । एतेन प्रावारकेण प्रच्छादयान्वेनाम् ।
अथवा नामाङ्कित एषः । तत्कोऽप्यार्यपुरुषः प्रत्यभिज्ञासति । भवतु ।
एतेन वातालीपुञ्जितेन शुष्कपर्णपुटेन प्रच्छादयामि । भवतु एवं तावत् ।
सांप्रतमधिकरणं गत्वा व्यवहारं लेखयामि, यथार्थस्य कारणात्सार्यनाहकचा-
रुदत्तकेन मदीयं पुष्यकरण्डकं जीर्णोद्यानं प्रवेश्य वसन्तसेना व्यापादितेति ।

चारुदत्तविनाशाय करोमि कपटं नमम् ।

नगर्यां विशुद्धायां पशुघातमिव दारुणम् ॥

भवतु । गच्छामि । अविद् मादिके । येन येन गच्छामि मार्गेण, तेनैवैष
दुष्टभ्रमणको गृहीतकपायोदकं चीवरं गृहीत्वागच्छति । एष मया नासां
ठिन्ना वाहितः कृतपैरः कदापि मां प्रेक्ष्येतेन मारितेति प्रकाशयिष्यति ।
तत्कथं गच्छामि । भवतु । एतमर्थपतितं - प्राकारखण्डमुल्लङ्घ्य गच्छामि ।

एषोऽस्मि त्वरितत्वरितो लङ्कानगर्यां गगने गच्छन् ।

भूम्यां पाताले हनूमच्छिखर इव महेन्द्रः ॥

(इति चतुर्थः । एशे मिह इत्यादि । गथा । एषोऽहं त्वरितत्वरितो लङ्कानगर्यां
गगने गच्छन् । भूमौ पाताले हनूमच्छिखरादिव महेन्द्रः ॥ महेन्द्रशिखरादिव
हनूमानिति अत्रोक्तत्वादिपरीतम् । 'अभट्ट' इति पाठे अष्टकशिखरा-
दित्यर्थः । व्याहृतोपममिदं तावत् ॥ ४५ ॥ तथेति प्रणयं । भवतु । धर्माक्ष-

णु क्वु शाहाए शुक्खावइशम् । इध वाणला विलुप्पन्ति । किं
णु क्वु भूमिए । धूलीदोशे होदि । ता कहिं पशालिअ शुक्खा-
वइशम् । (दृष्ट्वा ।) भोदु । इध वादालीपुञ्जिदे शुक्खवत्तसंचए प-
शालइशम् । (तथा कृत्वा ।) णमो बुद्धइश । (इत्युपविशति ।) भोदु ।
धम्मवत्तलाइं उदाहलामि । ('पधब्बण जेण मालिदा' (८१२) इत्यादि पूर्वोक्तं
पठति ।) अथवा अलं मम एदेण सग्गेण । जाव ताए वसन्तसेणि-
आए बुद्धोवाशिआए पच्चुवकालं ण कलेमि, जाए दशानं सुवण्ण-
काणं किदे जूदिकलेहिं णिकीदे, तदो पहुदि ताए कीदं विअ
अत्ताणअं अवगच्छामि । (दृष्ट्वा ।) किं णु क्वु पण्णोदले समुदस-
शदि । अथवा ।

वादादवेण तत्ता चीवरतोएण तिम्मिदा पत्ता ।

एदे विधिण्णपत्ता मण्णे पत्ता विअ फुलन्ति ॥ ४६ ॥ (क)

(वसन्तसेना संज्ञां लब्ध्वा हस्तं दर्शयति ।)

भिक्षुः—हा हा, शुद्धालंकालभूशिदे इत्थिआहत्थे णिकमदि ।

(क) प्रक्षालितमेतन्मया चीवरखण्डम् । किं नु खलु शाखायां शुष्कं
करिष्यामि । इह वानरा विलुम्पन्ति । किं नु खलु भूम्याम् । धूलीदोषो
भवति । तत्कुत्र प्रसार्य शुष्कं करिष्यामि । भवतु । इह वातालीपुञ्जिते
शुष्कपत्रसंचये प्रसारयिष्यामि । नमो बुद्धाय । भवतु धर्माक्षराण्युदाहरामि ।
अथवालं ममैतेन स्वर्गेण । यावत्तस्या वसन्तसेनाया बुद्धोपासिकायाः
प्रेत्युपकारं न करोमि, यथा दशानां सुवर्णकानां कृतेन द्यूतकाराभ्यां निष्क्रीतः,
ततः प्रभृति तथा क्रीतमिवात्मानमवगच्छामि । किं नु खलु पण्णोदरे समु-
च्छसिति । अथवा ।

वातातपेन तप्तानि चीवरतोयेन स्मितानि पत्राणि ।

एतानि विस्तीर्णपत्राणि मन्ये पत्राणीव स्फुरन्ति ॥

राणि सग्गेण स्वर्गेण । यावत्तस्या वसन्तसेनयाः द्यूतकाराभ्यां सक्काशाइसमुवर्णानां
कृते निष्क्रीतः । तदो पहुदि निःकयप्रभृति । तथा क्रीतमात्मानमवगच्छामि ।
वादादवेति । गाथा । वातातपेन तप्तानि चीवरतोयेन स्मिततप्तमात्रं
पत्राणि । विस्मिता इति भावप्रधानो निर्देशः । एतानि विस्तीर्णं प्राप्तं
व्यवर्तितं यत्र (?) तानि मन्ये पत्राणीव विस्फुम्भन्ते ॥ ४६ ॥ इति ।

कथम् । दुदिए वि हत्ये । (बहुविधं निर्वर्ण्यम् ।) पञ्चभिजाणामि विअ
एदं हत्यम् । अथवा, किं विचालेण । शच्चं शे जेव हत्ये जेण मे
अमअं दिण्णम् । भोदु । पेक्खिइशम् । (नाब्बेनोद्भाव्य दृष्ट्वा प्रत्यभिज्ञाय
च ।) शा जेव बुद्धोवाशिआ । (क)

(वसन्तसेना पानीयमाकाङ्क्षति ।)

भिक्षुः—कथम् । उदअं मग्गेदि । दूले च दिग्घिआ । किं
दाणि एत्थ कलइशम् । भोदु । एदं चीवलं शे उवलि गालइशम् ।
(ख) (तया करोति ।)

(वसन्तसेना संज्ञां लब्धोत्तिष्ठ । भिक्षुः पटान्तेन वीजयति ।)

वसन्तसेना—अज्ज, को तुमम् । (ग)

भिक्षुः—किं मं ण शुमलेदि बुद्धोवाशिआ दशसुवण्णाणि-
कीदम् । (घ)

वसन्तसेना—सुमरामि । ण उण जथा अज्जो भणादि । वरं
अहं उवरदा जेव । (ङ)

भिक्षुः—बुद्धोवाशिए, किं ण्णेदम् । (च)

वसन्तसेना—(सनिर्वेदम् ।) जं सरिसं वेसमावस्स । (छ)

(क) हा हा, शुद्धालंकारभूषितः स्त्रीहस्तो निष्कामति । कथम् ।
द्वितीयोऽपि हस्तः । प्रत्यभिजानामीवैतं हस्तम् । अथवा, किं विचारेण ।
सत्यं स एव हस्तो येन मेऽभयं दत्तम् । भवतु । पश्यामि । सैव बुद्धो-
पासिका ।

(ख) कथम् । उदकं याचते । दूरे च दीर्घिका । किमिदानीमत्र करि-
ष्यामि । भवतु । एतर्थावरमस्या उपरि गालयिष्यामि ।

(ग) आर्य, कस्त्वम् ।

(घ) किं मां न स्मरति बुद्धोपासिका दशसुवर्णनिष्क्रीतम् ।

(ङ) स्मरामि । न पुनर्यथायों भणति । वरमहसुपरतैव ।

(च) बुद्धोपासिके, किं न्विदम् । (छ) यत्सदृशं वेशमावस्स ।

शुद्ध केवलं कटकदि न स्वभाव एवालंकरणं यत्र सः । दुदिए द्वितीयः । शे

मिक्षुः—उद्वेदु उद्वेदु बुद्धोवाशिआ एदं पादवसमीवजादं
 लदं ओलम्बिअ । (क) (इति लतां नामयति ।)

(वसन्तसेना गृहीत्वोत्तिष्ठति ।)

मिक्षुः—एदाश्श विहाले मम धम्मबहिणिआ चिट्ठदि । तर्हि
 शमश्शसिदमआ भविअ उवाशिआ गेहं गमिश्शदि । ता शेणं शेणं
 गच्छदु बुद्धोवाशिआ । (इति परिकामति । दृष्ट्वा ।) ओशलघ अज्जा, ओ-
 शलघ । एशा तलणी इत्थिआ, एशो भिक्खु ति शुद्धे मम एशे धम्मे ।
 हत्यशंजदो मुहशंददो इन्द्रियशंजदो शे व्खु भाणुशे ।

किं कलेदि लाअउले तश्श परलोओ हत्ये णिच्चले ॥४७॥(ख)

(इति निष्क्रान्ताः ।)

इति वसन्तसेनामोटनो नामाष्टमोऽङ्कः ।

(क) उत्तिष्ठतूत्तिष्ठतु बुद्धोपासिकैतां पादपसमीपजातां लतामवलम्ब्य ।

(ख) एतस्मिन्निवहारे मम धर्मभगिनी तिष्ठति । तत्र समाश्वस्तमना
 भूत्वोपासिका गेहं गमिष्यति । तच्छनैः शनैर्गच्छतु बुद्धोपासिका । अपसरत
 आर्याः, अपसरत । एषा तरुणी स्त्री, एष मिक्षुरिति शुद्धो ममैष धर्मः ।

हृत्स्वसंयतो मुखसंयतः इन्द्रियसंयतः स खलु मनुष्यः ।

किं करोति राजकुलं तस परलोको हस्ते निश्चलः ॥

जेव्व स एव ॥ से अस्याः ॥ वरं मनागिटम् ॥ ओलम्बिअ अवलम्ब्य । तत्र
 समाश्वस्तमना भूत्वा ।

इति मोटनो नामाष्टमोऽङ्कः ॥ ८ ॥

नवमोऽङ्कः ।

(ततः प्रविशति शोधनकः ।)

शोधनकः—आणत्तहि ~ अधिअरणमोइएहिं—‘अरे सोह-
णवा, व्यवहारमण्डवं गदुअ आसणाइं सज्जीकरेहि’ ति । ता जाव
अधिअरणमण्डवं सज्जिदुं गच्छामि (परिक्रम्यावलोक्य च ।) एदं
अधिअरणमण्डवम् । एस पविसामि । (प्रविश्य संमार्ज्यासनमाधाय ।)
विवित्तं कारिदं मए अधिअरणमण्डवम् । विरइदा मए आसणा ।
ता जाव अधिअरणिआणं उण जिवेदेमि । (परिक्रम्यावलोक्य च ।)
कथम्, एसो रट्टिअस्सालो दुइदुज्जणमणुस्सो इदो एव्व आव-
च्छदि । ता दिट्ठिपथं परिहरिअ गमिस्सम् । (क) (श्लेघ्नन्ते स्थितः ।)

(ततः प्रविशत्युज्ज्वलवेषधारी शकारः ।)

शकारः—

ण्हादेहं सल्लिजलेहिं पाणिएहिं

उज्जाणे उववणकाणणे णिशण्णे ।

णालीहिं शह जुवदीहिं इस्सित्ताहिं

गन्धव्वेहिं शुविहिदएहिं अङ्गकेहिं ॥ १ ॥

(क) आज्ञसोऽस्म्यधिकरणभोजकैः—‘अरे शोधनक, व्यवहारमण्डपं
गत्वासनानि सज्जीकुरु’ इति । तद्यावदधिकरणमण्डपं सज्जितुं गच्छामि ।
एषोऽधिकरणमण्डपः । एष प्रविशामि । विवित्तः कारितो मयाधिकरणमण्डपः ।
विरचितानि मयासनानि । तद्यावदधिकरणिकानां पुनर्निवेदयामि । कथम्,
एष राष्ट्रियश्यालो दुष्टदुर्जनमनुष्य इत एवागच्छति । तद्दृष्टिपथं परिहृत्य
गमिष्यामि ।

अधिकरणे न्यायविवादविषये नियुक्तत्वात्तदेषामस्ति । ‘अत इनिठनो’ इति
ठ् । अपवादो दोषवाच्येति यावत् । ण्हादेहमिति । प्रहर्षिणीछन्दसा । जलेहिं
जुवदीहिं शुविहिदएहिं इत्यत्र सानुस्वाराणामप्यन्त्याश्रयणां व्यधवं । छन्दोनु-
पेयात् । झ्रातोऽहं सल्लिजलैः स्वच्छैः । पाठान्तरे ‘पानीयैः’ । नारीभिर्युवतीभिः
श्रीभिः सह उद्याने उपवनदाने निषण्ण इति विपर्यय योजना । गन्धवं
एव शुविहितैरङ्गकैर्लक्षितः । ‘गन्धव्वेहिं’ इति पाठे तृतीया प्रथमार्थे । रूपकं

खणेण गण्ठी खणजूलके मे खणेण बाला खलकुन्तले वा ।

खणेण मुक्के खण उद्धचूडे चित्ते विचित्ते हगे लाअशाले ॥ २ ॥

अवि अ । विशगण्ठिगढभपविष्टेण विअ कोडएण अन्तल मम-
माणेण पाविद मए महदन्तलम् । ता कश्श एद किविणचेरिटअ
पाडइश्शम् । (स्थला १) आ, शुमलिद मए । दलिद्दचालुदत्तश्श एद
किविणचेरिटअ पाडइश्शम् । अण्ण च । दलिद्दे वस्तु शे । तश्श शब्ब
शभावीअदि । भोदु । अधिअलणमण्डव गदुअ अगदो धवहाल
लिहावइश्शम्, जथा चालुदत्तेण वशन्तसेणिआ मोडिअ मा
लिदा । ता जाव अधिअलणमण्डव ज्जेव्व गच्छामि (परिक्रम्याव
लोक्य च १) एश त अधिअलणमण्डवम् । एत्थ पविशामि ।
(प्रविश्यवलोक्य च १) कधम्, आशणाइ दिण्णाइ चिष्टन्ति । जाव
आअश्शन्ति अधिअलणमोइआ, दाव एदरिश्श दुव्वचत्तले मुहुत्तअ
उवविशिअ पडिवालइश्शम् । (क) (तथा स्थित १)

(क) स्नातोऽह सलिलजलै पानीयैरुद्यान उपवनकानने निषण्ण ।

नारीभि सह युवतीभि स्त्रीभिर्गर्भवे सुविहितैरङ्गकै ॥

क्षणेन ग्रथि क्षणजूलिका मे क्षणेन बाला क्षणकुन्तला वा ।

क्षणेन मुक्ता क्षणमूर्ध्वचूडाश्चिनो विचिनोऽह राजश्याल ॥

अपि च । विपत्राथिगर्भप्रविष्टेनेव कीटकेनात्तर मार्गमाणेन प्राप्त मया महद-
न्तरम् तत्कस्येद वृषणचेष्टित पातयिष्यामि । आ, स्मृत मया । दरिद्रचा-
रुदत्तस्येद वृषणचेष्टित पातयिष्यामि । अन्यच्च । दरिद्र खलु स । तस्य सर्व
समाव्यते । भवतु । अधिकरणमण्डप गत्वागतो व्यवहारं लेखयिष्यामि,
यथा चारदत्तेन वसन्तसेना भोटयित्वा मारिता । तथावदधिकरणमण्डपमेव
गच्छामि । एष सोऽधिकरणमण्डप । अत्र पविशामि । कधम्, आसनानि

च (१) पौनर्यत्यादि शकारोक्तत्वात् ॥ १ ॥ राणेनेति । उपेद्रवमया ।

हगे इत्यत्र एकारस्य लघुत्वं छन्दोनुरोधात् । एतच्छत्रकमुष्टिक पावालकधे-
इत्येके (१) । क्षणेन ग्रथि । पाठान्तरे 'मृष्टिका' । क्षणेन ग्रथि क्षणजूलिका,

मे क्षणेन बाला क्षणकुन्तला वा । क्षणेन मुक्ता क्षणमूर्ध्वचूडाः । अनिष्टावपि
कयोर्विज्ञेप (१) । चित्रा विचित्र । हगे अहम् । राजश्याल । 'चित्ते ण
चित्तो इति पाठे चित्र न चित्रम्, यतोऽह राजश्याल इति चरयेयम् । राज

शोचनकः—(अन्यतः परिक्रम्य पुरो दृष्ट्वा ।) पेदे अधिअरणिआ
आअच्छन्ति । ता जाव उवसप्पामि । (क) (इत्युपसर्पति ।)

(ततः प्रविशति श्रेष्ठिकायस्थादिपरिवृतोऽधिकरणिकः ।)

अधिकरणिकः—भो भोः श्रेष्ठिकायस्यौ ।

श्रेष्ठिकायस्यौ—आणवेदु अज्जो ।

अधिकरणिकः—अहो, व्यवहारपराधीनतया दुष्करं खलु पर-
चित्तग्रहणमधिकरणिकैः ।

छन्नं कार्यमुपक्षिपन्ति पुरुषा न्यायेन दूरीकृतं

स्वान्दोषान्कथयन्ति नाधिकरणे रागाभिभूताः स्वयम् ।

तैः पक्षापरपक्षवर्धितवलैर्दोषैर्नृपः स्पृश्यते

संक्षेपादपवाद एव सुलभो द्रष्टुर्गुणो दूरतः ॥ ३ ॥

अपि च ।

छन्नं दोषमुदाहरन्ति कुपिता न्यायेन दूरीकृताः

स्वान्दोषान्कथयन्ति नाधिकरणे सन्तोऽपि नष्टा ध्रुवम् ।

ये पक्षापरपक्षदोषसहिताः पापानि संकुर्वते

संक्षेपादपवाद एव सुलभो द्रष्टुर्गुणो दूरतः ॥ ४ ॥

यतः । अधिकरणिकः खलु

शास्त्रज्ञः कपटानुसारकुशलो वक्ता न च क्रोधन-

स्तुल्यो मित्रपरस्वकेषु चरितं दृष्ट्वैव दत्तोत्तरः ।

क्रीचान्पालयिता शठान्व्यथयिता घम्यो न लोमान्वितो

द्वार्मात्रे परतत्त्वबद्धहृदयो राज्ञश्च कोपापहः ॥ ५ ॥

दत्तानि तिष्ठन्ति । यावदागच्छन्त्यधिकरणमोजकाः, तावदेतस्मिन्दूर्वाचत्वरे
सुहृत्सुपविश्य प्रतिपालयिष्यामि ।

(क) एतेऽधिकरणिका आगच्छन्ति । तद्यावदुपसर्पामि ।

(ख) आज्ञापयत्वार्यः ।

श्याललेन मयि सर्वं संभाव्यत इति भावः ॥ २ ॥ किमिणचिद्विभं [कृपणचेष्टि-
तम्] ॥ छन्नमिति ॥ ३ ॥ छन्नमिति ॥ ४ ॥ शास्त्रज्ञ इति ॥ ५ ॥

श्रेष्ठिकायस्यौ—अज्जस्स वि णाम गुणे दोसो ति बुच्चदि ।
जइ एल्वम्, ता चन्दालोए वि अन्धआरो ति बुच्चदि । (क)

अधिकरणिकः—भद्र शोधनक, अधिकरणमण्डपस्य मार्गमा-
देशय ।

शोधनकः—एदु एदु अधिअरणभोइओ, एदु । (ख)
(इति परिक्रामन्ति ।)

शोधनकः—एदं अधिअरणमण्डवम् । ता पविसन्तु अधिअरण-
भोइआ (ग)

(सर्वे च प्रविशन्ति ।)

अधिकरणिकः—भद्र शोधनक, बहिर्निष्क्रम्य ज्ञायताम्—‘कः
कः कार्यार्थी’ इति ।

शोधनकः—जं अज्जो आणवेदि । (इति निष्क्रम्य ।) अज्जा,
अधिअरणिआ भणन्ति—‘को को इध कज्जत्थी’ ति । (घ)

शकारः—(सहस्रम् ।) उवत्थिए अधिअलणिए । (साटोपं परि-
क्रम्य ।) हम्गे वलपुलिशे मणुइशे वाशुदेवे लइटअशाले लाअशाले
कज्जत्थी । (ङ)

शोधनकः—(ससंभ्रमम् ।) हीमादिके, पढमं जेव रट्टिअसालो
कज्जत्थी । भोदु । अज्ज, मुहुत्तं चिट्ट । दाव अधिअरणिआणं
णिवेदेमि । (उपगम्य ।) अज्जा, एसो क्वु रट्टिअसालो कज्जत्थी वव-
हारं उवत्थिदो । (च)

(क) आर्यस्यापि नाम गुणे दोष इत्युच्यते । यद्येयम्, तदा चन्द्रालो-
केऽप्यन्धकार इत्युच्यते । (ख) एत्वेत्वधिकरणमोजक, एतु ।

(ग) अयमधिकरणमण्डपः, तत्रविशन्त्वधिकरणमोजकाः ।

(घ) यदार्य आशापयति । आर्याः, अधिकरणिका भणन्ति—‘कः क
इह कार्यार्थी’ इति ।

(ङ) उपस्थिता अधिकरणिकाः । अहं वरपुरुषो मनुष्यो वामुदेवो राष्ट्रि-
यश्यालो राजश्यालः कार्यार्थी ।

(च) हन्त, प्रथममेव राष्ट्रियश्यालः कार्यार्थी । भयतु । आर्य, मुहूर्तं
निष्ठ । तावदधिकरणिकानां निवेदयामि । आर्याः, एष म्हुतु राष्ट्रियश्यालः
कार्यार्थी व्यवहारमुपस्थितः ।

अधिकरणिकः—कथम् । प्रथममेव राष्ट्रियश्यालः कार्यार्थी । यथा सूर्यादय उपरागो महापुरुषनिपातमेव कथयति । शोधनक, व्याकुलेनाद्य व्यवहारेण भवितव्यम् । मद्र, निष्क्रम्योच्यताम्—‘गच्छाद्य । न दृश्यते तत्र व्यवहारः’ इति ।

शोधनकः—जं अज्जो आणवेदि ति । (निष्क्रम्य शकारमुपगम्य ।) अज्ज, अधिकरणिआ भणन्ति—‘अज्ज, गच्छ । ण दीशदि’ तत्र व्यवहारो’ । (क)

शकारः—(सक्रोधम् ।) आः, किं ण दीशदि मम व्यवहारे । जइ ण दीशदि, तदो आवुत्तं लाआणं पालअं वहिणीवदिं विण्णविअ वहिणिं अत्तिकं च विण्णविअ एदं अधिअलणिअं दूले फेलिअ एत्थ अण्णं अधिअलणिअं ठावइशशम् । (ख) (इति गन्तुमिच्छति ।)

शोधनकः—अज्ज रट्टिअशालअ, मुहुत्तअं चिट्ठ । दाव अधिपरणिआणं णिवेदेमि । (अधिकरणिकमुपगम्य ।) एसो रट्टिअशालो हविदो मणादि । (ग) (इति तदुक्तं भणति ।)

अधिकरणिकः—सर्वभस्य मूर्खस्य संभाव्यते । मद्र, उच्यताम्—‘आगच्छ, दृश्यते तत्र व्यवहारः’ ।

शोधनकः—(शकारमुपगम्य ।) अज्ज, अधिकरणिआ भणन्ति—‘आअच्छ । दीसदि तत्र व्यवहारो । ता पविसदु अज्जो । (घ)

(क) यदार्य आज्ञापयतीति । आर्य, अधिकरणिका भणन्ति—‘अगच्छ । न दृश्यते तत्र व्यवहारः’ ।

(ख) आः, किं न दृश्यते मम व्यवहारः । यदि न दृश्यते, तदावुत्तं एजानं पालकं भगिनीपतिं विज्ञाप्य भगिनीं मातरं च विशाप्यैतमधिकरणिकं ह्रीकृत्यात्रान्यमधिकरणिकं स्वापयिष्यामि ।

(ग) आर्य राष्ट्रियश्याल, मुहूर्तं तिष्ठ । तावदधिकरणिकानां निवेदयामि । एष राष्ट्रियश्यालः कुपितो भणति ।

(घ) आर्य, अधिकरणिका भणन्ति—‘आगच्छ । दृश्यते तत्र व्यवहारः ।’ तत्प्रविशत्वार्यः ।

आः क्रोधे । लाआणं राजानम् । आवुत्तं भगिनीपतिम् । पुनर्भगिनीपतिमिति

शकारः—पढमं भणन्ति ण दीशदि, संपदं दीशदि चि । ता
णाम भीदभीदा अधिअलणभोइआ । जेत्तिअं हग्गे भणिइशं तेत्तिअं
पत्तिआवइइशम् । भोदु । पविशामि (प्रविशोपसल्ल) शुशुहं अ-
ह्माणम्, तुह्माणं पि शुहं देमि ण देमि अ । (क)

अधिकरणिकः—(स्वगतम्) अहो, स्थिरसंस्कारता व्यवहारा-
थिनः । (प्रकाशम्) उपविश्यताम् ।

शकारः—आं, अत्तणकेलका शे भूमी । ता जहिं मे रोअदि
तहिं उवविशामि । (धेष्ठिनं प्रति) एश उवविशामि । (शोधनकं
प्रति) णं एत्थ उवविशामि । (इत्यधिकरणिकमस्तके हस्त दत्त्वा) एश
उवविशामि । (ख) (इति भूमावुपविशति)

अधिकरणिकः—भवान्कार्यार्थी ।

शकारः—अथ इं । (ग)

अधिकरणिकः—तत्कार्यं कथय ।

शकारः—कण्णे कज्जं कधइइशम् । एवं वड्डुके मड्डकप्पमा-
णाह कुडे हग्गे जादे ।

लाअशशुले मम पिदा लाआ तादइश होइ जामादा ।

लाअशिआले हग्गे ममावि बहिणीवदी लाआ ॥ ६ ॥ (घ)

(क) प्रथमं भणन्ति न दृश्यते, साप्रतं दृश्यत इति । तन्नाम भीतभीता
अधिकरणभोजकाः यद्यदहं भणिष्यामि तत्तत्प्रत्याययिष्यामि । भवतु ।
प्रविशामि । सुसुखमस्माकम्, युष्माकमपि सुखं ददामि न ददामि च ।

(ख) आं, आत्मीयैषा भूमिः । तद्यत्र महं रोचते तत्रोपविशामि । एष
उपविशामि । नन्वत्रोपविशामि । एष उपविशामि ।

(ग) अथ किम् ।

(घ) कर्णे कार्यं कथयिष्यामि । एवं बृहति मड्डकप्रमाणस्य कुलेऽहं जातः ।

राजश्वशुरो मम पिता राजा तातस्य भवति जामाता ।

राजश्यालोऽहं ममापि भगिनीपती राजा ॥

पुनरुक्तम् । 'अत्तिहा भगिनी ज्येष्ठाम् ॥ युष्माकं सुखं ददामि न ददामि ।
शकारोकेर्ब्याङ्गुलता ॥ लाअशशुले इत्यादि । गाया । राजश्वशुरो मम पिता
राजा तातस्य भवति जामाता । राजश्यालकः खन्वहं ममापि भगिनीपती

अधिकरणिकः—सर्वं ज्ञायते ।

किं कुलेनोपदिष्टेन शीलमेवात्र कारणम् ।

भवन्ति नितरां स्फीताः सुक्षेत्रे कण्टकिद्रुमाः ॥

तदुच्यतां कार्यम् ।

शुक्रारः—एवं मणामि, अवलद्वाह वि ण अ मे किं पि क-
लइइशदि, तदो तेण वहिणीवदिणा परितुइटेण मे कीलितुं लक्खिदुं
शब्बुज्जाणाणं पवले पुप्फकलण्डकजिण्णुज्जाणे दिण्णे । तहिं च
पेक्खिदुं अणुदिअहं शोशावेदुं शोधावेदुं पोत्थावेदुं लुणावेदुं ग-
च्छामि । देवजोएण पेक्खामि, ण पेक्खामि वा, इत्थिआशलीलं
णिवडिदम् । (क)

अधिकरणिकः—अथ ज्ञायते का स्त्री विपन्नेति ।

शुक्रारः—हंहो अधिअलणभोइआ, किंत्ति ण जाणामि । तं
तादिशि णअलमण्डणं कच्चणशदमूशणिअं केण वि कुपुत्तेण अत्थ-
कल्लवत्तइश कालणादो शुण्णं पुप्फकलण्डकजिण्णुज्जाणं पवेशिअं
वाहुपाशवलक्खालेण वसन्तशेणिआ मालिदा । ण मए । (ख)
(इत्यर्धोक्ते मुखमश्रुणोति ।)

अधिकरणिकः—अहो नगररक्षिणां प्रमादः । मोः श्रेष्ठिकायसौ,
न मयेति व्यवहारपदं प्रथममभिलिख्यताम् ।

(क) एवं मणामि, अपराद्धस्यापि न च मे किमपि करिष्यति, ततस्तेन
भगिनीपत्तिना परितुष्टेन मे क्रीडितुं रक्षितुं सर्वोद्यानानां प्रवरं पुष्पकरण्डक-
जीर्णोद्यानं दत्तम् । तत्र च प्रेक्षितुमनुदिवसं शुष्कं कारयितुं शोधयितुं पुष्टं
कारयितुं लूनं कारयितुं गच्छामि । दैवयोगेन पश्यामि, न पश्यामि वा,
स्त्रीगरीरं निपतितम् ।

(ख) अहो अधिकरणमोजकाः, किमिति न जानामि । तां तादृशीं नग-
रमण्डनं काञ्चनशतभूषणां केनापि कुपुत्रेणार्थकल्यवर्तस्य कारणाच्छून्यं पुष्प-
करण्डकजीर्णोद्यानं प्रवेक्ष्य बाहुपाशबलात्कारेण वसन्तसेना मारिता । न मया ।

राजा ॥ एतेन यदुक्तं भवति तदाह—अपराद्धस्यापि न मे किमपि करिष्यति ।
क्रीडितुं रक्षितुम् । जीर्णोक्ति विशेषणं विजनत्वख्यापनार्थम् । तत्र च प्रेक्षितुम् ।
तत्रेति करणाधिकरणत्वेन विवक्षितत्वात्तदिलेखार्थः (?) । तत्र दैवयोगेन

कायस्थः—ज अज्जो आणवेदि । (तथा कृत्वा ।) अज्ज, लि-
हिदम् । (क)

शकारः—(स्वगतम् ।) हीमादिके । उत्तरान्तेण विअ पाअश-
पिण्डालकेण अज्ज मए अत्ता एव्व णिण्णाशिदो भोदु । एव्व
दाव । (प्रकृतम् ।) अहो अधिअरणभोईआ, ण भणामि, मए ज्जेव
दिट्ठा । कि कोलहल कलेथ । (ख) (इति पादेन लिखित श्लोचति ।)

अधिकरणिकः—कथ त्वया ज्ञात यथा खल्वर्थनिमित्त बाहु-
पाशेन व्यापादिता ।

शकारः—हहो, णूण पडिअण्णाए मोघट्ठाणाए गीवालियाए
णिशुअण्णकेहिं आहलणट्ठाणेहि तक्केमि । (ग)

श्रेष्ठिकायस्थौ—जुज्जदि विअ । (घ)

शकारः—(स्वगतम् ।) दिशिट्ठा पञ्चुज्जीविदग्धि । अविद
मादिके । (ङ)

श्रेष्ठिकायस्थौ—भो, क एसो वनहारो अवलम्बदि । (च)

अधिकरणिकः—इह हि द्विविधो व्यवहार ।

श्रेष्ठिकायस्थौ—केरिसो । (छ)

अधिकरणिकः—वाक्यानुसारेण, अर्थानुसारेण च । यस्ताव-

(क) यदायं आज्ञापयति । आर्यं, लिखितम् ।

(ख) आश्चर्यम् । त्वया पुर्वणिनेव पायसपिण्डारकेणाद्य मयात्मैव निर्ना-
शित । भवतु । एव तावत् । अहो अधिकरणमोजका, ननु भणामि,
मयैव दृष्टा । किं कोलहल कुरुत ।

(ग) हंहो, नून परिशुल्यया मोघस्थानया ग्रीवालिकया नि सुवर्णवैरा
मरणस्थानैस्तर्कयामि । (घ) जुज्यत इव ।

(ङ) दिष्टया प्रत्युज्जीवितोऽस्मि । अविद मादिके ।

(च) भो, कमेप व्यवहारोऽवलम्बते । (छ) पीटश

पदयामि न वेत्यर्थं ॥ न मयेति तस्य बोध्यतेन व्यवहारपदम् ॥ परिशुल्यया
ग्रीकया । बाहुपाशेन मारितेति शक्यैवाति (१) । अर्थनिमित्तमिति ज्ञानुम् । यदा-

द्वाक्यानुसारेण, स खल्वर्थिप्रत्यर्थिभ्यः । यश्चार्थानुसारेण स चाधिकरणिकबुद्धिनिष्पाद्यः ।

श्रेष्ठिकायस्थौ—ता वसन्तसेनामादरं अवलम्बदि व्यवहारो । (क)

अधिकरणिकः—एवमिदम् । भद्र शोधनक, वसन्तसेनामातरमनुद्वेजयन्नाह्वय ।

शोधनकः—तथा । (इति निष्कम्प्य गणिनामात्रा सह प्रविश्य ।) एदु एदु अज्जा । (ख)

वृद्धा—गदा मे दारिआ मित्तघरअं अत्तणो जोव्वणं अनुभविदुम् । एसो उण दीहाऊ भणादि—‘आअच्छ । अधिअरणिओ सदावेदि । ता मोहपरवसं विअ अत्ताणअं अवगच्छामि । हिअअं मे धरधरेदि । अज्ज, आदेसेहि मे अधिअरणमण्डवस्स भग्गम् । (ग)

शोधनकः—एदु एदु अज्जा । (घ)

उभौ परिक्रामतः ।

शोधनकः—एदं अधिअरणमण्डवम् । एत्थ पविसदु अज्जा । (ङ)

इत्युभौ प्रविशतः ।

वृद्धा—(उपप्लव ।) सुहं तुम्हाणं भोदु भावमिस्साणम् । (च)

अधिकरणिकः—भद्रे, स्वागतम् । आस्यताम् ।

वृद्धा—तथा । (छ) (इत्युपविष्टा ।)

(क) तद्वसन्तसेनामातरमवलम्बते व्यवहारः ।

(ख) तथा । एत्वेत्वार्या ।

(ग) गता मे दारिका मित्रगृहमात्मनो यौवनमनुभवितुम् । एष पुनर्दीर्घायुर्भणति—‘आगच्छ । अधिकरणिक आह्वयति । तन्मोहपरवशमिवात्मानमत्रगच्छामि । हृदयं मे प्रकम्पते । आर्य, आदिश मह्यमधिकरणमण्डपस्व मार्गम् । (घ) एत्वेत्वार्या ।

(ङ) एषोऽधिकरणमण्डपः । अत्र प्रविशत्वार्या ।

(च) सुखं युष्माकं भवतु भावमित्राणाम् । (छ) तथा ।

कपलमन्ये मां सूचयन्ति (?) अनेनैव वसन्तसेना मारितेति सूचनाकारः ॥ शुभेनापि उत्तराचरणेन ततोस्तमै(त आत्मै)य विनाशितः ॥ मित्तघरअं मित्रगृ-

शकारः—(साक्षेपम् ।) आगदाशि बुद्धुकुट्टणि, आगदाशि । (क)

अधिकरणिकः—अये, त्वं किल वसन्तसेनाया माता ।

वृद्धा—अथ इं । (ख)

अधिकरणिकः—अथेदानीं वसन्तसेना क गता ।

वृद्धा—मित्तघरअम् । (ग)

अधिकरणिकः—किं नामधेयं तस्या मित्तम् ।

वृद्धा—(स्वगतम् ।) हद्धी हद्धी । अदिलज्जणीअं क्खु एदम् ।

(प्रकाशम् ।) जणस्स पुच्छणीओ अअं अत्थो, ण उण अधिकरणि-
अस्स । (घ)

अधिकरणिकः—अलं लज्जया । व्यवहारस्त्वां पृच्छति ।

श्रेष्ठिकायस्यौ—ववहारो पुच्छदि । णत्थि दोसो । क-
वेहि । (ङ)

वृद्धा—कथं ववहारो । जइ एव्वम्, ता सुणन्थु अज्जमिस्सा ।
सो क्खु सत्थवाहविणअदत्तस्स णत्तिओ, साअरदत्तस्स तणओ,
सुगहिदणामहेओ अज्जचारुदत्तो णाम, सेट्ठिचत्तरे पडिवसदि । तर्हि
मे दारिआ जोव्वणसुहं अणुभवदि । (च)

शकारः—शुदं अज्जेहिं । लिहीअन्दु एदे अक्खला । चालुद-
त्तेण सह मम विवादे । (छ)

(क) आगतासि वृद्धकुट्टनि, आगतासि ।

(ख) अथ किम् । (ग) मित्रगृहम् ।

(घ) हा धिक् हा धिक् । अतिलज्जनीयं सत्त्विदम् । जनस्य पृच्छनी-
योऽयमर्थः, न पुनरधिकरणिकस्य ।

(ङ) व्यवहारः पृच्छति । नास्ति दोषः । कथय ।

(च) कथं व्यवहारः । यद्येवम्, तदा शृण्वन्त्वार्यभिधाः । स गृह
सार्ववाहविनयदत्तस्य नत्ता, सागरदत्तस्य तनयः, सुगृहीतनामधेय आर्यचा-
रुदत्तो नाम, श्रेष्ठिचत्तरे प्रतिवसति । तत्र मे दारिका यौवनमुत्तमनुभवति ।

(छ) प्रथमार्थैः । लिख्यन्तामेतान्यक्षराणि । चारुदत्तेन सह मम विवादः ।

एम् । प्रस्तावाचारुदत्तस्य गृहम् ॥ अर्थो न पुनरधिकरणिकानामिति धेर्यापत्ति-
स्वरतया ज्ञानेन श्रियतां सत्त्वात्तरादिति भावः ॥ विनयदत्तस्य नत्ता ॥ घनद-

श्रेष्ठिकायस्यौ—चारुदत्तो मितो चि णत्थि दोसो । (क)

अधिकरणिकः—व्यवहारोऽयं चारुदत्तमवलम्बते ।

श्रेष्ठिकायस्यौ—एवं विअ । (ख)

अधिकरणिकः—घनदत्त, वसन्तसेनार्यचारुदत्तस्य गृहं गते-
ति लिख्यतां व्यवहारस्य प्रथमः पादः । कथम् । आर्यचारुदत्तोऽप्य-
स्माभिराहाययितव्यः । अथवा व्यवहारस्तमाह्वयति । भद्र शोधनक,
गच्छ । आर्यचारुदत्तं स्वैरमसंग्रान्तमनुद्विभं सादरमाह्वय प्रस्तावे-
न—‘अधिकरणिकस्त्वां द्रष्टुमिच्छति’ इति ।

शोधनकः—जं अज्जो आणवेदि । (इति निष्क्रान्त. चारुदत्तेन
सह प्रविश्य च ।) एदु एदु अज्जो । (ग)

चारुदत्तः—(विचिन्त्य ।)

परिज्ञातस्य मे राज्ञा शीलेन च कुलेन च ।
यत्सत्यमिदमाह्वानमवस्थामभिगच्छते ॥ ८ ॥

(सवितर्कं स्वगतम् ।)

ज्ञातो हि किं नु खलु बन्धनविप्रयुक्तो
मार्गागतः प्रवहणेन मयापनीतः ।
चारेक्षणस्य नृपतेः श्रुतिमागतो वा
येनाहमेवमभियुक्त इव प्रयासि ॥ ९ ॥

अथवा किं विचारितेन । अधिकरणमण्डपमेव गच्छामि । भद्र शो-
धनक, अधिकरणस्य मार्गमादेशय ।

शोधनकः—एदु एदु अज्जो । (घ)

(इति परिक्रामत ।)

चारुदत्तः—(मञ्जुम् ।) तत्किमपरम् ।

(क) चारुदत्तो मित्रमिति नास्ति दोषः । (ख) एवमिव ।

(ग) यदार्य आज्ञापयति । एत्वेत्वार्य । (घ) एत्वेत्वार्य ।

तेति कायस्थस्यबोधनम् । स्वैर स्वच्छन्दम् । असंग्रान्तं सभ्रमश्न्यम् ॥
परीति । अवस्थामीदसो दशाम् ॥ ८ ॥ ज्ञात इति । मार्गागत आर्यकः ॥९॥

रुक्षस्वरं वाशति वायसोऽय-

ममात्यभृत्या मुहुराह्वयन्ति ।

सन्धं च नेत्रं स्फुरति प्रसह्य

ममानिमित्तानि हि खेदयन्ति ॥ १० ॥

शोधनकः—एदु एदु अज्जो सैरं असंभन्तम् । (क)

चारुदत्तः—(परिक्रम्यामतोऽवलोक्य च ।)

शुष्कवृक्षस्थितो ध्वाह्व आदित्याभिमुखस्तथा ।

मयि चोदयते वामं चक्षुर्घोरमसंशयम् ॥ ११ ॥

(पुनरन्यतोऽवलोक्य ।) अये, कथमयं सर्पः ।

मयि विनिहितदृष्टिभिन्ननीलाञ्जनाभः

स्फुरितविततजिह्वः शुक्लदंष्ट्राचतुष्कः ।

अभिपतति सरोषो जिह्विताध्मातकुक्षि-

र्भुजगपतिरयं मे मार्गमाक्रम्य सुप्तः ॥ १२ ॥

अपि च इदम् ।

स्वलति चरणं भूमौ न्यस्तं न चार्द्रतमा मही

स्फुरति नयनं वामो बाहुर्मुहुश्च विकम्पते ।

शकुनिरपरश्वायं तावद्विरौति हि नैकशः

कथयति महाघोरं मृत्युं न चात्र विचारणा ॥ १३ ॥

सर्वथा देवताः स्वस्ति करिष्यन्ति ।

शोधनकः—एदु एदु अज्जो । इमं अधिअरणमण्डवं पविसदु

अज्जो । (ख)

(क) एत्वेत्यार्यः सैरमसंभ्रान्तम् ।

(ख) एत्वेत्यार्यः । इममधिकरणमण्डपं प्रविशत्यार्यः ।

रुक्षेति । 'शाम् वायु शब्दे' भ्वादिगतमनेपरी । रेहादेरात्मनेपदात्तः च परस्मैपदम् । 'वायु शब्दे' इति तुदादिस्त्रालम्बान्तः । आत्मनेपरी (?) ॥ १० ॥ शुष्केति ॥ ११ ॥ मयीति ॥ १२ ॥ स्पन्दतीति । आर्द्रतमयां हि भुवि चरणस्पर्शनं दुग्यते ॥ १३ ॥ जृम्भितो दीर्घात्मातोऽविस्पल (?) ॥

चारुदत्तः—(प्रविश्य समन्तादवलोक्य ।) अहो, अधिकरणमण्ड-
पस्य परा श्रीः । इह हि

चिन्तासक्तनिमग्नमग्निसलिलं दूतोर्मिशङ्काकुलं
पर्यन्तस्थितचारनक्रमकरं नागाश्वहिंसाश्रयम् ।

नानावाशककङ्कपक्षिरचितं कायस्यसर्पास्पदं
नीतिक्षुण्णतटं च राजकरणं हिंस्रैः समुद्रायते ॥ १४ ॥

भवतु । (प्रविशन्निष्ठरोघातमभिनीय सवितर्कम् ।) अहह, इदमपरम्
'सव्यं मे स्पन्दते चक्षुर्विरौति वायसस्तथा ।

पन्थाः सर्पेण रुद्धोऽयं स्वस्ति चास्मासु दैवतः ॥ १५ ॥

तावत्प्रविशामि । (इति प्रविशति ।)

अधिकरणिकः—अयमसौ चारुदत्तः । य एषः

घोणोन्नतं मुखमपाङ्गविशालनेत्रं
नैतद्धि भाजनमकारणदूषणानाम् ।

नागेषु गोषु तुरगेषु तथा नरेषु
नद्याकृतिः सुसदृशं विजहाति वृत्तम् ॥ १६ ॥

चारुदत्तः—मोः, अधिकृतेभ्यः स्वस्ति । हंहो नियुक्ताः, अपि
कुशलं भवताम् ।

अधिकरणिकः—(ससंभ्रमम् ।) स्वागतमार्यस्य । मद्र शोधनक,
आर्यस्थासनमुपनय ।

शोधनकः—(आसनमुपनीय ।) एदं आसनम् । एत्थ उवविसदु
अज्जो । (क)

(चारुदत्त उपविशति ।)

(क) इदमासनम् । अत्रोपविशत्वार्यः ।

चिन्तासक्ते[ति] चिन्तामार्गे निमग्ना एव मन्त्रिणः सलिलानि यत्र ।
दूत आह्वयको गतागतनियुक्तो वीरश्च गृहपुरुषः । नागाश्च सतारकार्य
(?) । नाना बहुप्रकाराः शब्दं कुर्वन्तो ये कङ्कपक्षिणस्तै रचितं व्याप्तम् ।
अशुभसूचकत्वेन तेषां समवधानमुक्तम् । अन्धिपक्षे तु व्यक्तमेव । 'पक्ष'
इति पाठे तेषां पक्षणां रचितम् । नानाक्रमणिकया निर्मितमेदो यत्रैतर्कः ।
कृद्धो मांसादः पक्षिविशेषः ॥ १४ ॥ सव्यमिति ॥ १५ ॥ घोणेति ।
घोणा उन्नता यत्र, घोण्या वा उन्नतमुत्कृष्टम् । अपाङ्गो विशालो यत्र । एतेन

शकारः—(सक्रोधम् ।) आगदेशि ले इश्थिआघादआ, आग-
देशि । अहो णाए ववहाले, अहो धम्मे ववहाले; जं एदाह
इश्थिआघादकाह आशणे दीअदि । (सगर्वम् ।) भोटु । णं दी-
अदु । (क)

अधिकरणिकः—आर्यं चारुदत्त, अस्ति भवतोऽस्या आर्याया
दुहित्वा सह प्रसक्तिः प्रणयः प्रीतिर्वा ।

चारुदत्तः—कस्याः ।

अधिकरणिकः—अस्याः । (इति वसन्तसेनामातरं दर्शयति ।)

चारुदत्तः—(उत्थाय ।) आर्ये, अभिधादये ।

वृद्धा—जात, चिरं मे जीव । (स्वगतम् ।) अयं सो चारुदत्तो ।
मुनिस्त्रिचं कलु दारिआए जोवणम् । (ख)

अधिकरणिकः—आर्यं, गणिका तच्च मित्रम् ।

(चारुदत्तो लज्जां नाटयति ।)

शकारः—

लज्जाए भीरुदाए वा

चालितं अलिण्णिगूहितुम् ।

शयं मालिअ अत्थकालणा

दाणिं गूहदि ण तं हि भश्टके ॥ १७ ॥ (ग)

(क) आगतोऽसि रे स्त्रीघातक, आगतोऽसि । अहो न्याय्यो व्यवहारः,
अहो धर्म्यो व्यवहारः, यदेतस्मै स्त्रीघातकायासनं दीयते । भवतु । ननु
दीयताम् ।

(ख) जात, चिरं मे जीव । अयं स चारुदत्तः । मुनिस्त्रिचं कलु दारि-
कया यौवनम् ।

(ग) लज्जया भीरुतया वा चारिघ्नमलीकं निगूहितुम् ।

स्वयं मारयित्वा र्थकारणादिदानीं गूहति न तद्धि भट्टकः ॥

नेत्रविशालत्वमुच्यते ॥ १६ ॥ प्रसक्त(क्तिः) प्रणयो रागानुबन्धः प्रीतिर्वेति ।
प्रीतिः स्नेहमात्रम् ॥ लज्जाए इत्यादि । वैतालीयम् । एवं इति सविन्दुवि-
कारो लघुः छन्दोनुरोधात् । लज्जया भीरुतया च लक्षितः । लम्बित-
र्थात् । किमर्थमलीके स्त्रीघातौ दरिद्रमारणं निगूही(गूहि)तुम् (?) । कृत
एवमित्याह—स्वयं मारयित्वा र्थनिमित्तमिदानीं गूहति न भट्टके । अपि तु भट्ट-

श्रेष्ठिकायस्यौ—अञ्जचारुदत्त, भणाहि । अलं लज्जाए ।
ववहारो क्वु एसो । (क)

चारुदत्तः—(सलज्जम् ।) भो अधिकृताः, मया कथमीदृशं वक्त-
व्यम्, यथा गणिका मम मित्रमिति । अथवा यौवनमत्रापराध्यति,
न चारिच्यम् ।

अधिकरणिकः—

व्यवहारः सविघ्नोऽयं त्यज लज्जां हृदि स्थिताम् ।

ब्रूहि सत्यमलं धैर्यं छलमत्र न गृह्यते ॥ १८ ॥

अलं लज्जया । व्यवहारस्त्वां पृच्छति ।

चारुदत्तः—अधिकृत, केन सह मम व्यवहारः ।

शकारः—(साटोपम् ।) अले, मए शह ववहाले । (ख)

चारुदत्तः—त्वया सह मम व्यवहारः सुदुःसहः ।

शकारः—अले इश्चिआघादआ, तं तादिशि लअणशदमूग-
णिअं वशन्तशेणिअं मालिअ, शंपदं कवडकावडिके भविअ
णिगूहेशि । (ग)

चारुदत्तः—असंबद्धः खल्वसि ।

अधिकरणिकः—आर्यचारुदत्त, अलमनेन । ब्रूहि सत्यम् ।
अपि गणिका तव मित्रम् ।

चारुदत्तः—एवमेव ।

अधिकरणिकः—आर्य, वसन्तसेना क्व ।

चारुदत्तः—गृहं गता ।

(क) आर्य चारुदत्त, भण । अलं लज्जया । व्यवहारः खल्वेषः ।

(ख) अरे, मया सह व्यवहारः ।

(ग) अरे स्त्रीघातक, ता तादृशीं रत्नशतमूपणां वसन्तसेनां मारयिन्वा,
सांप्रतं कपटकापटिको भूत्वा, निगूहन्ति ।

एव । 'नष्टके' इत्यपि पाठः (?) ॥ १७ ॥ व्यवहार इति । छलपरिहारार्थं चिरं

श्रेष्ठिकायस्यौ—कथं गदा, कदा गदा, गच्छन्ती वा केण
अणुगदा । (क)

चारुदत्तः—(स्वगतम् ।) किं प्रच्छन्नं गतेति ब्रवीमि ।

श्रेष्ठिकायस्यौ—अज्ज, कथेहि । (ख)

चारुदत्तः—गृहं गता । किमन्यद्ब्रवीमि ।

शकारः—मम केलकं पुष्पकलण्डकजिष्णुज्जाणं पवेशिअ अत्थ-
णिमित्तं बाहुपाशबलकालेण मालिदा । अए, शंपदं वदसि धलं
गदे ति । (ग)

चारुदत्तः—आः असंबद्धमलापिन्,

अभ्युक्षितोऽसि सलिलैर्न बलाहकानां

चाषाअपक्षसदृशं भृशमन्तराले ।

मिथ्यैतदाननमिदं भवतस्तथाहि

हेमन्तपद्ममिव निष्प्रभतामुपैति ॥ १९ ॥

अधिकरणिकः—(जनाग्निकम् ।)

तुलनं चाद्रिराजस्य समुद्रस्य च तारणम् ।

ग्रहणं चानिलस्येव चारुदत्तस्य दूषणम् ॥ २० ॥

(प्रकाशम् ।) आर्यचारुदत्तः खल्वसौ कथमिदमकार्यं करिष्यति ।

(‘घोणा-’ (९।१६) इत्यादि पठति ।)

शकारः—किं एक्खवादेण ववहाले दीशदि । (घ)

(क) कथं गता, कदा गता, गच्छन्ती वा केनानुगता ।

(ख) आर्य, कथय ।

(ग) मदीयं पुष्पकलण्डकजीर्णोद्यानं प्रवेश्यार्यनिमित्तं बाहुपाशबल-
त्कारेण मारिता । अये, सांप्रतं वदसि गृहं गतेति ।

(घ) किं पक्षपातेन व्यवहारो दृश्यते ।

समीक्ष्यत इत्याशङ्क्याह—छलमत्र नेति ॥ १८ ॥ अभ्युक्षितेति ।
पक्षः केशविशेषः । भृशमत्यर्थम् । अन्तराले एतद्बचनमध्ये । मेघजल-
सिक्तनाशास्ये जलबिन्दुर्यधुत इति कर्मवशामेकं मिथ्यात्मसूचकमिति (!)

अधिकरणिकः—अपेहि मूर्ख,

वेदार्थान्प्राकृतस्त्वं वदसि न च ते जिह्वा निपतिता

मध्याह्ने वीक्षसेऽर्कं न तव सहसा दृष्टिर्विचलिता ।

दीप्तामौ पाणिमन्तः क्षिपसि स च ते दग्धो भवति नो

चारित्र्याचारुदत्तं चलयसि न ते देहं हरति मूः ॥ २१ ॥

आर्थचारुदत्तः कथमकार्यं करिष्यति ।

कृत्वा समुद्रमुदकोच्छ्रयमात्रशेषं

दत्तानि येन हि धनान्यनपेक्षितानि ।

स श्रेयसां कथमिवैकनिधिर्महात्मा

पापं करिष्यति धनार्थमवैरिजुष्टम् ॥ २२ ॥

वृद्धा—हृदास, जो तदाणि पासांकिदं सुवण्णमण्डलं रत्ति चोरेहिं अवहिदं ति तस्स कारणादो चदुस्समुद्दसारमूदं रअणा-
वल्लिं देदि, सो दाणिं अत्थकल्लवत्तस्स कालणादो इमं अकज्जं
करेदि । हा जादे, एहि मे पुत्ति । (क) (इति रोदिति ।)

अधिकरणिकः—आर्य चारुदत्त, किमसौ पद्भ्यां गता, उत प्रव-
हणेनेति ।

चारुदत्तः—ननु मम प्रत्यक्षं न गता । तन्न जाने किं पद्भ्यां
गता, उत प्रवहणेनेति ।

(प्रविश्य सामपैः ।)

वीरकः—

पादप्पहारपरिभवविमाणणावद्भगरुअवेरस्स ।

अणुसोअन्तस्स इअं कथं पि रत्ती पभादा मे ॥ २३ ॥

(क) हताश, यस्तदानीं न्यासीकृतं सुवर्णमण्डं रात्रौ चौरैरपहृतमिति
तस्य कारणाच्चतुःसमुद्रसारभूतां रत्नावलीं ददाति, स इदानीमर्थकल्पयन्तस्य
कारणादिदमकार्यं करोति । हा जाते, एहि मे पुत्ति ।

॥ १९ ॥ तुलनमिति ॥ २० ॥ वेदार्थानित्यादि । आतपृतिजातिः ।
वेदार्थविरोधिनो वचने जिह्वापातो युज्यते ॥ २१ ॥ कृत्वेति । अनपे-
क्षितानि । अपेक्षा योग्यतामप्यपक्षा तेषां न कृत्वेत्यर्थः (?) ॥ २२ ॥
पादप्पहारेति । गाथा । पादप्रहारेण परिभव आक्रमः स एव विमानना तथा
बद्धगुरुवैरस्य । अनुशोचमानस्वैयं कथमपि रात्रिः प्रभातापगता मम ॥ २३ ॥

ता जाव अधिअरणमण्डवं उवसप्पामि । (प्रवेष्टकेन ।) सुहं अज्जमि-
स्ताणम् । (क)

अधिकरणिकः—अये, नगररक्षाधिकृतो वीरकः । वीरक,
किमागमनप्रयोजनम् ।

वीरकः—ही, बन्धनभेदणसंभवे अज्जकं अण्णेसन्तो, ओवा-
डिदं पवहणं वच्चदि ति विआरं करन्तो अण्णेसन्तो, 'अरे, तुए
वि आलोइदे, मए वि आलोइदव्वो' ति भणन्तो जेव चन्दणमहत-
रण पादेण ताडितो ष्ति । एदं सुणिअ अज्जमिस्ता प्रमाणम् । (ख)

अधिकरणिकः—मद्र, जानीये कस्य तत्प्रवहणमिति ।

वीरकः—इमस्स अज्जचारुदत्तस्स । वसन्तसेणा आरूढा
पुप्फकरण्डकजिण्णुज्जाणं कीलिदं णीअदि ति पवहणवाहएण कहि-
दम् । (ग)

शकारः—पुणो वि शुदं अज्जेहिं । (घ)

अधिकरणिकः—

एष भो निर्मलज्योत्स्नो राहुणा अस्यते शशी ।

जलं कूलावपातेन प्रसन्नं कलुषायते ॥ २४ ॥

वीरक, पश्चादिह भवतो न्यायं द्रक्ष्यामः । य एषोऽधिकरणद्वार्यश्च-
स्तिष्ठति, तमेनमारूढ गत्वा पुष्पकरण्डकोद्यानम्, दृश्यतामस्ति
तत्र काचिद्विपन्ना स्त्री न वेति ।

(क) पादप्रहारपरिभवविमाननावद्गुरुकवैरस्य ।

अनुशोचत इयं कथमपि रात्रिः प्रभाता मे ॥

तथावदधिकरणमण्डपमुपसर्पामि । सुखमार्यमिश्राणाम् ।

(ख) ही, बन्धनभेदनसंभवे आर्यकमन्वेषयन्, अपवारितं प्रवहणं
व्रजतीति विचारं कुर्वन्नन्वेषयन्, 'अरे, त्वयाप्यालोकितम्, मयाप्यालो-
कितव्यम्' इति भणन्नेव चन्दनमहत्तरकेण, पादेन ताडितोऽस्ति । एतच्छुत्वा-
र्यमिश्राः प्रमाणम् ।

(ग) अस्वार्यचारुदत्तस्य । वसन्तसेनारूढा पुष्पकरण्डकजीर्णोद्यानं क्री-
डितुं नीयत इति प्रवहणवाहकेन कथितम् । (घ) पुनरपि श्रुतमार्यैः ।

एष इति ॥ २४ ॥ सावएहिं श्वापदैः ॥ [सावसेसेहिं] सावशेषाभ्याम् ॥

वीरकः—जं अज्जो आणवेदि । (इति निष्कान्तः । प्रविश्य च ।)
गदो ङि तहिं । दिट्ठं च मए इत्थिआकलेवरं सावएहिं विलुप्प-
न्तम् । (क)

श्रेष्ठिकायस्थौ—कथं तुए जाणिदं इत्थिआकलेवरं चि । (ख)

वीरकः—सावसेसेहिं केसहत्थपाणिपादेहिं उवलक्खिदं मए । (ग)

अधिकरणिकः—अहो, धिग्वैपम्यं लोकव्यवहारस्य ।

यथा यथेदं निपुणं विचार्यते तथा तथा संकटमेव दृश्यते ।

अहो सुसन्ना व्यवहारनीतयो मतिस्तु गौः पङ्कगतेव सीदति ॥ २५ ॥

चारुदत्तः—(स्वगतम् ।)

यथैव पुष्पं प्रथमे विकारो समेत्य पातुं मधुपाः पतन्ति ।

एवं मनुष्यस्य विपत्तिकाले छिद्रेष्वनर्था बहुलीभवन्ति ॥ २६ ॥

अधिकरणिकः—आर्यचारुदत्त, सत्यमभिधीयताम् ।

चारुदत्तः—

दुष्टात्मा परगुणमत्सरी मनुष्यो

रागान्धः परमिह हन्तुकामबुद्धिः ।

किं यो यद्वदति मृषैव जातिदोषा-

चद्वाह्यं भवति न तद्विचारणीयम् ॥ २७ ॥

अपि च ।

योऽहं लतां कुसुमितामपि पुष्पहेतो-

राकृष्य नैव कुसुमावचयं करोमि ।

सोऽहं कथं अमरपक्षरुचौ सुदीर्घे

केशे प्रगृह्य रुदतीं प्रमदां निहन्मि ॥ २८ ॥

शुकारः—हंहो अधिअलणभोइआ, किं तुल्ले पक्खवादेण वव-

(क) यदार्य आज्ञापयति । गतोऽस्मि तत्र । दृष्टं च मया स्त्रीकलेवरं
श्चापदैर्विलुप्यमानम् । (ख) कथं त्वया ज्ञातं स्त्रीकलेवरमिति ।

(ग) सावशेषैः केशहस्तपाणिपादैरुपलक्षितं मया ।

यथेति । 'अहो सुसन्ना व्यवहारनीतयः' इति सामान्यविशेषभावेन विशेषणम्
॥ २५ ॥ यथेति । छिद्रेषु व्यसनेषु ॥ २६ ॥ दुष्टात्मेति । प्रह-

हालं पेक्खध, ज्जेण अज्ज वि एसो हंदाशचालुदत्ते आशणे
धालीअदि । (क)

अधिकरणिकः—मद्र शोधनक, एवं क्रियताम् ।

(शोधनकस्त्वया करोति ।)

चारुदत्तः—विचार्यताम् । भो अधिकृताः, विचार्यताम् ।
(इत्यामनादवतीर्य भूमावुपविशति ।)

शुकारः—(स्वगतम् । सहर्षं नर्तित्वा ।) ही, अणेण मए कडे पावे
अण्णश्श मस्तके निवडिदे । ता जहिं चालुदत्ताके उवविशदि
तहिं हग्गे उवविशामि । (तथा कृत्वा ।) चालुदत्ता, पेक्ख पेक्ख मम् ।
ता मण मण मए मालिदे चि । (ख)

चारुदत्तः—भो अधिकृताः । ('दुष्टत्मा-' (१।२७) इत्यादि पूर्वोक्तं
पठति । सनिश्वासं स्वगतम् ।)

भैत्रेय भोः किमिदमद्य ममोपघातो

हा ब्राह्मणि द्विजकुले विमले प्रसूता ।

हा रोहसेन हि न पश्यसि मे त्रिपर्षि

मिथ्यव नन्दसि परव्यसनेन नित्यम् ॥ २९ ॥

प्रेषितश्च मया तद्भार्तान्वेषणाय भैत्रेयो वसन्तसेनासकाशं शकटि-
कानिमित्तं च तस्य प्रदत्तान्यलंकरणानि प्रत्यर्पयितुम् । तत्कथं चिरयते ।

(ततः प्रविशति गृहीताभरणो विदूषकः ।)

विदूषकः—पेसिदोह्मि अज्जचारुदत्तेण वसन्तसेणासआसम्,
तहिं अलंकरणाइं गेण्हिअ जधा 'अज्जमित्तेअ वसन्तसेणाए वच्छो
रोहसेणो अत्तणो अलंकारेण अलंकरिअ जण्णीसआसं पेसिदो ।

(क) हंडो अधिकरणभोजकाः, किं भूयं पक्षपातेन व्यवहारं पश्यत
येनाद्याप्येष हताशचारुदत्त आसने धार्यते ।

(ख) ही, अनेन मया कृतं पापमन्वस्य मस्तके निपतितम् । तद्यत्र
चारुदत्त उपविशति तत्राहमुपविशामि । चारुदत्त, पश्य पश्य माम् । तद्गण
मण मया मारितेति ।

विष्या श्लोकः ॥ २७ ॥ य इति ॥ २८ ॥ भैत्रेयेति ॥ २७ ॥

इमस्स आहरणं दादव्वम्, ण उणं गेण्हिंदव्वम् । ता समप्पेहि' चि । ता जाव वसन्तसेणासआसं ज्जेव गच्छामि । (परिकम्यावलोक्य च । आकामे ।) कथं भावरेमिलो । मो भावरेमिल, किंणिमित्तं तुमं उव्विगो उव्विगो विअ लक्खीअसि । (आकर्ण्य ।) किं मणासि—'पिअवअस्सो चारुदत्तो अधिअरणमण्डवे सदाइदो' चि । ता ण हु अप्पेण कज्जेण होदव्वम् । (विविन्ध ।) ता पच्छा वसन्तसेणासआसं गमिस्सम् । अधिअरणमण्डवं दाव गमिस्सम् । (परिकम्यावलोक्य च ।) इदं अधिअरणमण्डवम् । ता जाव पविसामि । (प्रविश्य ।) सुहं अधिअरणमोइआणम् । कहिं मम पिअवअस्सो । (क)

अधिकरणिकः—नन्वेप तिष्ठति ।

विदूषकः—वयस्स, सोत्थि दे । (ख)

चारुदत्तः—भविष्यति ।

विदूषकः—अवि क्खेमं दे । (ग)

चारुदत्तः—एतदपि भविष्यति ।

विदूषकः—मो वयस्स, किंणिमित्तं उव्विगो उव्विगो विअ लक्खीअसि । कुदो वा सदाइदो । (घ)

चारुदत्तः—वयस्स,

(क) प्रेषितोस्म्यार्यचारुदत्तेन वसन्तसेनासकाशम्, तत्रालंकरणानि गृहीत्वा, यथा—'आर्यमैत्रेय, वसन्तसेनया वत्सो रोहसेन आत्मनोऽलंकारेणालंकृत्य जननीसकाशं प्रेषितः । अस्या आमरणं दातव्यम्, न पुनर्गृहीतव्यम् । तत्समर्पय' इति । तद्यावद्वसन्तसेनासकाशमेव गच्छामि । कथं भावरेमिलः । मो भावरेमिल, किंनिमित्तं त्वमुद्विग्न उद्विग्न इव लक्ष्यसे । किं मणासि—'प्रियवयसश्चारुदत्तोऽधिकरणमण्डप आहूतः' इति । तत्र स्वल्पेन कार्येण भवितव्यम् । तत्पश्चाद्वसन्तसेनासकाशं गमिष्यामि । अधिकरणमण्डपं तावद्गमिष्यामि । अयमधिकरणमण्डपः । तद्यावत्प्रविशामि । मुखमधिकरणमोजकानाम् । कुत्र मम प्रियवयसः ।

(ख) वयस, स्वस्ति ते । (ग) अपि क्षेमं ते ।

(घ) मो वयस, किंनिमित्तमुद्विग्न उद्विग्न इव लक्ष्यसे । कुतो वाहूतः ।

मया खलु नृशंसेन परलोकमजानता ।

स्त्री रतिर्वाविशेषेण शेषमेपोऽभिधास्यति ॥ ३७ ॥

विदूषकः—किं किम् । (क)

चारुदत्तः—(कण्) एवमेवम् ।

विदूषकः—को एवं भणादि । (ख)

चारुदत्तः—(संज्ञया शकारं दर्शयति ।) नन्वेव तपस्वी हेतुभूतः
कृतान्तो मां व्याहरति ।

विदूषकः—(जनान्तिकम् ।) एवं कीस ण भणीअदि, गेहं गदे
त्ति । (ग)

चारुदत्तः—उच्यमानमप्यवस्थादोषान्न गृह्यते ।

विदूषकः—भो भो अज्जा, जेण दाव पुरहावणविहाराराम-
देउलतडागकूबजूवेहिं अलंकिदा णअरी उज्जइणी, सो अणीसो
अत्थकलवत्तकारणादो एरिसं अकज्जं अणुचिट्ठदि त्ति । (सकोधम् ।)
अरे रे काणेलीसुदा राअशालसंठाणआ उस्सुह्लला किदज्जण-
दोसभण्डआ बहुसुवण्णमण्डितमक्कडआ, भण भण मम अग्गदो,
जो दाणिं मम पिअवअस्सो कुसुमिदं माधवीलदं पि आकिट्ठिअ
कुसुमावचअं ण करेदि कदा वि आकट्ठिदाए पल्लवच्छेदो भोदि
त्ति, सो कधं एरिसं अकज्जं उहअलोअविरुद्धं करेदि । चिट्ठ रे
कुट्ठिणिपुत्ता, चिट्ठ । जाव एदिणा तव हिअअकुटिलेण दण्डअट्टेण
मत्थअं दे सदखण्डं करेमि । (घ)

(क) किं किम् । (ख) क एवं भणति ।

(ग) एवं किमर्थं न भण्यते, गृहं गतेति ।

(घ) भो भो आर्याः, येन तावत्पुरस्थापनविहारारामदेवालयतडाग-
कूपयूपैरलकृता नगर्युज्जयिनी, सोऽनीशोऽर्थकल्यवर्तकारणादीदृशमकार्य-
मनुतिष्ठतीति । अरे रे कुलटापुत्र राजश्यालसंस्थानक उच्छृङ्खलक
कृतजनदोषभण्ड बहुसुवर्णमण्डितमर्कटक, भण भण ममाग्रतः, य इदानीं
मम प्रियवयस्यः कुसुमिता माधवीलतामप्याकूष्य कुसुमावचर्यं न करोति
कदाचिदाकृष्टतया पल्लवच्छेदो भवतीति, स कथमीदृशमकार्यमुभयलोकवि-
रुद्ध करोति । तिष्ठ रे कुट्टिनीपुत्र, तिष्ठ । यावदेतेन तव हृदयकुटिलेन
दण्डकाष्ठेन मस्तकं ते शतखण्डं करोमि ।

मयेति ॥ ३० ॥ पुरस्थापन पुरावस्थितिः । पुरनिर्माणमिति यावत् । कूपयू-

शकारः—(सकोषम् ।) शुणन्तु शुणन्तु अज्जमिदशा । चालु-
दत्तकेण सह मम विवादे व्यवहारे वा । ता कीस एसे काकपदशी-
शमस्तका मए शिले शदखण्डे कलेदि । मा दाव । ले दाशीए-
पुत्ता, दुट्टवडुका । (क)

(विदूषको दण्डकाष्टमुद्यम्य पूर्वोक्तं पठति । शकारः सकोषमुच्यते ताड-
यति । विदूषकः प्रतीपं ताडयति । अन्योऽन्यं ताडयतः । विदूषकस्य कक्षदेशादा-
भरणानि पतन्ति ।)

शकारः—(तानि गृहीत्वा दृष्ट्वा समाध्वसम् ।) पेक्खन्तु पेक्खन्तु
अज्जा । एदे क्खु ताए तवशिशाणीए केलका अलंकारा ।
(चारुदत्तमुद्दिश्य ।) इमश्श अत्थकल्लवत्तश्श कालणादो एशा मालिदा
वावादिदा अ । (ख)

(अधिकृताः सर्वेऽधोमुखाः स्थिताः ।)

चारुदत्तः—(जनान्तिकम् ।)

अयमेवंविधे काले दृष्टो भूषणविस्तरः ।

अस्माकं भाग्यवैप्रम्यापतितः पातयिष्यति ॥ ३१ ॥

विदूषकः—भो, कीस मूदत्थं ण णिवेदीअदि । (ग)

चारुदत्तः—वयस्य,

दुर्वलं नृपतेश्चञ्जुर्नैतत्तत्त्वं निरीक्षते ।

केवलं वदतो दैन्यमश्लाघ्यं मरणं भवेत् ॥ ३२ ॥

अधिकरणिकः—कष्टं भोः, कष्टम् ।

अङ्गारकविरुद्धस्य प्रक्षीणस्य बृहस्पतेः ।

अहोऽयमपरः पार्श्वे घूमकेतुरिवोत्थितः ॥ ३३ ॥

(क) शुणन्तु शुणन्तु अज्जमिदशाः । चारुदत्तेन सह मम विवादो व्यव-
हारे वा । तत्किमर्थमेव काकपदशीर्षमस्तको मम शिरः शतखण्डं करोति ।
मा तावत् । रे दासाः पुत्र दुष्टवडुक ।

(ख) पश्यन्तु पश्यन्त्वार्थाः । एते खलु तस्यास्तपस्विन्या अलंकाराः ।
अस्यार्थकल्यघर्तस्य कारणादेशा मारिता व्यापादिता च ।

(ग) भो, किमर्थं भूतार्थो न निवेद्यते ।

पेति लोकोक्तिः । कृतजनदोषश्चासौ भण्डयेति विशेषणसमासः ॥ मए मम ।
शिले शिरः ॥ अयमिति ॥ ३१ ॥ दुर्वलमिति ॥ ३२ ॥ अङ्गारकेति ॥ ३३ ॥

श्रेष्ठिकायस्यौ—(विलोक्य वसन्तसेनामातरसुहृदय ।) अवहिदा दाव
अज्ज एदं सुवण्णमण्डअं अवलोएदु, सो ज्जेव एसो ण वेत्ति । (क)

वृद्धा—(अवलोक्य ।) सरिसो एसो, ण उण सो । (ख)

शकारः—आं बुद्धुकुट्टणि, अक्खीहिं मन्तिदं वाआए मूक्कि-
दम् । (ग)

वृद्धा—हदास, अवेहि । (घ)

श्रेष्ठिकायस्यौ—अप्पमत्तं कधेहि, सो ज्जेव एसो ण वेत्ति । (ङ)

वृद्धा—अज्ज, सिप्पिकुसलद्वाए ओबन्धेदि दिट्ठिम् । ण
उण सो । (च)

अधिकरणिकः—भद्रे, अपि जानास्येतान्याभरणानि ।

वृद्धा—णं मणामि, ण हु ण हु अणभिजाणिदो । अह वा
कदा वि सिप्पिणा गडिदो भवे । (छ)

अधिकरणिकः—पश्य श्रेष्ठिन्,

वस्त्वन्तराणि सदृशानि भवन्ति नूतं

रूपस्य भूषणगुणस्य च कृत्रिमस्य ।

दृष्ट्वा क्रियामनुकरोति हि शिल्पिवर्गः

सादृश्यमेव कृतहस्ततया च दृष्टम् ॥ ३४ ॥

श्रेष्ठिकायस्यौ—अज्जचारुदत्तस्स केरकाइं एदाइं । (ज)

चारुदत्तः—न खलु न खलु ।

श्रेष्ठिकायस्यौ—ता कस्स । (झ)

(क) अवहिता तावदार्येदं सुवर्णभाण्डमवलोकयतु तदेवेदं न वेत्ति ।

(ख) सदृशमेतत्, न पुनस्तत् ।

(ग) आं बुद्धुकुट्टनि, अक्षिभ्यां मन्त्रितं वाचा मूकितम् ।

(घ) हताश, अपेहि । (ङ) अप्रमत्तं कथय, तदेवैतन्न वेत्ति ।

(च) आर्य, शिल्पिकुशलतयावबध्नाति दृष्टिम् । न पुनस्तत् ।

(छ) ननु मणामि, न खलु न खल्वनभिज्ञातः । अथवा कदापि शिल्पिना
घटितो भवेत् ।

(ज) आर्यचारुदत्तीयान्येतानि । (झ) तदा कस्य ।

ओबन्धेइ अवबध्नाति ॥ वस्त्वन्तराणीति । कृतहस्ततया शिल्पिकौशलेन

चारुदत्तः—इहात्रभवत्या दुहितुः ।

श्रेष्ठिकायस्यौ—कथं एदाइं ताए विओअं गदादे । (क)

चारुदत्तः—एवं गतानि । आं, इदम् ।

श्रेष्ठिकायस्यौ—अज्जचारुदत्त, एत्थं सच्चं वत्तञ्चम् । पेस्स पेस्स ।

सच्चेण सुहं क्खु लब्भइ सच्चालवेण होइ पावम् ।

सच्चं ति दुवेवि अक्खरा मा सच्चं अलिएण गूहेहि ॥ ३५ ॥ (ख)

चारुदत्तः—आभरणान्याभरणीतीति । न जाने, किंत्वत्सद्ब्रह्मा-
दानीतानीति जाने ।

शुकारः—उज्जाणं पवेशिअ पढमं मालेशि । क्वडकावडिआए
शंपदं णिगूहेशि । (ग)

अधिकरणिकः—आर्यचारुत्त, सत्यमभिधीयताम् ।

इदानीं सुकुमारेऽस्मिन्निःशङ्कं कर्कशाः कथाः ।

तव गात्रे पतिष्यन्ति सहास्राकं मनोरथैः ॥ ३६ ॥

चारुदत्तः—

अपापानां कुले जाते मयि पापं न विद्यते ।

यदि संभाव्यते पापमपापेन च किं मया ॥ ३७ ॥

(खण्डतम् ।) न च मे वसन्तसेनादिरहितस्य जीवित्तेन कृत्यम् ।

(प्रश्नाशम् ।) मोः, किं बहुना ।

(क) कथमेतानि तस्या वियोगं गतानि ।

(ख) आर्यचारुदत्त, अत्र सत्यं वक्तव्यम् । पश्य पश्य ।

सत्येन सुखं खलु लभ्यते सत्यालापेन भवति पापकम् ।

सत्यमिति द्वे अप्यक्षरे मा सत्यमटीकेन गृह्य ॥

(ग) उद्यानं प्रवेश्य प्रथमं नारयसि । कण्टकापटिकतया संप्रतं निगूहसि ।

॥ ३४ ॥ एवं आ इदं एवमिदं स्मर्यते ॥ सच्चेणेत्यादि । वैताजीयम् । सत्येन
सुखं खलु लभ्यते । सत्यालापे । सत्यमालापयतीति त्रिपि सत्यालापः । तत्र न भवति
पापकम् । सत्यमिति द्वे [अ]प्यक्षरे इति स्वरूपोक्तिः । 'न भवति पापस्य निन्ने-
त्तमिति यस्मात्' इति प्राचीनटीका । अजीयेण (!) अजीकं कर्तुं । सत्यापेक्षया
बहुक्षरमपीत्यर्थः । सत्यं पूर्वोक्तस्वरूपत्वाद्दृष्टमपि कर्मभूतम् । मा निगूहति मा
सृणोति ॥ ३५ ॥ अत्रिकापटिकतया निगूहति ॥ इदानीमिति । कथा

मया किल नृशंसेन लोकद्वयमजानता ।

स्त्रीरत्नं च विशेषेण शेषमेवोऽभिधास्यति ॥ ३८ ॥

शकारः—वावादिदा । अले, तुमं पि भण, मए वावादि-
देत्ति । (क)

चारुदत्तः—त्वयैवोक्तम् ।

शकारः—शुणेध शुणेध भट्टारका, एदेण मालिदा । एदेण
जेय शंशए छिण्णे । एदश्श दलिद्दचालुदत्तश्श शालीले दण्डे धाली-
अदु । (ख)

अधिकरणिकः—शोधनक, यथाह राष्ट्रियः । भो राजपुरुषाः,
गृह्यतामयं चारुदत्तः ।

(राजपुरुषा गृह्यन्ति ।)

वृद्धा—प्रसीदन्तु प्रसीदन्तु अज्जमिस्सा । (‘जो दाव चोरेहिं अव-
हिस्स-’ (२१५ पृष्ठे) इत्यादि पूर्वोक्तं पठति ।) ता जदि वावादिदा मम
दारिभा, वावादिदा । जीवदु मे दीहाऊ । अण्णं च । अत्थिपच्च-
त्थिण्णं व्यावहारो । णहं अत्थिणी । ता मुच्चध एदम् । (ग)

शकारः—अवेहि गर्भदाशि, गच्छ । किं तव एदिणा (घ)

अधिकरणिकः—आर्ये, गम्यताम् । हे राजपुरुषाः, निष्काम-
यतैनाम् ।

वृद्धा—हा जाद, हा पुत्तअ । (ङ) (इति रुदती निष्कान्ता ।)

(क) व्यापादिता । अरे, त्वमपि भण, मया व्यापादितेति ।

(ख) शृणुत शृणुत भट्टारकाः, एतेन मारिता । एतेनैव संशयच्छिन्नः ।
एतस्य दरिद्रचारुदत्तस्य शरीरो दण्डो धार्यताम् ।

(ग) प्रसीदन्तु प्रसीदन्त्वार्यमित्राः । तद्यदि व्यापादिता मम दारिका,
व्यापादिता । जीवतु मे दीर्घायुः । अन्यच्च । अर्थिप्रत्यर्थिनोर्व्यवहारः ।
अहमर्थिनी । तन्मुञ्चतैनम् ।

(घ) अपेहि गर्भदाशि, गच्छ । किं तवैतेन ।

(ङ) हा जात, हा पुत्रक ।

अथताडनी ॥ ३६ ॥ अपापानामिति ॥ ३७ ॥ मयेति । स्त्रीरेव

शुक्रारः—(स्वगतम् ।) कडं मए एदश्श अत्तणो शलिशम् ।
अंपदं गच्छामि (क) (इति निष्कान्तः ।)

अधिकरणिकः—आर्यचारुदत्त, निर्णये वयं प्रमाणम् । शेषे
तु राजा । तथापि शोधनक, विज्ञाप्यतां राजा पालकः—

'अयं हि पातकी विप्रो न वध्यो मनुरब्रवीत् ।

राष्ट्रादस्मात्तु निर्वास्यो विभवैरक्षतैः सह ॥ ३९ ॥'

शोधनकः—जं अज्जो आणवेदि । (इति निष्कम्य पुनः प्रविश्य ।
गद्यम् ।) अज्जा, गदह्नि तहिं । राजा पालको भणादि—'जेण अ-
यकल्लवत्तस्स कालणादो वसन्तसेणा वावादिदा, तं ताइं जेव आह-
णाइं गले वन्धिअ डिण्डिमं ताडिअ दक्खिणमसाणं णइअ सूले
मज्जेध' ति । जो को वि अवरो एरिसं अकज्जं अणुचिट्ठदि सो
एदिणा सणिआरदण्डेण सासीअदि । (ख)

चारुदत्तः—अहो, अविमृश्यकारी राजा पालकः । अथवा ।

ईदृशे व्यवहारामौ मन्त्रिभिः परिपातिताः ।

स्थाने खलु महीपाला गच्छन्ति कृपणां दशाम् ॥ ४० ॥

अपि च ।

ईदृशैः श्वेतकाकीये राज्ञः शासनदूपकैः ।

अपापानां सहस्राणि हन्यन्ते च हतानि च ॥ ४१ ॥

सखे मैत्रेय, गच्छ । मद्रचनादम्बामपश्चिममभिवादयस्व । पुत्रं
च मे रोहसेनं परिपालयस्व ।

विदूपकः—मूले छिण्णे कुदो पादवस्स पालणम् । (ग)

(क) कृतं मयैतस्यात्मनः सदशम् । सांप्रतं गच्छामि ।

(ख) यदार्ये आज्ञापयति, आर्योः, गतोऽस्मि तत्र । राजा पालको भ-
णति—'येनार्यकल्यवर्तस्य कारणाद्वसन्तसेना व्यापादिता, तं तान्येवामर-
णानि गले बद्ध्वा डिण्डिमं ताडयित्वा दक्षिणश्मशानं नीत्वा शूले मङ्गः'
इति । यः कोऽप्यपर ईदृशमकार्यमनुतिष्ठति स एतेन सनिकारदण्डेन
शास्यते । (ग) मूले छिन्ने कुतः पादपस्य पालनम् ।

रजम् ॥ ३८ ॥ कडं कृतम् । शलीशं सदशम् ॥ अयमिति ॥ ३९ ॥

ईदृश इति ॥ ४० ॥ ईदृशैरिति । दुपदादीनां श्वेतकाकीयत इवार्थे च्छः(?) ।

चारुदत्तः—मा मैवम् ।

नृणां लोकान्तरस्थानां देहप्रतिकृतिः सुतः ।

मयि यो वै तव स्नेहो रोहसेने स युज्यताम् ॥ ४२ ॥

विदूषकः—भो वअस्स, अहं ते पिअवअस्सो भविअ तुए विरहिदाइं पाणाइं धारेमि । (क)

चारुदत्तः—रोहसेनमपि तावद्दर्शय ।

विदूषकः—एव्वम् । जुज्जदि । (ख)

अधिकरणिकः—भद्र शोधनक, अपसार्यतामयं वटुः ।

(शोधनकस्तथा करोति ।)

अधिकरणिकः—कः कोऽत्र भोः । चाण्डालानां दीयता-
मादेशः ।

(इति चारुदत्तं विसृज्य निष्क्रान्ता सर्वे राजपुरुषाः ।)

शोधनकः—इदो आअच्छदु अज्जो । (ग)

चारुदत्तः—(मस्मिन् । 'मैत्रेय भो. क्रिमिदमद्य' (५१२९) इत्यादि पठति । आकाशे ।)

विषसलिलतुलाग्निप्रार्थिते मे विचारे

क्रकचमिह शरीरे वीक्ष्य दातव्यमद्य ।

अथ रिपुवचनाद्वा ब्राह्मणं मां निहंसि

पतसि नरकमध्ये पुत्रपौत्रैः समेतः ॥ ४३ ॥

अयमागतोऽसि ।

(इति निष्क्रान्ताः सर्वे ।)

इति व्यवहारो नाम नवमोऽङ्कः ।

(क) भो वयस्य, अहं ते प्रियवयस्यो भूया त्वया विरहितान्प्राणान्धा-
न्यामि ।

(ख) एवम् । युज्यते । (ग) इत आगच्छस्वार्थः ।

उत्पातकल्पैरित्यर्थः ॥ ४१ ॥ नृणामिति ॥ ४२ ॥ विषसलिलेति ।
विषादिपरीक्षाप्रार्थितेऽन्विष्टे । विचारे । क्रकचं दातव्यम् । अहं तव्यः (!) ।
यदि मयोक्तं क्रियते तदा क्रकचदानमहमेवेति भावः (?) । अथ विचारनिरपेक्ष
उपति हृदि स्वीकृत्य वदति ॥ ४३ ॥

इति व्यवहारो नाम नवमोऽङ्कः ।

दशमोऽङ्कः ।

(ततः प्रविशति चाण्डालद्वयेनानुगम्यमानश्चारुदत्तः ।)

उभौ—

तर्किं ण कलय कालण णववहवन्धणअणे णिउणा ।

अचिलेण शीशळेअणशूलालोवेणु कुशलह्व ॥ १ ॥

ओशलथ अज्जा, ओशलथ । एशे अज्जचालुदत्ते ।

दिण्णकलवीलदामे गहिदे अह्सेहिं वज्जपुलिसेहिं ।

दीवे व्व मन्दहेणे थोअं थोअं स्रअं जादि ॥ २ ॥ (क)

चारुदत्तः—(सविपादम् ।)

नयनसलिलसिक्तं पांशुरुक्षीकृताङ्गं

पितृवनमुमनोभिर्वेष्टितं मे शरीरम् ।

विरसमिह रटन्तो रक्तगन्धानुलिप्तं

वलिमिव परिभोक्तुं वायसासर्कयन्ति ॥ ३ ॥

चाण्डालौ—ओशलथ अज्जा, ओशलथ ।

किं पेक्खंध छिज्जन्तं शप्पुलिशं कालपलशुघालाहिं ।

शुअणशउणाधिवासं शज्जणपुलिशहुमं एदम् ॥ ४ ॥

आअच्छ ले चालुदत्ता, आअच्छ । (ख)

(क) तर्किं न कलय कारणं नववधवन्धनयने निपुणौ ।

अचिरेण शीर्षच्छेदनशूलारोपेषु कुशलौ स्वः ॥

अपसरतार्याः अपसरत । एष आर्यचारुदत्तः

दत्तकरवीरदामा गृहीत आवाभ्यां वध्यपुरुषाभ्याम् ।

दीप इव मन्दब्रेहः स्तोकं स्तोकं क्षयं याति ॥

(ख) अपसरतार्याः, अपसरत ।

किं पश्यत छिद्यमानं सत्पुरुषं कालपरशुधाराभिः ।

सुजनशकुनाधिवासं सज्जनपुरुषद्रुममेतम् ॥

आगच्छ रे चारुदत्त, आगच्छ ।

तर्कमिति ॥ १ ॥ दिण्णकलवीलेत्यादि । गाथा । दत्तकरवीरमालो

गृहीत आवाभ्यां वध्यपुरुषाभ्याम् । दीप इव मन्दब्रेहः स्तोकं स्तोकं क्षयं याति

॥ २ ॥ नयनेति । पितृवनं इमशानम् । तर्कयन्ति उत्प्रेक्षन्ते ॥ ३ ॥ किं

पेक्खधेति । गाथा । किं प्रेक्षय्य छेद्यमानं सत्पुरुषं कालपरशुधाराभिः । सुज-

चारुदत्तः—पुरुषभाग्यानामचिन्त्याः खलु व्यापाराः, यदहमै-
दृशी दशामनुप्राप्तः ।

सधेगात्रेषु विन्यस्तै रक्तचन्दनहस्तकैः ।

पिष्टचूर्णावकीर्णैश्च पुरुषोऽहं पशुकृतः ॥ ५ ॥

(अप्रतो निहृष्य ।) अहो, तारतम्यं नराणाम् । (सकरुणम् ।)

अमी हि दृष्ट्वा मदुपेतमेतन्मर्त्यं धिगस्त्विस्त्युपजातवाप्याः ।

अशक्नुवन्तः परिरक्षितुं मां स्वर्गं लभस्वेति वदन्ति पौराः ॥ ६ ॥

चाण्डालौ—ओशलघ अज्जा, ओशलघ । किं पेक्खथ ।

इन्दे प्पवाहिअन्ते गोप्पशवे संकमं च तालाणम् ।

शुपुलिशपाणविपत्ती चत्तालि इमे ण दड्ढवा ॥ ७ ॥ (क)

एकः—हण्डे आहीन्ता, पेक्ख पेक्ख ।

णअलीपघाणभूदे वज्जीअन्ते कदन्तअण्णाए ।

किं लुअदि अन्तलिक्खे आदु अणठ्ठमे पडदि वज्जे ॥ ८ ॥ (ख)

द्वितीयः—अले गोहा,

ण अ लुअदि अन्तलिक्खे णेअ अणठ्ठमे पडदि वज्जे ।

महिलाशमूहमेहे निवडदि णअणम्भु धाराहिं ॥ ९ ॥

(घ) अपसरतार्याः अपसरत । किं पश्यत ।

इन्द्रः प्रवाह्यमाणो गोप्रसवः संक्रमश्च ताराणाम् ।

सुपुरुषप्राणविपत्तिश्चत्वार इमे न द्रष्टव्याः ॥

(ख) अरे आहीन्त, पश्य पश्य ।

नगरीप्रधानभूते वध्यमाने कृतान्ताज्ञया ।

किं रोदित्यन्तरिक्षमथवानभ्रे पतति वज्रम् ॥

नशकुनाधिवासं सञ्जनपुरुषपुत्रममेतम् ॥ ४ ॥ सर्वेति । पिष्टचूर्णं श्यामतण्डुलचूर्णम् । पशुदेवतार्थं छागादिः ॥ ५ ॥ अमी इति । मदुपेतं मदर्पितं यथा स्यादेवम् । उद्गतवाप्याः । मदिति पञ्चम्येकवचनान्तम् । मदुपगतमीदृशमवस्थान्तरं दृष्टेति वार्थः ॥ ६ ॥ इन्द्रेत्यादि । गाया । इन्द्र प्रवासमानो यद्वा प्रवाह्यमानो विवर्धमानः गोप्रसवो निपतनं च ताराणाम् । सत्पुरुषस्य प्राणविपत्तिर्नासः चत्वार इमे न द्रष्टव्याः ॥ ७ ॥ हण्डे इति नीचसंबोधने । णअलुअ इत्यादि । गाया । नगरीप्रधानभूते वध्यमाने कृतान्ताज्ञया । किं रोदित्यन्तरिक्षमुतानभ्रे पतति वज्रम् ॥ नगरीप्रधानवधो वज्र इवेत्युत्प्रेक्षा ॥ ८ ॥ ण अ लुअदीत्यादि । गाया । न च रोदित्यन्तरिक्षं नैवानभ्रे च पतति वज्रम् । स्त्रीशमूहमेपा-

अत्रि अ ।

वज्रमि णीअमाणे जणइश शब्बइश लोदमाणइश ।

णअणशलिलेहिं शित्ते लच्छादो ण उण्णमइ लेणू ॥ १० ॥ (क)

चारुदत्तः—(निरूप्य सकणम् ।)

एताः पुनर्हर्म्यगताः स्त्रियो मां वातायनार्धेन विनिःसृतास्याः ।

हा चारुदत्तेत्यभिमापमाणा वाप्यं प्रणालीभिरिवोत्सृजन्ति ॥ ११ ॥

चाण्डालौ—आअच्छ ले चालुदत्ता, आअच्छ । इमं घोषण-
इणम् । आहणेघ डिण्डिमम् । घोशेघ घोशणम् । (ख)

उभौ—शुणाघ अज्जा, शुणाघ । एशे शत्थवाहविणअदत्तइश
णत्थिके आअलदत्तइश पुत्तके अज्जचालुदत्ते णाम । एदिणा किल
अकज्जकालिणा घणिआ वशन्तशेणा अत्थकल्लवत्तइश कालणादो
गुण्णं पुप्फकल्लअजिण्णुज्जाणं पवेशिअ बाहुपाशवलकालेण
मालिदे त्ति एशे शलोत्ते गहिदे, शअं अ पडिवण्णे । इदो लण्णा
पालण्ण अह्णे आण्णत्ता एदं मालेदुम् । जदि अवले ईदिशं उम-
अलोअविलुद्धं अरुज्जं कलेदि तं पि लाआ पालए एव्वं जेव
गाअदि ।

(क) अरे गोह,

न च रोदित्यन्तरिक्षं नैवानग्रे पतति वज्रम् ।

महिलासमूहमेघान्निपतति नयनाम्बु धाराभिः ॥

अपि च ।

मध्ये नीयमाने जनस्य सर्वस्य रुदतः ।

नयनसलिलैः सित्तो रथ्यातो नोन्नमति रेणुः ॥

(ख) आगच्छ रे चारुदत्त, आगच्छ । इदं घोषणस्थानम् । आहत
टिण्डिमम् । घोषयत घोषणाम् ।

(ग) शृणुतार्याः शृणुत । एष सार्थवाहविनयदत्तस्य नत्ता सागरद-
त्तस्य पुत्रक आर्यचारुदत्तो नाम । एतेन किलकार्यकारिणा गणिका वस-

न्निपतति । नयनाम्बु कर्तुं । धाराभिः ॥ ९ ॥ वज्रममीत्यादि । आर्या । वप्ये
नीयमाने जनस्य सर्वस्य रुदतः । नयनसलिलैः सित्ते सति रथ्यातो नो-
न्नमति रेणुः ॥ गोमिन् प्राहे स्तमिनः (?) ॥ १० ॥ एता इति ॥ ११ ॥

चारुदत्तः—(सनिर्वेदं स्वगतम् ।)

मृत्खशतपरिपूतं गोतमुद्भासितं मे

सदसि निविडचैत्यब्रह्मघोषैः पुरस्तात् ।

मम मरणदशायां वर्तमानस्य पापै-

स्तदसदृशमनुष्यैर्घुप्यते घोषणायाम् ॥ १२ ॥

(उद्दीज्य कर्णौ पिधाय ।) हा प्रिये वसन्तसेने,

शशिविमलमयूखशुभ्रदन्ति सुरुचिरविद्रुमसन्निभाघरौष्टि ।

तव वदनभवामृतं निर्णीय कथमवशो ह्ययशोविपं पिबामि ॥ १३ ॥

उभौ—ओशलध अज्जा, ओशलध ।

एशे गुणलअणणिहि शज्जणदुक्खाण उत्तलणशेदू ।

अशुवणं मण्डणअं अवणीअदि अज्ज णअलीदो ॥ १४ ॥

अण्णं च ।

शक्वे क्खु होइ लोए लोए शुहशंठिदाण तत्तिल्लः ।

विणिवडिदाणं णलाणं पिअकाली दुल्लहो होदि ॥ १५ ॥ (क)

चारुदत्तः—(सर्वतोऽवलोक्य ।)

अमी हि वस्त्रान्तनिरुद्धवक्त्राः प्रयान्ति मे दूरतरं वयस्याः ।

परोऽपि बन्धुः समसंस्थितस्य मित्रं न कश्चिद्विपमस्थितस्य ॥ १६ ॥

न्तसेनार्थकल्यवर्तस्य कारणाच्छून्यं पुष्पकरण्डकजीर्णोद्यानं प्रवेश्य बाहुपा-
शबलात्कारेण मारितेति एष सलोप्त्रो गृहीतः, स्वयं च प्रतिपन्नः । ततो
राज्ञा पालकेन वयमाज्ञप्ता एतं मारयितुम् । यद्यपर ईदृशमुभयलोकविरुद्ध-
मकार्यं करोति तमपि राजा पालक एवमेव शास्ति ।

(क) अपसरतार्याः, अपसरत ।

एष गुणरत्ननिधिः सज्जनदुःखानामुत्तरणसेतुः ।

असुवर्णं मण्डनकमपनीयतेऽद्य नगरीतः ॥

अन्यच्च ।

सर्वः खलु भवति लोके लोकः सुखसंस्थितानां चिन्तायुक्तः ।

विनिपतिताना नराणां प्रियकारी दुर्लभो भवति ॥

शलेत्ते सलोप्त्रः ॥ मखेत्ति ॥ १२ ॥ उद्दीज्य उद्देगं दृत्ता । शशीति
॥ १३ ॥ एश इत्यादि । मायाद्वयम् । एष गुणरत्ननिधिः सज्जनदुः-
खानामुत्तरणसेतुः । असुवर्णं मण्डनकमपनीयतेऽद्य नगरीतः ॥ १४ ॥ सर्वः खलु भवति

चाण्डालौ—ओशालणं किदम् । विविचं लाअमग्गम् । ता
आणेध एदं दिण्णवज्झचिण्हम् । (क)

(चारुदत्तो नि.श्वस्य 'मैत्रेय भोः किमिदमय' (१।२९) इत्यादि पठति ।)

(नेपथ्ये ।)

हा ताद, हा पिअवअस्स । (ख)

चारुदत्तः—(आकर्ष्य सकरुणम् ।) भोः स्वजातिमहत्तर, इच्छा-
म्यहं भवतः सकाशात्प्रतिग्रहं कर्तुम् ।

चाण्डालौ—किं अह्माणं इत्यादो पडिग्गहं कलेशि । (ग)

चारुदत्तः—शान्तं पापम् । नापरीक्ष्यकारी दुराचारः पालक
इव चाण्डालः । तत्परलोकार्थं पुत्रमुखं द्रष्टुमभ्यर्थये ।

चाण्डालौ—एव्वं कलीअट्टु । (घ)

(नेपथ्ये ।)

हा ताद, हा आवुक्क । (ङ)

(चारुदत्तः श्रुत्वा सकरुणम् 'भोः स्वजातिमहत्तर' (२३१ पृष्ठे) इत्यादि पठति ।)

चाण्डालौ—अले पडला, खणं अन्तलं देध । एदो अज्जचालु-
दत्ते पुत्तमुहं पेक्खट्टु । (नेपथ्याभिमुखम् ।) अज्ज, इदो इदो । आ-
अच्छ ले दालआ, आअच्छ । (च)

(ततः प्रविशति दारकमादाय विदूषकः ।)

(क) अपसारणं कृतम् । विविक्तो राजमार्गः । तदानयतैनं दत्तवध्य-
चिह्नम् ।

(ख) हा तात, हा प्रियवयस्य ।

(ग) किमस्माकं हस्तात्प्रतिग्रहं करोषि ।

(घ) एवं क्रियताम् । (ङ) हा तात, हा पितः ।

(च) हे पौराः क्षणमन्तरं दत्त । एष आर्यचारुदत्तः पुत्रमुखं पश्यतु ।
आर्य, इत इतः । आगच्छ रे दारक, आगच्छ ।

श्लोकः लोकस्य सुखसंस्थितस्य कार्ये । तत्तिलः चिन्तापरः । उपयुक्त इत्यर्थः ।
विनिपतितानां नराणां प्रियकारी दुर्लभो भवति ॥ १५ ॥ अमी इति ॥ १६ ॥

विदूषकः—तुवरदु तुवरदु भद्रमुहो । पिदा दे मारिदुं जी-
अदि । (क)

दारकः—हा ताद, हा आवुक । (ख)

विदूषकः—हा पिअवअस्स, कहिं मए तुमं पेक्खिदब्बो । (ग)

चारुदत्तः—(पुत्रं मित्रं च वीक्ष्य ।) हा पुत्रं, हा मैत्रेय । (सकृ-
णम् ।) भोः, कष्टम् ।

चिरं खलु भविष्यामि परलोके पिपासितः ।

अत्यल्पमिदमस्माकं निवापोदकभोजनम् ॥ १७ ॥

किं पुत्राय प्रयच्छामि । (आत्मानमवलोक्य । यज्ञोपवीतं दृष्ट्वा ।) आं, इदं
तावदस्ति मम च ।

अमौक्तिकमसौवर्णं ब्राह्मणानां विभूषणम् ।

देवतानां पितृणां च भागो येन प्रदीयते ॥ १८ ॥

(इति यज्ञोपवीतं ददाति ।)

चाण्डालः—आअच्छ ले चालुदत्ता, आअच्छ । (घ)

द्वितीयः—अले, अज्जचालुदत्तं णिलुववदेण णामेण आर-
वेशि । अले, पेक्ख ।

अब्भुदए अवशाणे तहे अ रुत्तिदिवं अहदमग्गा ।

उद्दामे व्व किशोली णिअदी क्खु पडिच्छिदुं जादि ॥ १९ ॥

अण्णं च ।

(क) त्वरतां त्वरतां भद्रमुखः । पिता ते मारयितुं नीयते ।

(ख) हा तात, हा पितः ।

(ग) हा प्रियवयस्य, कुत्र मया त्वं द्रष्टव्यः ।

(घ) आगच्छ रे चारुदत्त, आगच्छ ।

इत्यादो हस्तात् ॥ हा आवुक पितः ॥ चिरमिति ॥ १७ ॥ अमौक्तिकमिति ॥ १८ ॥
निरुपपदेन आर्यं इत्यादिविशेषणशून्येन । अब्भुदए इत्यादि । गाथा । अब्भुदये
चावसाने च तथैव रात्रिदिवमहत्तमार्गा । अव्याहृतप्रसिद्धा इत्यर्थः । उद्दामेव किशोरी
नियतिर्दे(दे)वं खलु प्रलेपितुं याति ॥ १९ ॥ शुष्केत्यादि । गाथा । अत्र द्विती-
यखण्डचतुर्थपञ्चमभागौ पञ्चममात्रौ (?) शुष्का अपि प्रदेशा अज्ञानि । शे अस्य ।
किं विनमितमस्तकेन अवनतशिरसा किं कर्तव्यम् । अस्य स्त्री[ह]णस्य लज्जया-

शुक्ला वि वदेश शे किं विणमिअमत्यएण काअव्वम् ।
लाहुगहिदे वि चन्दे ण वन्दणीए जणपदइश ॥ २० ॥

दारकः—अरे रे चाण्डाल, कहिं मे आवुकं णेघ । (ख)

चारुदत्तः—वत्स,

अंशेन विअत्करवीरमालां स्कन्धेन शूलं हृदयेन शोकम् ।

आघातमघाहमनुप्रयामि शामित्रमालञ्जुमिवाध्वरेऽजः ॥ २१ ॥

चाण्डालः—दालआ,

ण हु अझे चाण्डाला चाण्डालकुलम्मि जादपुञ्जा वि ।

जे अहिभवन्ति शाहुं ते पावा ते अ चाण्डाला ॥ २२ ॥ (ग)

दारकः—ता कीस मारेघ आवुकम् । (घ)

चाण्डालः—दीहाओ, अत्त लाअणिओओ वखु अवलज्झदि,

ण वखु अझे । (ङ)

(क) अरे, आर्यचारुदत्तं निरुपपदेन नाम्नालपसि । अरे, पश्य ।

अम्युदयेऽवसाने तथैव रात्रिदिवमहतमार्गा ।

उद्दामेव किशोरी नियतिः खलु प्रत्येपितुं याति ॥

अन्यच्च ।

शुक्ला अपि प्रदेशा अस्य किं विनमितमलकेन कर्तव्यम् ।

राहुगृहीतोऽपि चन्द्रो न वन्दनीयो जनपदस्य ॥

(ख) अरे रे चाण्डाला; कुत्र मम पितरं नयत । (ग) दारक,

न खलु वयं चाण्डालाश्चाण्डालकुले जातपूर्वा अपि ।

येऽभिभवन्ति साधुं ते पापास्ते च चाण्डालाः ॥

(घ) तत्किमर्थं मारयत पितरम् ।

(ङ) दीर्घायुः, अत्र राजनियोगः खल्वपराध्यति, न खलु वयम् ।

नतशिरसोऽपि न कुत्सेत्यर्थः । कुत एवमित्यत आह—राहुगृहीत इव चन्द्रो वन्दनीयो जनपदस्य । किञ्चन्द आवल्लोमयोरर्धगोर्धोज्ज इत्याहुः ॥२०॥ अंसेने-
त्ति । आघातं अधिकरणवधस्थानम् । बालकम् (?) 'स(श)मिता यज्ञे' इति पाणिनेः सूत्रम् । शमितरि भव शमित्रं यज्ञे पशुघातस्थानम् । आलञ्जोऽभि-
मन्त्रितः । मारित इत्येके ॥ २१ ॥ ण हु अग्हे इत्यादि । गाया । 'न [खलु] वयं चाण्डालाश्चाण्डालकुले जातपूर्वा अपि । येऽभिभवन्ति साधुं ते पापास्ते

दारकः—वावादेध मम् । मुञ्चध आवुकम् । (क)

चाण्डालः—दीहाओ, एवं भणन्ते विलं मे जीव । (ख)

चारुदत्तः—(सासं पुत्रं कण्ठे गृहीत्वा ।)

इदं तस्लेहसर्वस्वं सममाब्धदरिद्रयोः ।

अचन्दनमनौशीरं हृदयस्यानुलेपनम् ॥ २३ ॥

(अप्तेन विभ्रत्—'१०।२१) इत्यादि पुनः पठति । अवलोन्ध स्वगतम् । 'धमी हि वस्त्रान्तरिरुद्वक्त्राः' (१०।१६) इत्यादि पुनः पठति ।

विदूषकः—भो भद्रमुहा, मुञ्चध पिववअस्सं चालुदत्तम् । मां वावादेध । (ग)

चारुदत्तः—शान्तं पापम् (दृष्ट्वा स्वगतम् ।) अद्यावगच्छामि । ('समसंस्थित—' (१०।१६) इत्यादि पठति । प्रकाशम् । 'एताः पुनर्हर्म्यगता स्त्रियो माम्' (१०।१९) इत्यादि पुनः पठति ।)

चाण्डालः—ओशलध अज्जा, ओशलध ।

किं पेक्खध शप्पुलिशं अजशवशेण प्पणट्टीजीवाशम् ।

कूपे खण्डितपाशं कञ्चनकलशं विव डुब्बन्तम् ॥ २४ ॥ (घ)

(चारुदत्तः सकरणम् 'शशिविमलमयूख—' (१०।१३) इत्यादि पठति ।)

अपरः—अले, पुणोवि घोशेहि । (ङ)

(चाण्डालस्तया करोति ।)

(क) व्यापादयत माम् । मुञ्चत पितरम् ।

(ख) दीर्घायुः, एवं भणंश्चिरं मे जीव ।

(ग) भो भद्रमुखाः, मुञ्चत प्रियवयसं चारुदत्तम् । मां व्यापादयत ।

(घ) अपसरतार्याः, अपसरत ।

किं पश्यत सत्पुरुषमयशोवशेन प्रनष्टजीवाशम् ।

कूपे खण्डितपाशं काञ्चनकलशमिव मज्जन्तम् ॥

(ङ) अरे, पुनरपि घोषय ।

च चाण्डालाः ॥ २२ ॥ धमी हि त्वा देवा दावामर्धमद्यावगच्छामीत्यादि सर्वैः स्वाधीन इत्यर्थः (?) । इदमिति ॥ २३ ॥ किं पेक्खधेति । गाथा । किं प्रेक्षध्वं सत्पुरुषमयशोवशेन नष्टजीवनम् । कूपे खण्डितपाशं काञ्चनकलशमिव मज्जन्तम् ॥ २४ ॥ कृष्यन्तं क्षिप्यमान(ण)म् । 'जीवाशं' जीवप्रत्याशं इत्यपि पाठ-

चारुदत्तः—

प्राप्तोऽहं व्यसनकृशां दशामनार्या
यत्रेदं फलमपि जीवितावसानम् ।

एषा च व्यथयति घोषणा मनो मे
श्रोतव्यं यदिदमसौ मया हतेति ॥ २५ ॥

(ततः प्रविशति प्रासादस्थो वदः स्थावरकः ।)

स्थावरकः—(घोषानामरुष्यं सर्वं कथम् ।) कथं अपावे चालुदत्ते
वावादीअदि । हग्गे णिअलेण शामिणा वन्धिदे । मोदु आक-
न्दामि । शुणाव अज्जा, शुणाव । अत्थि दाणिं मए पावेण पवहण-
पटिवत्तेण पुप्फकलण्डअजिण्णुज्जाणं वसन्तशेणा णीदा । तदो मम
शामिणा मं ण कामेशित्ति कदुअ वाहुपाशवल्कलेण मालिदा,
ण उण एदिणा अज्जेण । कथम् । विदूल्दाए ण को वि शुणादि ।
ता किं कलेमि । अत्ताणअं पाडेमि । (विचिन्व ।) जइ एव्वं क-
लेमि, तदा अज्जचालुदत्ते ण वावादीअदि । मोदु । द्वादो पा-
शादबालगपदोलिकादो एदिणा जिण्णगवक्खेण अत्ताणअं णि-
न्निव्वामि । वलं हग्गे उवलदे, ण उण एसे कुलपुत्तविहगाणं
वागपादवे अज्जचालुदत्ते । एव्वं जइ विवज्जामि लद्धे मए पल-
लोए । (इत्थानानं पानयित्ता ।) ही ही । ण उवलदध्हि । मग्गे मे
दण्टणिअले । ता चाण्टालघोशं गमण्णेशामि । (दृष्टोपम्वल ।) हंहो
चाण्टाल, अन्तलं अन्तलम् । (क)

(क) कथमपापश्चारुदत्तो व्यापाद्यते । अहं निगडेन स्वामिना वदः ।
मम तु । आकन्दामि । शृणुतार्याः, शृणुत । अस्तीदानीं मया पापेन
प्रवहणमपरितर्तेन पुष्पकरण्डकजीर्णोद्यानं वसन्तसेना नीता । ततो मम स्वा-
मिना मां न कामयस इति वृथा वाहुपाशवल्कलेण मारिता, न पुनरेतेना-
र्थेण । कथम् । विदूरतया न कोपि शृणोति । तत्किं करोमि । आ-
मानं पातयामि । यद्यत्रं करोमि, तदार्यचारुदत्तो न व्यापाद्यते । मम तु ।
अस्याः प्रासादबालाग्रप्रतीकित्वात् एतेन जीर्णगणक्षेपात्मानं निक्षि-
पामि । वरमहमुपरतः, न पुनरेष कुलपुत्रविहगानां वासपादप आर्यचार-
न्तरे । इदमपि यत्र फलमवधः ॥ प्राप्त इति ॥ २५ ॥ आकन्दामि विरोमि ।

चाण्डालौ—अले, के अन्तलं मग्गेदि । (क)

(चेटः 'शुणाध' (२३५५) इति पूर्वोक्तं पठतिः ।)

चारुदत्तः—अये,

कोऽयमेवंविधे काले कालपाशस्थिते मयि ।

अनावृष्टिहते सस्ये द्रोणमेघ इवोदितः ॥ २६ ॥

भोः, श्रुतं भवद्भिः ।

न भीतो मरणादस्मि केवलं दूषितं यशः ।

विशुद्धस्य हि मे मृत्युः पुत्रजन्मसमो भवेत् ॥ २७ ॥

अन्यच्च ।

तेनास्म्यकृतवैरेण क्षुद्रेणात्यल्पबुद्धिना ।

शरेणेव विपाक्तेन दूषितेनापि दूषितः ॥ २८ ॥

चाण्डालौ—थावलअ, अवि शच्चं भणाशि । (ख)

चेटः—शच्चम् । हग्गे वि मा कश्श वि कधइश्शशि ति पा-

शादवालग्गपदोलिकाए दण्डणिअलेण वन्धिअ णिक्खित्ते । (ग)

(प्रविश्य ।)

शकारः—(सहस्रम् ।)

मंशेण तिक्खामिलकेण भत्ते शाकेन शूपेण समच्छकेण ।

भुत्तं मए अत्तणअश्श गेहे शालिइश्शकूलेण गुलोदणेण ॥२९॥

दत्तः । एवं यदि विपद्ये लब्धो मया परलोकः । आश्चर्यम् । नोपरतो-
ऽस्मि । भग्गो मे दण्डनिगडः । तच्चाण्डालघोषं समन्विष्यामि । हंहो चा-
ण्डालाः, अन्तरमन्तरम् ।

(क) अरे, कोऽन्तरं याचते । (ख) स्थावरक, अपि सत्यं भणति ।

(ग) सत्यम् अहमपि मा कस्यापि कथयिष्यसीति प्रासादवालाग्रप्र-
नोल्लिख्यामं, दण्डनिगटेन, बद्ध, निश्चिन्तः ।

चालगपदोलिआए वालाग्रप्रतोलीतः । प्रासादभागादित्यर्थः ॥ कोऽयमिति
॥२६॥ न भीत इति ॥२७॥ तेनेति ॥२८॥ मंशेणेत्यादि । उपजातिच्छन्दः
मासेन तिक्खामिलकेण तिक्खाम्भेन तप्तशाकेन शूपेन समत्स्यकेन । भुत्तं मया-
त्मनो गेहे शालेभकेण गुडादनेन ॥ २९ ॥ भिक्षुकांस्यवत्सङ्गाए कसदुराया-
विकृतध्वन्याच्चाण्डालवाचः । खरसंयोगः । यथा चैव उखालित वदूतो वध्दु-
डि-

(कणं दत्त्वा ।) भिण्णकंशखङ्गणाए चाण्डालवाआए शलशंजोए ।
जघा अ एशे उक्खालिदे वज्झडिण्डिमशदे पडहाणं अ शुणी-
अदि, तथा तक्केमि, दलिद्दचालुदत्ताके वज्झट्टाणं णीआदि ति । ता
पेक्खिइशम् । शत्तुविणाशे णाम मम महन्ते हलक्कश्श पलिदोशे
होदि । शुदं अ मए, जे वि किल शत्तुं वावादअन्तं पेक्खिदि, तश्श
अण्णश्शिंश जम्मन्तले अक्खिलोगे ण होदि । मए क्खु विशगण्ठि-
गठमपविट्ठेण विअ कीडएण किं पि अन्तलं मग्गमाणेण उप्पाडिदे
त्ताह दलिद्दचारुदत्ताह विणाशे । शंपदं अत्तणकेलिकाए पाशादवा-
ल्लग्गपदोलिकाए अहिल्लहिअ अत्तणो पलक्कमं पेक्खामि । (तथा
कुन्वा दट्ठा च ।) ही ही, एदाह दलिद्दचालुदत्ताह वज्झं णीअमाणाह
एवहे जणशंमदे, जं वेलं अल्लालिशे पबले वलमणुश्शे वज्झं णी-
अदि तं वेलं केदिशे भवे । (निरीक्ष्य ।) कधम् । एशे .शे णवव-
रुद्दके विअ मण्डिदे दक्खिणं दिशं णीअदि । अध किंणिमित्तं
मम केलिकाए पाशादवाल्लग्गपदोलिकाए शमीवे घोशणा णिव-
डिदा, णिवालिदा अ । (विलोक्य ।) कधम्, थावलके चेडे वि णत्थि
इध । मा णाम तेण इदो गदुअ मन्तुभेदे कडे भविइशदि । ता
जाव णं अण्णेणामि । (क) (इत्यवतीर्थोपसर्पति ।)

(क) मासेन तिक्ताम्लेन भक्तं शाकेन सूपेन समत्सकेन ।

मुक्तं मयात्मनो गेहे शालीयकूरेण गुडौदनेन ॥

भिन्नकांसवत्खङ्गणायाश्चाण्डालवाचायाः स्तरसंयोगः । यथा चैप उद्रीतो
वध्यडिण्डिमशब्दः पटहानां च श्रूयते, तथा तर्कयामि, दरिद्रचारुदत्तको
वध्यस्थानं नीयत इति । तत्रेक्षिष्ये । शत्रुविनाशो नाम मम महान्द्वयस्य
परितोषो भवति । श्रुतं च मया, योऽपि किल शत्रुं व्यापाद्यमानं पश्यति,
तन्म्यान्यस्मिन्नन्तरेऽक्षिरोगो न भवति । मया खलु विपन्नन्धिगर्भप्रवि-
ष्टेनेव कीटकेन किमप्यन्तरं मृगयमाणेनोत्पादितस्तस्य दरिद्रचारुदत्तस्य

ण्डिमशब्दः श्रूयते पटहानां च शब्दस्तथा तर्कये । यः शत्रुं व्यापाद्यमानं प्रेक्षते
तस्याक्षिणी शीतलायेते । विपकण्डिकामध्यप्रविष्टेन च कीटकेन । ही विस्मये ।
कथमित्यर्थः । एवहे एतावान् महान् । यस्यां वेलायां अस्मादृशो महान्वरम-
नुष्यो वध्यं वध्यस्थानं नीयते तस्यां वेलायां कीटकभवेत् । णववल्लके विअ नव-

चेटः—(दृष्ट १) भट्टालका, एशे शे आगदे । (क)

चाण्डालौ—

ओशलध देध मगं दालं ढकेध होध तुण्हीआ ।

अविणअतिवखविशाणे दुट्टवइहे इदो एदि ॥ ३० ॥

शकारः—अले अले, अन्तलं अन्तलं देध । (उपप्लव १)

पुस्तका थावलका चेडा, एहि । गच्छह । (ग)

चेटः—ही ही अणज्ज, वसन्तशेणिअं मालिअ ण पलितुट्टे
शि । शंपदं णणइजणकप्पपादवं अज्जचारुदत्तं मालइदुं वव-
शिदैशि । (घ)

शकारः—ण हि लअणकुम्भशलिशे हग्गे इत्थिअं वावा-
देमि । (ङ)

सर्वे—अहो, तुए मारिदा । ण अज्जचारुदत्तेण । (च)

विनाशः । सांप्रतमात्मीयायां प्रासादबालाग्रप्रतोलिकायामधिरुह्यात्मनः
पराक्रमं पश्यामि । ही ही, एतस्य दरिद्रचारुदत्तस्य वध्यं नीयमानस्यैता-
वाञ्जनसंमर्दनः, यस्यां वेलायामस्मादृशः प्रवरो वरमानुषो वध्यं नीयते तस्यां
वेलायां कीदृशो भवेत् । कथम् । एष स नवबलीवर्द इव मण्डितो दक्षिणां
दिशं नीयते । अथ किंनिमित्तं मदीयायाः प्रासादबालाग्रप्रतोलिकायाः समीपे
घोषणा निपतिता, निवारिता च । कथम्, स्थावरकश्चेतोऽपि नास्तीह ।
मा नाम तेनेतो गत्वा मद्यभेदः कृतो भविष्यति । तद्यावदेनमन्विष्यामि ।

(क) भट्टारकाः, एष स आगतः ।

(ख) अपसरत दत्त मार्गं द्वारं पिधत्त भवत तूष्णीकाः ।

अविनयतीक्ष्णविषाणो दुष्टबलीवर्द इत एति ॥

(ग) अरे अरे, अन्तरमन्तरं दत्त । पुत्रक स्थावरक चेटक, एहि
गच्छावः ।

(घ) ही ही अनार्य, वसन्तसेनां मारयित्वा न परितुष्टेऽस्ति सांप्रतं
प्रणयिजनकल्पपादपर्यचारुदत्तं मारयितुं व्यवसितोऽस्ति ।

(ङ) न हि रत्नकुम्भसदृशोऽहं स्त्रियं व्यापादयामि ।

(च) अहो, त्वया मारिता । आर्यचारुदत्तेन ।

वृषभ इव मण्डितः । वृषभशब्दः संभवन्नपि शकारभाषात्प्रात्ययकः । कडे भवी-
अदि कृतो भविष्यति । ओशलधेति । गाथा । उत्सर्पत ददत मार्गं द्वारं पि-

शकारः—के एवं भणादि । (क)

सर्वे—(चेष्टमुद्दिश्य ।) णं एसो साहू । (ख)

शकारः—(अपवार्य सभयम् ।) अविद मादिके, अविदं मादिके, कथं थावलके चेडे शुश्टु ण मए शंजदे । एशे वखु मम अकज्जशश शक्खी । (विचिन्त्य ।) एवं दाव कलइशम् । (प्रकाशम् ।) अलीकं भट्टालका । हंहो, एशे चेडे शुवण्णचोलिआए मए गहिदे पिश्टदे मालिदे वद्धे अ । ता किदवेले एशे जं भणादि किं शच्चम् । (अपवारितकेन चेष्टस्य वटकं प्रयच्छति । खंरकम् ।) पुश्टका थावलका चेडा, एदं गेण्हिअ अण्णघा भणाहि । (ग)

चेष्टः—(गृहीत्वा ।) पेक्खध पेक्खध मट्टालका । हंहो, शुवण्णेण मं पलोभेदि । (घ)

शकारः—(कटकमाच्छिद्य ।) एशे शे शुवण्णके, जशश कालादो मए वद्ध । (सक्रोधम् ।) हंहो चाण्डाला, मए वखु एशे शुवण्णमण्डाले णिउत्ते शुवण्णं चोलअन्ते मालिदे पिश्टदे । ता जदि ण पत्तिआअध ता पिश्टि दाव पेक्खध । (ङ)

चाण्डालौ—(दृष्ट्वा ।) शोहणं भणादि । वितत्ते चेडे किं ण यलवदि । (च)

(क) एवं भणति । (ख) नन्वेप साधुः ।

(ग) हन्त, कथं स्थावरकश्चेष्टः सुपु न मया संयतः । एष खलु ममाकार्यस्य साक्षी । एवं तावत्करिष्यामि । अलीकं भट्टारकाः । अहो, एष वेटः सुवर्णचोरिकया मया गृहीतस्ताडितो मारितो वद्धश्च । तत्कृतवैर एव यद्गणति किं सत्यम् । पुत्रक स्थावरक चेष्ट, एतद्गृहीत्वान्यथा मण ।

(घ) पश्यत पश्यत भट्टारकाः । अहो, सुवर्णेन मां प्रलोभयति ।

(ङ) एतत्सुवर्णकम्, यस्य कारणान्मया वद्धः । हंहो चाण्डालाः, मया खल्वेष सुवर्णमाण्डारे नियुक्तः सुवर्ण चोरयन्मारितस्ताडितः । तद्यदि न प्रत्ययघ्नं तदा पृष्ठं तावत्पश्यत ।

(च) शोभने भणति । वितस्रश्चेष्टः किं न प्रलपति ।

दधत भवत । तूष्णीकाः मौनिनः । अविनयतीक्ष्णविषाणो दुष्टवृषभ इत एति ॥ ३० ॥ पुश्टका पुत्रक ॥ न हि रत्नकुम्भसदृशोऽहं ब्रियं मारयामि ॥ एष खलु

चेटः—हीमादिके ईदिशो दाशभावे, जं शचं कं पि ण पत्ति-
आअदि । (सकरुणम् ।) अज्जचालुदत्त, एत्तिके मे विह्वे । (क)
(इति पादयोः पतति ।)

चारुदत्तः—(सकरुणम् ।)

उत्तिष्ठ भोः पतितसाधुजनानुकम्पि-

न्निष्कारणोपगतवान्धव धर्मशील ।

यत्नः कृतोऽपि सुमहान्मम मोक्षणाय

दैवं न संवदति किं न कृतं त्वयाद्य ॥ ३१ ॥

चाण्डालौ—भट्टके, पिट्टिअ एदं चेडं णिक्खालेहि । (ख)

शकारः—णिक्कम ले । (इति निष्कामयति ।) अले चाण्डाला, किं
विलम्बेध । मालेध एदम् । (ग)

चाण्डालौ—जदि तुयलशि ता शअं जेव मालेहि । (घ)

रोहसेनः—अले चाण्डाला, मं मारेध । मुञ्चध आवुकम् । (ङ)

शकारः—शपुत्तं जेव एदं मालेध । (च)

चारुदत्तः—सर्वमस्य मूर्खस्य सभाव्यते । तद्गच्छ पुत्र, मातुः
समीपम् ।

रोहसेनः—किं मए गदेण कादब्बम् । (छ)

चारुदत्तः—

आश्रमं वत्स गन्तव्यं गृहीत्वाद्यैव मातरम् ।

मा पुत्र पितृदोषेण त्वमप्येवं गमिष्यसि ॥ ३२ ॥

(क) हन्त, ईदिशो दासभावः, यत्सत्यं कमपि न प्रत्यापयति । आर्य
चारुदत्त, एतावान्मे विभवः ।

(ख) भट्टक, ताडयित्वातं चेष्ट निष्कासय ।

(ग) निष्कामरे । अरे अरे चाण्डालाः, किं विलम्बधम् । मारयतैनम् ।

(घ) यदि त्वरयसे तदा स्वयमेव मारय ।

(ङ) अरे चाण्डालाः, मां मारयत । मुञ्चत पितरम् ।

(च) सपुत्रमेवैतं मारयत । (छ) किं मया गतेन कर्तव्यम् ।

ममाकार्यसाक्षी । किद्वेले कृतवैरः ॥ विह्वे सामर्थ्यम् ॥ उत्तिष्ठेति । ॥ ३१ ॥

तद्वयस्य, गृहीत्वैनं व्रज ।

विदूषकः—भो वयस्स, एवं तुए जाणिदम्, तुए विणा अहं पाणाइं धारेमि त्ति । (क)

चारुदत्तः—वयस्य, स्वार्थीनजीवितस्य न युज्यते तव प्राण-परित्यागः ।

विदूषकः—(स्वगतम् ।) जुत्तं णेदम् । तथा वि ण सक्कुणोमि पिअवअस्सविरहिदो पाणाइं धारेदुं त्ति । ता बहणीए दारअं समप्पिअ पाणपरिच्चाएण अत्तणो पिअवअस्सं अणुगमिस्सम् । (प्रकाशम् ।) मो वयस्स, पराणेमि एदं लहुम् । (ख) (इति सक्कण्ठप्रहं पादयोः पतति ।)

(दारकोऽपि रुदन्तति ।)

शकारः—अले, णं भणामि शपुत्ताकं चालुदत्ताकं वावा-
देध त्ति । (ग)

(चारुदत्तो भयं नाटयति ।)

चाण्डालौ—णहि अक्काणं ईदिशी लाआण्णत्ती, जथा शपुत्तं चालुदत्तं वावादेध त्ति । ता णिकम ले दालआ, णिकम । (इति निष्कामयतः ।) इमं तइअं घोशणट्टाणम् । ताडेध डिण्डिमम् । (घ) (पुनर्गोपयतः ।)

(क) भो वयस्य, एवं त्वया ज्ञातम्, त्वया विनाहं प्राणान्धारयामीति ।

(ख) जुत्तं न्विदम् । तथापि न शक्नोमि प्रियवयसविरहितः प्राणान्वर्तु-मिति । तद्वाङ्मन्यै दारकं समर्प्य प्राणपरित्यागेनात्मनः प्रियवयस्यमनुगमि-ष्यामि । भो वयस्य, परानयाम्येतं लघु ।

(ग) अरे ननु भणामि सपुत्रकं चारुदत्तं व्यापादयतेति ।

(घ) न ह्यस्माकमीदृशी राजाज्ञप्तिः, यथा सपुत्रं चारुदत्तं व्यापादय-तेति । तन्निष्काम रे दारक, निष्काम । इदं तृतीयं घोषणास्थानम् । ताडयत डिण्डिमम् ।

तुषलशि खरसे ॥ आश्रममिति ॥ ३२ ॥ किं षोडशशीत्यादि । गाथा । कि-
मवदस्यति हे शक (?) पुरुषं दृष्ट्वा देवपर्यस्तम् । विदितं न जमरपी (स्त्री?) वत हे
दुर्जन कृतान्तदंष्ट्रापुमारोहपि ॥ (?) पराणेमि परानयामि व्यावर्तयामि ॥ एसाए

शकारः—(खगनम् ।) कथं एशे ण पत्तिआअन्ति पौला ।
 (प्रधानम् ।) हंशो चालुदत्ता बहुका, ण पत्तिआअदि एशे पौलजणे ।
 ता अत्तणकेलिकाए जीहाए मणाहि मण् वयन्तशेणा मालिदेत्ति । (क)
 (चारुदत्तस्वूप्णीमास्त्रे ।)

शकारः—अले चण्डालगोहे, ण मणादि चालुदत्तवटुके । त्
 मणावेध इमिणा जज्जलवंशस्त्रण्डेण शङ्खलेण तालिअ तालिअ । (ग)

चाण्डालः—(प्रहारमुद्यम्य ।) भो चालुदत्त, मणाहि । (ग)

चारुदत्तः—(गच्छरणम् ।)

• प्राप्यैतद्वसनमहाणं वप्रपातं

न तासो न च मनसोऽस्ति मे विपादः ।

एको मां दहति जनापवादवद्भि-

वंक्तव्यं यदिह मया हता प्रियेति ॥ ३३ ॥

(सद्यः पुनस्तथैव ।)

चारुदत्तः—भो भोः पौराः । ('मया गतु एशंसेन' (११२०, १८)
 इत्यादि पुनः पठति ।)

शकारः—वावादिदा । (घ)

चारुदत्तः—एवमम्भु ।

प्रथमचाण्डालः—अरे, तव अत्त वग्गपात्तिआ । (ङ)

द्वितीयचाण्डालः—अरे, तव । (च)

प्रथमः—अरे, नेवमअं कलेम । (इति बहुविधं हेयहं इति ।)

(क) कथमेते न प्रत्यदन्ते पौगाः । अरे चारुदत्त वटुक, न प्रत्यदन्त
 एव पौलजनः । तदाप्यीदया निहया मन मया वयन्तशेना मारितेति ।

(ग) अरे चान्दालमनुप्य, न मनसि चारुदत्तवटुकः । तद्गनवत्तयेन
 जर्जरवंशस्त्रण्डेन शङ्खलेन तालदिव्या तालदिव्या ।

(ग) भो चारुदत्त, मन । (घ) पत्तित्तिआ ।

(ङ) अरे, तवत्त वत्तत्तिआ । (च) अरे, तव ।

एतावता । एषमेवैकवर्षः । इदानीमेते ॥ वटुकतेन वत्तवटुकवदन्तद्वयेन । ए-
 तिमत्तवत्तिआ ॥ प्राप्येति ॥ ३३ ॥ वग्गपात्तिआ वपार्यवः ॥ अरे, तव ॥

अले, जदि ममकेलिका वज्जपालिआ, ता चिट्ठु दाव मुटुत्तअम् । (क)

द्वितीयः—किंणिमित्तम् । (ख)

प्रथमः—अले, भणितो ष्मि पिदुणा शर्गं गच्छन्तेण, जघा—
पुत्त वीरअ, जइ तुह वज्जपालिआ होदि, मा शहशा वावादअशि
वज्जम् । (ग)

द्वितीयः—अले, किंणिमित्तम् । (घ)

प्रथमः—कदावि कोवि साहू अत्थं दइअ वज्जं मोआवेदि ।
कदावि लण्णो पुत्ते मोदि, तेण वद्धावेण शब्बवज्ज्जाणं मोक्खे
होदि । कदावि हत्थी वन्धं श्वण्डेदि, तेण संभमेण वज्जे मुक्के
होदि । कदावि लाअपलिवत्ते होदि, तेण शब्बवज्ज्जाणं मोक्खे
होदि । (ङ)

शकारः—कि कि लाअपलिवत्ते होदि । (च)

चाण्डालः—अले, वज्जपालिआए लेक्खअं कलेह । (छ)

(क) अरे, लेखं कुर्मः । अरे, यदि मदीया वध्यपालिका, तदा तिष्ठतु
नामनुहूर्तकम्

(ख) किंनिमित्तम् ।

(ग) अरे, भणितोऽस्मि पित्रा स्वर्गं गच्छता, यथा—पुत्र वीरक, यदि
तत्र वध्यपालिका भवति, मा सहसा व्यापादयसि वध्यम् ।

(घ) अरे, किंनिमित्तम् ।

(ङ) कदापि कोऽपि साधुरथं दत्त्वा वध्यं मोचयति । कदापि राज्ञः
पुत्रो भवति, तेन वृद्धिमहोत्सनेन सर्ववध्याना मोक्षो भवति । कदापि हस्ती
बन्धं खण्डयति, तेन संभ्रमेण वध्यो मुक्तो भवति । कदापि राजपरिवर्तो
भवति, तेन सर्ववध्याना मोक्षो भवति ।

(च) किं किं, राजपरिवर्तो भवति ।

(छ) अरे, वध्यपालिकाया लेखं कुर्मः ।

वीरक इति चाण्डालनाम ॥ बन्धं खण्डेद्दि बन्धमाच्छिद्य प्रसरति ॥ चालुदत्तार्क
अरे मारयितुं तव मया समर्पितः । त्व मम कर्तव्यमित्यर्थं (?) ॥ वयं चाण्डालाः ।

शकारः—अले, शिष्यं मालेध चालुदत्ताकम् । (क) (इत्युक्त्वा चेदं गृहीत्वैकान्ते स्थितः ।)

चाण्डालः—अज्जचालुदत्त, लाअणिओओ क्खु अवलज्झदि, ण क्खु अह्ने चाण्डाला । ता शुमलेहि जं शुमलिव्वम् । (ख)

चारुदत्तः—

प्रभवति यदि धर्मो दूषितस्यापि मेऽद्य

प्रबलपुरुषवाक्यैर्भाग्यदोषात्कथंचित् ।

सुरपतिभवनस्था यत्न यत्न स्थिता वा

व्यपनयतु कलङ्कं स्वस्वभावेन सैव ॥ ३४ ॥

भोः, क तावन्मया गन्तव्यम् ।

चाण्डालः—(अप्रतो दर्शयित्वा ।) अले, एद दीशदि दक्खिण-
मशाणम्, जं पेक्खिअ वज्झा झत्ति पाणाइं मुच्चन्ति । पेक्ख पेक्ख ।

अद्धं कलेवलं पडिवुत्तं कट्टन्ति दीहगोमाआ ।

अद्धं पि शूललग्गं वेशं विअ अट्टहासस ॥ ३५ ॥ (ग)

चारुदत्तः—हा, हतोऽस्मि मन्दभाग्यः । (इति सावेगमुपविशति ।)

शकारः—ण दाव गमिश्शम् । चालुदत्ताकं वावादअन्तं दाव
पेक्खामि । (परिक्रम्य दृष्ट्वा ।) कथं उवविश्टे ।

(क) अरे, शीघ्रं मारयत चारुदत्तम् ।

(ख) आर्यचारुदत्त, राजनियोगः खल्वपराध्यति, न खलु वयं चा-
ण्डालाः तत्सर्तव्यम् ।

(ग) अरे एतद्दृश्यते दक्षिणश्मशानम्, यत्प्रेक्ष्य वक्ष्या झटिति प्राणा-
न्मुञ्चन्ति । पश्य पश्य ।

अर्धे कलेवरं प्रतिवृत्तं कर्षन्ति दीर्घगोमायवः ।

अर्धमपि शूललग्नं वेश इवाट्टहासस्य ॥

(घ) न तावद्गमिष्यामि । चारुदत्तकं व्यापाद्यमानं तावत्पश्यामि । क-
थमुपविष्टः ।

नेवं कृतेऽस्माकं दोष इति भावः । विज्ञाप्ये विज्ञापयामि । (!) शुमलिव्वं स्मर्त-
व्यम् । प्रभवतीति । प्रबलपुरुषा नवनिर्णेतारः । तेषां वाक्यैर्भाग्यदोषात्पि-
तस्य यदि मे धर्मः प्रभवति तदा सैव वदन्तस्तेनैव स्वस्वभावेनात्मरूपतया व्य-
पनयतु ॥ ३४ ॥ गन्तव्यम् । तत्रैव मया मर्तव्यमित्यर्थः ॥ अर्धमिति ।

चाण्डालः—चारुदत्ता, किं भीदेशि । (क)

चारुदत्तः—(सहस्रोत्थाय ।) मूर्ख । (‘‘न भीतो मरणादस्मि केवलं दूषितं यशः’’ (१०।२७) इत्यादि पुनः पठति ।)

चाण्डालः—अञ्जचारुदत्त, गणदले पडिवशन्ता चन्द्र-
शुजा वि विपत्तिं लहन्ति । किं उण जणा मरणमीलुआ माणवा
वा । लोए कोवि उट्टिदो पडदि, कोवि पडिदोवि उट्टेदि । उट्टन्त-
पटन्ताह वशणपडिआ शवश्श उण अत्थि । एदाइं हिअए कदुअ
संघालेहि अत्ताणअम् । (द्वितीयचाण्डालं प्रति ।) एदं चउट्टं घोण-
ट्टाणम् । ता उग्घोशम्ह । (ख)

(पुनस्तथैवोद्धोषयतः ।)

चारुदत्तः—हा प्रिये वसन्तसेने । (शशिविमलमयूख’ (१०।१३)
इत्यादि पुनः पठति ।)

(ततः प्रविशति ससंभ्रमा वसन्तसेना भिक्षुश्च ।)

भिक्षुः—हीमाण्हे, अट्टाणपलिदशन्तं शमश्शाशिअ वसन्त-
शेणिअं णअन्ते अपुग्गहिदस्सि पव्वज्जाए । उवाशिके, कहिं तुम
णइदशम् । (ग)

वसन्तसेना—अञ्जचारुदत्तस्स ज्जेव गेहम् । तस्स दंसणेण
मिअलाञ्छणस्स विअ कुमुदिणिं आणन्देहि मम् । (घ)

(क) चारुदत्त, किं भीतोऽसि ।

(ख) आर्यचारुदत्त, गगनतले प्रतिवसन्तौ चन्द्रसूर्यावपि विपत्तिं ल-
भेते । किं पुनर्जना मरणमरुका मानवा वा । श्लोके कोऽप्युत्थितः पतति,
कोऽपि पतितोऽप्युत्थिते । उत्थिष्ठत्पततो वसन्तपातिका शबख पुनरस्ति ।
एतानि हृदये कृत्वा संघारयात्मानम् । एतच्चतुर्य घोषणास्थानम् । तदुद्धो-
षयावः ।

(ग) आश्चर्यम् । अस्थानपरिधान्तां समाश्वास्य वसन्तसेनिकां नयन्न-
नुगृहीतोऽस्मि प्रव्रज्यया । उपासिके, कुत्र त्वा नेष्यामि ।

(घ) आर्यचारुदत्तस्यैव गेहम् । तस्य दर्शनेन मृगलाञ्छनस्येव कुमुदि-
नीमानन्दय माम् ।

भिक्षुः—(खगतम् ।) कदलेणं मग्गेण पविशामि । (विचिन्त्य ।) लाअमग्गेण जेव पविशामि । उवाशिके, एहि । इमं लाअमग्गम् । (आकर्ष्य ।) किं णु कखु एरो लाअमग्गे महन्ते कलअले शुणीअदि । (क)

वसन्तसेना—(अप्रतो निरूप्य ।) कथं पुरदो महाजणसमूहो । अज्ज, जाणाहि दाव किं णेदं चि । विसमभरकन्ता विअ वसुंधरा एअवासोण्णदा उज्जङ्गी वट्टदि । (ख)

चाण्डालः—इमं अ पच्छिमं घोशणट्टाणम् । ता तालेध डिण्डिमम् । उग्गोशेध घोशणम् । (तथा कृत्वा ।) भो चालुदत्त, पडिवालेहि । मा भाआहि । लुहं जेव मालीअशि । (ग)

चारुदत्तः—भगवत्यो देवताः ।

भिक्षुः—(थुत्वा ससंभ्रमम् ।) उवाशिके, तुमं किल चालुदत्तेण मालिदाशि चि चालुदत्तो मालिदुं णीअदि । (घ)

वसन्तसेना—(संभ्रमम् ।) हद्धी हद्धी, कथं मम मन्दमाइणीए किदे अज्जचालुदत्तो वावादीअदि । भो, तुरिदं तुरिदं आदेसेहि मग्गम् । (ङ)

(क) कतरेण मार्गेण पविशामि । राजमार्गेणैव पविशामि । उपासिके, एहि । अयं राजमार्गः । किं नु खल्वेष राजमार्गे महान्कलकलः श्रूयते ।

(ख) कथं पुरतो महाजनसमूहः । आर्य, जानीहि तावत्किन्विदमिति । विषमभरकान्तेषु वसुंधरा एकयासोन्नतोजयिनी वर्तते ।

(ग) इदं च पश्चिमं घोषणास्थानम् । तत्ताडयत डिण्डिमम् । उद्धोषयत घोषणाम् । भोश्चारुदत्त, प्रतिपालय । मा भैः । शिघ्रमेव मार्यसे ।

(घ) उपासिके, त्वं किल चारुदत्तेन मारितासीति चारुदत्तो मारयितुं नीयते ।

(ङ) हा धिक् हा धिक्, कथं मम मन्दमागिन्याः कृत आर्यचारुदत्तो व्यापाद्यते ! भोः, त्वरितं त्वरितमादिश मार्गम् ।

पडिवालेहि प्रतिपालय । क्षणं तिष्ठतीति (तिष्ठेति) मारणव्यापारपरोकिरियम् ॥ आभट्टिप्प इति । उट्ठीतिः । आकर्षितः सरोपम् । मुथे खणे । मुट्टिना पृही-

मिक्षुः—तुवलदु तुवलदु बुद्धोवाशिका अज्जचालुदत्तं जी-
अन्तं शमश्याशिदुम् । अज्जा, अन्तलं अन्तलं देष । (क)

वसन्तसेना—अन्तरं अन्तरम् । (ख)

चाण्डालः—अज्जचालुदत्त, शमिणिओओ अवलज्जदि । ता
शुमलेहि नं शुमलिदव्वम् । (ग)

चारुदत्तः—किंवहुना । ('प्रभवति'- (१०।३४) इत्यादि श्लोकं पठति ।)

चाण्डालः—(सप्तमाह्वयम् ।) अज्जचालुदत्त, उत्ताणे मविअ समं
चिट्ठ । एकप्पहालेण मालिअ तुमं शग्गं णेम्ह । (घ)

(चारुदत्तस्यैव विप्रति ।)

चाण्डालः—(प्रहर्षुमीहते । सप्तपतनं हस्तादभिनयन् ।) ही, कथम् ।

आवट्टिदे श्लोशं मुट्ठीए मुट्ठिणा गहीदे वि ।

घरणीएँ कीश पडिके दालुणके अशणिशणिहे खग्गे ॥ ३६ ॥

जघा एदं संवुत्तम्, तथा तक्केमि ण विवज्जदि अज्जचालुदत्ते
त्ति । मअवदि शज्जवाणि, पशीद पशीद । अवि णाम
चालुदत्तश्श मोक्खे भवे, तदो अणगहीदं तुए चाण्डालउलं
भवे । (ङ)

(क) त्वरतां त्वरतां बुद्धोपासिकार्यचारुदत्तं जीवन्तं समाश्वासयितुम् ।
आर्याः, अन्तरमन्तरं दत्त । (ख) अन्तरमन्तरम् ।

(ग) आर्यचारुदत्त, स्वामिनियोगोऽपराधयति । तत्सर यत्सर्तव्यम् ।

(घ) आर्यचारुदत्त, उत्तानो भूत्वा समं तिष्ठ । एकप्रहारेण भारयित्वा
त्वां स्वर्गं नयामः ।

(ङ) ही कथम् ।

आकृष्टः सरोपं मुष्टी मुष्टिना गृहीतोऽपि ।

घरण्यां किमर्थं पतितो दारुणकोऽग्निसंनिभः खड्गः ॥

यथैतत्संवृत्तम्, तथा तर्कयामि न विषयत आर्यचारुदत्त इति । मगवति
मध्यवासिनि, प्रसीद प्रसीद । अपि नाम चारुदत्तस्य मोक्षो भवेत्, तदाशु-
गृहीतं त्वया चाण्डालकुलं भवेत् ।

तोऽपि । घरण्या किमिति निपतितो दारुणकोऽग्निसंनिभः खड्गः ॥ ३६ ॥
मध्यवासिनि । सख्यः पर्वतविशेषः । तत्रस्था दुर्गा स्वकुलदेवता संबोधयति ॥

अपरः—जघाण्णत्तं अणुचिह्मह । (क)

प्रथमः—भोदु । एच्चं । कलेह्म । (ख)

(इत्युभौ चारुदत्तं शूले समारोपयितुमिच्छतः ।)

(चारुदत्तः 'प्रभवति' (१०।३४) इत्यादि पुनः पठति ।)

भिक्षुर्वसन्तसेना च—(दृष्ट्वा ।) अज्जा, मा दाव मा दाव ।
अज्जा, एसा अहं मन्दभाइणी, जाए कारणादो एसो वावादी-
अदि । (ग)

चाण्डालः—(दृष्ट्वा ।)

का उण तुलिदं एसा अंशपडन्तेण चिउलभालेण ।

मा मेत्ति वाहलन्ती उट्टिदहत्था इदो एदि ॥ ३७ ॥ (घ)

वसन्तसेना—अज्जचारुदत्त, किं णेदम् । (ङ) (इत्युरस्ति पतति ।)

भिक्षुः—अज्जचालुदत्त, किं णेदम् । (च) (इति पादयोः पतति ।)

चाण्डालः—(सभयमुपसृत्य ।) कघम्, वसन्तशेणा । णं क्खु अ-
ग्हेहिं शाहु ण वावादिदे । (छ)

भिक्षुः—(उत्थाय ।) अले, जीवदि चालुदत्ते । (ज)

चाण्डालः—जीवदि वशशदम् । (झ)

वसन्तसेना—(सहपंम् ।) पञ्चुज्जीविदग्धि । (ञ)

(क) यथाज्ञप्तमनुस्तिष्ठावः । (ख) भवतु । एवं कुर्वः ।

(ग) आर्याः मा तावन्मा तावत् । आर्याः, एसाहं मन्दभागिनी यस्याः
कारणादेव व्यापायते ।

(घ) का पुनस्त्वरितमेषांसपतता चिकुरमारेण ।

मा मेत्ति व्याहरन्त्युत्थितहस्तेत एति ॥

(ङ) आर्यचारुदत्त, किं न्विदम् । (च) आर्यचारुदत्त, किं न्विदम् ।

(छ) कघम्, वसन्तसेना । ननु खल्वस्माभिः साधुर्न व्यापादितः ।

(ज) अरे, जीवति चारुदत्तः । (झ) जीवति वर्षशतम् ।

(ञ) प्रत्युज्जीवितास्मि ।

का उणेति । गाया । सा पुनस्त्वरितमंसे पतता चिकुरमारेण । मा मेत्ति
व्याहरन्त्युत्थितहस्तेत एति ॥ 'ठञ्चिभभ(ह)या' इति पाठे उच्छ्रित-

चाण्डालः—ता जाव । एदं वुचं राइण्णो जण्णवाडगदइश
णिवेदेह । (क)

(इति निष्क्रमतः ।)

शकारः—(वसन्तसेना दृष्ट्वा सनासम् ।) हीमादिके । केण राब्भ-
दाशी जीवाविदा । उक्कन्ताइं मे पाणाइं । भोदु पलाइइशम् ।
(ख) (इति पलायते ।)

चाण्डालः—(उपसृत्य ।) अले, णं अल्लाणं ईदिशी लाआ-
णत्ती—जेण शा वावादिदां, तं मालेध चि । ता लट्ठिअशालअं
ज्जेव अण्णेसह । (ग)

(इति निष्क्रान्तौ ।)

चारुदत्तः—(सविस्मयम् ।)

केयमभ्युद्यते शस्त्रे मृत्युवक्रगते मयि ।

अनागृष्टिहते सस्ये द्रोणवृष्टिरिवागता ॥ ३८ ॥

(श्वलोक्य च ।)

वसन्तसेना किमियं द्वितीया समागता सैव दिवः किमित्थम् ।

आन्तं मनः पश्यति वा ममैनां वसन्तसेना न मृताथ सैव ॥ ३९ ॥

अथवा ।

किं नु स्वर्गात्पुनः प्राप्ता मम जीवातुकाम्यया ।

तस्या रूपानुरूपेण किमुतान्येयमागता ॥ ४० ॥

वसन्तसेना—(साद्यमुत्थाय पादयोर्निपत्य ।) अज्जचालुदत्त, सा
ज्जेव अहं पावा, जाए कारणादो इअं तुए असरिसी अवत्था
पाविदा । (घ)

(क) तद्यावदेतद्धृत्त राज्ञो यज्ञवाटगतस्य निवेदयावः ।

(ख) आश्चर्यम् । केन गर्भदासी जीवनं प्रापिता । उत्क्रान्ता मे प्राणाः ।
मम तु पलायिष्ये ।

(ग) अरे, नन्वस्माकमीदृशी राजाज्ञप्ति — येन सा व्यापादिता, तं मार-
यतेति । तद्राष्ट्रियश्यालमेवान्विष्यामः ।

(घ) आर्यचारुदत्त, सैवाहं पापा, यस्याः कारणादियं त्वया सदृश्य-
वस्या प्राप्ता ।

संख्यार्थः ॥ ३७ ॥ केयमिति ॥ ३८ ॥ वसन्तसेनेति ॥ ३९ ॥ किं न्विति

(नेपथ्ये ।)

अच्चरिअं अच्चरिअम् । जीवदि वसन्तसेना । (क) (इति सर्वे पठन्ति ।)

चारुदत्तः—(आकर्ष्य सहस्रोत्थाय स्पर्शसुखमभिनीय निमीलिताश्च एव हर्षगद्गदाक्षरम् ।) प्रिये, वसन्तसेना त्वम् ।

वसन्तसेना—सा ज्जेवाहं मन्दभाआ । (ख)

चारुदत्तः—(निरूप्य सहर्षम् ।) कथं वसन्तसेनैव । (सानन्दम् ।)

कुतो वाप्याम्बुधाराभिः स्रपयन्ती पयोधरौ ।

मयि मृस्युवशं प्राप्ते विधेव समुपागता ॥ ४१ ॥

प्रिये वसन्तसेने,

त्वदर्धमेतद्विनिपात्यमानं देहं त्वयैव प्रतिमोचितं मे ।

अहो प्रभावः प्रियसंगमस्य मृतोऽपि को नाम पुनर्प्रियेत ॥ ४२ ॥

अपि च । प्रिये, पश्य ।

रक्तं तदेव वरवल्लमियं च माला

कान्तागमेन हि वरस्य यथा विभाति ।

एते च वध्यपटहृध्वनयस्तथैव

जाता विवाहपटहृध्वनिभिः समानाः ॥ ४३ ॥

वसन्तसेना—अदिदक्खिण्णदाए किं णेदं ववसिदं अज्जेण । (ग)

चारुदत्तः—प्रिये, त्वं किल मया हतेति—

पूर्वानुबद्धवैरेण शत्रुणा प्रमविष्णुना ।

नरके पतता तेन मनागास निपातितः ॥ ४४ ॥

वसन्तसेना—(वर्णा पिपाय ।) सन्तं पावम् । तेण खि राअ-
सालेण वावादिदा । (घ)

चारुदत्तः—(भिञ्ज दृष्ट्वा ।) अयमपि कः ।

(क.) आकर्ष्यमाकर्ष्यम्, नीरति, वसन्तसेना ।

(ख.) सैवाहं मन्दभाग्या ।

(ग.) अतिदक्षिणतया किं विदं व्यस्यित्वायें ।

(घ.) शान्तं पापम् । तेनास्मि राजश्यालेन व्यारादिता ।

॥ ४० ॥ कुत इति । विद्या इतरविधिप्राप्तज्ञानम् ॥ ४१ ॥ त्वदर्धमिति

॥ ४२ ॥ रक्तमिति । वरस्य आमातुरिव ॥ ४३ ॥ पूर्येति ॥ ४४ ॥

वसन्तसेना—तेण अणज्जेण वावादिदा । एदिणा अज्जेण जीवाविदस्सि । (क)

चारुदत्तः—कस्त्वमकारणवन्धुः ।

भिक्षुः—ण पच्चभिजाणादि मं अज्जो । अहं शे अज्जदश चरणसंवाहचिन्तए संवाहके णाम । जूदिअलेहिं गहिदे एदाए उवासिकाए अज्जदश केलके ति अलंकालपणाणिक्कीदे हि । तेण अज्जदशणिव्वेदेण शकशमणके संवुत्ते हि । एशावि अज्जा पवहणविपज्जाशेण पुप्फकलण्डकजिण्णुज्जाणं गदा । तेण अ अणज्जेण ण मं बहु मण्णेशि ति बाहुपाशबलक्कालेण मालिदा मए दिट्ठा । (ख)

(नेपथ्ये कलकलः ।)

जयति वृषभकेतुर्दक्षयज्ञस्य हन्ता ।

तदनु जयति मेघा पण्मुसः क्रौञ्चशत्रुः ।

तदनु जयति कृत्वां शुभ्रकैलासकेतुं ।

विनिहतवरवैरी चार्यको गां विशालाम् ॥ ४५ ॥

(प्रविश्य सहसा ।)

शर्विलकः—

हत्वा तं कुनृपमहं हि पालकं भो-

स्तद्राज्ये द्रुतमभिपिच्य चार्यकं तम् ।

तस्याज्ञां शिरसि निधाय शेषभृतां

मोक्ष्येऽहं व्यसनगतं च चारुदत्तम् ॥ ४६ ॥

(क) तेनानार्येण व्यापादिता । एतेनार्येण जीवं प्राप्तितास्ति ।

(ख) न प्रत्यभिजानाति मामार्यः । अहं स आर्यस्य चरणसंवाहचिन्तकः संवाहको नाम द्यूतकरैर्गृहीत एतयोपासिककार्यस्वात्मीय इत्यलंकारपणनिष्कृतोऽस्ति । तेन च द्यूतनिर्वेदेन शाक्यश्रमणकः संवृत्तोऽस्ति । एषाप्यार्या प्रवहणविपर्ययत्तेन पुष्पकण्डकजीर्णोद्यानं गता । तेन चानार्येण न मां बहु मन्यस इति बाहुपाशबलात्कारेण मारिता मया दृष्टा ।

केनापि । न एतद्यतिरिक्तेनान्येत्यर्थः । न प्रत्यभिजानाति । निर्वेदः शान्तिः वैशदिकेच्छानिवृत्तिः ॥ क्रिमेतदिक्रिमेतदिति शत्रूणां क्रूरः कलकलः ॥ जयतीति । जयति सर्वोत्कर्षेण वर्धताम् (वर्तते) । तदनु जयति आत्मघात्करोति ॥ ४५ ॥ हत्वेति । शेषभृतां पुष्पदामायमानाम् । गुणभूतामिति केचित् ॥ ४६ ॥

हत्वा रिपुं तं बलमग्निहीनं पौरान्समाश्वास्य पुनः प्रकर्षात् ।

प्राप्तं समग्रं वसुधाधिराज्यं राज्यं बलारेरिव शत्रुराज्यम् ॥ ४७ ॥

(अप्रतो निरूप्य ।) भवतु । अत्र तेन भवितव्यम्, यत्रायं जनपद-
समवायः । अपि नामायमारम्भः क्षितिपतेरार्यकस्यार्यचारुदत्तस्य
जीवितेन सफलः स्यात् । (लरिततरमुपखल ।) अपयात जाल्माः ।
(दृष्ट्वा । सहषम् ।) अपि ध्रियते चारुदत्तः सह वसन्तसेनया । संपूर्णाः
खल्वसत्स्वामिनो मनोरथाः ।

दिष्ट्या भो व्यसनमहार्णवादपारा-

दुचीर्णं गुणधृतया सुशीलवत्या ।

नावेव प्रियतमया चिरान्निरीक्ष्ये

ज्योत्स्नाख्यं शशिनमिवोपरागमुक्तम् ॥ ४८ ॥

तत्कृतमहापातकः कथमिवैनमुपसर्षामि । (अथवा ।) सर्वत्रार्जवं
शोभते । (प्रकाशमुपखल वद्वजलिः ।) आर्यचारुदत्त ।

चारुदत्तः—ननु को भवान् ।

शर्विलकः—

येन ते भवनं भित्त्वा न्यासापहरणं कृतम् ।

सोऽहं कृतमहापापस्त्वामैव शरणं गतः ॥ ४९ ॥

चारुदत्तः—सखे, मैवम् । त्वयासौ प्रणयः कृतः । (इति कण्ठे
श्रुत्वाति ।)

शर्विलकः—अन्यच्च ।

आर्यकेणार्यवृत्तेन कुलं मानं च रक्षता ।

पशुवधज्ञवाटस्यो दुरात्मा पालको हतः ॥ ५० ॥

चारुदत्तः—किम् ।

शर्विलकः—

त्वयानं यः समाख्य यतस्त्वां शरणं पुरा ।

पशुवद्वितते यज्ञे हतस्तेनाद्य पालकः ॥ ५१ ॥

दृत्वेति ॥ ४७ ॥ दिष्ट्येति ॥ ४८ ॥ येनेति ॥ ४९ ॥ आर्यकेणेति ।
नक्षत्राद्यो यज्ञस्यानम् । एतच्चापरिच्छिन्नं जनसंमर्देन प्रमादस्थानम् । तेन शर्षो

चारुदत्तः—शर्विलक, योऽसौ पालकेन घोषादानीय निष्कारणं कृतागारे बद्ध आर्यकनामा त्वया मोचितः ।

शर्विलकः—यथाह तत्रभवान् ।

चारुदत्तः—प्रियं नः प्रियम् ।

शर्विलकः—प्रतिष्ठितमात्रेण तव सुहृदार्यकेणोज्जयिन्यां वेणा-
तटे कुशावत्यां राज्यमतिच्छष्टम् । तत्प्रतिमान्यतां प्रथमः सुहृत्प्रणयः ।
(परिद्वल ।) अरे रे, आनीयतामयं पापो राष्ट्रियशठः ।

(नेपथ्ये ।)

यथाज्ञापयति शर्विलकः ।

शर्विलकः—आर्य, नन्वयमार्यको राजा विज्ञापयति—इदं
मया युष्मद्गुणोपार्जितं राज्यम् । तदुपयुज्यताम् ।

चारुदत्तः—अस्मद्गुणोपार्जितं राज्यम् ।

(नेपथ्ये ।)

अरे रे राष्ट्रियशयालक, एहोहि । स्वस्याविनयस्य फलमनुभव ।
(ततः प्रविशति पुष्पैरविष्टितः पश्चाद्वाहुबद्धः शकारः ।)

शकारः—हीमादिके,

एवं दूलमदिक्कन्ते उद्दामे विअ गद्दहे ।

आणीदे क्खु हगे बद्धे हुडे अण्णे व्व दुक्कले ॥ ५२ ॥

(दिशोऽवलोक्य ।) शमन्तदो उवड्ठिदे एशे लश्ठिअवन्वे । ता कं दाणिं
अशलणे शलणं वजामि । (विचिन्त्य ।) मोदु । तं ज्जेव अठमुववण्ण-
शलणवच्छलं गच्छामि । (शयुपसृत्य ।) अज्जचालुदत्त, पलिच्चाआहि
पलिच्चाआहि । (क) (इति पादयोः पतति ।)

(क) आश्चर्यम् ।

एवं दूरमतिक्रान्त उद्दाम इव गर्दमः ।

आनीतः खल्वहं बद्धः कुकुरोऽन्य इव दुष्करः ॥

समन्तत उपस्थित एष राष्ट्रियबन्धुः । तत्किमिदानीमशरणः शरणं व्रजामि ।
भवतु । तमेवाम्बुपपन्नशरणवत्सलं गच्छामि । आर्यचारुदत्त, परित्रायस्व
परित्रायस्व ।

स्कटवध इति सूचयितुम् ॥ ५० ॥ त्यद्यान्मिति ॥ ५१ ॥ एवमिति ॥ ५२ ॥

(नेपथ्ये ।)

अञ्जचालुदत्त, मुञ्च मुञ्च । वावादेह एदम् । (क)

शकारः—(चारुदत्तं प्रति ।) भोअशरणशरणेपलिच्चाआहि । (ख)

चारुदत्तः—(सातुकम्पम् ।) अहह, अभयमभयं शरणागतस्य ।

शर्विलकः—(सावेगम् ।) आः, अपनीयतामयं चारुदत्तपार्श्वत् ।

(चारुदत्तं प्रति ।) ननूच्यतां किमस्य पापस्यानुष्ठीयतामिति ।

आकर्षन्तु सुबद्धैनं श्वभिः संखाद्यतामथ ।

शूले वा तिष्ठतामेष पात्यतां क्रकचेन वा ॥ ५३ ॥

चारुदत्तः—किमहं यद्भवीमि तत्क्रियते ।

शर्विलकः—कोऽत्र संदेहः ।

शकारः—भट्टालआ चालुदत्त, शरणागदे हि । ता पलि-
त्ताआहि पलिच्चाआहि । जं तुए शलिशं तं कलेहि । पुणो ण
ईदिशं कलिश्शम् । (ग)

(नेपथ्ये ।)

पौराः वावादेध । किंणिमित्तं पादकी जीवायीअदि । (घ)

(वसन्तसेना बन्धमालां चारुदत्तस्य कण्ठदपनीय शकारस्योपरि क्षिपति ।)

शकारः—गन्भदाशीधीए, पशीद पशीद । ण उण मालङ्-
श्शम् । ता पलिच्चाआहि । (ङ)शर्विलकः—अरे रे, अपनयत । आर्यचारुदत्त, आज्ञाप्य-
ताम्—किमस्य पापस्यानुष्ठीयताम् ।

(क) आर्यचारुदत्त, मुञ्च मुञ्च । व्यापादयामैतम् ।

(ख) भो अशरणशरण, परित्रायस्व ।

(ग) भट्टारक चारुदत्त, शरणागतोऽस्मि । तत्परित्रायस्व परित्रायस्व ।
यत्तव सदृशं तत्कुरु । पुनर्नेदृशं करिष्यामि ।

(घ) पौराः, व्यापादयत । किंनिमित्तं पातकी जीव्यते ।

(ङ) गर्भदासीपुत्रि, प्रसीद प्रसीद । न पुनर्मारयिष्यामि । तत्प-
रित्रायस्व ।

चारुदत्तः—किमहं यद्भवामि तत्क्रियते ।

शर्विलकः—कोऽत्र संदेहः ।

चारुदत्तः—सत्यम् ।

शर्विलकः—सत्यम् ।

चारुदत्तः—यद्येवं शीघ्रमयम्—

शर्विलकः—किं हन्यताम् ।

चारुदत्तः—नहि नहि । मुच्यताम् ।

शर्विलकः—किमर्थम् ।

चारुदत्तः—

शत्रुः कृतापराधः शरणमुपेत्य पादयोः पतितः ।

शस्त्रेण न हन्तव्यः

शर्विलकः—एवम् । तर्हि श्वभिः स्वाद्यताम् ।

चारुदत्तः—नहि ।

उपकारहतस्तु कर्तव्यः ॥ ५४ ॥

शर्विलकः—अहो, आश्चर्यम् । किं करोमि । वदस्वार्थः ।

चारुदत्तः—तन्मुच्यताम् ।

शर्विलकः—मुक्तो भवतु ।

शकारः—हीमादिके । पञ्चुज्जीविदे हि । (क) (इति पुरुषैः मह

नेऽन्तः ।)

(नेपथ्ये कलकलः ।)

(पुनर्नेपथ्ये ।)

एसा अज्जचारुदत्तस्त बहुया अज्जा धूदा पदे वसणञ्चले विल-
गन्तं दारञ्चं आक्खिवन्ती वाप्फभरिदणअणेहिं जणेहिं णिवारिज्ज-
भाणा पज्जलिदे पावए पविसदि । (ख)

शर्विलकः—(आकर्ष्य नेपथ्याभिमुखमवलोक्य ।) कथं चन्दनकः ।
चन्दनक, किमेतम् ।

(क) आश्चर्यम् । प्रत्युज्जीवितोऽस्मि ।

(ख) एषार्यचारुदत्तश्च बहुरायां धूता पदे वसणाञ्चले विलगन्तं दार-
कमाक्षिपन्ती वाप्फभरितनयनैर्जनैर्निर्वायमाणा प्रज्वलिते पादके प्रविशति ।

चन्दनरुः—(प्रविश्य ।) किं ण पेवस्वदि अज्जो । महाराअप्पासाद दन्निखणेण महन्तो जणसमदो वट्टदि । ('एमा' (२५५४४) इचादि पुन पठति ।) कधिद अ मए तीए, जथा—'अज्जे, मा साहस करेहि । जीवदि अज्जचारुदत्तो' इति । परतु दुक्खवावुडदाए को सुणोदि, को पत्तिआएदि । (क)

चारुदत्तः—(सोद्वेगम् ।) हा प्रिये, जीवत्यपि मयि किमेतद्यवसितम् । (ऊर्ध्वमवलोक्य दीर्घं निश्चय्य च ।)

न महीतलस्थितिसहानि भवच्चरितानि चारुचरिते यदपि ।
उचित तथापि परलोकसुख न पतिव्रते तव विहाय पतिम् ॥ ५५ ॥
(इति मोहमुपगत ।)

शर्विलकः—अहो प्रमाद ।

त्वरया सर्पण तत्र मोहमार्योऽत्र चागत ।

हा धिवप्रयत्नैफलय दृश्यते सर्वतोमुखम् ॥ ५६ ॥

वसन्तसेना—समस्ससिदु अज्जो । तत्त गदुअ जीवावेदु अज्जाम् । अण्णधा अधीरत्तणेण अणत्थो सभावीअदि । (ख)

चारुदत्तः—(समाश्रय सहसोत्थाय च ।) हा प्रिये, फासि । देहि मे प्रतिवचनम् ।

चन्दनरुः—इदो इदो अज्जो । (ग)

(इति सर्वे परिश्रामन्ति ।)

(तत् प्रविशति ययानिर्दिष्टा धृता वेगयत्नमाकर्षण्विद्वेषेणानुगम्यमानो रोहसेनो रदनिश्च च ।)

धृता—(मासम् ।) जाद, मुद्येहि मम् । मा विग्व करेहि । मी-

(क) किं न पश्यत्यार्य । महाराजपासाद दक्षिणेन महाजनसमदो वर्तते । कथित च मया तस्यै, यथा—'आर्ये, मा साहस कुरुष्व । जीवत्यार्यचारुदत्त' इति । परतु दुःखव्यापृततया क शृणोति, क प्रव्ययते ।

(ख) समाश्रित्वार्य । तत्र गत्वा जीवत्यार्यम् । अन्यथापीरत्वेना नर्यं समाव्यते । (ग) इत इत आर्य ।

आकर्षन्त्विति ॥ ५३ ॥ शत्रुरिति ॥ ५४ ॥ न महीति ॥ ५५ ॥

आमि अज्जउत्तस्स अमङ्गलकण्णणदो । (क) (इत्युत्थायावलमाह्वय
पावकाभिमुखं परिक्रामति ।)

रोहसेनः—माद अज्जे, पडिवालेहि मम् । तुए विणा ण
सक्कुणोमि जीविदं धारेदुम् । (ख) (इति लरिनमुपख्य पुनरखलं
श्रुति ।)

विदूषकः—भोदीए दाव वल्लणीए भिण्णत्तणेण चिदाधिरोहणं
पावं उदाहरन्ति रिसीओ । (ग)

धृता—वरं पावाचरणे । ण उण अज्जउत्तस्स अमङ्गलकण्ण-
णम् । (घ)

शर्विलकः—(पुरोऽवलोक्य ।) आसन्नहुतवहार्या । तत्त्वर्थतां
त्वर्थताम् ।

(चारुदत्तस्त्वारितं परिक्रामति ।)

धृता—रमणिए, अवलम्ब दारअम्, जाव अहं समीहिदं
करेमि । (ङ)

चेटी—(सकरुणम् ।) अहं पि जघोवदेसिणि सि भट्टिणीए । (च)

धृता—(विदूषकमवलोक्य ।) अज्जो दाव अवलम्बेदु । (छ)

विदूषकः—(सावेगम् ।) समीहिदसिद्धिए पउत्तेण वल्लणो अ-
मादो कादव्वो । अदो भोदीए अहं अमणी होमि । (ज)

धृता—कथं पच्चादिद्धसि दुवेहिं । (बालकमालिङ्ग्य ।) जाद,
तुमं जेव पज्जवट्टावेहि अत्ताणं अह्माणं तिलोदअदाणाअ ।

(क) जात, मुञ्च माम् । मा विघ्नं कुरुष्व । विभेम्यार्यपुत्रसामङ्गला-
कर्णनात् ।

(ख) मातरार्ये, प्रतिपालय माम् । त्वया विना न शक्नोमि जीवितं धर्तुम् ।

(ग) भवत्यास्तावद्भ्रमण्यया भिन्नत्वेन चिताधिरोहणं पापमुदाहरन्ति
ऋषयः ।

(घ) वरं पापाचरणम् । न पुनरार्यपुत्रसामङ्गलकर्णनम् ।

(ङ) रदनिके, अवलम्बस्व दारकम् । यावदहं समीहितं करोमि ।

(च) अहमपि यथोपदेशिन्यसि भट्टिन्याः ।

(छ) आर्यस्तावदवलम्बताम् ।

(ज) समीहितसिद्धौ प्रवृत्तेन ब्राह्मणोऽग्रे कर्तव्यः । अतो भवत्या अह-
मग्रणीर्भवामि ।

त्वरयेति ॥ ५६ ॥ पुस्तकान्तरपाठदर्शनव्याख्या—अहमेवेति । पर्यवस्था-

अदिक्रान्ते किं मनोरहेहिं । (सनिःश्वासम् ।) ण क्वु अज्जउत्तो तुमं
पज्जवट्ठाविस्सदि । (क)

चारुदत्तः—(आकर्ष्य सहसोपसृत्य ।) अहमेव पर्यवस्थापयामि
वाल्लिशम् । (इति वाल्लकं बाहुभ्यामुत्थाप्य वक्षसालिङ्गति ।)

धृता—(विलोक्य ।) अम्महे । अज्जउत्तस्स ज्जेव सरसंजोओ ।
(पुनर्निपुणं निरूप्य सहपम् ।) दिट्ठिआ अज्जउत्तो ज्जेव एत्तो । पिअं मे
पिअम् । (ख)

वाल्लकः—(विलोक्य सहपम् ।) अम्मो । आवुको मं परिस्सज्जदि ।
(धृतां प्रति ।) अज्जए, वड्ढुवीअसि । आवुको ज्जे मं पज्जवट्ठावेदि । (ग,
इति प्रत्यालिङ्गति ।)

चारुदत्तः—(धृतां प्रति ।)

हा प्रेयसि प्रेयसि विद्यमाने कोऽयं कठोरो व्यवसाय आसीत् ।
अम्भोजिनीलोचनमुद्रणं किं भानावनस्तंगमिते करोति ॥ ५७ ॥

धृता—अज्जउत्त, अदो ज्जेव सा अचेतणेति चुम्मा-
अदि । (घ)

विदूषकः—(दृष्ट्वा सहपम् ।) ही ही भो, एदेहि ज्जेव अच्छीहिं
पिअवअस्सो पेक्खीअदि । अहो सदीए पहाओ, जदो जलणप्पवेश-
व्ववसाएण ज्जेव पिअसमागमं पाविदा (चारुदत्तं प्रति ।) जेटु जेटु
पिअवअस्सो । (ङ)

(क) कथं प्रत्यादिष्टासि द्वाम्याम् । जात, स्वमेव पर्यवस्थापयामानम-
न्नाकं तिलोदकदानाय । अतिक्रान्ते किं मनोरथैः । न सत्वार्यपुत्रस्त्वा
पर्यवस्थापयिष्यति ।

(ख) आश्चर्यम् । आर्यपुत्रस्यैव सरसंयोगः । दिष्ट्यार्यपुत्र एवैषः ।
प्रियं मे प्रियम् ।

(ग) आश्चर्यम् । पिता मां परिष्पजति । आर्ये, वर्षसे । तात एव मां
पर्यवस्थापयति । (घ) आर्यपुत्र, अतएव साऽचेतनेति चुम्न्यते ।

(ङ) आश्चर्यं भोः, एताम्यामेनाक्षिम्यां प्रियवयसः प्रेक्ष्यते । अहो
सत्याः प्रभावः यतो ज्वलनप्रवेशव्ययसायेनैव प्रियसमागमं प्रापिता ।
जयतु जयतु प्रियनयसः ।

पनमाचार इति वृत्ता स्वमेव क्षमोऽहमिति भावः ॥ हा प्रेयसीति ॥ ५७ ॥

चारुदत्तः—एहि मेत्रेय । (इत्यालिङ्गति ।)

चेटी—अहो संविधानकम् । अज्ज, वन्दामि । (क) (इति चारुदत्तस्य पादयोः पतति ।)

चारुदत्तः—(शृष्ठं करं दत्ता ।) रदनिके, उत्तिष्ठ । (इत्युत्थापयति ।)

धृता—(वसन्तसेनां दृष्ट्वा ।) दिष्ट्वा कुसलिणो बहिणिआ । (ख)

वसन्तसेना—अहुणा कुसलिणी संवुत्तस्मि । (ग)

(इत्यन्योन्यमालिङ्गतः ।)

शर्विलकः—दिष्ट्वा जीवितसुहृद्गर्ग आर्यः ।

चारुदत्तः—युष्मत्प्रसादेन ।

शर्विलकः—आर्ये वसन्तसेने, परितुष्टो राजा भवतीं वधूगब्दे-
नानुगृह्णाति ।

वसन्तसेना—अज्ज कदत्थम्हि । (घ)

शर्विलकः—(वसन्तसेनामवगुण्ठ्य चारुदत्तं प्रति ।) आर्य, किमस्य
मिक्षोः क्रियताम् ।

चारुदत्तः—मिक्षो, किं तत्र बहुमतम् ।

मिक्षुः—इमं ईदिसं अणिच्चत्तणं पेक्खिअ दिउणतले मे पच्च
जाए बहुमाणे संवुत्ते । (ङ)

चारुदत्तः—सखे, दृढोऽस्य निश्चयः । तत्पृथिन्यां सर्वविहारेषु
कृत्पतिरयं क्रियताम् ।

शर्विलकः—यथाहार्यः ।

मिक्षुः—पिअं णो पिअम् । (च)

वसन्तसेना—संपदं जीवाविदस्मि । (छ)

शर्विलकः—स्यावरकस्य किं क्रियताम् ।

चारुदत्तः—सुवृत्त, अदासो भवतु । ते चाण्डालाः सर्वेचा-

(क) अहो संविधानकम् । आर्य, वन्दे । (ख) दिष्ट्वा कुसलिनी मग्निनी ।

(ग) अधुना कुसलिनी संवृत्तास्मि । (घ) आर्य, कृतार्थास्मि ।

(ङ) इदमीदृशमनित्यत्वं प्रेक्ष्य द्विगुणतरो मम प्रत्रय्यायां बहुमानः संवृत्तः ।

(च) प्रियं नः प्रियम् । (छ) सांप्रतं जीवापितास्मि ।

ण्डालानामधिपतयो भवन्तु । चन्दनकः पृथिवीदण्डपालको भवतु ।
तस्य राष्ट्रियश्यालस्य यथैव क्रिया पूर्वमासीत्, वर्तमाने तथैवास्मान्तु ।

शर्विलकः—एवं यथाहार्यः परमेनं मुञ्च मुञ्च । व्यापादयामि ।

चारुदत्तः—अभयं शरणागतस्य । ('शत्रुः कृतापराधः' (१०।५४)
इत्यादि पठति ।)

शर्विलकः—तदुच्यतां किं ते भूयः प्रियं करोमि ।

चारुदत्तः—अतः परमपि प्रियमस्ति ।

लब्धा चारित्रशुद्धिश्चरणनिपतितः शत्रुरप्येष मुक्तः

प्रोत्खातारातिमूलः प्रियसुहृद्दचलमार्यकः शास्त्रि राजा ।

प्राप्ता भूयः प्रियेयं प्रियसुहृदि भवान्संगतो मे वयश्चो

लभ्यं किं चातिरिक्तं यदपरमधुना प्रार्थयेऽहं भवन्तम् ॥ ५८ ॥

कांश्चित्तुच्छयति प्रपूरयति वा कांश्चिन्नयत्युन्नतिं

कांश्चित्पातविधौ करोति च पुनः कांश्चिन्नयत्याकुलान् ।

अन्योन्यं प्रतिपक्षसंहतिमिमां लोकस्विति बोधय-

ज्ञेय क्रीडति कूपयन्नघटिकान्यायप्रसक्तो विधिः ॥ ५९ ॥

तथापीदमस्तु भरतवाक्यम्—

क्षीरिण्यः सन्तु गावो भवतु वसुमती सर्वसंपन्नसस्य

पर्जन्यः कालवर्षी सकलजनमनोनन्दिनो वान्तु वाताः ।

मोदन्तां जन्मभाजः सततमभिमता ब्राह्मणाः सन्तु सन्तः

श्रीमन्तः पान्तु पृथ्वीं प्रशमितरिपवो धर्मनिष्ठाश्च भूपाः ॥ ६० ॥

(इति निष्क्रान्ताः सर्वे ।)

संहारो नाम दशमोऽङ्कः ।

दिव्यतले द्विगुणतरः ॥ लब्ध्वेति । अचलां पृथ्वीम् ॥ ५८ ॥ कांश्चिदिति
॥ ५९ ॥ क्षीरिण्य इति ॥ ६० ॥

मृच्छकटिकविरतिरियं गणपतिचित्तान्तवारपर्यन्ता ।

पृथ्वीभरकृतिरनयतु संतोषं कृतिगमुदे ॥

इति दशमोऽङ्कः ॥

समाप्तोऽयं ग्रन्थः ।

मृच्छकटिकस्य श्लोकानां सूची ।

श्लोकः

श्लोकः

असेन विभ्रन्करवीरमालां	१०	२१
अप्राज्ञा मूर्धलेध्वेनाः ...	८	२१
अज्ञारकविस्दस्य ...	९	३३
अत्यं दृष्टं देमि शुवण्णम	८	४०
अदं कलेवलं पडिद्युत्तं ...	१०	३५
अद्याप्यम्य तथैव केश ...	८	५
अनया हि समालम्ब्यं ...	३	१५
अन्धलाले पलाअन्ती ...	१	३९
अन्धस्य दृष्टिरिव ...	१	४९
अन्यं मनुष्यं हृदयेन ...	४	१६
अन्यस्यामपि जातौ मा...	८	४३
अन्यासु भित्तिषु मया ...	३	१४
अपण्डितास्ते पुरुषा मता मे	४	१२
अपठितमपि तावत्सेव...	८	४२
अपघ्ना श्रीरेषा प्रहरण-	५	१२
अपश्यतोऽद्य तां कान्ता	७	९
अपापाना कुले जाते ...	९	३७
अप्येष नाम परिभूत- ...	८	२६
अप्रीतिर्मवतु विमुच्यता	८	४१
अन्मुदये अवपाणे ...	१०	१९
अमम तुह देठ हरो ...	६	२७
अभ्युक्षितोऽसि सलिले	९	१९
अनी हि दृष्ट्वा महुपेतमेत	१०	६
अनी हि वध्नान्तनिदृष्ट-	१०	१६
अनी हि वृशाः फलपुष्प-	८	७
अमूर्हि भित्त्वा जलदान्तराणि	५	४४
अमौक्तिकमसौवर्णं ...	१०	१८
अग्नेर्हि चण्डं अहि ...	१	२८
अयं हि पातकी विप्रो ...	९	३९
अयं च सुरतज्वाल ...	४	११
अयं तव शरीरस्य ...	४	७

अयमेवंविधे काले ...	९	३१
अयं पटः सूत्रदृष्टितां...	२	१०
अये शत्रुं मया प्राप्तं ...	६	२४
अलं चतु शालमिमं प्रवेद्य	३	७
अवपेष बालभ्रजणं ...	२	१८
अवनतशिरसः प्रयाम ...	८	१५
अवन्तिपुनां द्विजसार्थवाहो	१	६
अवहरइ कोवि तुरिअ ...	६	११
अविज्ञानावगच्छेन ...	१	५४
असरणसरणप्रमोद- ...	८	४
अशी शुक्तिक्खे बळिदे ...	१	३०
असौ हि दत्त्वा तिमिराव-	३	६
अस्त्वन्ममशं हि वसन्तसेना	८	३०
आअच्छय वीसन्या ...	६	६
आअद्विदे शलोरां ...	१०	३६
आकपेन्तु सुवर्द्धनं ...	१०	५३
आत्मभाग्यक्षतद्रव्यः ...	३	२७
आर्यकेगार्थवृत्तेन ...	१०	५०
आलाने गृह्यते हस्ती ...	१	५०
आलोकविद्यालय मे ...	१	३६
आलोकितं गृहशिक्षण्डिभि	५	१
आश्रमं वत्स गन्तव्यं ...	१०	३२
आहमिऊण सरोसं ...	२	२०
इच्छन्तं मम पेच्छति ति	८	३७
इदं गृहं मिन्नमदत्तदण्डो	६	३
इदं तस्नेहसर्वस्वं ...	१०	२३
इदानीं सुकुमारोऽसि ...	९	३६
इन्दे प्पवाहिअन्ते ...	१०	७
इयं हि निद्रा नपनावलम्बिनी	३	८
इयं रजप्रवेशेन कलाना	१	४२
इह सर्वस्वफलिनः ...	४	१०

अष्टः श्लोकः		अष्टः श्लोकः	
ईदृशे व्यवहारामौ ...	१ ४०	एषा फुल्लकदम्बनीप ...	५ ३५
ईदृशैः श्वेतकाकीयै ...	१ ४१	एषासि वयसो दर्पात्कु ...	१ ४०
उज्जाणेषु सहासु अ ...	६ ७	एसो असोभवुच्छो ...	४ ३१
उत्कण्ठितस्य हृदयानुगुणा	३ ३	एह्येहीति शिखण्डिना ...	५ २३
उत्ताचिता गच्छसि ...	१ १९	ऐरावतोरसि चलेव ...	५ ३३
उत्तिष्ठ भोः पतिससाधु	१० ३१	ओशलघ देघ मरगं ...	१० ३०
उदयतिहि शशाङ्कः ...	१ ५७	ओहारिओ पवहणो ...	६ १२
उदयन्तु नाम भेषाः ...	४ ३३	कः श्रद्धास्यति भूतार्थं ...	३ २४
उन्नमति नमति वर्षेति ...	५ २६	„ „ ...	५ ३४
उपरितलनिपातिवेष्टको	३ २२	कथाहुभा गोच्छड ...	१ ५१
ऋग्वेदं सामवेदं गणित	१ ४	कत्ताशहे पिण्णाणभइश	२ ५
एककार्यनियोगेऽपि ...	६ १६	करिकरसमबाहुः सिंह ...	७ ५
एतत्तद्धृतगृहवक्त्र	५ ६	कस्सटमो दिणभरो ...	६ ९
एतत्तु मां दहति ...	१ १२	कस्स तुहुं तणुमज्जे ...	२ १६
एता.पुनर्हर्म्यगताः स्त्रियोमां	१० ११	कहिं कहिं सुसहिअ ...	२ ४
एता निपिच्चरजतदव ...	५ ४	काश्चित्तुच्छयति प्रपूरयति	१० ५९
एताभिरिष्टिकाभिः ...	३ ३०	का उण तुलिदंशा ...	१० ३७
एता हसन्ति च रुदन्ति च	४ १४	कामं नीचमिदं वदन्तु ...	३ ११
एतेन मापयति भित्तिषु	३ १६	काम प्रदोपतिमिरेण ...	१ ३५
एते हि विद्युद्गणवद्धकक्षा	५ २१	किं अञ्छध वीसद्धा ...	६ ५
एतैः पिष्टतमालवर्षकनिभै	५ ४६	किं यावस्य पुरः शनैः प्रवहणं	२
एतैरार्द्रतमालपत्रमलिनै	५ २०	किं यासि धावसि पत्तभसि	१ १८
एतैरेव यदा गजेन्द्र- ...	५ १८	किं यासि बालकदलीव	१ २०
एत्य मए विण्णविदा ...	६ २५	किं शे शब्दे वालिपुत्ते महि	८ ३४
एदं दोशकलण्डिअं ...	८ ३६	किं कुलेनोपदिष्टेन ...	८ २९
एदेहि दे दशणहुप्पल ...	८ २०	„ „ ...	९ ७
एव्यं दलमदिकन्ते ...	१० ५२	किं ते ह्यहं पूर्व्वरतिप्रसप्ता	५ २९
एशा णाणकमूसिका ...	१ २३	किं त्वं कटीतटनिवे ...	१ २७
एशाधि वाशु शिलशिग्ग-	१ ४१	किं त्वं पदेमम पदानि...	१ २२
एशे गुणलक्षणमिही ...	१० १४	किं त्वं मयेन परिवर्तित-	१ १७
एशे पढामि चरणेषु ...	८ १८	किं नु नाम भवेत्कार्यं ...	८ ३९
एशे म्हि तुलिदतुलिदे...	८ ४५	किं नु खर्गत्युनः प्राप्ता	१० ४०
एष ते प्रगयो विप्र ...	१ ४५	किं पेक्खघ छिबन्तं	१० ४
एष भो निर्मलज्योत्स्नो ...	९ ३४	किं पेक्खघ दाम्पुत्तिशं...	१० २४

अङ्कः श्लोकः		अङ्कः श्लोकः	
किं भीमशेणे जमदग्निपुत्रे	१ २९	जाणन्तो वि हु जार्दि ...	६ २१
कुतो बाष्पाम्बुधाराभिः	१० ४१	जाणामि चारुदत्तं ...	६ १५
कृत्वा शरीरपरिणाहसुख-	३ ९	जाणामि ण कीटिदर्श ...	२ ६
कृत्वा समुद्रमुदकोच्छ्रय-	९ २२	जार्दी तुज्ज विमुद्धा ...	६ २३
कृत्वैवं मनुजपतेमंहव्यलीकं	७ ८	जूदेण तं कदं मे ...	२ १७
केयमभ्युद्यते शस्त्रे ...	१० ३८	जे अत्तघलं जानिअ ...	२ १४
केचवगाप्रश्यामः ...	५ ३	जे सुम्बिदे अम्बिकमाहु-	८ १९
को तं गुणारविन्दं ...	६ १३	जेण म्हि गन्मदाशे ...	८ १९
कोऽयमेवंविधे काले ...	१० २६	ज्ञातीन्विटान्स्त्रभुज-	४ २६
क्षीरिष्यः सन्तु गावो ...	१० ६०	ज्ञातो हि कि नु खल्ल ...	९ ९
क्षेमेण ब्रज बान्धवान् ...	७ ७	ज्ञाणञ्ज्जणन्तवहुभूशाण ...	९ २५
खणेण गण्ठी खगजूलके मे	९ २	णअलीपघाणमूदे ...	१० ८
खल्वरित निकृष्टजात-	८ ३२	ण अ लुअदि अन्तलियखे	१० ९
गता नासं तारा षप ...	५ ६५	णयवन्धणमकाए ...	२ १
गर्जन्ति शैलशिखरैषु ...	५ १३	णहमज्जगदे शूले ...	८ १०
गर्ज वा वपं वा शक ...	५ ३१	ण हु अम्हे चाण्डाला ...	१० २२
गुणप्रवालं विनयप्रशाखं	४ ३२	णिव्वक्कलं मूलकपेणिवणं	१ ५२
गुणेषु यत्नः पुरुषेण कार्यः	४ २३	ण्हादेहं सल्लिजलेहि ...	९ १
गुणेष्वेव हि कर्तव्यः ...	४ २२	तकिं ण कलअ कालण	१० १
घोषोद्धतं मुखमपाङ्ग ...	९ १६	तं तस्य खरसंकमं ...	३ ५
चन्दनखन्दरीलाब्धो ...	६ २६	तपसा मनसा वाग्भिः...	१ १६
चाणकेन जघा शीदा ...	८ ३५	तयोरिदं सत्सुरतोत्सवा-	१ ७
चाण्डदत्तविणाशाय ...	८ ४४	तरुणजनसहायश्चिन्त्यतां	१ ३१
चिन्तासचनिमग्नमग्नि-	९ १४	तालीषु तारं विटपेषु मन्द्रं	५ ५२
चिरं खल्ल भविष्यामि ...	१० १७	तुलनं चादिराजस्य ...	९ २०
छन्नं कार्यमुपक्षिपन्ति ...	९ ३	तेनास्म्यवृत्तवैरेण ...	१० २८
छन्नं दोषमुदाहरन्ति ...	९ ४	त्यजति किल तं जयधी	६ १८
छायार्थं ग्रीष्मसंतप्तो ...	४ १८	श्रेता हृतसर्वस्वः ...	२ ९
छायासु प्रतिमुच्यन्ते ...	८ ११	त्वत्प्रेहवद्दहदयो हि ...	४ ९
जइ वञ्चति पादालं ...	२ ३	त्वदर्पमेतद्विनिपाल-	१० ४२
जदिच्छशे लम्बदशाविशालं	८ २२	त्वयानं यः समाह्वय ...	१० ५१
जघा जघा वदशदि अम्भ	५ १०	त्वरया सर्पणं तत्र ...	१० ५६
जयति वृषम केतुर्दशयत्त-	१० ४५	दत्त्वा निघाया वचनीय-	४ १
जलधर निर्लज्जस्त्वं ...	५ २८	दाक्षिण्योदकवाहिनी ...	८ ३८

श्लोकः	अङ्कः	श्लोकः	अङ्कः
दारिद्र्य शोचामि भवन्तमे-	१ ३८	पद्म क्लिप्तमुखाः पिबन्ति	५ १४
दारिद्र्यात्पुरुषस्य ...	१ ३६	पञ्चज्वण जेण मालिदा ...	८ २
दारिद्र्याद्भ्रियमेति ...	१ १४	पञ्चव्याकोशं भास्करं ...	३ १३
दारिद्र्यान्मरणाद्वा ...	१ ११	परगृहललिताः परालपुष्टाः	४ २८
दारिद्र्येणाभिभूतेन ...	४ ५	परिजनकयासक्तः ...	४ ३
दिष्णकलवीलदामे ...	१० २	परिज्ञातस्य मे राज्ञा ...	९ ८
दिष्ट्या भो व्यसनमहार्णवा-	१० ४८	पर्यङ्कप्रन्थिवन्धद्विगुणित	१ १
दीनानां कल्पवृक्षः ...	१ ४८	पवनचपलवेगः स्थूल ...	५ १७
दुर्बलं वृपतेश्चक्षु ...	९ ३२	पश्यन्ति मां दशदिशो...	८ २४
दुर्बर्णेऽसि विनष्टोऽसि ...	२ १३	पातु वो नीलकण्ठस्य ...	१ ३
दुष्टात्मा परगुणमत्सरी...	९ २७	पादस्पृहारपरिभव ...	९ २३
देशः को नु जलावसेकशिशि-	३ १२	पादेनैकेन गगने ...	२ ११
दो जेव पूअणीआ ...	६ १४	पूर्वं मानादवज्ञाय ...	८ १७
द्रव्यं लब्धं द्यूतेनैव ...	२ ८	पूर्वानुबद्धवैरेण ...	१० ४४
द्रव्यमिदमतीव लोके ...	४ २५	प्रमदति यदि धर्मो दूषित-	१० २४
द्विरदेन्दुगतिश्चकोरनेत्रो	१ ३	प्रविश गृहमेति प्रतोद्यमा-	१ ५६
धनैर्वियुक्तस्य नरस्य लोके	५ ४०	प्रसरति भयविक्रवा ...	१ २४
धन्यानि तेषां खलु जीवितानि	५ ४९	प्राप्तोऽहं व्यसनकृत्तां ...	१० २५
धाराभिरार्थजनचित्त ...	५ ४५	प्राप्यैतद्यसनमहार्णव-	१० ३३
धिगस्तु खलु दारिद्र्य ...	३ १९	प्रियमुद्धदमकारणे ...	४ २७
न खलु मम विपादः ...	४ २०	बलाद्वा पाण्डुरोष्णीयं ...	५ १९
न गणयति पराभवं ...	२ ७	बहुकुसुमविविचिता ...	८ ८
न एवतामे नलिनी ...	४ १७	बाला प्रियं च नगरस्य	८ १३
न मीतो मरणादसि ...	१० २७	भण कस्स जम्मएट्टो ...	६ १०
न महीतलस्थितिसहानि	१० ५५	भवेद्वोष्टीयानं न च ...	६ ४
नयनसलिलसिंघं ...	१० ३	भार्यानि मे यदि तदा...	६ २
नरपतिपुरयाणां ...	७ ३	मीदामभप्पदाणं ...	६ १९
निःश्रासोऽस्य न शङ्कितः	३ १८	मीमस्वानुद्धरिप्पामि ...	६ १७
निवासविन्तायाः ...	१ १५	भुजगा इव गती गिरिः...	३ २१
निष्पन्ती हृतपद्मपण्ड ...	५ २४	भैक्ष्येणाम्यर्जदियामि ...	३ २६
गुणां श्लोचान्तरस्थानां ...	९ ४२	भो मेष गम्भीरतरं नद	५ ४७
गुपतिपुरयशङ्कितप्रचारं	३ १०	मंशेण त्रिपशामिलकेण	१० २९
नो मुष्णाम्यबलां ...	४ ६	मरासतपरिपूतं गोत्रमु-	१० १२
पद्मविह्वलय पत्नी ...	५ ४१	मदनमपि शुभैर्विशेषयन्ती	४ ४

अङ्कः श्लोकः			अङ्कः श्लोकः		
मम भक्षणमण्डं ...	१	२१	राजमायो हि शून्योऽयं	१	५८
मया किल नृशंसेन ...	९	३८	रुक्षस्तरं वासति वायसो-	९	१०
मया खलु नृशंसेन ...	९	३०	रे रे वीरथ किं किं ...	६	८
मयासा महती बुद्धिः ...	४	२२	लज्जाए भीलुदाए वा ...	९	१७
मयि विनिहितदृष्टि ...	९	१२	लब्धा चारित्रशुद्धि ...	१०	५८
महावाताध्मातैर्महिष ...	५	२२	लाभशशुभे मम पिदा	९	६
मा दाव जइ वि एसो ...	५	२९	लामेहि अ लाभवल्लहं ...	१	२६
मा दुग्गदोत्ति परिह्वो... ..	१	४३	लिम्पतीव तमोऽङ्गानि ...	१	३४
मार्जारः क्रमणे मृग ...	३	२०	लेखअवावडहिअअं ...	२	२
मूढे निरन्तरपयोधरया	५	१५	वंशं वाए शतच्छिदं शुशहं	५	११
मेघा वर्षन्तु गर्जन्तु ...	५	१६	वज्रश्चिमी पीअमाणे ...	१०	१०
मेघो जलार्द्रमहिषोदर-	५	२	वणिज इव भान्ति तरवः	७	१
मैत्रेय भोः किमिद	९	२९	वर्षशतमसु दुर्दिन ...	५	४८
यं समालम्ब्य विश्वासं	३	२९	वर्षोदकमुद्रिरता ...	५	३८
” ”	५	७	वसन्तसेना किमियं द्वितीया	१०	३९
यः कश्चित्परितगतिः ...	४	२	वस्त्रन्तराणि सदृशानि भवन्ति	९	३४
यः स्वर्ध्वं दिवसान्तमानत-	२	१२	वादादवेण तप्ता चोवल	८	४६
यज्ञेन सेवितव्यः पुरुषः	८	३३	वाप्यां स्नाति विचक्षणो	१	३२
यया ययेदं निपुणं विचा-	९	२५	विचलद् गेउरजुअलं ...	२	१९
ययैव पुष्यं प्रथमे विकाशे	९	२६	विद्युज्जिह्वेदं महेन्द्र ...	५	५१
यदा तु भाग्यशयपी ...	१	५३	विद्युज्जिह्वलतीव ...	५	२७
यदि कुप्यसि नास्ति रतिः	५	३४	विधिर्नैवोपनीतस्त्वं ...	७	६
यदि गर्जति वारिधरो	५	३२	विपर्यस्तमनश्चेष्टैः शील	८	६
यदि तावत्कृतान्तेन ...	३	२५	विभवानुगता भार्वा ...	३	२८
यद्ब्रह्महत्याहेतोर्मृषा ...	५	३०	विपसलिलतुलाभिप्रार्थिते	९	४३
यया मे जनितः कामः	१	५५	विपादस्रस्त्रवाग्नी ...	४	८
यस्यार्थोस्त्रस्य सा कान्ता	५	९	वेगं करोति तुरग ...	५	८
यासां बलिः सपदि ...	१	९	वेदार्यान्प्राकृतस्त्वं वदति	९	२१
येन ते भवनं भित्त्वा ...	१०	४९	वैदेरयेन कृतो भवेन्मम	३	२३
योऽस्माभिर्धन्वितो न्याजः	५	३९	व्यवहारः सविभ्रोऽयं ...	९	१८
योऽहं क्स्तां कुसुमिता ...	९	२८	शक्तालयो वक्षु शज्जणे	२	१५
रक्तं च नाम मधुरं च ...	३	४	शंजम्मघ निअपोटं ...	८	१
रक्तं तदेव वरवत्प्रमियं च	१०	४३	शत्रुः क्त्वापराधः ...	१०	५४
रन्ध्रानुसारी विषमः ...	८	२७	शरच्चन्द्रप्रतीकाशं ...	८	१६

श्लोकः		श्लोकः	
शब्दकालं मए पुष्टे ...	८ २८	संभमघाघरकण्ठो ...	६ २०
शब्दे वस्तु होइ लोए ...	१० १५	सर्वगात्रेषु विन्यस्तै ...	१० ५
शशिबिमलमधूख- ...	१० १३	सव्यं मे स्पन्दते चक्षु ...	९ १५
शशपलकवलहे ...	३ २	साटोपकूटकपटानृत- ...	५ ३६
शास्त्रज्ञः कपटानुसार- ...	९ ५	सिष्णसिलाथलहरथो ...	६ २२
शिखा प्रदीपस्य सुवर्ण- ...	३ १७	सीधुसुरासवमतिआ ...	४ ३०
शिल मुण्डिद तुण्ड मुण्डिदे	८ ३	सुभणे वस्तु भिचाणुकम्पके	३ १
शिलशि मय शिलीणे ...	८ १२	सुखं हि दुःखान्यनुभूय	१ १०
शुक्खा वि वेदसा शे ...	१० २०	सुदृष्ट क्रियताभेष ...	४ २४
शुवण्णभ देमि पिअ ...	८ ३१	सोऽस्मद्विधाना प्रणयैः ...	१ ४६
शुष्कवृक्षस्थितो ध्वाह्य ...	९ ११	स्खलति चरणं भूमौ न्यस्त	९ १३
शून्यमपुत्रस्य गृहं ...	१ ८	स्तम्भेषु प्रचलितवेदि- ...	५ ५०
शून्यैर्गृहैः खलु समाः . .	५ ४२	स्त्रियो हि नाम खल्वेताः	४ १९
शूले विक्रन्ते पण्डवे ...	१ ४७	स्त्रीभिर्विमानिताना ...	८ ९
ससकैरिव चक्रवाक- ...	५ ५	स्त्रीषु न रागः कार्यः ...	४ १३
सकामान्विध्यतेऽस्माभिः	१ ४४	दृत्थशंजदो मुदशंजदो ...	८ ४७
सह नैव हि कश्चिदस्य	१ ३७	हत्वा तं कुन्तपमहं हि ...	१० ४६
सधेण सुहं वस्तु लब्धम्	९ ३५	हत्वा रिपुं तं बलमश्रहीनं	१० ४७
स तावदस्माद्यसनार्णवो-	७ ४	हा प्रेयसि प्रेयसि विद्यमाने	१० ५७
सत्य न मे विभवनाश-	१ १३	हिलाहं नरपतिबन्धनाप-	६ १
सदा प्रदोषो मम याति	५ ३७	हिहृज्जले जीरकभद्रमुदते	८ १३
समरव्यसनी प्रमादशन्यः	१ ५	हिहृज्जले दिष्णमरीचक्षुणे	८ १४
समुद्रधीचीव चलस्रभावाः	४ १५		

बृहत्कथामञ्जरी—श्रीक्षेमेन्द्रविरचित. ...	३	१२	०	८
भट्टिकाव्य—भट्टिकृत, जयमङ्गलकृत जयमङ्गला टीकेसहित.	३	०	०	८
भारतमञ्जरी काव्य—महाकविश्रीक्षेमेन्द्रकृत. ...	५	०	०	१०
मेघदूत—कालिदासकृत, मल्लिनाथकृत संजीविनी टीकेसह.	०	८	०	२
युधिष्ठिरविजय—महाकवि श्रीवासुदेवविरचित. ...	१	१२	०	४
रघुवंश काव्य—कालिदासकृत, मल्लिनाथकृत संजीविनी टीकेसहित, स्थूलाक्षर. ...	२	८	०	१०
रघुवंश काव्य—सूक्ष्माक्षर. ...	१	०	०	४
रसिकाष्टक काव्य—नारायणभट्ट पर्वणीकरकृत. ...	०	१	०	१
राघवनैपथीय काव्य—श्रीहरदत्तसूरिकृत, स्वकृतटीकेसहित.	०	१०	०	२
राघणार्जुनीय काव्य—काश्मीरिक श्रीभट्टभीमविरचित.	१	४	०	३
रामायणमञ्जरी—क्षेमेन्द्रविरचित. ...	३	४	०	८
राक्षसकाव्य—राक्षसकविकृत. ...	०	१	०	१
विष्णुभक्तिकल्पलता काव्य—पुरुषोत्तमविरचित, महीधरविरचित टीकेसहित. ...	०	१०	०	३
विदग्धमुखमण्डन काव्य—धर्मदाससूरिविरचित(सटीक).	०	६	०	६
वैराग्यशतक—भर्तृहरिकृत, कृष्णशास्त्री महाबलकृत टीकेसह.	०	६	०	२
शिशुपालवधकाव्य—माघकृत, मल्लिनाथकृत सर्वकपा- टीकेसहित. ...	२	८	०	८
शृङ्गारतिलक—महाकवि कालिदासकृत. ...	०	१	०	१
शृङ्गारशतक—भर्तृहरिकृत, कृष्णशास्त्री महाबलकृत टीकेसह.	०	५	०	१
श्रीकण्ठचरितकाव्य—श्रीमहकविकृत, जोनराजकृत टीकेसहित. ह्याचे ५ सर्ग आहेत. ...	२	८	०	६
समयमातृका काव्य—श्रीक्षेमेन्द्रविरचित. ...	०	१०	०	२
सहृदयानन्द काव्य—कृष्णानंदकृत. ह्याचे १५ सर्ग आहेत.	०	१०	०	२
साम्बपञ्चाशिका—साम्बकविप्रणीत, क्षेमराजकृत टीकेसह.	०	४	०	१
सुभाषितत्रिशती—(भर्तृहरिशतकत्रय) श्रीरामचन्द्र- बुधेन्द्रविरचित सहृदयानन्दिनी व्याख्येसह. ...	१	४	०	४
सुरयोत्सव—श्रीसोमेश्वरदेवविरचित. ...	०	१४	०	४
सूर्यशतक—मयूरकविविरचित त्रिभुवनपालव्याख्येसह.	०	७	०	१
सूक्तिसंग्रह—कविराजकृत. ...	०	१	०	१
सेतुबन्धमहाकाव्य—श्रीप्रवरसेनविरचित, श्रीरामदास- भूपतिप्रणीत टीकेसहित. ...	३	०	०	८

पांडुरंग जायजी,

निर्णयसागराख्यमुद्रणयंत्रालयाध्यक्ष, मुंबई.